

Großherzoglich Mecklenburgischen Feldartillerie-Regiments Nr. 60

i Verdenskrigen 1914-18

af

deltagere

Dansk udgave:

Jørgen Flinholm – 2020

flinth@stofanet.dk

Må ikke gøres til genstand for salg

Indholdsfortegnelse

I.	Kort overblik over Regimentets historie før verdenskrigen ..... 6 Oberleutnant v. Stamford	
II.	Mobilisering, fremrykning, Marne slaget, tilbagetrækning bag Aisne, start på stillingskrigen ..... 10 Oberst v. Peschke Kort 1-8	
III.	Det første års stillingskrig ved Ourscamps – Carlepont 1914/15 ..... 30 Major v. Bonin 4. og 6. Batteris deltagelse i slaget ved Soissons ..... 35 Major Dommes Kort 7-9	
IV.	I Champagne 1915/16 ..... 39 Leutnant d.R. Barth ..... 39 Kort 10	
V.	I slaget langs Somme ..... 47 Oberleutnant d.r. frhr. v. Hammerstein Kort 11	
VI.	På rolig front foran Arras i det sene efterår 1916 ..... 61 Leutnant d.R. Hunzinger	
VII.	Stillingskrig langs Ancre og tilbagetrækning til Siegfried-stilling ..... 64 Oberleutnant v. Pritzbuier »Alberich« ..... 70 Kort 12 og 19	
VIII.	Forårsslaget ved Arras (9. til 28. april 1917) ..... 73 Leutnant v. Beckedorff Kort 13	
IX.	Stillingskamp i Siegfriedsfront i maj 1917 ..... 80 Leutnant v. Beckdorff Kort 14	
X.	Flandern i sommer 1917 ..... 83 Oberleutnant d.R. Frhr. v. Hammerstein Kort 15 og 16	
XI.	Atter i Siegfried fronten i august – september 1917 ..... 91 Leutnant v. Beckendorf Kort 14	
XII.	Anden indsats i Flandern i efteråret 1917 ..... 93 Oberleutnant d. R. Carstens Kort 15 og 17	
XIII.	Stillingskamp ved Lens i vinteren 1917/18 ..... 99 Leutnant d. Res. Kulenkampff-Pauli Kort 18	

XIV.	Det store slag i Frankrig i forår 1918	103
	Major v. Kuhlmann	
	Kort 19	
XV.	Rolig periode nord for Bapaume; 3. gang i Flandern	116
	Leutnant d. Res. Eiffe	
	Kort 20, 19 og 15	
XVI.	Svære forsvarskampe syd for Laon, august – september 1918	121
	Leutnant frhr. v. Maltzahn	
	Kort 21	
XVII.	I Champagne og i Argonne, oktober 1918	132
	Leutnant d. Res. Betsche	
	Kort 10	
XVIII.	Sidste kampe og tilbagetrækning. Igen hjemme	138
	Hauptmann v. Oudarza	
	Kort 22	
XIX.	Ved Ersatz-Abteilung	148
	Major d.L. Cordes	
	Krigsrangliste	151
	Udmærkelser	161
	Ærestavle	167
	Kampkalender	190
	Foto	192

Kort

1. Oversigtsskitse	12. Ancre og Alberich rømningen
2. Mons	13. Forårsslag ved Arras
3. St. Quentin	14. Kampe i Siegfried fronten
4. Oversigt over Marne slaget	15. Oversigtskort Flandern
5. Esternay	16. Flandern I
6. Slager ved Ourcq	17. Flandern II
7. Ourscamps-Carlepont-Nampcel	18. Lens
8. Nampcel	19. Store slag om Frankrig
9. 4./60 og 6./60 ved Soissons	20. Ervillers
10. Champagne	21. Kampe syd for Laon
11. Somme	22. Champagne 1918
	23. Nord for Chateau Porcien

Forord

Disse sider er tilegnet det gamle regiment. De gør ikke krav på at være af krigsvidenskabelig betydning – alene af mangel på kilder, der under de nuværende forhold ikke har kunnet fastslås. De enkelte afsnit er skrevet ud fra dagbøger og erindringer fra mænd, og sammen med enheden oplevede denne svære, og dog alligevel skønne tid. På en enkelt måde, men med berettiget stolthed, beretter de om den begejstrede afmarch i felten, den stormende fremrykning og de efterfølgende kampe i sommeren 1914, om plagen og vanskelighederne, og de ofte hårde dage under den langvarige stillingskrig, om den næsten overmenneskelige strid under slaget på Somme, i Flandern, i det store forårsslag 1918 og under de sidste fortvivlede kampe og endeligt om sammenbruddet, der knuste alle håb og førte vores folk til randen af afgrunden.

Bogen skal være en tak til dem, der i regimentets rækker ofrede deres liv for fædrelandet. Den skal fastholde de endnu levende medkæmpere i erindringen om den fælles oplevede ærefulde tid, og for alle gamle medlemmer af det kære regiment, der med stolthed ser tilbage på dette tilhørsforhold, forstærke håbet om en bedre fremtid.

Foreningen af tidligere officerer
ved Großherzoglich Mecklenburgischen
Feldartillerie-regiments Nr. 60

I.

Kort overblik over Regimentets historie før verdenskrigen

Af Oberleutnant v. Stamford

under krigen batteri-officer, regiments-adjutant og batterifører.

Vores regiment har bestået i over et hundrede år. Dens oprettelse fulgte efter den tyske frihedskrig og mod Napoleons overmagt. Den voksede op af 2. Slesvigske krig og nåede højdepunktet i den store krig, hvor den på Frankrigs blodbestænkte jord ydede sit bedste. Så brød den sammen som resten af vores stolte tyske hær.

Vi bær ikke skylden for Regimentets opløsning, som vi trofast tjente. Vi havde gerne sendt alle vore sønner til Regimentet. I dens skole skulle de blive til mænd. Men det skulle ikke blive sådan. Vi kan ikke gøre andet end med denne bog at sætte et mindesmærke for de af vore kammerater, der faldt i den store krig. De blødte ikke forgæves! –

Den 25. marts 1813 udsendte hertug Friedrich Franz af Mecklenburg direktivet til oprettelsen af et troppekontingent til kampen mod Napoleon. Et artillerikorps skulle være omfattet. Siden dette tidspunkt har vores mecklenburgske artilleri kontinuerlig eksisteret som feltenhed.

Allerede tidligere, i 1808 var et artillerikompagni blevet oprettet i forbindelse med, at hertugen af Rhinlandet måtte opstille en troppeafdeling. Dens eneste træfning var en kamp mod Schillsche Frikorps ved Damgarten ved Recknitz, hvortil to kanoner forspændt bønderheste var sendt. Siden stillede tjenestedygtige underofficerer og mandskab sig til vores kontingent mod Rusland.

Mecklenburgische Artilleriekorps, bestående af to kanoner og to haubits under Premierleutnant v. Rhein, stod i 1813 med vores brigade under svensk overkommando. Så drog den 1814 under kommando af Arvehertug Friedrich Ludwig til Frankrig og omslutede fæstningen Jülich. Som kampene i 1815 igen brød ud, belejrede den fæstningerne Montmédy og Longwy.

Efter endt felttog forblev artilleriet, der fik garnison i Schwerin, i sin daværende skikkelse. Mod slutningen af 1820 blev den forøget og yderligere blev i årene herefter vores brigade ny formeret. Der blev oprettet en artilleri-afdeling med et kørende batteri på 6 kanoner og 2 haubits. Begge våbentyper var af preussisk konstruktion. Samme år fik vores artilleri tildelt en øvelsesplads ved Forsthaus Buchholz. De næste ændringer skete først i 1847: artilleriet skulle med uforandret garnisonsstørrelse udvides med 2 mobiliseringsbatterier.

Efter længere pause – over 30 års tjeneste i fred – bragte i 1848 felttoget mod Danmark enheden tilbage på krigsfod. Sammen med andre tyske forbundsstater mobiliserede Preussen mod Danmark for at støtte oprøret i hertugdømmerne Slesvig-Holsten. Af os blev i første omgang en halvbrigade, så en hel brigade sat på krigsfod. Det kom kun i slutningen af maj til kamp ved Dybbøl; så fulgte våbenstilstand og med freden returnerede vore tropper til garnison. I land opførte man til beskyttelse mod en dansk landsætning, skanser med kanoner ved Wismar og Warnemünde, hvori dele af artilleriet blev placeret.

Det følgende år, 1849, bragte vores land en militærkonvention med Preussen, der blev indgået på opfordring af vores daværende brigadekommandør, Oberst v. Witzleben. Ifølge denne blev vore tropper uddannet efter preussiske reglementer og modtog våben af preussisk konstruktion.

I foråret samme år kom det til alvorlige uroligheder, i hvis bekæmpelse vore tropper måtte bære deres andel. Fra Frankrig var der kommet en folkebevægelse, der bredte sig til os. Som under den franske revolution gik råbene Frihed, lighed, broderlighed gennem mængden. Udlændinge, især polakker, ophidsede folk; orden og ret gjaldt ikke mere. Hos os førte disse ophævelser ikke til alvorlige episoder. Derimod kunne den ikke i Baden og Pfalz undertrykkes af regeringerne. Her førte det til offentlig uro. Fæstningen Rastatt, hele Baden og dele af Pfalz faldt i hænderne på opstanden.

Til undertrykkelse af denne uro oprustede foruden Preussen også Mecklenburg, der sendte en brigade på 6 kanoner og 2 haubits til Frankfurt am Main.

Oprørene skulle kastes tilbage mod syd over Neckarlinjen. I en stribe træfninger, ved Waldmichelbach, Hirschhorn og Ladenburg den 15. og Gernsbach den 29. juni lykkedes dette for tropperne. Vore batterier kæmpede mest i delinger. Flere gange, således også ved Ladenburg, trådte de i sær frem. Her blev det gennem deres

skydning, de trods store egne tab roligt afgav, muligt at trække vores brigade tilbage til en ny linje. Felttoget sutede med erobringen af Rastatt. Vore tropper ankom til garnison i midten af oktober.

Til minde om de faldne i årene 1848 og 1849 blev der på den store øvelsesplads rejst et krigermindestmærke. Mange vil nok huske, at dens batterier unde øvelser ved Monumentenberg, der kronedes af mindesmærke, her stod i skjult stilling.

I efteråret 1859 blev vores gamle kaserne færdig. På bakken ved Ostorfer See, er den blev et vartegn for Schwerin. Synlig på lang afstand hævdede den sig over byen.

Det følgende år blev artilleriet fastsat til to batterier; ydermere blev der i Neu-Strelitz opstillet et tredje batteri.

Da Preussen og Østrig i 1864 rykkede i felten mod Danmark, mobiliserede vores land ikke. Derimod anlagde den, på samme måde som i 1848, befæstninger ved Wismar og Warnemünde, besat med artilleri, som beskyttelse mod en dansk landgang.

Efter to år kom det til kamp om førerskabet i Tyskland. Vi kæmpede på Preussens side.

Vores brigade mobiliserede og blev tildelt et reservekorps, der under vores Storhertug Friedrich Franz II fra Leipzig, skulle rykke frem mod Bayern. I flere træfninger, ved Münchberg sydvest for Hof og ved Seubothentreuth i nærheden af Bayreuth, blev bayrerne slået. Begge steder kom en deling fra 1. Batteri under Leutnant v. Hirschfeld til skud.

Efter en kort march ankom vore tropper til Nürnberg, hvor de blev unde våbenstilstanden. Efter afslutning af freden, fulgte tilbagetransporten til hjemstavnen, hvor tropperne den 7. september, anført af storhertugen, rykkede ind i det festligt smykkede Schwerin.

Under den efterfølgende udvidelse af den preussiske hær – der under krigen havde vundet 3 provinser – overgik vores brigade under 17. Infanterie-Division i IX. Armeekorps. Vores afdeling bestod af to schweriner og et Strelitzer batteri, hvortil trådte yderligere et batteri i Schwerin, og dannede III. Fuß-Abteilung, Schleswig-Holsteinischen Artillerie-Regiments Nr. 9. To batterier var udrustet med den lette 4-punds (8-cm), to batterier med den tunge 6-pundss (9-cm) kanon. Ammunitionen bestod af granater og kardæsker.

Efter 4 år fulgte Tysklands enighedskrig, hvorunder Tysklands samling blev sikret.

Vores afdeling afholdt i juli 1870 med regimentets øvrige afdelinger skydeøvelser på Lohr Hede ved Rendsburg. Her førte Frankrigs trusler til en mobilisering af samtlige tyske tropper. Stor begejstring greb vores folk. Vore afdelinger blev bragt tilbage i garnison og mobiliseret. Herefter forblev den sammen med resten af division som kystbevogtning i Hamburg området.

Først den 26. august, alt for sent efter troppernes brændende ønsker, blev den sammen med en anden division samlet i XIII. Armeekorps under vores storhertug og transporteret til Homburg. Herfra begyndte indmarchen i Frankrig, i første omgang til forstærkning af belejringen af Metz. Vores afdeling lå i bivak i nærheden af Courcelles. Desværre regnede det uafbrudt. Der var ingen telte. Det så derfor dårligt ud for indkvartering, men også for forplejningen, af mænd og heste.

Men allerede efter en uge brød divisionen op til belejring af Toul. Efter en kort beskydning kapitulerede fæstningen den 23. september. Hermed blev der frigjort en vigtig jernbaneforbindelse mellem Paris og Tyskland.

Efterfølgende rykkede divisionen syd for Paris i området øst for Paris, hvor den indtil den 8. november deltog i indeslutningen.

Nu begyndte for vores division en anstrengende tid, der ikke uden grund gav den tilnavnet »Kilometerdivisionen«. Den trådte med andre troppeenheder til en armeafdeling under kommando af vores storhertug, der skulle rykke frem mod den franske Loirearme. Under kommando af General d'Aurelles havde denne arme til opgave, at bryde belejringen af Paris. Det blev for os et hårdt felttog: lange marcher i regn og kulde, oftest uden hviledage, uden bekvemmeligheder med gode kvarterer, pauseløs jagt efter en fjende, der ikke standsede nogen steder.

Mod slutningen af november kom det til mindre træfninger ved Dreux, la Madeleine og la Bellême. Under den efterfølgende ændring af divisionens march fra le Mans mod Orléans, kom det den 2. december til slaget ved Loigny. Vore tropper tvang franskmændene til tilbagetog over Orleans mod Beaugency. Vore batterier deltog med hæder i slaget. På grund af vores ild og vores infanteris strålende angreb, kunne presset på venstre fløj af de ved siden af os kæmpende bayrere, lettes, og indtage Logny, brændpunktet i slaget. Det var en hædersdag for vores regiment.

Om natten 4./5. december rykkede vore batterier foran Storhertugen ind i Orleans.

Under forfølgelsen af fjenden kom det i begyndelsen af december ved Méung, Beaugency, Villorceau og Villejouan til nye kampe med tilførte franske tropper. Disse måtte trods tapper modstand gå tilbage mod Vedôme. Under de efterfølgende træfninger, i første omgang langs Loire, måtte fjenden falde tilbage mod le

Mans. Under disse kampe, kæmpede vore batterier godt; jule- og nytårsfest fejrede vores division i Chartres, hvor de til dækning af indeslutningen af Paris var underbragt.

I begyndelsen af det nye år – 1871 – måtte der forventes forstærkede franske angreb til undsættelse af Paris. I den forbindelse blev divisionen med andre troppeenheder, sat i march. Mellem la Ferté og le Mans kom det flere gange til kamp. Desværre kom vore batterier ikke væsentligt til skydning, da det uoverskuelige terræn forhindrede sigtet. Fjenden blev kastet tilbage og over Alençon forfulgt mod Rouen. Her afgav den 21. januar ved Orbec nord for Alençon, en deling fra 5. lette batteri de sidste skud under felttoget. De var rettet mod en fjendtlig barrikade.

Under indmarchen i Rouen kom nyheden om franskmændenes nederlag ved St. Quentin. Dermed var en undsættelse af Paris blevet umulig. Til sikring af højre side af Seinen blev divisionen stående ved Rouen. Efter indgåelse af våbenstilstanden rykkede den i fredsmæssig indkvartering i Dieppe.

Troppernes tilbagemarch begyndte den 17. marts. En tid blev den afbrudt af det revolutionære oprør i Paris – kommunen. I Mosbach ved Rhinen blev divisionen indladet mod deres garnisoner. Vore mecklenburgere rykkede den 14. juni under sin Storhertug ind i det flag- og blomstersmykkede Schwerin.

Under felttoget havde alle vist deres værdi. Netop i overvindelsen af de store vanskeligheder. Under anstrengende marcher, dårligt vejr og vejforhold, i regn og kulde, med trøstesløs forplejning og udrustning havde vore batterier bevist, at der stod mecklenburgske ungdom i dens rækker. Deres hjemstavns taknemmelighed var deres største belønning.

Efter krigen blev den forbedrede Kanon 73 indført. Den havde med bedre rettemuligheder og større mobilitet en fremragende ballistisk ydelse.

Samtidig fulgte en rekonstruering af artilleriets organisation. Den blev opdelt i felt- og fodartilleri. Vores afdeling blev i november 1872 til I. Großherzoglich Mecklenburgische Abteilung des Schleswig-holsteinischen Feldartillerie-Regiment Nr. 9, i maj 1874 til Holsteinischen Feldartillerie-Regiment Nr. 24 med feltbatteri 1 til 4, heraf et i Neu-Strelitz. Regimentsstaben lå i Schwerin.

I 1896 kunne man fejre 75-års jubilæum for det mecklenburgske artilleri. Fejlagtig havde man fastsat året 1821 som grundlæggelse, det år vores brigade reformeredes.

I 1899 kom den endelige udformning af vores elskede regiment. Den 1. oktober blev der af vores I. og IV. Afdeling i Altona formeret Großherzoglich Mecklenburgische Feldartillerie-Regiment Nr. 60. Nybygningen af byens kaserne havde måttet forudse ændringen. Ligeledes messen, der blev placeret på et af de skønneste steder i vores by med udsigt over slottet.

Til felttoget i Sydvestafrika, hvor Hereros og Hottentotter gjorde oprør, udsendte regimentet i 1905 tre officerer og flere underofficerer og mandskab.

De følgende år blev arbejdet med alvor og iver fortsat. 1911 deltog vores regiment i Kejsermanøvren i området ved Woldgk. Forud herfor gik en parade for H.M. Kejseren i Hamburg.

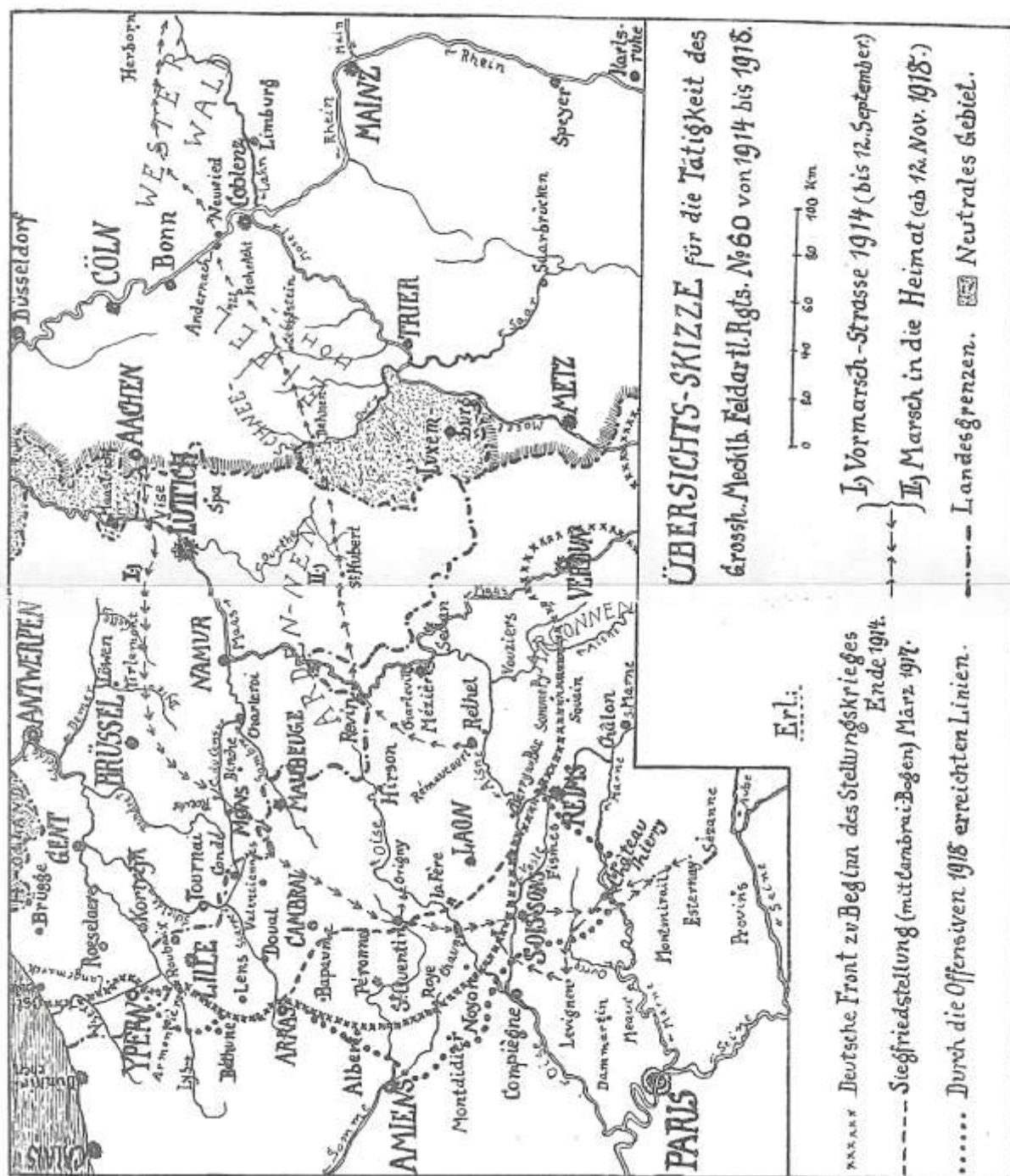
Det følgende år bragte en ændring af II. Afdeling fra kanon- til haubits. Vores haubits, rekylbremsehaubits 98/09 virkede udmærket. Under krigen havde de vist, hvor hver eneste infanterist gerne ville have en haubits. Også vore kanoner var et godt våben, selvom de ikke havde samme rækkevidde som de franske feltkanoner. Den hed Kanone 96 v.A., og blev 1906 med beskyttelsesskjold og rekylbremse indført ved I. Afdeling. Panoramasigtemiddel modtog den først år senere.

Den 5. maj 1913 fejrede man vores regiments 100-års jubilæum, da artillerikorpset var blevet oprettet den 25. marts 1813. Mange tusinder veteraner og tidligere medlemmer af regimentet var ankommet. Paraden, hvori regimentet under Oberst v. Woyna og samtidige medlemmer af batterierne adskilt deltog, blev modtaget af vores Storhertug. Han udnævnte sig denne dag til Chef for regimentet og tildelte os hans navnetræk. Om eftermiddagen fulgte en festmiddag og munter samvær i de enkelte batterier. Efter paraden blev der den forudgående eftermiddag afholdt en rytterfest under overværelse af Storhertugen, under ledelse af Major v. Aigner. I denne deltog officerer, underofficerer og mandskab.

IX. Armeekorps korpsmanøvre fandt samme år sted i området ved Schwerin, overværet af storhertugens familie; den sidste dag fulgte en forbi march for storhertugen i den gamle have for alle mecklenburgske tropper med undtagelse af vore jægere.

Det følgende år førte os til skydninger i Munsterlager. Mandag den 27. juli ankom regimentet hertil. Ingen anede noget til den truende krig. Vi vidste, at den østrigske tronfølger var blevet myrdet, og at Østrig havde stillet Serbien et ultimatum. Så kom om onsdagen ordre til, at regimentet øjeblikkeligt skulle transporteres tilbage til Schwerin. Først nu anede alle, at truende uvejrsskyer lå over den politiske horisont. Indtil til sidst – endeligt! sagde vi alle – om fredag de forløsende officielle telegram indløb: Truende krigsfare.

KORT 1

II.

Mobilisering, fremrykning, Marne slaget, tilbagetrækning bag Aisne, start på stillingskrigen

Af Obert von Peschke

I felten tilknyttet regimentet

Den 31. juli fulgte meddelelsen »truende krigsfare« og bragte vished om krigen. Rolig, punktlig og ordentlig, som man var vandt til i det kejserlige Tyskland, begyndte den i fredstid velforberedte mobilisering.

En urokkelig vished om, at Tyskland i en forsvarskrig måtte beskytte trone, fædreland, hus og slot. Begeistret fædrelandskærlighed og offerberedvillighed satte personlige betænkeligheder for sig selv og sine pårørende langt i baggrunden. Folket var enige med sin kejser, sine fyrster, sine førere.

1. august fulgte mobiliseringsbefalingen: 1. mobiliseringsdag var 2. august.

Allerede den 2. august om aftenen var II. (let felthaubits) Afdeling marchklar med stab og for hver batteri med 4 pjecer og 4 ammunitionsvogne.

På kasernegården blev der gennemført feltgudstjeneste i overværelse af H.K. Højhed Storfyrsten og hertugerne Johann Albrecht og Adolf Friedrich og mange af regimentet nærtstående personligheder. I tilslutning hertil tog H.K. Højhed afsked med tropperne og gav dem sine ønsker med til kampen. Major v. Aigner forsikrede om en uforanderlig troskat til kejser, fyrste og fædreland og levede en dødsforagtede pligtoplevelse.

Allerede samme aften fulgte transporten batterivis. Også til denne havde Storfyrsten og mange pårørende fundet vej. Rigeligt med gaver skulle stærke tropperne under turen. Endnu var målet ukendt. Først efterhånden løste mysteriet sig. Ankomst til Aachen gav målet: »Lüttich« - Liège.¹⁾

I mellemtiden blev mobiliseringen gennemført som et urværk. Stemningen var fortsat begejstring. Nyheden den 4. at England havde tilsluttet sig vore modstandere, forstærkede kun beslutsomheden om sejr.

Den 5. august blev den manglende del af II. Afdeling afsendt, den 6. om aftenen fulgte regimentsstab og I. Afdeling. Også ved denne lejlighed var H.K. Højhed til stede på banegården for at følge tropperne på vej med gode ønsker. Afsked med kone og børn, venner, familie og adskillelsen af unge krigsægtepar. Man troede fast på et snart gensyn.

Turen gennem Tyskland var opmuntrende. stor begejstring fulgte tropperne. Et tog, der kom imod os med tyske flygtninge fra Belgien viste det første billede af det folkehad, der var rettet mod Tyskland.

Ved ankomsten til Aachen tidligt den 8. august blev mødt med rygterne om, at Citadellet i Liège var erobret, men at forterne holdt ud.

Fremrykningen begyndte samme middag underlagt 33. Infanterie-Brigade. De stejle bakker gav de endnu ikke tilvænnede mobiliseringsheste vanskeligheder. Efter overskridelse af grænsen viste fældede landevejstræer, vejspærringer, ødelagte telegrafråde at man var i fjendeland. Under marchen mod første kvarter i omegnene af Aubel så man de første tegn på den forbitrede modstand: ødelagte, sønderskudte, nedbrændte huse. Også de returnerende motorkøretøjer med sårede viste, at der ikke var tale om en øvelsesmarch.

Om middagen den 9. august gik det videre til bakkerne øst for Meusenord for Vise. I Bernau, tæt øst herfor, så vi sporene efter heftige kampe, hvori indbyggerne havde deltaget. På de nævnte bakker samlede sig 17. Inf.Div. (Generalleutnant v. Bauer) med de forud sendte elementer. 34. Inf.Brig. (Generalmajor v. Kraewel, Gren.Regt. 89 og Inf.Regt. 90) havde deltaget i stormen på Liège vest for Maas. Efter fremrykning mellem Fort Liers og Fort Pontisse vest for Maas, var de tapre regimenter nået frem i nærheden af byen, men kunne beskudt i flanker, ryg og front ikke trænge derind, og var blevet trukket tilbage til den højre bred af Maas.

II. Afdeling havde, til dens store beklagelse, ikke kunnet komme over floden, da der manglede bromateriel, og havde dermed ingen andel i mecklenburgernes første ærværdige indsats i denne krig.

¹⁾ Navnlig, hvad angår Belgien, er der stor forvirring omkring stednavne. I den tyske originaltekst anvendes de dengang bruge tyske stednavne, og hvor disse ikke fandtes, de tilsvarende fransk. I dag – det vil sige på nutidige kort – er der i det tosprogede Belgien i Flandern udelukkende anvendt flamske navne. o.a.

Dem næste dag overtog 17. Inf.Div. beskyttelsen af beskydningen af forterne fra Maashøjderne nord for Visé. 42-cm Krupp haubitser (dicke Berta) og østrigske motorhaubitser nedkæmpede det ene fjendtlige fort efter det andet. Der indløb meddelelse om den tyske sejr ved Mulhouse. Spredte natlige skydninger viste, at Franktireur uvæsenet endnu ikke var undertrykt trods de strengeste modforholdsregler.

Den 13. august overskred 17. Inf.Div. Meusemiddelbart ved den hollandske grænse ved Lixhe, hvorefter den ved Odeur, 11 kilometer nordvest for Liège dækkede for et belgisk undsættelsesforsøg eller for et udbrudsforsøg af fæstningsbesætningerne.

Sammenfattende skal her følge en kort generel beskrivelse af marcherne sådan som de huskes (Kort 1)

Belgien var et skønt, velhavende, frugtbart land med en rig høst, der for størstedelen enten stod på rod eller i skok, hvorved fodring af hestene blev meget lettere, om end den oftest blev behandlet uprofessionelt. Der var ikke tid til tærskning, og ofte måtte hele neg bruges som foder og som strøelse for mand og hest. Belgien er befolket af vallonier og flamlændinge. Førstnævnte er en romansk folkestamme med stærke bånd til Frankrig, lumsk, fjendtligt indstillet, på hvis regning formentlig de fleste Franktireur-overfald er sket. Sidstnævnte var af nedertysk folkestamme og mindre fjendtligt indstillet. Mange mecklenburgere kunne på hjemlig plattysk gøre sig forståelig med det flamske sprog. Skyderier fra baghold efter at beboerne venligt var kommet tropper eller enkelt soldater i møde med vand og fødevare, førte til beordret streng gengældelse og hårde bestemmelser. Som forebyggende foranstaltning blev kendetegn fjernet fra uniformen (adjudantsnore o.lign.). Det skal her allerede nævnes, at der foruden den direkte spionage, af indbyggerne blev sendt mange meddelelser til fjenden om stillinger, forskydninger osv. gennem indstilling af urvisere, vindmøllers vinger, eller gennem skjulte telefonforbindelser. Modsat trykkede sig på tilbagemarch mange belgiske soldater, der ikklædte sig civil for at blive tilbage som fredelige borgere, enten for at drive spionage eller for at undgå krigens fare.

Marcherne var oftest lange og oftest herskede en trykkende hede. Herunder kom feltartilleriet specielt til at mangle deres feltkøkkener. Pauserne under marchen rækkede oftest kun til, at infanteriet kunne hvile og spise fra deres feltkøkkener, hvorimod de for de beredne tropper ikke var lange nok til både at vande hestene, og til at koge – oftest først efter at have fremskaffet træ, kartofler og andre madvare. Også om aftenen kom artilleristerne først sent så sent frem, af de først så sent kunne modtage deres varme mad, at de måtte give afkald på nogen af deres nattesøvn. Det skal imidlertid indrømmes, at der ikke altid blev handlet hensigtsmæssigt. Eks. fik enhederne i starten først sent at vide, at det var middagspausen og ikke kun et marchstop, og kunne ikke selv beslutte om der var tid til at koge eller ej, ligesom man ikke forstod at udnytte landsbyernes ressourcer, hvor placeringen var i umiddelbar nærhed. Erfaringerne efter nogle få marchdage gjorde imidlertid, at tingene blev bedre. Man blev hele tiden klogere og mere erfaren.

De lange marcher på de hårde veje var hårde ved hestenes beslag, hvilket var desto værre, da passende beslagværktøj og hestesko var sparsom i landet, og forsyninger først sent nåede frem. Frygten for at mobiliseringshestene fra de flade nordlige områder, ville lide mere med deres flade hove, viste sig ubegrundet. Desværre gik mange heste til i løbet af efteråret på grund af overbelastning.

Heller ikke gennemførelsen af natmarcher lod tilbage at ønske. Mange sådanne marcher vil for alle deltagere forblive en hæsleg erindring.

Hans K. Højhed Storhertugen, som deltog i felttoget hos IX. A.K., hilste hyppigt på de marcherende tropper.

Frem til den 16. august forblev divisionen i og omkring Odeur; de oplevede her sydøst for Odeur, Fort Loncins fald, der efter en træffer fra »tykke Berta« fuldstændig blev ødelagt. den 15. blev der gennemført feltgudstjeneste af Feltpræst Karstens. Tiden siden Liège blev flittigt anvendt til øksercits og til fuldstændiggørelse af den militæriske uddannelse.

Efter at det sidste fort ved Liège var faldet, rykkede 17. Inf.Div. ind på venstre fløj af IX. A.K. (Generalleutnant von Quast) og begyndte den 17. august fremrykningen mod vest, for under 1. Armee (Generaloberst von Kluck) at slå belgierne, der skulle være blevet stående langs Grande Gette floden.

Det synes imidlertid på sin plads, først at beskrive den generelle situation for bedre at kunne forstå operationen.

Efter de tyske planer for 1914, var syv armeer opstillet langs landegrænsen fra Aachen til Alsace (inklusive Luxembourg). 7. og 6. Armee dækkede Alsace og Lorraine og skulle her binde de overfor stående fjendtlige enheder. De øvrige skulle med drejepunkt om Thionville [Diedenhofen] løbe de belgiske befæstninger over ende, med en stærk højre fløj svinge ind mod den venstre franske fløj – forventet ved Givet og nordvest for landegrænsen – og under omgåelse af den fjendtlige venstre fløj rykke frem i retning Valenciennes – Amiens – Paris for her at rulle den franske hær op. Stærke flankesikringer af korps skulle beskytte den tyske omgående fløj. Alt efter om Belgien og England forblev neutrale eller ej, måtte disse forholdsregler ændres. Hertil skulle

den stærke højre fløj og tyngden til højre tjene. Angrebet, gennemført med det tyske riges hovedstyrke, skulle hurtigt føre til en afgørelse i Frankrig for herved at frigøre kræfter mod Rusland.

Von Klugs højre fløjarme, fire korps (fra syd mod nord IX, III, IV og II A.K.), med IV. og III. R.K. bagved til højre, skulle danne omgængelsesfløj. Kavallerie-Korps Marwitz – 9., 4. og 2. Kav.Div. – stod foran armeen. Mod syd sluttede sig VII. A.K. (højre korps i II. Armee – Generalfeldmarschall v. Bülow) sig til IX A.K.

Den 18. marcherede regimentet med højre kolonne af divisionen, 33. Inf.Brig. (Generalmajor v. Lewinski) frem mod Gette. Under støtte fra de i stilling gåede afdelinger, blev de enkelte afsnit passeret uden at finde modstand. Mod den besatte, ved Gette liggende landsby Hougaerde (syd for Tirlemont) blev der åbnet ild med II. Afdeling og 2. Batteri. Efter nogle få skud blev byen taget af Inf.Regt. 75 (Oberst Jäger), uden i første omgang at møde modstand. Til trods for at præsten og flere indbyggere, der venligt havde modtaget tropperne, blev fastholdt som gidsler, blev der under passagen af Hougaerde skudt fra baghold. Præsten faldt som offer for dette forræderi, og modstanden blev hurtigt brudt. Hougaerde bar stærkt befæstet, men ikke forsvaret. Kun søsterdivisionen (18.) mødte ved Tirlemont og II. A.K. ved Diest, kraftig modstand langs Gette. Belgierne blev trængt tilbage i retning Antwerpen.

Fra 19. til 21. august videre march med 17. Inf.Div. syd for Louvain forbi Bryssel. Den gik over slagmarken ved Waterloo. Det belgiske mindesmærke – *Monument du Lion* – en løve på en høj bakke, formet som en kegle – var synlig på lang afstand.

Bryssel blev den 20. august indtaget af IV. A.K. II. A.K. dækkede, formeret til højre bagud, III. R.K. øst for Mechelen mod belgier fra Antwerpen.

En behagelig erindring er de belgiske vindruer, der i disse dage opkvikkede tropperne. De voksede i store drivhuse og kunne købes for 50 cents pr. pund.

Efterhånden begyndte armeen at svinge mod sydvest for at omgå den fjendtlige venstre fløj. Den 22. nåede 17. Inf.Div. forspids Mignnault, 3 km. nord for Roeulx, mens II. Armee med belejring af Namur frem mod Sambre afsnittet i retning Binche – Namur, for herigennem at lette III. Armee i overgang af Meuse ved Dinant. Om englænderne forventede man i første omgang kun, at de ville landsætte deres tropper i Calais og Boulogne. Først den 22. blev deres tilstedeværelse bag Canal du Centre konstateret med sikkerhed.

Den 23. august, en søndag, gik 1. Armee til angreb mod englænderne mellem Conde og det østlige Mons. 17. Inf.Div. marcherede i to kolonner, regimentet ved venstre (34.) brigade over Roeulxs, overskred Canal du Centre efter at modstand fra fjendtligt kavaleri var brudt med nogle enkelte geværskud, brød gennem Bois du Rapois ved Chateau de Beaulieu i retning af Villers-St. Ghislain (KORT 2). 1. Batteri blev bragt i stilling vest for Chateau de Beaulieu, og senere 3. Batteri sydvest for slottet, for at bekæmpe fjendtligt artilleri, som nordvest for Malplaquet beskød 33. Brigade i retning af Bois de Havre. Skudafstanden var stor og virkningen ringe. Her opstod for første gang den senere så ofte beklagede mangel på langtrækkende feltkanoner, hvilket betød, at man ikke hurtigt kunne komme den hårdt kæmpede 33. Brigade til hjælp. Divisionen indsatte 33. Brigade på begge sider af St. Symphorien og 34. Brigade ved Villers-St. Ghislain, i retning af Harmignies – Vellereille-le-Sec. Regimentet blev omkring kl. 18 sat i stilling på begge sider af vejen mod Vellereille, hvorfra den beskød fjendtligt infanteri og skyttegrave ved Arrêt og fjendtligt artilleri, der hurtigt blev bragt til tavshed. Modstanderens artillerivirkning begrænsede sig til enkelte tab ved II. Afdeling og beskydning af landsbyen Villers-St. Ghislain, hvor der opstod ringe tab ved prodser og den her holdende reserver. Blandt de sårede var Veterinær dr. Behrens.

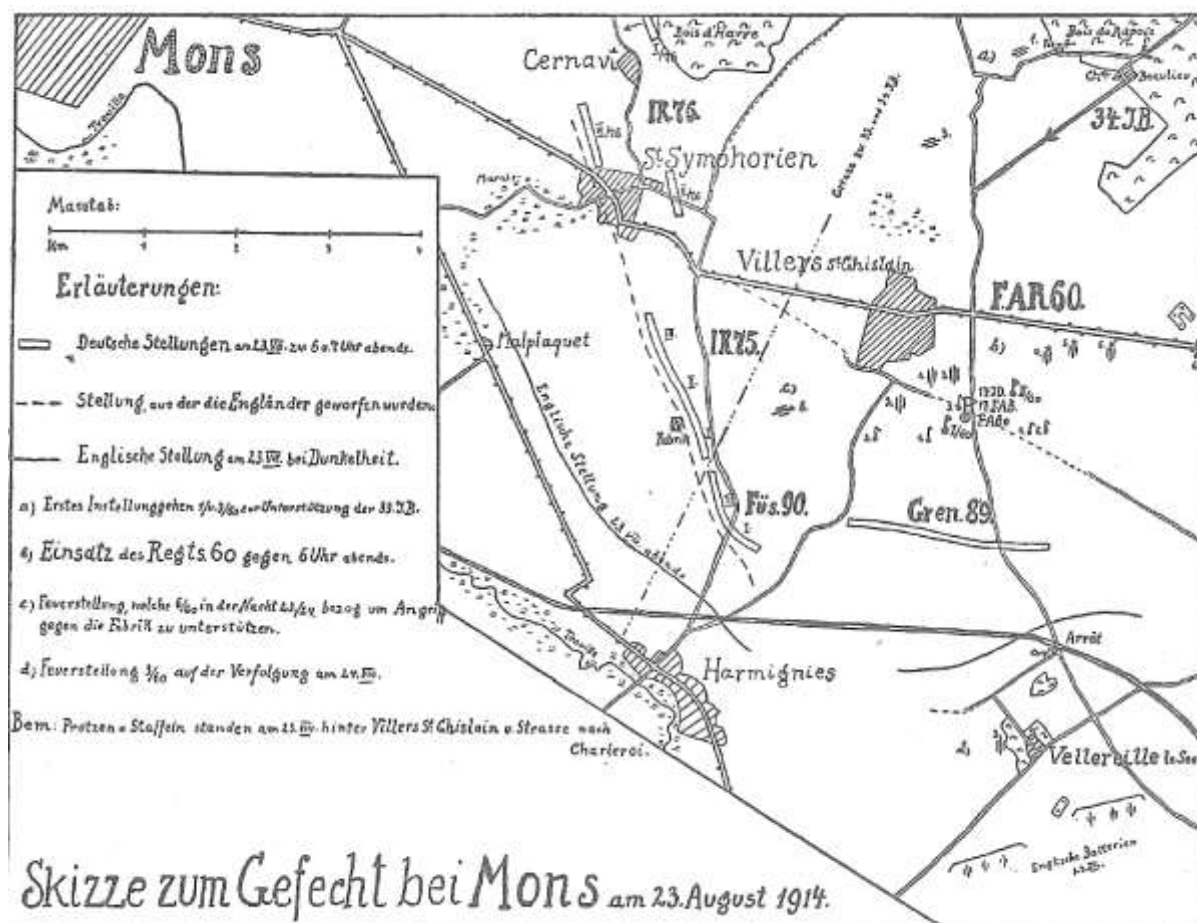
Om natten blev 6. Batteri indsat til støtte for et angreb fra Regiment 75 og 90 (Oberst v. Loeper) mod en fabrikk (eller teglværk) vest for vejen mellem St. Symphorien – Hermignies, for ved dag gry på kort afstand at beskyde de endnu her kæmpende englændere. Efter nogle få skud kunne stedet besættes uden modstand.

Tidligt på morgenen den 24. fik hæren sejrrig frem overalt. De genoplivede fjendtlige batterier og tilbage-trækkende enheder virksomt beskudt, Vellereille-le-Sec indtaget og 3. Batteri trukket frem vest for denne landsby. En yderligere, allerede iværksat, fremrykning af divisionen blev på ordre standset af højere myndigheder, da man ikke ville løbe ind i virkningsområdet af fæstningsartilleriet i Maubeuge, og fordi IX. A.K. var bestemt til at beskytte flanken af den fortsat fremrykkende 1. Armee i retning af Maubeuge. Et højresving med 17. ind bag 18. Division fulgte i en skrækkelig natmarch.

Regimentet havde til fulde klaret sin ildmåb. Indsættelsen af enhederne, det lette ammunitionskolonnens forsyning med ammunition, alt var sket dygtigt og frygtløst.

Englænderne havde i rette tid trukket sig tilbage fra den truende omringelse. Massevis af omkringliggende skanseværktøj og udrustningsgenstande viste, hvor strålende og praktisk England udrustede sine tropper, og beviste, at tilbagetrækningen ikke var sket frivilligt, men flugtagtigt.

Megen bytte, navnlig de pragtfulde tykke rakker, brødposer og konserves, blev af tropperne forvandlet til god nytte.

KORT 2

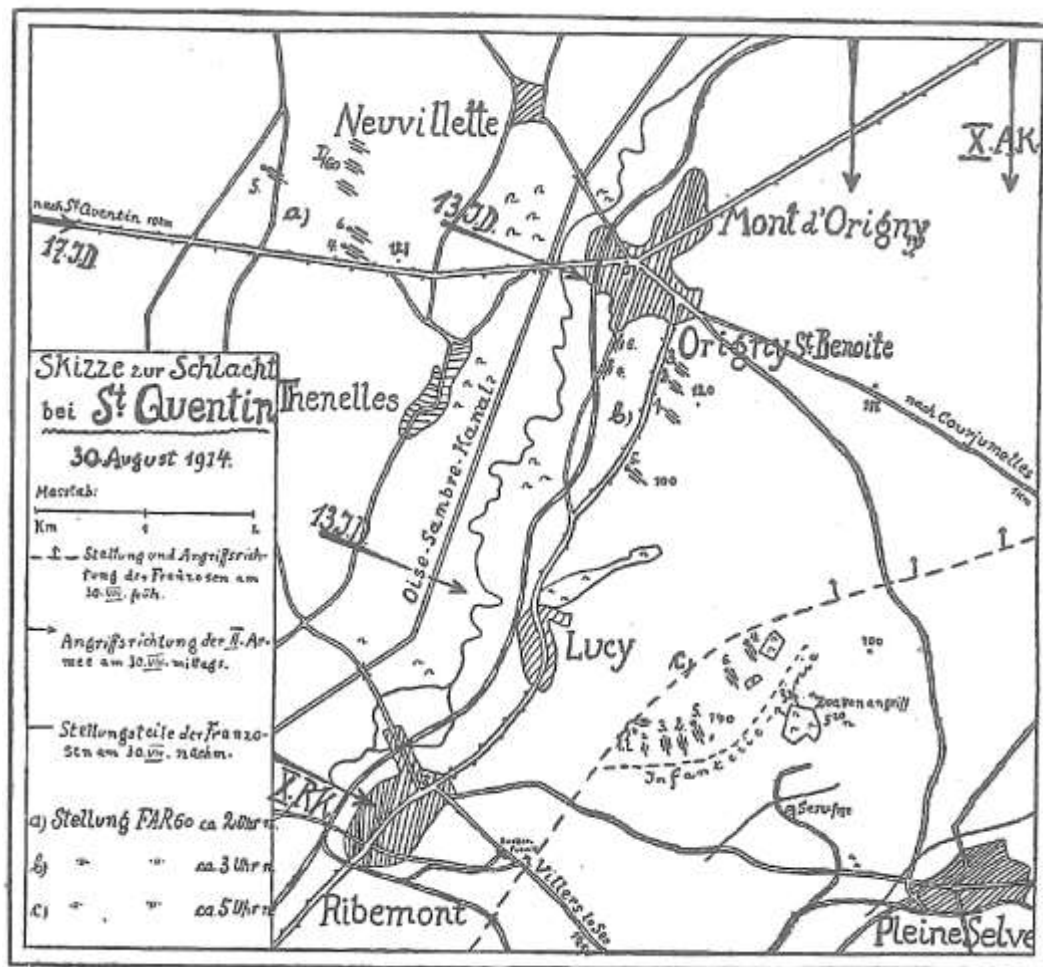
I disse dag ankom de første, sparsomme postforsendelser. Hjemmene måtte endnu længe vente på nyheder fra fronten.

De næste dage – mens arméen på ny slog englænderne nord og øst for le Chateau og på ny forfulgte – var divisionen indsat i spærringen mod Maubeuge, først fra nordvest, senere sydvest. Regimentet fik om aftenen i stilling ved Genly. Fjendtligt infanteri blev virksomt beskudt, som det tilsyneladende var under afmarcherer fra Maubeuge. Imidlertid var deres forskydninger ikke altid helt forståeligt, da de ved divisionens tilstedeværelse, ikke rigtigt vidste, hvad de skulle gøre. En fremskudt deling fra 2. Bateria under den dengang Leutnant v. Witzendorff, udvise fra Bois de Tileul, 3 km. syd for Genly, en særlig dygtighed og professionel indsats.

Forud gribende og sammenfattende bør det nævnes, at det lykkedes englænderne, om end under store tab, at frigøre sig under den planlagte operation, og derved beklageligt for os, undgik den påtænkte ødelæggelse. Først syd for Marne efter tilgang af forstærkninger, der måtte baseres på St. Nazaire på Bretagne kysten (i stedet for Boulogne-Calais), blev de igen i stand til at angribe. Fortjenesten for at have reddet den engelske hær for den nært forestående ødelæggelse, tilfaldt foruden fransk hjælp, General French, der rettidigt indså faren for omringelse med I. Armee, og hensynsløst befalede og gennemførte frigørelsen fra fjenden.

Den 26. august overskred regimentet med divisionen den franske grænse ad vejen Mons – Bavai til sikring i sydvestlig retning og nåede, efter foran Maubeuge at være afløst af VII. R.K., den 28. august til le Cateau. denne dag tilgik et telegram fra H. Majestæt Kejseren til I. Armee, hvori der stod:

Efter hurtige, afgørende slag mod belgier, englændere og franskmænd, nærmer sig I. Armee på deres sejrsløb allerede grænsen til Frankrig. Jeg lykønsker arméen til dens strålende succes og udtaler min kejserlige tak og min anerkendelse.

KORT 3

Vi hørte om begivenhederne under kampene ved le Cateau (2.600 englændere taget til fange, 7 feltbatterier og 1 tungt batteri erobret). Derudover var der tåbelige rygter i omløb, som eksempelvis at Italien havde erklæret Frankrig krig. II. Armee var under fremrykning syd for Sambre i sydvestlig retning.

Den 29. august gik divisionens rute hen over de endnu ikke oprykkede slagmarker ved le Cateau i en ilmarch for efter opholdet foran Maubeuge, igen at få tilslutning til Armeen. Regimentet gik den aften til ro i Maissemy, 9 km nordvest for St. Quentin.

Denne dag havde I. Armee tilkæmpet sig overgang over Somme på begge sider af Peronne, og stod nordvest for Nesle med sikring mod Amiens, hvor der i nogle dage havde samlet sig en ny fjende. Vores kavaleri opererede allerede frem til Montdidier.

II. Armee havde allerede den 28. august med en forspids på højre fløj sat over Somme ved Ham (14. Inf.Div.) og Crozat-Kanalen ved Simon (X. R.K.), og havde sat sig i besiddelse af begge disse steder øst for Nesle. Armeens fortsatte fremrykning længere mod øst var af modstanderen forgæves forsøgt standset ved Guise. Den 29. august havde II. Armee til hensigt at fortsætte fremrykningen og indlede angrebet på la Fère.

Den 29. fornyede franskmændene heftigt deres angreb, formodentlig for at lette englændernes tilbagegang. Han angreb vest for Oise ved Essigny-le-Grand, 7 km. syd for St. Quentin, og øst for byen i retning af Guise og mod øst. De efterfølgende kampe 29. og 30. august kom til at blive kendt som »Slaget ved St. Quentin«. Et hul, der var opstået på grund af en forsinkelse af X. A.K. ved Guise den 28. august, blev lukket af 13. Division, der rettidigt nåede frem fra Maubeuge. Slaget den 29. august var uafgjort. Af papirer fra en tilfangetaget højere fransk generalstabsofficer blev det afsløret, at hovedangrebet netop skulle føres i retning af St. Quentin. På anmodning blev 17. Inf.Div. stillet til disposition, alarmeret den 30. august kl. 0200 og samlet på en dobbeltbanet gade i St. Quentin. Ordre blev udgivet, og under et møde med officerer meddelt, at på den tilfangetagne officers

kort, to indtegnede pile angav de tiltænkte gennembrudssteder i retning af St. Quentin. Hermed var man fuld orienteret.

II. Armee skulle den 30. fortsætte deres angreb (Kort 3) med højre fløj på begge sider af Ribemont, øst for Oise i sydlig retning. Her havde imidlertid franskmændene ved dag gry forgæves fortsat angrebet, så man på tysk side allerede kl. 10 kunne fortsætte fremrykningen.

I mellemtiden marcherede 17. Inf.Div. over Homblières, 5 km øst for St. Quentin, til et beredskabsrum nord for stedet. I Homblières stod den øverstkommanderende for II. Armee, Feldmarschall von Bülow med sin stab, og hilste på den daværende Major v. Peschke, som han kendte fra III. A.K. bekendte. Da 17. Inf.Div. artilleri kort tid efter blev trukket frem til 13. Inf.Div., og Feltmarskalken råbte sine ønsker til regimentsstaben, som den red forbi, kom Major v. Peschke i tanke om de læresætninger, Feltmarskalken havde anvendt under de mange øvelsessituationer omkring støtte til infanteriangreb og forfølgelse. Her blev det indlærte med succes omsat i praksis. At regimentet havde været undervejs siden kl. 2 om natten, ikke havde fået spist færdig og måtte marchere frem i gloende hede, blev dårligt bemærket i begejstring om den forestående kamp og den sikre fornemmelse af forestående sejr.

Kl. 1400 stod regimentet i stilling bag Højde 121 nord for vejen St. Quentin – Origny. Da 13. Inf.Div. imidlertid ikke mødte modstand, og der ingen fjenden var indenfor effektiv rækkevidde, blev batterierne trukket over på den modsatte side af Oise. De måtte mase sig vej gennem tropper og køretøjer, der fuldstændig tilstoppede Origny, og blev efterhånden som de ankom – først I. Afdeling, så 5. Batteri – sat i stilling ved Højde 120 og 100 syd for Origny, hvorfra de bekæmpede tilbagerykkende infanteri og kolonner uden fjendtlig kontrabeskydning. 4. og 6. Batterie forblev i første omgang som reserve syd for Origny, forspændt for øjeblikkeligt at kunne blive indsat.

Også under denne fremrykning videregav generalstabsofficerer opfattelsen hos A.O.K., at dagens succes og mere afhang af en hurtig opfølgning. At feltartilleri i en sådan situation er særlig mulighed for at skabe en afgørelse i kampen, viser forløbet af træningen.

En fremsendt officerspatulje under v. Witzendorff fastslog, at højde 100 nord for Pleine-Selve var fri for fjender. Batterierne blev sendt frem enkeltvis og gik fra kl. 1630 i stilling under fjendtlig infanteriild, tæt bag eget infanteri, 4. og 6. Batteri dækket bag Højde 100, 5., 2., 3. Batteri vest for Højde 140 i åben ildstilling, hvorfra de beskød fjendtlig infanteri, kolonner, Pleine-Selve og senere også artilleri.

Kl. 1720 fulgte et angreb fra en Zuave-bataljon fra den lille skov 600-800 meter fra artilleriet mod front og flanke. Angrebet brød hurtigt sammen, ramt i front og flanke, hvorunder batterierne i den vestlige gruppe blev vendt rundt. Den netop ankomne 1. Batteri kunne effektivt indsættes mod angrebet. Senere rykkede den frem i den forreste stillingslinje. Kl. 1730 kunne ilden genoptages i den oprindelige retning.

Beskyttelsesskjoldene holdt effektivt den fjendtlige infanteriild tilbage. Kl. 1820 modtog regimentet tung artilleriild, muligvis fra fort Mayot nordøst for la Fère. Skaderne var ubetydelige.

Indrykningen af pjecerne og mandskab, ammunitionsforsyning, bortkørsel af prodser, indsats under fjendtlig beskydning skete med mønstragtig ro og orden. Vi beundrede mange forspand, der forblev rolige på trods af kraftig beskydning slog ned omkring dem.

Omkring kl. 20 tav skydningen langs hele fronten. Fra sydvest kom lyden af høje »hurra« over slagmarken. Det blev fortalt, at modstanderen havde overgivet sig. Det var vel imidlertid blot en udløsning af den almindelige ophøjede sejrstemning.

Kl. 2030 blev regimentet trukket ud af stilling og underbragt i Origny. Divisionens infanteri havde ikke været indsat.

Tabene var meget ringe. Hauptmann v. Stojentin var blevet lettere såret på halsen, men blev ved sin enhed. Oberleutnant Sieveking blev skudt gennem låret, og yderligere 6 mand var såret.

Ammunitionsforbruget havde været I/60 633, II/60 860 skud.

For at kunne følge de næste operationer, skal der her gøres et forsøg på at give et overblik over den almindelige situation, der førte til Marne-slaget, og forsøge at løfte sløret over Marnekampene for så vidt kilderne går dette muligt. Det må derfor være lidt mere omfattende.

Den øverste hærledelse (O.H.L.) havde den 28. august udsendt direktiv for den højre fløj af hæren. I. Armee skulle fortsætte fremrykningen vest for Oise i retning af Nedre Seinen. Samtidig skulle den danne flankesikring og beskyttelse mod ny opstillede fjendtlige hærstyrker, og støtte II. Armee i dens kamp mod den venstre franske hærfløj. Desuden skulle Armeen forfølge englænderne.

II. Armee skulle over la Fère og Laon rykke frem mod Paris.

Da en omslutning af Paris. med den her befindende modstander, ikke mere var mulig med styrkefordelingen på den tyske højre fløj efter det befalede 2./3. september sving i sydøstlig retning, havde O.H.L. til hensigt, dækket af hærens flanker mod Paris, med midten (III. Armee) at støde frem i retning Fère Champenoise – Ais-sur-Aube, for alt efter omstændigheder at rykke frem mod den østlige eller vestlige del af den gennembrudte franske hær.

Mens II. Armee i overensstemmelse med direktivet rykkede frem for at nå linjen Montmirail – Morains-le-Petit, mente I. Armee at kunne se bort fra ændringen af marchmålene for at kunne blive i føling med fjenden og stadig nå O.H.L. ønske fra 2./3. september. Først modtagelsen af ovennævnte meddelelse fra O.H.L. om forskydningen af fjendtlige tropper ved Paris, medførte en anden opfattelse ved 1. Armee, der førte til de senere omtalte beslutninger.

Det var om aftenen den 5. september lykkedes fjenden at indsætte stærke kræfter mod den tyske højre flanker – fire armeer mod to tyske.

Den 6. september var der befalede angreb: 6. franske Armee i retning Chateau-Thierry, englænderne med højre fløj i retning Montmirail, 5. Armee mod Montmirail, 9. Armee (Foch, nyformeret) mod venstre fløj af II. Armee med samtidig angreb langs hele hærens front. Det beregnede »Cannae« mod den langt fremtrængte tyske armee-fløj lykkedes ikke takke være tapperheden hos de tyske tropper.

Det er ikke indenfor rammerne af regimentshistorien at klarlægge begrundelsen til I. Armee beslutninger eller at øve kritik. Det skal understreges, at ned til yngste artillerist var troen på tysk overlegenhed og en rystet fjende så stor, at man var overbevist om, at der for den endelige sejr kun behøvedes et hurtigt indgreb. Også nyheden om, at den franske regering var flyttet til Bordeaux, forstærkede denne opfattelse.

Allerede den 5. september ved middagstid gik General v. Gronau frem med IV. R.K. til opklaring af situationen syd for Dammartin, og kastede fjenden tilbage, mens 4. Kav.Div. nord herfor afviste fjendens angreb.

Dette og ovennævnte direktiv fra O.K.L. fra 5. september fik alligevel Generaloberst v. Kluck til forskydning og tilbagetrækning af sin armee den 6.

IV. R.K. forblev vest for Ourcq med højre fløj syd for Acy-en-Multien, mens de øvrige korps efterhånden blev flyttet som følger:

II. A.K. bag venstre fløj af IV. R.K.

IV. A.K. nord for Marne og indtil den 7. september bag midten og nordlige fløj af IV. R.K.

III. A.K. skulle i en bue bagud rykke til området ved la Ferté-Gaucher (nord for Sancy langs Grand Morin), men på grund af franske angreb, kom marchen ikke til gennemførelse.

IX. A.K. skulle som drejepunkt blive stående.

Korpsets bageste enheder og H.K.K. med 2 divisioner udsatte afmarch

4. Kav.Div. forblev stående på højre fløj af hæren.

II. Armee blev med højre fløj ved Montmirail en dagsmarch bag IX. A.K. og beordrede venstre fløj til fremrykning i retning Marigny-le-Grand.

Efterfølgende skal regimentes indsats behandles.

Den 31. august kom 17. Inf.Div. til St. Quentin i kvarter, en by allerede kendt fra kampene i 1870/71 og af mange medlemmer af regimentet efterfølgende som etape-hvilekvarter. Senere blev stedet hårdt omkæmpet som del af Siegfried-stillingen og total sønderskudt. Dele, som katedralen og byens torv vil for alle være uforglemmelig. På dette tidspunkt stærkt belagt, herskede der et omfattende militært liv, og om aftenen med tappenstreg og koncert som derhjemme.

Her nåede os nyheden om Hindenburgs sejr ved Tannenberg.

Endnu engang fulgte lange marcher for at indhente armeen. Den 1. september blev Chauny nået. Den 2. førte os gennem et skønt landskab med mange slotte, forbi den skønt beliggende middelalder fæstning ved Coucy-le-Chateau, der også skulle blive en af krigens ofre, gennem Soissons i Aisnedalen, hvis forstæder viste spor efter hårde kampe, til Villers-Helon øst for Longpont.

Den 3. september nåede divisionen frem til Marne, hvor den om aftenen blev trukket frem til Chezy for at være klar til at hjælpe den syd for floden kæmpende 18. Inf.Div., men så frigjort sidst på aftenen for at komme i bykvarterer i Essoms tæt vest for Château-Thierry.

Den 4. september blev Marne overskredet ved Chezy. Den fortsatte fremrykning skete under artilleridækning, hvor afdelingerne flere gange gik i stilling. Sydvest for Artonges erobrede Füs.Regt. 90 Corrobert med støtte fra regimentet, der overalt beskød den flygtende fjende. (Efter kampkalenderen træfninger ved Viels-Maisons, og Montmirail). Om aftenen kvarter i Bailly mellem de to sidstnævnte byer.

5. september. Efter at være sat i stilling nord for Montmirail til dækning af overgangen af Petit Morin, blev fremrykningen fortsat. En efterladt fransk kolonne, hvorfra vi tog os til takke med havre og rationer, tydede i retning af en flugtagtig tilbagetrækning. Også under denne march blev der afdelingsvis gået i stilling til sikring af forspidsen, indtil der ved Leuze blev mødt svag fjendtlig modstand. Efter en hurtig stillingsindtagelse tæt bag den forreste infanterilinie, kunne der givet ild mod den tilbagegående fjende.

Under en længere middagspause ved en gård ved Leuze, besøgte H.KI. Højhed Storhertugen regimentet og talte med officerer og mandskab.

Leuze ligger $1\frac{1}{2}$ km nord for Morsains, hvor divisionens hovedstyrke gik i kvarter, mens forspidsen bestående af Inf.Regt. 76 og en Afdeling fra Feldartl.Regt 24 besatte Esternay.

Under denne fremrykning og kampe havde det været forstyrrende, at forsyningen med brød til enhederne ikke nåede frem i tilstrækkelige mængder, og at det næsten var umuligt at rekvirere i de områder, man kom igennem, da andre enheder (18. Inf.Div.) allerede var passeret igennem. Også kort i målestok 1:80.000 manglede, da de medbragte beholdninger af kort over det nordlige Frankrig ikke dækkede så langt mod syd. Man var derfor henvist til regimentsstabens marchkort i 1:300.000 og lejlighedsvis fundne kort på kaserner, gendarmeri bygninger, borgmesterkontorer og andre offentlige bygninger, skole kort og vejvisere.

Også fly generede marchkolonner og bivouak. Efter standarden og uddannelse på dette tidspunkt var luftforsvar temmelig virkningsløs. Foruden bomber nedkastede flyene dengang de berygtede flypile.

Slaget ved Esternay

Som tidligere nævnt skulle IX. A.K. den 6. september blive stående som drejepunkt for hele 1. Armee tilbagegang. Man gik i gang med soignering og istandsættelse af materiel og skoning af hestene. Den omfattende post hjemmefra var endnu ikke helt fordelt. Det var en søndag. Ordren om at blive stående var først udsendt fra Divisionen kl. 0300 og nåede først sent tropperne. De første ordre om vedligeholdelsesarbejdet var netop blevet givet, da man kunne høre heftig kanontorden ikke langt borte i retning af fjenden. Kl. 0930 fulgte alarmen.

KORT 5

Oberstleutnant v. Fumetti red frem for at rekognoscerer mens afdelingerne fulgte efter over Champgunon. Kort efter kl. 10 nåede de Morsains og Leuze. Det var hedt og utroligt støvet. Dette støv forhindrede, som også i dagene forinden, enhver mulighed for at gå skjult i stilling, da det forråbte alt. En stor del af tabene den 6. september opstod på grund af fjendtligt artilleri, der brugte støvet som mål til en virksom beskydning.

Rekognosceringen afslørede ikke fjendens placering og udsendte officerspatruljer var endnu ikke vendt tilbage. Man vidste kun, at forspidsen ved dag gry var kommet under kraftig beskydning i Esternay, og nu lå i kamp langs landevejen Montceaux – Sezanne, og at forspids artilleriet, I./24, for øjeblikket ikke var indsatsklar, da dens heste havde revet sig løs under det første ildoverfald. Den kraftig ild langs hele den fjendtlige front, viste imidlertid, at det drejede sig om et kraftigt angreb.

Derfor blev i første omgang I/60 kl. 1115 sat i stilling øst for vejen mod Esternay. Herfra bekæmpede 3. Batteri fjendtligt artilleri ved Seu (3½ km syd for Esternay). II/60 gik sydøst for Champgyon i dækket beredskabsrum. Kl. 12 gik den med 6./60 (Hauptmann Dommès) frem til støtte af fremrykning mod Château Esternay, og med 4./60 og 5./60 under Major v. Aigner i stilling mod den fremtrængende fjenden over la Noue. 6./60 bekæmpede fjendtligt artilleri øst for Château Esternay, 4./60 (Hauptmann Haupt), under fjendtlig artilleriild, fra kl. 13 fremrykkende infanteri fra la Noue og senere artilleri nord herfor og ved Château la Noue. 5./60 (Hauptmann v. Kuhlmann) blev senere sent frem til støtte for angrebet retning Château Esternay syd for 4./60, og deltog fra denne stilling i artillerikampen. Om eftermiddagen måtte den imidlertid indsættes fra en tredje stilling igen mod front mod øst som følge af modstanderens fortsatte fremrykning over Château la Noue, og bekæmpede herfra artilleri bag Højde 205. Også 6./60 ændrede om eftermiddag til front mod øst til bekæmpelse af tre fjendtlige batterier mellem la Noue og Château la Noue. To batterier, den ene åbent, en halvt dækket, blev på kort tid nedkæmpet, og kanonernes tilbagetrækning forhindret med shrapnel skydning. Den 7. september om morgenen stod kanonerne i det åbne batteri stadig forladt.

Den overordnede situation for IX. A.K. må nævnes. Ved enhederne var man sig imidlertid sig ikke helt bevist om situationen. Det store generelle fjendtlige angreb havde ramt den langt fremskudte IX. A.K. på begge sider, og i begyndelsen kun støttet af bagtroppen til III. A.K., der var under afmarch, men som straks vendte om for at komme IX. A.K. til hjælp. Venstre fløj (17. I.D) var imidlertid helt udækket, da som fortalt, venstre fløj af II. Armee stod helt tilbage ved Montmirail. Først hen under aften ville hjælp herfra kunne blive effektiv. Alligevel var General v. Quast fast besluttet på at angribe. Herved forklares, at fjendens fremrykning ved la Noue ikke blev stoppet. Imidlertid var den overforstående franske 5. Armee, der allerede ofte var blevet slået, ikke særlig angrebsivrig. Til støtte for angrebet, som 34. Infanterie-Brigade gennemførte med Füs.Regt. 90 mod Château Esternay, blev omkring kl. 1230 1. og kort efter også 3. Batteri indsat. På trods af alle forsigtighedsforanstaltninger blev støvet under stillingsindtagelsen opdaget, og kraftigt beskudt af det fjendtlige artilleri syd for la Noue, som kun delvist kunne holdes ned af 6./60. Mange prodser og ammunitionsvogne mistede heste og blev liggende. Men, som vi havde lært under fredsuddannelsen, blev forspandene igen ordnet. Ved denne lejlighed udmærkede sig i særlig grad - for kun at nævne et enkelt navn blandt de mange tapre folk - Kanonnier Schmidt fra Boize ved Hagenow

Batterierne passerede en kanon ad gangen den fjendtlige ildzone, ledsaget af en ammunitionsvogn. På samme måde blev jernbaneviadukten ved Vivier, der ligeledes lå under ild, passeret.

Mens 2./60 bekæmpede det fjendtlige artilleri syd for la Noue, gik 1./60 og 3./60 i stilling langs vejen Esternay – Château Esternay ret tæt bag den forreste infanterilinj. Regt. 76 og 75 lå langs landevejen syd for Esternay, Regt. 89 ved Château Esternay. Kun ved Chatillon, 2½ km syd for Château Esternay var I/76 og M.G.K./75 skudt frem. 1. og 3. Batteri bekæmpede fjendtligt infanteri syd for Chatillon. Den store skov syd foran Château Esternay (Forêt de la Loge à Gond), vanskeliggjorde oversigten og ildvirkningen, og dannede kontinuerligt en stor risiko, navnlig med hensyn til en truende omgåelse af venstre flanke. Da der tilgik meldinger om fremrykkende fjendtligt infanteri i skoven, måtte det forventes at fjenden brød frem fra skoven ved Château Esternay på meget tæt afstand. Som kraftig infanteriild lød fra skoven og enkelte forsprængte kom tilbage, befalede Major v. Graevenitz at venstre (3.) batteri blev drejet rund mod slotte, og førte de forsprængte tilbage, ledsaget af sin adjutant Lt. v. Müller, som såredes lettere, men forblev ved enheden. I mellemtiden lå batterierne under artilleri- og infanteriild. Ved 1. Batteri blev teodolit-underofficer, Sergeant Mahler hårdt såret lige bag Hauptmann v. Ludwiger. Han mistede sin arm. Uden at klage var hans eneste bekymring, om kanonen nu også kom fremad. En overordentlig afholdt underofficer, som stammede fra Elmshorn, Kreis Pinneberg, døde den aften på forbindepladsen i Esternay. Et forsøg fra Leutnant v. Glasenapp at bringe ham tilbage på en ammunitions prod blev ikke til noget ved Mahlers død. Det var måske godt, at han gennem sin død undgik at opleve fransk fangenskab og fædrelandets senere ulykke.

Med støtte fra de tapre batterier blev alle modstanderens angreb på divisionens sydlige front afværget. Genforsyningen med ammunition viste sig problematisk, da enhver bevægelse rejste store støvskyer og påkaldte sig det fjendtlige artilleri. Den lette ammunitionskolonne (I.M.K.) fra I/60 stod skjult i skovstykket nord for I. Afdelings stilling. Stillingen blev afsløret enten gennem spionage eller forræderi. Hauptmann v. UsLAR havde den 7. tydeligt set morsesignaler blive afsendt med blinklys fra en tæt skov, uden dog at have kunnet fange kilden. Det kunne dog også skyldes at en uforsigtig ordonnansrytter havde afsløret stilling, eller at franskmændene blot rutinemæssigt gennemførte skydninger mod sænkninger og skovstykker. Om alting er, blev I.M.K. ramt af et kraftigt ildoverfaldt, mens Hauptmann v. UsLAR var fraværende på grund af en rekognoscering af vejnettet. 15 mand blev herunder såret og 22 heste ødelagt. Under personlig indgriben af den altid dygtige, desværre senere faldne Leutnant d. R. Lindstaedt, blev hestene af underofficerer og mandskab hurtigt bragt i orden og ført til en bagved liggende stilling. Også stangrytter KlingenberG viste sig i situationen et godt forbillede. På grund af kraftig beskydning måtte kolonnen flere gange i løbet af dagen skifte stillingen. De fremskudte batterier 1./60 og 3./60 havde allerede tidligt fået leveret ammunition i den forreste linje fra en dristigt fremkørt artilleri-ammunitionskolonne under Hauptmann Bockhorn (reserveofficer ved regimentet), og kunne ydermere supplere fra de i Esternay holdende ammunitionsvogne fra I/24.

Som den fortsatte fremrykning af modstanderen over Chateau la Noue blev erkendt, blev om aftenen 1. Batteri trukket tilbage i sin oprindelige stilling. Füsilier-Regiment 90 besatte Forêt du Gault og l'Ermite, et batteri fra Regiment 9 rykkede ind i kampen nord for 4./60 med front mod øst. Om aftenen skød 4./60 lg 5./60 mod nordøst mod artilleri, der kunne ses skyde fra de små skove nord for Château de la Noue.

Som batterier fra 13. Inf.Div. (II. Armee) rykkede ind på begge sider af vejen mellem Champguyon og Esternay og som dele af 19. Res.Div. fra II. Armee rykkede frem på venstre flanke af 17. Inf.Div. var det fjendtlige angreb brudt.

3./60 (Hauptmann v. Bonin) forblev om natten til støtte for infanteriet i sin forreste stilling. 33. Brigade og Regiment 89 havde holdt deres stillinger og kun de fremskudte dele af I/76 og M.G.K. 75 og 76 blev trukket tilbage i løbet af natten.

Divisionen havde endnu engang en følelse af sejr over en måske talmæssig overlegen fjende, der dog ikke i soldatermæssige egenskaber kunne måle sig med dem.

Kampen var den hårdeste, regimentet hidtil havde deltaget i.

Tab: 3 mand død, 34 sårede; 38 heste døde, 10 sårede. En stor del af disse var ved I.M.K. I. Af de sårede faldt desværre en stor del i fransk fangenskab som følge af tilbagetrækningen den 7. september, herunder Wachtmeister Stolte fra 4. Batteri, Unteroffizier Neubeck fra 3./50 og med ham 12 kammerater, som først vendte hjem efter 5 år. Foruden Mahler var også Sergeant Schuhr 6./60 og Vizewachtmeister Kröpelin 3./60 faldet, henholdsvis faldet i fangenskab.

Ammunitionsforbrug: I. Afdeling 884, II. Afdeling 1.270 skud. Natten forløb rolig uden forstyrrelse.

Kort situationsoversigt

(Kort 4 side 16) I. Armee stod i heftige kampe med IV. R.K. og dele af II. og VI. A.K. vest for Ourcq mod den franske 6. Armee. De øvrige dele af II. og IV. A.K. var under march til forstærkning af disse.

Den 6. september havde III. og IX. A.K. med succes afvist fjenden. Højre fløj af II. Armee stod ved Montmirail minus de dele, der den 6. september var indsat ved og øst for 17. Inf.Div. Venstre fløj af II. Armee var, støttet af dele af III. Armee under succesfuld fremrykning mod Morains-le-Petit.

Ved starten på den 7. september havde det været hensigten i overensstemmelse med direktivet fra O.H.L. (side 16) i første omgang med III. og IX. A.K. at danne en defensiv flanke nordvest for Montmirail med tilslutning til II. Armee. Rummet mellem I. og II. Armee skulle lukkes af de to Kavallerie-Korps for senere at fortsætte angrebet efter iværksættelse af III. Armee angreb.

Begivenhederne langs Ourcq nødvendiggjorde imidlertid den 7. september at III. A.K. blev trukket frem på den nordlige fløj af I. Armee og lade IX. A.K. forblive mellem Chateau-Thierry og Montmirail. Allerede den 8. måtte også IX. A.K. trækkes frem over la Ferté Milon.

Det var på denne baggrund at der den 7. september om formiddagen blev beordret tilbagetrækning. Først blev 3. Batteri trukket tilbage og forblev på march. 6. Batteri placerede sig midlertidigt til venstre ved siden af 4. Batteri. Så iværksatte begge afdelinger batterivis tilbagetrækningen til optagestillinger, II. Afdeling ved Champguyon, I. Afdeling syd for Morsains, hvorfra indpasningen i de enkelte marchkolonner skete. Fjenden fulgte ikke efter. Man havde tværtimod en fornemmelse af, at også han trak sig tilbage. Marchen førte over Montmirail i en ny optagestilling, hvori der blev forplejet. Sidst på aftenen blev der slået bivak ved Gillauche, ca. 1/3 af vejen

mod Château-Thierry. Enhederne fik at vide, at de den 6. september havde sejret, men at man måtte imødegå et angreb fra retning af Paris.

Der var ingen fornemmelse af tilbagetog. Regimentet kom ikke til indsættelse, da fjenden ikke var indenfor synsvidde. Dagen var varm, støvende og meget anstrengende. Staben gennemførte en omfattende rekognoscerings aktivitet.

Mange af de sårede og marchsyge, også fra andre enheder, blev taget med på prodser og ammunitionsvogne og derigennem reddet fra fangenskab.

Den 8. september blev marchen efter en tidlig alarmering, genoptaget kl. 0430 mod højre fløj af 1. Armee til et omgående angreb. Den førte over Château-Thierry i retning Sommelans 4 km sydøst Neuilly-St.Front. Undervejs blev II/60 og Gren.Regt. 89 under General v. Kraewel sendt til Montreuil-aux-Lions, for her sammen med et Infanteriregiment og en afdeling af F.A.R. 45 fra 18. Inf.Div. at forhindre overgang over Marne. Samme opgave fik II. Kav.Korps Marwitz vest, og I. Kav.Korps øst herfor.

Generelle situation den 8. september

Der var stærke kampe i gang med den franske 6. Armee vest for Ourcq, englænderne trængte tøvende frem mod Marne på begge sider af La Ferté-sous-Jouarre, den franske 5. Armee fulgte kraftigere frem gennem den svækkede højre fløj af II. Armee efter tilbagetrækningen af IX. A.K. Venstre fløj af II. Armee og III. Armee fortsatte med succesfremrykningen mod Fére-Champenoise.

Efter et kort hvil fortsatte regimentets march. Om aftenen skulle der forplejes ved Passy-en-Valois (5 km øst for La Ferté-Milon). Melding om fjendtlig kavaleri under fremrykning fra vestlig retning, der truede en flyveplads syd for La Ferté-Milon og en motorkolonne fra A.O.K. 1, der bragte den øverstkommanderende og hans stab til det nye hovedkvarter i La Ferté-Milon, nødvendiggjorde et indgreb fra 17. Inf.Div. I/60 blev bragt i stilling på bakkerne sydøst for La Ferté-Milon. Det fjendtlige angreb, der forsøgte at trænge frem nord om La Ferté-Milon, blev afvist af 17. Inf.Div. fortrop. I/60 kom ikke til anvendelse. Det er betegnende, at man i paktasken hos en falden fransk officer fra 5. Chasseurs fandt kort over Westfalen. Der blev overnattet i ildstillingen.

Slaget ved Levignen, Boissy-Fresnoy

Den 8. september havde højre fløj af I. Armee holdt fast ved Couvergnon (9 km vest for La Ferté-Milon. Nye fjender skulle befinde sig syd for Crepy-en-Valois. General v. Quast skulle (startende fra venstre) med 6., 18. og 17. Inf.Div. rykke frem i et omgående angreb syd forbi Crepy-en-Valois i retning af Nanteuil-la Houdouin. Desuden skulle enkelte Landwehr-bataljoner fra Brigade Schulenburg, der var trukket frem fra etappen, og 43. Res.Brig. (General v. Lepel) – hidtil garnison i Bryssel – over Verberie (13 km. nord for Baron) rykke frem i retning Baron – Nanteuil.

Dækningen af venstre flanke på I. Armee langs Marne og angrebet med venstre fløj af II., henholdsvis III. Armee som angivet den 8. september.

Allerede kl. 0300 iværksatte I/60 fremrykningen over La Ferté-Milon gennem de skønne skove nordvest for denne by. Kl. 0715 var der ordreudgivelse for 17. Inf.Div. i Daumoise (3½ km nordøst for Gondreville), hvorefter divisionen skulle angribe i et rum mellem til højre Château Gondreville – La St.Fontaine, og til venstre Ormoy – le Davien, nordkant Boissy til højre for 18. Inf.Div.

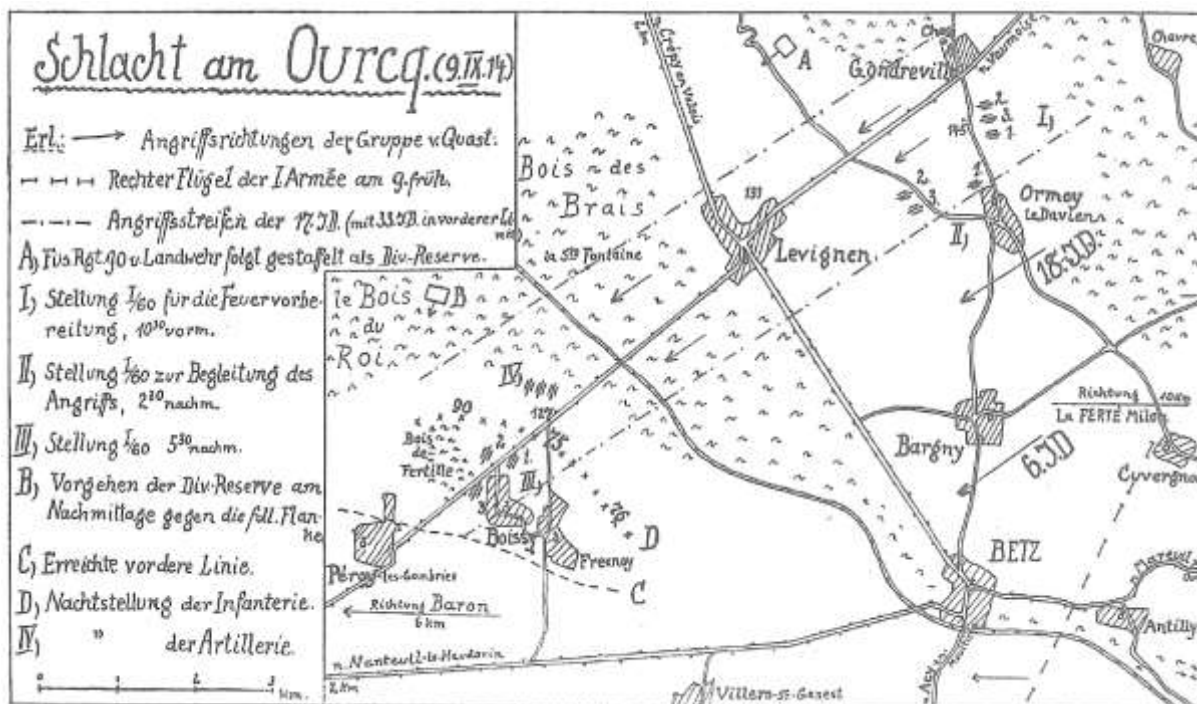
33. Inf.Brig skulle danne forreste linje, med Füs.Regt. 90 og Oberst v. schulenburgs landwehr bagved til højre. Artilleriet gik skjult i stilling på begge sider af vejen mod Levignen, I/60 bag Højde 145 på en mark med mandler, der gav god dækning. Observationsstedet var trukket frem på kreten. Regimentsstaben var placeret ved en kornlade. Regt. 24 lå nord for I/60.

I. Afdeling var i stilling kl. 1030. Mål for 2./60 var Levignen, 1./60 tungt artilleri sydvest for Levignen, 3./60 artilleri i en skovlysning syd for Levignen. Fjenden svarede igen med kraftig beskydning.

Efter tilstrækkelig ildforberedelse iværksatte infanteriet deres angreb kl. 1250. Den fjendtlige kontraild var ikke særlig stærk. Han skød med A3, der også her virkede moralsk med sit høje brag, men kun anrettede få skader. Det fjendtlige artilleri var for størstedelen nedkæmpet, så infanteriet kunne rykke hurtigt frem. ildfordelingen under angrebet: 1./60, 2./60 skovkanten syd for Levignen, 3./60 forblev ved bekæmpelsen af artilleri.

Som ledsagebatteri under angrebet fulgte 1./60 i første omgang til nordkanten af Ormoy-le-Davien. K. 1430 fulgte 2. og 3. Batteri vejrydset vest for Ormoy-le-Davien. Som infanteriet indtog Levignen og skoven, fulgte afdelingen efter. Fjenden var i fuld tilbagetrækning.

Afdelingen ville passere gennem skoven udenfor den store vej, men det var for artilleriet ikke muligt. Der opstod derfor på vejen stor trængsel med to, tre kolonner ved siden af hinanden i forsøget på komme frem. Det var et held, at det fjendtlige artilleri var nedkæmpet.

KORT 6

Kl. 1730 rykkede batterierne samtidig med forreste linje af 33. Inf.Brig. frem til Boissy og gik i stilling mellem landsbyen og Bois de Fertille, hvorfra de beskød den retirerende fjende.

Divisionens reserve til høre i angrebet, Füs.Regt. 90 og Landwehr bataljonerne, rykkede frem gennem Bois du Roi i retning af Peroy-les-Combries. Reserve-brigade Lepel kæmpede ved Baron i flanken og ryggen på den tilbagerykkende fjende fra Nanteuil. Feldartillerie-Regiment 24 deltog ligeledes i beskyddningen af tilbagetrækningen. Alle var fyldte af en fornemmelse af ny sejr, selvom de var stærkt udmattede af de vedvarende marcher, de korte nattehvil, heden og manglen på vand. Kl. 1815 åbnede fjenden en kraftig artilleriild, delvist med tung artilleri. Infanteriet standsede og klargjorde til fornyet angreb. Da modstanderen var placeret i faste stillinger, måtte fornyet artilleriforberedelse iværksættes, men udsattes til den følgende dag. Virkningen af de beslutninger fra O.H.L. og A.O.K., der senere skal drøftes, begyndte at få virkning. Det fjendtlige artilleri var i røg og tøv ikke lette at fastslå, og en artilleribekæmpelse af disse kunne derfor ikke iværksættes. Infanteriet led tab. Kl. 1930 begyndte det lidt efter let at blive ro. Afdelingen blev trukket ud af forreste linje sat i stilling bag Højde 127 i skovkanten, hvor der blev slået bivuak. Problemer med drikkevand var stort. Om natten kunne man se lyskasterne ved Paris, hvis ringforter kun var 31 km væk.

Afdelingen havde ingen tab ud over Leutnant v. Glasenapp, som denne dag var beordret til brigadestaben, der såret med storhertugens automobil blev bragt til det nærmeste lazaret.

Tilbagemarchen til Aisne

Mens alle forventede kampen fortsat den 10. september og mange drømte om en indmarch i Paris, blev der uventet alarmeret kl. 0300 og en tilbagetrækning mod nord iværksat.

Baggrunden lå i den samlede situation, og skal kort beskrives.

1. Armee havde uden tvivl opnået en sejr. Af franske kilder ved vi nu, at man ved den 6. Armee allerede den 8. september tænkte på en forsvarsstilling længere bagude. Faren, der truede 1. Armee langs Marne, kunne være undgået, var 5. Inf.Div., hvis indsats ved fronten ikke var nødvendig, i stedet sendt til forsvar af Marne. Vi vil se nærmere herpå under beskrivelsen af II/60 oplevelser. Vi har allerede nævnt, at den franske 5. Armees kraftige fremrykning ikke havde kunnet standses af I. Kavallerie-Korps. Trods sejr på venstre fløj havde II. Armee måtte trække sin højre fløj længere tilbage. Dermed var der påstået et hul mellem I og II. Armee på 33 km eller mere. Det skal huskes, at I. Armee langs Marne mod øst kun rækkede til Montreuil, og at højre fløj af II. Armee øst for Artonges havde måttet bues tilbage til Margny, og at der til dækning af dette hul kun stod I. Kav.Korps til rådighed. Allerede om formiddagen den 9. september blev der meldt om fremrykning af stærke

fjendtlige kolonner mod dette hul på begge sider af Chateau-Thierry, der yderligere trængte højre fløj af II. Armee, mens desuden stærke fjendtlige kræfter forgæves angreb Marne vest for Montreuil. Som følge af den omgåede højre fløj af II. Armee, gav Feldmarschall v. Bülow, trods sejrrig fremrykning, sin venstre fløj og III. Armee ordre til tilbagetrækning over Fère Champenoise med godkendelse fra den til fronten af O.H.L. sendte Oberstleutnant Hentsch. Manglende pres fra fjenden side gjorde dette desto lettere. Oberstleutnant Hentsch fortsatte til A.O.K. I, underrettede denne om forholdsreglerne ved II. Armee, og gav trods kraftig indvendinger, på vegne af O.H.L. I. Armee direktiv om tilbagetrækning bag Aisne. Ved St. Quentin var en ny arme under samling, og efter dens ankomst kunne en fornyelse af offensiven påregnes.

Under pres fra disse begivenheder sendte I. Armee allerede den 9. september dele af kolonnerne mod nord, og befalede indstilling af kampen, henholdsvis frigørelse fra fjenden.

Årsagerne til de forskellige opfattelser ved I. og II Armee og ved Oberstleutnant Hentsch skal ikke her omtales. Tilbage er det beklagelige, at I. Armee sejr ikke kunne udnyttes.

10. september: Frigørelsen af I. Armee fra kamp, inddelingen i marchkolonner fra en front mod vest til en march retning mod nord og gennemførelsen af marchen vil for altid blive et glansstykke for generalstab, fører og tropper.

Opfattelsen hos tropperne var i første omgang skuffelse, så forundring. Man kunne ikke sætte sig ind i situationens alvor.

I en divisionsbefaling blev der, foruden belønninger af tropperne, meddelt at O.H.L. havde befalet en tilbagetrækning bag Aisne til beskyttelse af hærens flanke.

I/60 marcherede med hovedstyrken. Feldart.Regt. 24 var bagtroopsartilleri. Marchen gik over Crepy-en-Valois. Om naboer vidste man kun, at Brigade Lepel, som den 9. havde kæmpet med succes ved Baron, marcherede vest herfor.

Fjenden fulgte ikke efter nogen steds. På den videre march over Bethancourt, 6 km nord for Crepy, blev den allerede ankomne I/60 sendt tilbage til højderne nord for Crepy for at etablere en optagestilling for bagtroppen. Pludseligt kom hovedstyrken ved Bethancourt under artilleri beskydning. En kirasier-brigade med et ridende batteri var nået frem i flanken og havde beskudt hovedstyrken under vejs mod nordvest.

Fast besluttet førte Major v. Graevenitz i galop afdelingen tilbage, og gik ned 1. og 3. Batteri i stilling vest for landevejen på højderne syd for Bethancourt, mens 2. Batteri indsattes øst for vejen.

Ilden blev åbnet kl. 1010. Med sit 3. Batteri lagde Hauptmann v. Bonin det fjendtlige artilleri under en effektiv beskydning. Forsøget på at køre væk kostede det fjendtlige batteri en kanon, to ammunitionsvogne og fire heste. 1./60 beskød med stor virkning det fjendtlige kavaleri, der skyndsomst forsvandt.

Med en patrulje fandt Leutnant v. Pritzbuer senere den efterladte kanon og ammunitionsvogne. Både kanon og ammunitionsvogn skulle senere være blevet bjærget af en let ammunitionskolonne fra Regiment 24.

Efter at være afløst af en afdeling fra Regt. 24, forblev 2./60 en kort periode i en sikringsstilling med front mod vest mod yderligere fjendtlige forsøg på omgåelse nord for Bethancourt, så satte den efter afdelingen, som fulgte hovedstyrken gennem den dejlige skov ved Compiègne.

Kl. 1630 blev der slået bivuak ved Vieux Moulin, en venlig landsby omkring 9 kilometer øst for Compiègne. Et hvil efter så mange dages march og kampe. Tab: 2 mand døde, 1 mand såret. Blandt de døde var trompeter Schernikau, der mistede hovedet til en granat. Først kort forinden forsæt til regimentet, havde han klaret sig godt.

Den 11. september bragte en kort march mellem kl. 8 og 10 regimentsstab og I. Afdeling i landsbykvarter i Berneuville på Aisne. Fjenden pressede ikke efter I. Armee. Alligevel måtte man fra den 6. september undvære kontakten til bagagen.

Om den generelle situation kan nævnes, at den tyske hær organiserede sig bag Aisne og Vesle. Således var 6. Inf.Div. om eftermiddagen på march mod øst og 4. Kav.Div. på march mod vest gennem Berneuville.

Den 11. september var endnu en hviledag, tropperne havde så nødvendig. Desværre begyndte nu en kold regnvejrperiode, der ramte tropperne hårdt.

Efterfølgende skal II/60 indsats sammenfattende følges helt frem til den 29. september. Afdelingen blev den 8. september afgivet til Detachment von Kraewel til forsvar af Marne ved Montreuil-aux-Lions.

Brigadekommandøren påtænkte at løse opgaven offensivt, idet han ville angribe fjender, der satte over Marne. Han valgte derfor at placere afdelingen overfor den nordgående bue på Marne. Vest herfor sikrede som allerede nævnt 2. Kavallerie-Korps (Marwitz) og mod øst 1. Kav.Korps.

Den 9. september gik II/60 i stilling nord og nordøst for II/45 med 4./60 ved la Sablonnière, med 5./60 og 6./60 ved Hospital Ferme. Førstnævnte ligger 1 km nord, sidstnævnte 1½ km nordøst for Montreuil og 4-4½ km fra Marnebuen. Afdelingen bekæmpede fremrykkende fjender øst for Marnebuen. Den havde udmærket virkning

I disse dage begyndte i dette afsnit stillingskrigen.

Med to batterier i front og et i luftværn, forhindrede afdelingen ethvert fjendtligt angreb. Uden underbringelse og under hyppige alarmer, led mandskabet under det våde, kolde vejr.

Ammunitionsmangel nødvendiggjorde en indskrænkning i valg af mål.

Vores regiment stod i øvrigt i september 1918 i samme område, selvom det var langs en næsen nord-syd gående frontlinje, under forsvaret af Chemin des Dames. Hvor mange krigere fra september 1914 var der stadig i 1918 ved regimentet?

Den 28. september rykkede II/60 til 17. Inf.Div. og blev den 29. indsat underlagt Regt. 24. 4. Batteri sydøst for Les Loges Ferme, 5. og 6. Batteri ved vejkrydset sydvest for Nampcel.

Indsat i beskydning af fjendtlige skyttegrave. De blev beskydt af artilleri fra batterier udenfor rækkevidde af haubitserne.

Den 30. september returnerede II. Afdeling til regimentet i området ved Carlepont.

Kampe ved Nampcel (12. til 26. september)

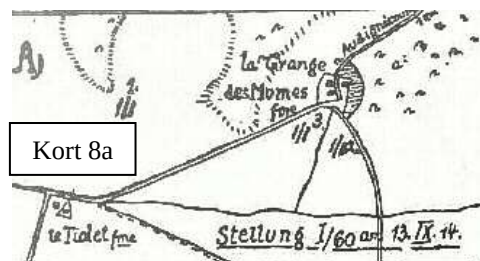
Tilbagegangen havde flyttet 17. Inf.Div. til højre fløj af hæren. Til beskyttelse mod den franske 6. Armees truende omslutning over Compiègne, blev divisionen tidligt den 12. september placeret i et beredskabsrum på bakkerne nord for Berneuil-sur-Aisne. 43. Reserve-Brigade v. Lepel og den fra etappen fremtrukne 10. Landwehr-Brigade under Oberstleutnant v. Lenthe var underlagt divisionen og placeret nord for Nampcel. 4. Kavallerie-Division forblev på højre flanke. Den 14. ankom yderligere 27. Landwehr-Brigade under kommando af 17. Inf.Div.

Efter at I. Afdeling i meget dårligt vejr var gået i stilling på bakkerne nord for Berneuil, men endnu ikke var kommet i kamp da fjenden ikke forsøgte at sætte over Aisne, blev 17. Inf.Div. om aftenen trukket længere tilbage som flankesikring. I. Afdelingen gik i stilling sydvest for Audignicourt (Kort 8a) dækket af Inf.Regt. 76, til hvem Inf.Regt. 75 sluttede sig til mod vest.

Man skansede og rekognoscerede.

Efter en kort by bivak i Les Mesnil, stod afdelingen den 13. september kl. 0630 igen i deres stillinger. På grund af flyobservation var det muligt for fjenden at bringe afdelingen under virksom beskydning.

Kl. 0930 blev fremrykkende fjender og fjendtligt artilleri fra syd bekæmpet. På grund af fjendens fortsatte fremrykning mod vest, blev 2./60 under Hauptmann v. Stojeintin, underlagt II/24, forlagt mod vest til vejgaflen sydvest for Nampcel, hvorfra den bekæmpede fjendtlige kolonner ved les Loges Ferme (Kort 8b).

Alle batterier havde tab på grund af fjendtlig artilleriild. 2. Batteri havde 5 sårede kuske og 18 døde og 4 sårede heste. Også 1. og 3. Batteri havde under kampen mod det fjendtlige artilleri betydelige tab. Leutnant v. Pressentin og 5 mand såredes. En pjece blev fuldstændigt ødelagt og 3 mand døde.

Kampen blev fortsat tidligt den 14. september. 2. Batteri var for natten trukket tilbage til afdelingen, men optog kampen fra stillingen sydvest for Nampcel med skudretning vest.

Det er nødvendigt at beskrive de efterfølgende kampe i nogle få generelle vendinger.

A. Slagmarken

Området ved Nampcel var et meget vanskeligt terræn. Den lerede jord var på grund af regnen næsen gjort impassabel. Vognspor og furene i roemarkerne stod under vand. Intet steds var der en tør plet. Dybe dale og slugte var målet for den fjendtlige fjernild og vanskeliggjorde troppeskydninger og genforsyningen med ammunition.

Enkelte huler, stenbrud fra tidligere tider, gav ganske vist god dækning, men lå udenfor regimentets egentlige kampområde. I den opblødte jord svigtede telefonledningerne på grund af den efterhånden mangelfulde isolering. Vand til drikkevand og madlavning måtte hentes langt væk, bagagen forblev langt bagude og underbringelse af hestene var ikke mulig.

B. Strategiske og taktiske situation

I tiden mellem den 13. og 15. september opstod der kriser på to steder for de tilbagetrækkende I. og II. Armee, der begge havde baggrund i udgangssituationen den 5. september.

Den ene var det franske forsøg på at bryde igennem II. Armee i området vest for Berry-au-Bac. Fjendtligt kavaleri var allerede nået området ved Sissonne (18. km øst for Berry-au-Bac før indgreb med XV. Korps og VII. R.K. standsede forsøget.

Den anden krise opstod på højre fløj af den tyske hær, altså ved 17. Inf.Div. og underlagte Landwehr-enheder, der i flere dage truedes af omgæelse over Compiègne.

I/60 stod i brændpunktet af krisen, og bidrog i væsentlig grad til forhindringen af omslutningen. Afdelingen kan med stolthed kikke tilbage på deres daværende præstation.

Den fjendtlige omslutning nødvendiggjorde den senere berettede forskydning af I/60 nord for Nampcel. Hvis omgæelse lykkedes, ville hele Aisne-fronten vakle.

Mens I. Afdelings batterier den 14. september som beskrevet stod i kamp, blev Major v. Peschke af divisionen sat i spidsen for artilleriet på den yderste højre fløj. Modstanderen var under fremrykning i retning Tracy-le-Mont – Tracy-le-Val. Som modforholdsregel havde Reserve-brigaden gravet sig ned syd for Højde 153 og langs vejen Les Loges-Ferme – Cuts med Landwehr enhederne bagved. Til Landwehr hørte 2 Landsturm-Batterier 3 A.K., udrustet med de endnu ikke moderniserede Kanon 96 uden rekylbremse og panorama kikkert og i blå uniformer. Begge batterier blev af Major v. Peschke bragt i stilling nord for Højde 153 med opgaven at bekæmpe fjenden i retning Bois St.Mard – Puisaleine. Den fortsatte fjendtlige fremtrængen nødvendiggjorde ved middagstid, at også 1. og 3. Batteri blev sendt som forstærkning til højden. De gik i stilling mellem Landsturm-batterierne og bekæmpede fjendtligt infanteri. Det fjendtlige artilleri var endnu for langt væk. Observationsstedet var en lille skov på Højde 153, som ganske vist gav god observationsmulighed, men som på grund af sin isolerede placering og den nødvendige trafik hertil, hurtigt blev erkendt som observationsstade og senere lagt under en kraftig artilleriild flankerende fra vest. Om aftenen blev et fjendtligt angreb fra skoven sydvest for Højde 153 afværget af 1. Batteri. I løbet af natten blev også 2./60 bragt ind på venstre fløj af artillerigruppen. Vejret var vedvarende meget dårligt (Kort 8c).

Feltart.Regt. 24 videreførte artilleribekæmpelsen i dette divisionsafsnit alene videre syd for Audignicourt (med dele af det tunge artilleri).

15. september: fjenden udvidede omslutningen. Han nåede denne dag Caisnes og nordøst herfor. Efter i begyndelsen af dagen at have beskudt fjendtlig artilleri mellem Bois de la Montagne og les Loges Ferme, samt infanterienheder og skyttegrave blev beskudt, måtte 3. Batteri kl. 15 indsættes til støtte for 10. Landwehr-Brigade (Oberst v. Lenthe) til forsvar af fjendens omgæelse vest for Lombray. Den gik i stilling 300 meter bag forreste infanterilinie med front mod Caisnes, og havde herfra en fjendtlige bevægelser gik i stå. På trods af stærk fjendtlig artilleri-

god virkning mod Zuaver. De riild fra sydvest og vest forblev batteriet i stilling da der længere tilbage ikke var stillinger med tilsvarende gode indsættelsesmuligheder. Først da landwehr-brigaden havde indtaget en optagestilling syd for Camelin, gik 3. Batteri den aften tilbage til afdelingen. Den havde i væsentlig grad bidraget til at forsinke fjenden.

I mellemtiden var ved hovedgruppen af batterier de fjendtlige angreb fra Bois de la Montagne nået ind på 1000 meters afstand før de blev afvist, også det tunge artilleri fra 17. Inf.Div. greb ind i kampene i retning af Caisnes.

Den fjendtlige omslutning var næsen gennemført. Fjenden stod næsten i ryggen på de mod syd kæmpende batterier. Infanteriets sikring stod kun nogle få hundrede meter foran artilleriet, og at det var dele af Landwehr øgede ikke følelsen af sikkerhed, da ydermere infanteriet stod i en svag stilling under frontalt og flankerende beskydning. Det skovlige og kuperede terræn lettede fjendens forskydninger og dækkede for artilleriets virkning. Zuave skarpskytter i træerne øgede tabene.

Artilleristillingen var genstand for opklaring fra luften. Vore egne fly kunne i det bevoksede terræn kun nogenlunde fastslå de fjendtlige artilleristillinger. Det var derfor med den daværende manglende evne til at måludpege på baggrund af fjendens afskud, svært at gennemføre en kontrabatteriskydning.

Derimod gik dårlig et eneste skud forbi stillingerne ved højde 153, der blev beskudt både fra vest og syd, og hvor den lille skov med observationsstedet ydermere gav et fremragende indskydningspunkt.

Om eftermiddagen blev Major v. Graevenitz såret på observationsstedet og måtte ved mørkefald overgive kommandoen til Hauptmann v. Bonin. Denne dag faldt 1 mand og 30 meste. Ydermere blev 17 mand såret. Til en virksom bekæmpelse af modstanderen, indsatte Major v. Peschke om natten den på højre fløj liggende 1. Landsturm-Batterie Nr. 18 og 1./60 i en ret vinkel med skudretning Caisnes, (Kort 8d). Vejret var forfærdelig, og stemningen ved tropperne blev ikke bedre af, at de endnu ikke havde kunnet komme i forbindelse med bagagen. Den sædvanlige aften-artilleri-hilsen kom ind fra to sider. Prodser og heste stod i sænkningen og skovstykke syd for Mariveaux. Selvom artilleriet tav om natten, fortsatte geværlid at ramme enheden fra to sider.

Man forventede med sikkerhed det afgørende angreb den 16. september, der ville afgøre skæbnen for den tyske hærfløj.

Et lyspunkt var, at dele af IX. R.K. havde nået Oise, 5 km nordøst for Cuts ved Pontoise. Men hvad, hvis det lykkedes franskmændene at forhindre IX. R.K. i at sætte over Oise og i mellemtiden trykke fløjen ind ved Højde 153?

16. september: tidligt på morgenen blev Füs.Regt. 90 trukket frem i midten af reserve- og Landwehrbrigaden under General v. Lepel. 3. Batteri blev bragt i stilling bag højde 151 nord for Blerancourdelle med front mod vest – nordvest. Den fik til

opgave at dække i nordvestlig retning og yde støtte til infanteriet på højre fløj, især Regt. 90. (Kort 8d).

Kl. 10 angreb fjenden fra vest og gik frem mod vejen Cuts – les Loges-Ferme. Det blev let afværget med assistance fra de mod vest skydende batterier, mens de mod syd stående 2./60 og 2. Landsturm-Batterie Regt. 3 bekæmpede overfor liggende infanteri og af fly meldt artilleri ved les Loges Ferme.

Efter afvisning af det fjendtlige angreb fra Caisnes, blev en deling af 1. Batteri under Leutnant d.R. Lind kl. 10 skudt frem bag skyttegravene med Res.Inf. Regts 94 (Kort 8d), for at beskyde fjenden ved Belle Fontaine. Infanteriet havde anmodet om assistance, da de derfra blev kraftigt

generet. Delingen var placeret højt over skyttegravene langs landevejen og opnåede udmærkede resultater. Efter et stykke tid startede artillerild fra området ved Caisnes og tvang besætningen til at vige ud og søge dækning i skoven. den udmærkede delingsfører Leutnant d. Res. Lind blev hårdt såret af et skud i maven. Han døde på vejen til forblindepladsen i Blerancourt og blev begravet der.

Hauptmann v. Ludwiger, som opholdt sig ved den fremskudte deling for at observere, fik et mindre kødsår og en lettere hjernerystelse af at blive begravet. Han blev ved enheden. Derudover blev 1 mand såret. Om aftenen blev pjecerne trukket tilbage til hovedstillingen.

Omkring kl. 16 blev 1./Regt. 24 (under Hauptmann Senfft v. Pilfach) underlagt og indsat nord for 3./60. Den fik samme opgave som 3./60.

Der skulle i løbet af dagen være kommet enkelte fjendtlige afdelinger frem i nærheden af Blerancourt. Det kunne ikke fastslås med sikkerhed. De havde under alle omstændigheder ingen succes.

Formentlig på grund af IX. R.K. indgriben, blev de fjendtlige angreb ikke genoptaget; krisen var overstået. Der kom ligeledes meddelelse om sejren ved de Mauriske søer, og at østrigerne havde slået russerne ved Lemberg og tage 150.000 fanger.

Om natten angreb General v. Lepel med Landwehr og Regt. 90 i retning af Lombray – la Belle-Fontaine. Der blev taget enkelte fanger, men kun opnået en smule terræn.

17. september. For en mere effektiv kampføring blev der formeret to artillerigrupper. Den nordlige gruppe under Hauptmann Senft v. Pilfach, 3./60 nu under Leutnant v. Witzendorff, 1./24 og 1. Landsturm-Batterie Regt. 18, og den sydlige gruppe under Hauptmann v. Bonin med 1./60, 2./60, 2. Landsturm-Batterie Regt. 3. Der blev beordret rationering af ammunition, da genforsyningen på grund af forstyrrelser af jernbanedriften var vanskelig. 18l Res.Div. rykkede langsomt frem mod Carlepont. Füs.Regt. 90 forbedrede resultaterne af natangrebet og besatte højderne vest for Lombray og fik tilslutning til 18. Res.Div. Fronten blev herigennem efterhånden drejet længere mod syd.

Man forberedte en fremrykning i tilslutning til 18. Res.Div. Vejret var fortsat dårligt. Der opstod sygdomme. 18. september gik modstanderen yderligere tilbage, mens 18. Res.Div. rykkede frem. Til 17. Inf.Div. ankom et blandet detachement under Oberst Jenrich, bestående af Inf.Regt. 146, Res.Inf.Regt. 36, I. Afdeling, Feld-Art.Regt 17, hvorimod Landwehr-Brigaden lidt efter lidt blev trukket tilbage til etappen. Begge Landsturm-batterier, der tappert og dedikeret havde kæmpet, marcherede efter ordre afsted natten til den 19. september.

Ildaktiviteten led under mangel på ammunition. Oberstleutnant v. Fumetti overtog igen kommandoen over højre fløj.

19. september. Dag gik med forberedelser til angreb. I stedet for de forsvundne Landsturm-batterier rykkede 3./60, mens 1./24 placeredes i beredskab bag I. Afdeling. 1./60 vender front mod syd (Kort 8e). Senere blev 2./60 rykket frem vest for la Croisette til støtte på nært hold til infanteriets angreb. Om aftenen kom den længe savnede ordre til fornyet fremrykning. Ifølge denne skulle General v. Quast med 18. Res.Div. (der var lagt frem over Carlepont), med IX. A.K. og IV. R.K. kaste fjenden tilbage til Aisne i et natangreb. 17. Inf.Div. angrebszone havde le Loges Ferme – Ecafauf Ferme som venstre begrænsning med tilslutning til 18. Res.Div. og højre begrænsning le Tiolet Ferme – Touvent Ferme (med tilslutning til 18. Inf.Div.)

Artilleriet skulle iværksætte en kraftig forberedelse mod de fjendtlige stillinger kl. 0500, og kl. 0515 lægge ilden 1000 meter frem samtidig med infanteriets angreb.

Endnu i løbet af natten blev 1./60 trukket frem syd for la Croisette i en forberedt stilling syd for stedet (Kort 8f).

Kort 8f

nordvest for gården, 2./60 i beredskab nord for gården.

Kl. 10 blev 1./60 og 2./60 indsat syd for les Loges-Ferme. Om eftermiddagen gik 2./60 i stilling vest for Quennevières Ferme og beskød herfra flanken på det fjendtlige infanteri i retning Touvent Ferme. Da denne stilling kun ydede ringe beskyttelse mod infanteriild – vores forreste linje befandt sig tæt sydvest for Quennevières Ferme – blev 2./60 om natten trukket tilbage i en stilling syd for les Loges Ferme.

Om eftermiddagen fik Oberstleutnant v. Fumetti yderligere underlagt I/17 (fra Detachment Jenrich, som fulgte bag højre fløj af 17. Inf.Div.). I første omgang blev to batterier indsat syd for les Loges-Ferme, mens et batteri fortsat blev holdt tilbage.

Regimentets kommandostation var, foruden enkelte observationssteder, placeret i en højtliggende Bascule (traktørsted), der var synlig på lang afstand, og i de næste dage genstand for fjendtlig artilleri, men underligt nok kun blev ramt af infanteriskud.

Alt, hvad der viste sig af fjenden, skyttelinjer, modangreb og kolonner, blev effektivt beskudt. Foruden terræn var dagens gevinst et stort antal fanger. Også senere fandt man i skovene og i hulerne franskmænd, som her havde skjult sig.

18. Res.Div. kæmpede ved Puisaleine og øst for Tracy-le-Val.

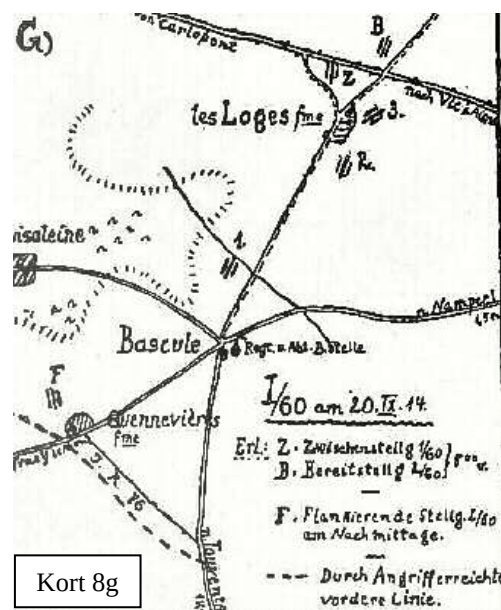
Angrebet havde virket opfriskende på tropperne. Man havde endnu engang set, at et angreb med tilstrækkelig stor kraft bag, altid ville bringe en tysk succes.

21. september: For bedre at kunne støtte infanteriet, der skulle fortsætte angrebet lige så snart 18. Res.Div. rykkede frem, blev batterierne, også 2./17, trukket videre frem. Også tunge felthaubitser var indsat fra kanen af den dybe slugt, der strakte sig sydøst for Les Loges-Ferme mod syd i retning af Moulin-sous-Touvent syd for

20. september. Under ildstøtte fra 1./60 og 2./60, der som befale kl. 0515 lagde ilden frem, og med 3./60 som ledsagebatteri, kastede Infanterie-Regiment 76 fjenden tilbage i dens afsnit.

3./60 gik i stilling i sækningen stik øst for les Loges-Ferme. Batterierne beskød tilbagegående infanteri; 3./60 fjenden i skoven ved Puisaleine (Kort 8g)

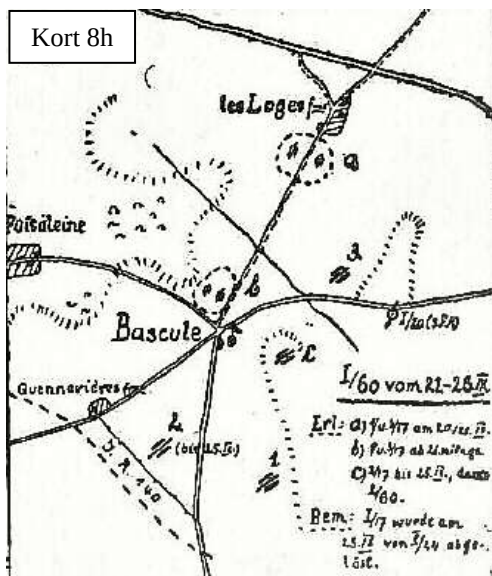
Kl. 8 fulgte 1./60 og 2./60 frem til les Loges-Ferme, 1. Batteri i mellemstilling

Kort 8g

vejen mellem Quennevières Ferme – Nampcel. Under observation fra forreste linje ved Quennevières Ferme fandt Major Schulz, den tapre afdelingsfører, helledøden (Kort 8h).

Batterierne bekæmpede det fjendtlige artilleri for så vidt de fra luften kunne fastlægges, og infanterimål, der imidlertid var få.

2./60 under Hauptmann v. Stojentin, stod umiddelbart bag infanteriet. Fjendtlig modangreb kom på tidspunkter meget tæt på batteriet, men blev effektivt afvist.

Dagen kostede regimentet 3 døde og 1 såret. 3 heste døde.

22. til 26. september: Som den 21. kom heller ikke i de følgende dage angrebet til gennemførelse. Divisionen reorganiserede dens enheder og afløste enkelte troppedele. Regimentet kæmpede derfor nu sammen med Inf.Regt. 140. II/24, som i disse dage blev ført af Major v. Peschke, blev indsat i I/17 stillinger efter at denne vendte tilbage til eget korps.

Den 23. september ved dagry og i tæt tåge fulgte et overraskende infanteriangreb, der nåede ind på 800 meters afstand af 2. Batteri. På trods af flere forsøg, mislykkedes angrebet væsentligt på grund af skydning med 2./60.

Batterierne indsats begrænsede sig i til i hovedsagen bekæmpelse af fjendtlige batterier gennem strøild, og ild mod observerede fjendtlige tropper.

Et befalet angreb den 25. september opnåede intet resultat, da 18. Res.Div. i det overordentlig vanskelige terræn Puisaleine – Tracy-le-Mont ikke kunne komme frem i flankerende ild fra dette området.

I disse dage forlod Major v. Peschke regimentet efter at være udnævnt til kommandør af Res.Feldart. Regts. 17. Tabene i dagene 22. til 26. september: 1 mand død, 1 mand såret, 3 heste døde.

Det dårlige vejr, de dårlige vandforhold, den manglende underbringelse og uregelmæssige forplejning førte til mave-tarm-sygdomme. Da der nu endeligt indtrådte bedre vejr, lykkedes det i de organiserede forhold under den ny begyndende stillingskrig at blive herre over situationen.

Om natten den 26. til 27. september blev I./60 trukket ud og stillet til disposition for 18. Res.Div. ved Carlepont til forstærkning af det endnu ikke opgivne angreb. Der vil i næste afsnit berettes herom.

De mange tildelte Jernkors og Mecklenburgischen Verdienstkreuz i denne periode bære vidnesbyrd om anerkendelsen fra den øverste krigsherre og fra landsfaderen.

Regimentet kunne med berettiget stolthed kikke tilbage på den gennemlevede tid under felttoget. Den vil hos alle deltagere, trods senere tiders store bedrifter, stå i skønneste erindring. Fører og mandskab var under de hårde kampe svejset sammen af den hellige fædrelandskærlighed. Fast troede man på den snarlige sejr. Det syntes os alle at være en forbrydelse at tvivle på et godt udfald.

Regimentet havde under 1. Armee været indsat på mange afgørende punkter, og havde kæmpet i kampe, verden så på med beundring og altid vil gøre.

III.

Det første år af stillingskrigen ved Ourscamps-Carlepont 1914-15

af Major a.D. Berthold von Bonin,

tidligere Hauptmann og chef for 3. Batteri

Den 21. september var det med stor dygtighed gennemførte angreb med IX. A.K. gået i stå på grund af, at forbindelsen til højre med IX. Res.Korps på tidspunkter var mistet, navnlig da venstre fløj af 18. Res.Div. ikke kunne trænge frem i Bois St.Mard og ved Tracy-le-Val.

For at gøre 18. Res.Div. i stand til at erobre Tracy-le-Val og frem for alt de beherskende højder ved Tracy-le-Mont, fik denne division den 26. og 27. september tildelt flere lette og tunge artillerienheder, herunder også I/60. Den samlede ledelse af artilleriindsatsen var lagt i hænderne på Oberst v. Behrendt.

Den 26. om eftermiddagen fik føreren for I/60, Hauptmann v. Bonin, ordre til at overdrage ansvarsområdet til Hauptmann Senfft v. Pilsch fra Regiment 24 og straks optage forbindelse med 18. Res.Div. med hensyn til overgang til denne division den følgende nat. Tidligt på morgenen, endnu inden det var blevet lyst, forlod batterierne deres stillinger, samlede sig nord for Les Loges-Ferme og rykkede samlet til Carlepont, hvor der blev gået i landsbybivak syd for denne.

Der var her oplagt fejlfrit nyt udrustning, hvilket pegede i retning af, at IX. Reserve-Korps, og de fra vores regiments fremsendte reservebatterier, her havde haft store tab, og for en dels vedkommende havde haft deres ildddåb. Under fremrykning ad vejen var et batteri tilsyneladende kommet under fjendtlig beskydning og hårdt ramt. For os var disse stykker en værdifuld tilføjelse til vores tildele alle hårdt medtagne hesteudrustning.

Afdelingen fik til opgave at ledsage infanteriets angreb frem gennem skoven. Til dette formål blev 1. Batteri med 4 pjecer tildelt venstre regiment i Bois St. Mard, og gik den 27. september i stilling i en skovlysning tæt bag infanteriet skjult af høj gyvel, men ildaktiviteten var ringe.

2. og 3. Batteri blev med hver en deling og 3. Deling I./60 (Lt.d.R. Fricke og Lt.d.R. Harmann) sat i stilling ved Tracy-le-Val i infanterilinjens (Kort 8i). Resten af Afdelingen blev ved Carlepont for at rykke frem ad vejen over Tracy-le-Val med infanteriets fremrykning. Til brug for pjecernes indsættelse langs fronten, blev brandbælter udvidet af pionerer, og en ny vej etableret, så pjecer-

ne kunne følge med det fremrykkende infanteri, og i den sydlige kant af skoven yde infanteriet moralsk støtte. Det viste sig desværre, at forhåbningerne lagt i disse våben, ikke kom til opfyldelse. Som angrebet den 29. september blev iværksat efter en stærk artilleriforberedelse, hvori endda deltog 21-cm haubits, nåede infanteriet fra 18. Res.Div. end ikke frem til skovkanten, men vendte om uden hensyn til de mellem dem befindende pjecer. der var ikke andet at gøre for de tapre artillerister, end at bringe deres våben tilbage igen. 10 minutter efter infanteriet nåede kanoner igen tilbage til den forreste linje.

Imidlertid skulle kanonerne i forreste linje ikke blive helt inaktive. I daggryet den 30. september havde Zuave patruljer arbejdet sig ind på omkring 100 meters afstand af kanonerne og åbnet ild mod dem. På den afstand slog geværkuglerne gennem beskyttelsesskjoldene, og vi havde 3 sårede at beklage, men alligevel fortsatte de med at betjene deres våben indtil angriberne igen var fordrevet; tre døde zouaver blev efterladt, mens flere andre måtte støttes af deres kammerater under flugten. På grund af den kraftige underskov, var de dog hurtigt forsvundet ud af synsfeltet. Ved delingen fra 3./60 kunne i sær den sårede Kanonier d.R. Stark fremhæves, og han modtog senere et Jernkors II. klasse for sin indsats.

Under en rekognoscering for stillinger til de tilbageblevne pjecer, erobrede Afdelings-adjutant Leutnant v. Müller en Turko-standard (sort hånd på grøn dug). Standarden blev overrakt til H. Kongelige Højhed Storhertugen, og fandt en tid sin plads blandt trofæerne i mindehallen i arsenalet.

Den 30. september fik Afdelingen ordre til at optage forbindelse med II./Res.Feld-Art. Rgt. 18 med hensyn til en overtagelse af dens stillinger den 1. oktober. Med glæde bød vi vore regimentskammerater velkommen, som ikke havde haft held til at rykke ud med det aktive regiment og deltage i sejrsmarchen gennem Belgien og Nordfrankrig, men ankom lige netop i rette tid til at komme med i stillingskrigen.

Hvem kunne på dette tidspunkt ane, at vi over et år ville blive i dette afsnit, og på en måde ville opnå ejerskab af Ourscamps skoven. I sommeren 1915 var det som en ny hjemstavn for os, hvor vi i den skønne skov kendte hver eneste vej og sti, enkelte steder hver eneste træ, der alt forbandt os til alvorlige og glade timer, som det ellers normalt kun sker under hjemlige himmelstrøg. Mange vejnavne som eks. »Friedrich Franzstraße« eller stednavne som »Neu-Klausdorf« gav yderligere hjemstavnsfølelser.

I. Afdeling overtog de to fløjbatteri-stillinger fra II/Res. 18, med alle tre batterier tæt ved siden af hinanden, til en vis grad skulder ved skulder, i syd kanten af Ourscamps skoven øst for Bailly, og indbyggede et batteri (1./60) i skovkanten vest for vejen til Bailly. Hvor rigtig dette var, viste forløbet under det fjendtlige angreb den 5. oktober og vores fremrykning den 8., hvor batteriet spillede en væsentlig rolle i de gode resultater. Franskmændene rømmede Bailly og sprængte hængebroen på vejen til Ribécourt (4 km vest for Bailly), hvortil også afdelings observationsstade blev forlagt, efter i første omgang at have været placeret i II/Res. 18 gamle stade i parken til Quenotterie.

Som natkvarter indtog stab I/60 det lille slot Bremont ved Carlepont, mens 1. Batteri fik Ourscamps, 2. og 3. Batteri les Croyes som natkvarter for prodserne. Om dagen måtte disse forblive 500 meter bag batteristillingerne til langt ind i vinteren. Den lette kolonne kom i kvarter i Parviller Ferme, men måtte stadig i flere måneder om dagen stille en såkaldt alarm-sektion langs vejen Sempigny (3 km øst for Ourscamps) – Bailly, med spids ved vejen Ourscamps – Carlepont.

I mellemtiden var den 30. september også II. Afdeling vendt tilbage til korpset og blev den 1. oktober indsat til venstre for I. Afdeling ved Carlepont med 5. og 6. Batteri, mens 4. Batteri i første omgang forblev i reserve. En deling herfra blev den 4. oktober indsat ved I. Afdeling til venstre for 1. Batteri, og den 7. oktober fik hele batteriet i stilling syd for Ourscamps. Staben II. Afdeling placeredes på slottet i Carlepont, men opholdet her blev ikke af længere varighed, for den 5. oktober begyndte fjenden en kraftig beskydning af stedet, der desværre kostede flere gode artillerister og 6 heste. Dette førte til en flytning af staben til samme lille slot Bremont som I. Afdeling. Heller ikke dette ophold blev lang, for den 20. oktober udbrød der brand, der fuldstændig lagde slottet i ruiner.

Regimentsstaben var allerede i september ankommet til Carlepont sammen med I. Afdeling. I første omgang placeret i byens østlige del, flyttede den 1. oktober til en stor gård i den vestlige udkant, og var på den måde næsten placeret mellem de to afdelinger. Her blev den trods hyppige beskydninger indtil det blev nødvendigt med en forlægning til Grand Maupas, hvor også den ansvarligefører for infanteriet var placeret.

Med indtagelse af den nye stilling var bevægelseskrigen endegyldigt forbi, og nu begyndte stillingskrigen, kendetegnet af stadig gensidig trussel og et konstant vedvarende kampberedskab. Ved overgangen til denne stillingskrig blev der stillet regimentet nye typer af opgaver, den først måtte finde løsninger på. Alene skovterrænet fra Carlepont stillede grupperingen af artilleriet overfor vanskeligheder, som den aldrig tidligere havde mødt.

Allerede i den første uge, hvor den permanente tilstand af stillingskrig efterhånden blev erkendt, viste det sig at anvendelsen af et feltartilleri-regiment som samlet enhed, ikke længere opfyldte kravet til den taktiske situation. Langt mere måtte anvendelsen af artilleri ske uden hensyn til deres tilhørsforhold til regiment eller afdeling, udelukkende efter kampopgave. Dette ville på den anden side kræve en stadigt mere snævert samarbejde mellem infanteri og artilleri på den ene side, og mellem felt- og tungt artilleri på den anden ¹⁾.

Disse erfaringer udmøntede sig dels i tildelingen af artillerienheder til de enkelte infanteriafsnit til støtte og til snævert samvirke, og dels i etableringen af blandede artilleri-grupper under fælles kommando.

På den måde dannedes Artilleri grupper og undergrupper, og der udviklede sig en fuldstændig ny organisation, der tilpassede kommandoforholdene til det praktiske behov og de rent taktiske krav. De gamle enheder, som vedblev med at eksisterer, var efterfølgende mere af betydning for vedligeholdelse og administration.

I sagens natur skete denne udvikling lidt efter lidt, og ikke altid uden vanskeligheder på grund af, at grænserne for befalingsbeføjelser mellem de nye foresatte og de gamle ikke altid var skarpt afgrænsede, og at lavere infanteriførere stillede krav til artilleriet, der på ingen måde tog egenart af våben og ammunition med i betragtning.

I den første tid af stillingskrigen var batteriernes skydeaktivitet, især ved Bailly, hvor franskmændene gentagne gange forsøgte at trænge vores infanteri tilbage i skoven, stadig ret omfattende, specielt om natten. Disse

¹⁾ »Feldartillerie« og »Fuß-artillerie«. Opdeling af det tyske artilleri i let, stærkt mobilt feltartilleri og i tung, mindre mobil artilleri.

natangreb nødvendiggjorde, at flere kanoner ved mørkefald blev kørt frem i forreste linje, hvor de eksempelvis forblev på landsbygaden i Bailly indtil dag gry. I stedet gik man hurtigt over til fast at indbygge flere kanoner til flankering af den forreste linje. Til dette formål blev 2. Batteri fuldstændig opløst, og var i et helt år ikke fuldstændig samlet. Først ved stillingsskiftet i oktober 1915 blev batteriet igen formeret. Nogen fordel havde denne forholdsregel, der skete på infanteriets udtrykkelige anmodning, ikke, men første tværtimod til en yderligere opsplitning af den allerede ikke særlige stærke artilleri i afsnittet. Den kunne imidlertid ikke ændres på grund af infanteriets modstand.

Da felttoget i Østpreussen og kampene i Belgien slugte hele den i Tyskland fremstillede ammunition, blev der meget hurtigt indført yderst sparsommelighed, hvad angår forbrug. Det betød at afdelings- og batteriførere måtte være temmelig tykhudede, da infanteriet slet ingen forståelse havde for denne sparsommelighed. Noget bedre blev det, da våben fra Fæstnings-artilleri-reserven – de såkaldte museumskanoner – blev stillet til rådighed med en rigelig beholdning af ammunition. Som de første af disse blev 4 gamle 15-cm Ringkanoner placeret omkring 500 meter bag 3. Batteri, hvor de hurtigt fik øgenavnet »de brummende gamle«. Snart efter kom vore gamle 73/91 med 9-cm kanoner på buk-lavet. Den første af denne type tilfaldt I. Afdeling, der placerede den i en skinstilling ved 2. Batteri. Da kanonen imidlertid skød uden problemer, udvirkede Major von Graevenitz hurtigt, at der blev tildelt kanonen ordentlige sigtemidler og mere ammunition, og snart var de ved siden af 15-cm kanonerne afdelingen hovedvåben, med et betjeningsmandskab sammensat af alle tre batterier.

Det blev efterhånden en helt særlig sport at lokke fjenden til at beskyde ikke besatte stillinger. D a vi med ild ikke kunne skade ham, fik vi ham i stedet til at spille ammunition. Med skadefryd talte vi skuddene, da han natten til den 12. november 1914 beskød en skinkanon, der ikke længere selv kunne skyde. Dette at kunne lede ilden mod bestemte områder havde også den store fordel, at det tog en del af fjendens iver og lod vore egentlige stillinger i ro.

Selvom ildaktiviteten i vinteren 1914/15 generel var ringe med nogle få korte undtagelser, var der dog rigeligt at bestille. For størstedelen af det unge erstatningspersonel, der ankom i oktober, måtte først rigtigt uddannes. Det blev efterhånden også stadig mere klart for alle, at håbet om en snarlige genoptagelse af fremrykningen, ikke ville blive opfyldt lige med det samme, hvilket på den anden side betød, at der hurtigt måtte træffes forberedelser til vinteren. I første omgang blev der i stillingerne etableret tålelige underbringelses forhold. Ved hver pjece blev der bygget jordhytter, hvori ovne fra Carlepont, stole, bord og senge blev indbygget. Mellem de enkelte skydestandpladser blev der gravet løbegrave, og stillingerne forsynet med flankedækninger med infanteribeskydning, da vildfarne geværskud var det mest generende i de så langt fremme placerede ildstillinger. Først senere blev der på samme måde foretaget forstærkninger mod artillerigranater.

Den lave grundvandsstand blev hurtigt irriterende, og der måtte graves aflednings render, dræn og sivebrønde. Til disse anlæg kom så senere anlæggelsen af hindringer. Som resultat af det omfattende arbejde kom vi forholdsvis hurtigt over ensformigheden af de første måneders stillingskrig.

Telefonforbindelserne spillede på dette trin af krigen en væsentlig rolle, og det viste sig ret hurtigt, at fredstidsuddannelsen i denne tjenestegren ikke overalt havde været tilstrækkelig, ligesom der omkring telefonmateriellet ved feltartilleriet havde været lagt for stor vægt på mobiliteten. Signalpersonellet var ikke overalt tilstrækkeligt uddannet til hurtigt at udfinde fejl, specielt om natten. Afbrydelser indtil næste morgen var i denne første tid ikke nogen sjældenhed. Særlig forstyrrende var, at batterier og kabler ved det tunge artilleri [fuß-artillerie] var langt kraftigere, så vore ildledforbindelser blev forstyrret af deres induktionsstrøm: pludseligt kunne det lyde: »Her Mørser! – 38 – 56 – 10« eller tilsvarende. Da der også måtte meget sparsomt måtte omgås med telefonapparater, da hovedparten af denne gik mod øst, hvor Hindenburg rensede Østpreussen for russere, blev i Carlepont meget hurtigt alle ringeledninger afmonteret og ledningerne i stedet anvendt som reserveforbindelser. Mod slutningen af november var der næsten overalt dobbelte forbindelser. Enkelte batteriet udskiftede tørlementerne fra ringeledningerne med våde elementer, og anvendte elementerne til telefonforbindelserne.

Den 14. oktober blev Major von Putlitz af Generalkommandoet sat i spidsen for I. Afdeling, mens Hauptmann von Bonin igen overtog sit 3. Batteri. Imidlertid kom allerede den 18. Major v. Graevenitz, stadig stærkt lammet, tilbage til regimentet for igen at over tage I. Afdeling, som han beholdt frem til sin udnævnelse til regimentskommandør i foråret 1916. Den 20. oktober blev fører for det lette ammunitionskolonne I/60, Oberleutnant von Uslar (Rafael) forsat som batterifører til Res.Feld. Art. Regt. 45, mens Oberleutnant d.L. Leroy, der herfra var forsat til regimentet, overtog kolonnen. I det hele taget bragte vinteren 1914/15 mange ændringer i officersbemandingen. Først blev den 28. november 1914 Oberleutnant von Arnim, fører for den lette ammunitionskolonne II/60 og Oberleutnant von Bülow, regimentsadjudanten, forfremmet til Hauptmann. Mens førstnævnte fik kommandoen over et sammensat 9-cm batteri, blev sidstnævnte fører for 1. Batteri, hvis fører, Hauptmann v. Ludwig var forsat til rådighed for den øverste hærledelse. Kommandoen over den lette kolonne II/60 overtog

midlertidigt Leutnant d.R. von Ahlefeld, senere Oberleutnant d.R. Viereck. Regimentsadjutant blev Leutnant v. Müller, adjutant ved I. Afdeling, hvilken funktion blev overtaget af Leutnant v. Witzendorff fra 2. Batteri.

Den 11. december blev Hauptmann v. Kuhlmann, 5./60 med sin batteri-stab afkommanderet til Alsace, hvor den forblev indtil foråret. 5./60 modtog Hauptmann v. Armin, der med $\frac{2}{3}$ af dette batteri den 26. december blev udskilt fra regimentet og sendt tilbage til Tyskland. Den ny sammensatte 5. Batteri fik Oberleutnant d.R. Viereck som chef, hvorefter Leutnant d.R. v. Ahlefeld endegyldigt overtog den lette ammunitionskolonne. Kejserens fødselsdag i 1915 bragte mange forfremmelser blandt officererne. Desværre blev næsten alle disse (19 officerer) i første halvdel af februar overført til infanteriet. Mange så vi desværre aldrig igen, men det lykkedes flere enten at finde tilbage til regimentet eller i det mindste til en anden feltartilleri enhed. Den 5. februar mistede vi desværre den anden officer ved regimentet. Oberleutnant d.R. von Nonroy blev ramt i hovedet under observation i en skyttegrav ved Tracy-le-Val og den 7. bisat under stor deltagelse på heltekirkegården i Noyon. Regimentet vil aldrig glemme denne fortræffelige og både af kammerater og undergivne afholdte officer.

I december 1914 var tilstedeværelsen af H. Kongelige Højhed Storhertugen derhjemme påkrævet til officielle regeringshandlinger, men han forlod ikke fronten uden først at besøge sine enheder i deres stillinger. Den 7. december fik I. Afdeling, samt 1. og 4. Batteri den ære at modtage H.K.Højhed i deres observationspost og i deres stillinger. Til mange underofficerer og mandskab blev der af H.K.Højhed uddelt udmærkelser efter en tale. Ved senere lejligheder fik de øvrige batterier samme ære.

Hærforvaltningen havde i det sene efterår 1914 besluttet at formerer feltartilleri batterier med 4 pjecer og 4 ammunitionsvogne, men disse ændringer blev ført hen ad vejen gennemført. Som den første blev 3. Batteri bragt ned på fire pjecer. Modsat blev der til luftforsvar tilknyttet en 3. Deling administrativt. Taktisk havde regimentet overhovedet ingen indflydelse, da de i første omgang blev placeret ved banegården Noyon og senere i parken ved Carlepont. Den 26. december blev hele II. Afdeling bragt ned på 4 pjecer. Det 5. batteri med 4 pjecer og 4 ammunitionsvogne transporteret til Schwerin, for her at blive del af et ny opstillet regiment, en kanon- og en ammunitionsdeling fra 4. Batteri blev afgivet til Feld-Artillerie-Regiment 9 og af resterne af 5. Batteri og $\frac{1}{3}$ 6. Batterie formeredes et nyt 5. Batteri. Reorganiseringen af 1. og 2. Batteri skete først i begyndelsen af marts. Den 7. marts blev pludselig 1. Batteri med 4 kanoner og 4 ammunitionsvogne trukket ud og afgivet til opstilling af Regiment 108 ved 54. Division. Af resterne blev sammen med $\frac{1}{3}$ 2. Batteri blev et nyt 1. Batteri opstillet under Oberleutnant v. Witzendorff. I funktionen som adjutant ved I. Afdeling trådte Leutnant v. Pritzbuer.

Helt uden kampe slap regimentet ikke igennem vinteren. Den 21. december forsøgte franskmændene et angreb ved Tracy-le-Val, hvilket dog mislykkedes på grund af Mecklenburgernes opmærksomhed og dygtighed, og franskmændene hentede sig en blodig tud. Desværre havde også vi flere døde og sårede kammerater at beklage. Om natten 8. til 9. januar 1915 blev 4. og 6. Batteri trukket ud for at deltage i kampene ved Soissons (behandlet i særlig kapitel). Kampene ved Soissons bragte også uro i vores afsnit og livlig ildaktivitet, da franskmændene gennem livlige skydninger i andre frontafsnit forsøgte at sløre forberedelserne til deres angreb. Derudover forblev aktiviteten ringe.

Efter kampene ved Tracy-le-Val forløb juledagene rolig og uforstyrret. Den første jul fjernt fra hjemstavnen! For mange unge kammerater var denne første krigs jul første gang, julen ikke blev fejret sammen med familien. Der ville vel hos de fleste dukke vemodige tanker op, dog blev disse hurtigt undertrykt og overvundet. Vi havde rigelig bevist på de trofaste tanke derhjemme. Foruden gaver direkte fra pårørende, var der en sand syndflod af »Liebesgaben« fra hjemstavnen til regimentet. Denne syndflod af gaver, der var fulgt af de hjerteligste og varmeste hilsener, var en gevaldig manifestation af forbindelsen mellem hele folket og dens krigere. Det var samtidig en kilde til fornyet kraft og tillid til fremtiden. Hans Kongelige Højhed Storhertugen havde til hver mand sendt sit billede med navnetræk.

Den 25. december flyttede Regimentsstaben sammen med infanteribrigadens stab til Ourscamps, hvor de rykkede ind på et lille slot. Her blev de indtil den 18. februar 1915, hvor den forlagde til Sempigny, hvor den forblev til efteråret, og hvor den samtidig måtte overtage funktionen som bykommandantur. I grupperingen af batterierne var der i sær ved II. Afdeling nødvendig med forskellige ændringer, specielt da IX. Korps måtte støtte IX. Res.Korps vest for os, og den her indskudte Landwehr-Division Sack med haubitser. Den 2. november 1914 blev 5. Batteri ved Belle Fontaine indsat under Regiment 24. Den lette kolonne ved II. Afdeling flyttede den 28. december til Pontoise. Den 15. januar kom 4. og 6. Batteri tilbage fra Soissons. Mens 6. Batteri indtog dens gamle stillinger ved Ourscamps, blev 4. Batteri med $\frac{1}{3}$ kolonne af II. Afdeling afgivet til IX. Res.Korps i Roye området. Mellem den 6. februar og 10. marts var 6. Batteri underlagt 18. Inf.Div. Da I. Afdeling efterhånden også måtte virke længere til venstre, blev den 3. og 4. marts 3. Batteri indsat fra en længere tilbagetrukket stilling i Forêt d'Ourschamps. Udbygningen af denne stilling, der nødvendiggjorde fældning af flere af de skønne, høje træer, var allerede begyndt to uger tidligere. De fældede træer blev anvendt til bygningen af rummelige

blokhuse. Det store gartneri i Carlepont leveret prydbuske og planter, hvor marts var den mest egnede tid til udplantning. På den måde var der i april – i stedet for en nøgen ildstilling – opstået et hjemligt parkanlæg med indbyggede pjecer og beboelsesvillaer. Der manglende ind ikke høns- og kaninindhegninger, og et vildthege rummede enkelte fasaner og duer. Specielt efter at indbyggerne i februar og marts blev evakueret fra landsbyerne i forreste linje, blev les Cloyes stadig hyppigere genstand for kraftig beskydning, hvorfor prodser fra 2. og 3. Batterie blev trukket væk herfra. Mens 3. Batterie fandt plads i Parvillers Ferme ved Sempigny, måtte 2. Batterie anlægge en staldlejr i Ourschamper skoven. Denne lejr - »Neu-Clausdorf« - kan vel anses som en mønsterlejr. Både til mennesker og dyr var der med de forhåndenværende midler skabt underbringelse og depoter, omgivet af haveanlæg, der ville have bragt enhver farmer ære. Med foråret begyndte en generel landbrugsvirksomhed. Mens der i forreste linje kun kunne drives havebrug, blev der længere bagude bygget og gjort klar til vinteren 1915/16. Foruden disse fredsmæssige arbejder blev uddannelsen af det nyankomne mandskab energisk fortsat og ved Sempigny ekserceret med forspand. Det drejede sig jo om at sørge for erstatninger for officerer og underofficerer, og gøre det unge nye mandskab klar til en snarlig genoptagelse af bevægelseskrigen, som imidlertid desværre for regimentet ikke indtraf.

Den 22. marts blev 4 junkere og 3 vicevagtmestre forfremmet til løjtnanter, der denne gang fik lov at blive ved regimentet.

Den 4. april måtte regimentet afgive endnu en batterifører. Oberleutnant v. Witzendorff og en vagtmester, Vizewachtmeister Jahnke fra II. Afdeling overgik til det ny formede Regiment 233. Oberleutnant d.R. Hartmann, der i vinteren var afgivet til staben ved infanteribrigaden, overtog 1. Batterie og førte denne indtil sin død i Champagne. Den 6. april blev Hauptmann v. Stojentin udnævnt til adjudant ved artilleribrigaden i stedet for den forulykkede Hauptmann v. Strzemieczny. 2. Batterie modtog i første omgang Oberleutnant d.R. Viereck, da Hauptmann v. Kuhlmann igen returnerede til Regimentet og her igen overtog sit gamle batteri.

9. april var en festdag for mecklenborgere. Vores Storhertug ville ikke undlade at fejre sin fødselsdag sammen med sine tropper, og regimentet var repræsenteret af 2. Batterie i den beordrede infanteriparade ved Pontoise og i den efterfølgende parademarch foran H. Kongelig Højhed og den kommanderende general. I en længere tale udtrykte H.K. Højhed sin og hjemstavnens tak, og tildelte kommandøren Mecklenburgische Verdienst-Kreuz I. Klasse.

I midten af april returnerede Leutnant v. Glasenapp, Leutnant d.R. v. Hammerstein og Oberleutnant v. Uslar igen til regimentet, dog måtte sidstnævnte igen den 24. april forlade det, da Reserve-Feldartillerie-Regiment 43 insisterede på, at han returnerede hertil.

I den sidste uge af april besøgte inspektøren for artillerivåben, General Rehfeldt, regimentet. Samtlige pjecer blev en for en trukket ud og nøje undersøgt; tilstanden af vore våben blev gennemgående rost, et tegn på, at heller ikke vedligeholdelsen af vore våben var blevet forsømt.

Efter at der i maj havde været en inspektion af forspand, blev der gået i gang med en forstærket udbygning af stillingerne. Der blev bygget nye batteristillinger til forstærkningsbatterier, ligesom observationsstader til disse batterier. Efter at Italien havde sluttet sig til vore fjender, måtter der regnes med et snarligt angreb, der lige så godt kunne ramme os, som et andet sted på fronten. Også telefonnettet blev yderligere udbygget og ledningerne lagt i grave og langs adgangsveje.

Sommeren 1915 bragte nye ændringer i officersbemandingen. Leutnant v. Glasenapp overtog 1. maj ledelsen af luftværns-delingen, men måtte allerede den 25. igen afgive denne til Leutnant v. Rosenberg, da han blev udnævnt til adjudant for kommandøren af Ammunitions kolonner og træn. Oberleutnant d. R. Viereck blev regiments-adjudant da Leutnant v. Müller overgik som batterifører ved det tyrkiske artilleri. Afløser som batterifører for Oberleutnant Viereck, kom Oberleutnant d.R. v. Goetz til regimentet.

Den 6. juni kom det længe ventede angreb, men ramte ikke os, men derimod 18. Division mellem Quennevières Ferme og Moulin-sous-Touvent. Alligevel deltog vores artilleri, specielt II. Afdeling, i forsvaret og senere i forberedelsen til et modangreb.

Den 16. august blev fører for 3. Batterie, Hauptmann v. Bonin forsat til Regiment 45. Efter en kort periode under Leutnant d.R. Henke og Hauptmann d.L. Haberland, blev batteriet overtaget af Oberleutnant d.R. Beckmann.

Sommeren 1915 var formentlig den skønneste under krigen. Ourscamps skoven er en meget skøn skov. Efter at hyacinter i april havde fyldt skoven med sin duft, glædede i maj utallige liljekonvaller vore øjne, snart afløst af andre blomster.

Heller ikke i gejstlig henseende var der mangler. Næsten her søndag var der feltgudstjeneste i umiddelbar nærhed af batterierne, og Skærtorsdag fandt vi ny styrke ved at tage i den hellig nadver

Men håbet om en nye frisk bevægelseskrig gjorde afskeden i oktober med denne skønne egen lettere.

4. og 6. Batteris deltagelse i slaget ved Soissons

(8. – 14. januar 1915)

af Major Dommès, daværende Hauptmann og chef for 6. Batterie

Nordøst for Soissons dannede den franske stilling i området Cuffies – Vregny – Missy-sur-Aisne en kile ind i den tyske linje. Dette betød behov for en forholdsvis stor tropestyrke i forreste linje, og dannede desuden en stadig trussel, der allerede 2. Juledag gennem et – om end mislykket – fjendtligt angreb fra Crouy tydelig havde vist sig. For at fjerne disse ulemper var der opstået planer om – som det tidligere den 30. oktober 1914 af vores 3. A.K. var gjort ved Vailly (5 km øst for Missy) – også her at kaste franskmændene tilbage over Aisne, og dermed skubbe ovre skyttegrave frem på skråningerne af højderne over floddalen. Gennemførelsen af denne plan var overladt den kommanderende general for III. A.K., General v. Lochow til midten af januar 1915, og de forstærkninger fra naboafsnittene, de var stillet i udsigt, blev frem til den 10. januar trukket sammen i III. A. K. område. Til disse hørte 4. og 6. Batteri med lette felthaubitser. De blev den 9. januar 1915 fra Carlepont sat i march mod Brancourt øst for Coucy-le-Château, hvor de med det lette felthaubits fra 4./9 og 5./9 kom under kommando af Major Frhr. zu Putlitz.

Nærmere om formålet med denne forskydning var på grund af hemmeligholdelsen, ikke kendt af enhederne. Rygterne ville vide, at det kun drejede sig om forberedelser, der i de næste dage i alt ro og grundighed kunne gennemføres.

Den 10. januar – hviledag for tropperne – var Major Frhr. zu Putlitz allerede meget tidligt redet til kommandøren for 5. Feldartillerie-Brigade, Oberst von Lotterer, for at få modtage direktiver og for at foretage rekognoscering. Den almindelige spænding på grund af den allerede i disse dage overordentlig aktivitet i luften og den stærke kanontorden fra fronten, øgedes af afdelingskommandørens lange fravær. Da han endeligt returnerede i de sene natteimer og straks befalede: »Afdelingen skal i morgen kl. 0400 være marchklar«, vidste alle, at uforudsete hændelser var indtruffet ved fronten. Og sådan forholdt det sig. Franskmændene var kommet os i forkøbet med et angreb. Allerede den 8. januar havde han overraskende angrebet 5. Inf.Div. stillinger i afsnittet Leib-Grenadier-regiment og 3. Jäger ved Højde 132 nordvest for Crouy, og opnået visse resultater. Det havde straks nødvendiggjort omfattende forsvarsforanstaltninger, fremlæggelsen af artilleri og klargøringen og delvis indsættelse af divisionsreserven. Angrebet fortsatte den 9. januar med samme kraft, om end med uden væsentlige resultater, og også denne 10. blev forsøget på at vinde yderligere terræn fornyet. Selvom kraften i det sidste stormløb allerede var væsentligt mindre, bestod

truslen imidlertid fortsat, og krævede yderligere troppeforstærkninger – blandt andet også den hurtigst mulige fremlæggelse af den lette haubits-afdeling Putlitz.

I den mørke nat, i storm og silende regn, marcherede Afdelingen tidligt den 11. januar over Vauxaillon til Terny-Sorny, hvor den i første omgang blev holdt i 5. Inf.Div. reserve. Kort efter ankomsten blev 5./9 og 6./60 under Major Frhr. zu Putlitz stillet til disposition for Feld-Art. Regt. 18, og fik her til opgave at spærre dalen Crouy – Braye – Vuillery mod det forventede fortsatte fjendtlige angreb. 5./9 gik i stilling ved Clamecy, mens 6./60 delingsvis placeredes vest for Vuillery og nord for Braye. Da det fjendtlige angreb udeblev, kom batterierne ikke til indsættelse, og heller ikke de øvrige batterier 4./9 og 4./60 blev stående i reserve i Terny-Sorny. Det franske angreb havde som resultat at en stor del af de forstærkingsenheder, der var bestemt til det planlagte tyske angreb, nu allerede var samlet på slagmarken, ikke kun til forsvar mod fortsatte fjendtlige angrebsforsøg, men samtidig også til det planlagte angreb. Forløbet af de sidste dage syntes at komme til den slutning, at franskmændene enten havde opgivet eller i det mindste havde brug for en pause. Jo hurtigere og mere overraskende vores eget angreb kunne iværksættes, jo mere lovende var resultaterne. Angrebet blev derfor befalet allerede til den følgende dag, den 12. januar, men imod den oprindelige hensigt, med tyngde i det vestlige afsnit.

Endnu mens det var mørkt tidligt den 12. blev begge Putlitz batterier bragt i de fastlagte stillinger nordvest for vejstjernen ved le Pont. Observationsstatet lå i forreste grav. Vejen dertil gik gennem knædyb mudder og vand og var yderst besværlig, og dens indretning – i sær placeringen af telefonledningerne, vær særlig tids- og mandskabskrævende. For slet ikke at tale om opblødte og tabt støvlesåler.

Som mål havde 6. Batteri en omkring 200 meter bred del af den fjendtlige grav øst for vejen Soissons – Crouy, den yderste venstre begrænsning på dagens angrebszone. Mellem kl. 10 og 11 fulgte langs hele angrebslinjen den nødvendige ildforberedelse mod de fjendtlige stillinger. Batteriet rensede dens målområde med 450 granater. Det havde været med et godt resultat, for på slaget 11 rykkede de tætte stormkolonner frem uden at mindste en eneste mand, ind i de fjendtlige stillinger og forsvandt i gravene. Beskyttet af det samlede artilleris spærreild, der med bestemte tidsintervaller blev lagt frem, trængte vores infanteri frem til de sydlige skrån timer af højplateauet. For bedre at kunne støtte, foretog 6./60 og 5./9 stillingsskifte fremad til omegnen af la Perrière Ferme, hvorfra Crony og slugten 1 km øst for byen, der gik under navnet »Herbstwäldchen« med godt resultat blev lagt under ild.

Sammen med 4./9 var 4. Batterie kl. 0500 gået i stilling i slugten sydvest for Cerny-Sorny, hvor den blev underlagt gruppe Jacobi (Fuß-Art. 20). Som mål havde den de fjendtlige stillinger fra vejen Soissons – Terny-Sorny til omkring 150 meter øst herfor. Efter ildforberedelsen og det succesfulde infanteriangreb, forlagde den ilden mod de bagved liggende områder på begge sider af landevejen. Den skød 509 granater.

Den første angrebsdag havde være en total succes for de tyske våben. Omkring 2.600 fanger blev om aftenen talt op foruden et stort antal maskingeværer og anden erobret krigsmateriel.

Det fjendtlige artilleris kontraskydn timer havde været forholdsvis ringe.

Den 13. januar blev angrebet rettet mod det østlige afsnit af den fjendtlige stilling i tilslutning til den allerede erobrede del.

Omkring kl. 8 gik 4. Batteri frem i ildstilling nord for le Pont. Dens mål var de fjendtlige grave i området omkring vejgaflen nord for la Montagne Ferme. 6. Batterie, der fortsat var placeret ved la Perrière ferme, havde som mål fået tildelt graven i den yderste højre ende af angrebszonen øst for vejen Soissons – Crouy – i sær et her liggende støttepunkt. Ny etableringen af et observationsstade i den forreste grav kostede endnu engang med den længere telefonforbindelse, et tidskrævende, besværligt arbejde gennem de mudder og vandfyldte grave, og vanskeliggjordes yderligere af den voldsomme regn. Kl. 11 startede en times virkningsskydning, hvorunder man flere gange kunne se den fjendtlige besætning springe ud af gravene og flygte tværs gennem terrænet for at søge dækning. Også denne dag blev stillingen af vores infanteri indtaget uden tab efter en storm ved middagstid, mens artilleriet forlagde deres ild bagud.

Den fjendtlige artilleri udviklede ingen større kampaktivitet og begrænsede sig i hovedsagen til en mere eller mindre heftig strøild, der rettede sig både mod højderne med observationsstatet og området med batteristillinger. Givetvis var de fleste af hans observationsstader i gravene blevet nedkæmpet af vores ild, og dermed hele hans artillervirkning meget indskrænket. Den forårsagede ingen nævneværdig skade.

Lidt efter lidt blev franskmændene fordrevet fra deres stillinger på plateauet eller taget til fange. Målet for vores infanteri, højde kretten, var generelt nået. Over 1600 fanger, mange maskingeværer og et ikke ubetydeligt antal artilleripjecer faldt i vore hænder.

4. Batteri fik omkring kl. 16 ordre til at forskyde til en ny stilling sydvest for Dregny. Imidlertid forhindrede en i mellemtiden opstået uigennemtrængelig tåge, kombineret med vanskeligheder med hurtigt at passere virva-

ret af tidligere franske stillinger, at ordren kunne gennemføres. Batteriet fik derfor ordre til at vende tilbage til de gamle stillinger ved le Pont.

Dagens kamphandlinger var væsentligt generet af de ugunstige vejr og terrænforhold. Gravene, hvor infanteriet samlede sig, stod for størstedelen allerede under knædyb mudder. Den vedvarende stærke regn havde gjort sit til, at mennesker og jord fuldstændig var gennemblødt, begrænsede bevægelserne, mens dis og tæt tåge vanskeliggjorde overblik og gjorde det svært at finde vej. Desto mere anerkendelse tilfalder alle tropper, der trods de utrolige vanskeligheder endnu engang sikrede en strålende sejr, uanset om det var som infanteri, der erobrede den fjendtlige grav, eller som artillerist, der utrættelig arbejdede ved sin pjece for at bane vejen for sit søstervåben.

Natten sænkede sig sort over slagmarken, og ved ven og fjende bredte behovet for hvile sig ovenpå dagens store anstrengelser. For mange tropper – blandt andet 6. Batteri – var det allerede tre nat i træk uden mulighed for at varme sig ved et bål eller at få tørt tøj på, men måtte ligge i alarmberedskab på den våde jord – kun med en frakke eller en teltflage som beskyttelse mod den vinterlige kulde og fugten. Da artilleriet endnu ikke rådede over feltkøkkener, måtte størstedelen endda undvære den varme mad. Glæden og tilfredsstillelsen over den opnåede sejr hjalp dog med at komme over de forstyrrende ubehageligheder. Arbejdet næste dag skulle sikre de sidste frugter.

Om aftenen sad franskmændene stadig på kanten af den nordlige Aisne dal i landsbyerne Crouy til Missy, og skulle den 14. januar endegyldigt presses tilbage til den anden side af floden.

Til denne dag dannede 5./9 og 6./60 en selvstændig fremskudt gruppe under Hauptmann Dommès. Den fik i første omgang tildelt området ved Dorf Bucy-le-Long som målområde. Tidligt på morgenen blev det imidlertid fastslået, at fjenden allerede havde rømmet byen i løbet af natten, og at den nu var besat af eget infanteri. Gruppen var derfor disponibel til andre opgaver. Observationsstaden var trukket frem i den erobrede franske grav på skråningen ned mod Aisne. Her lå mange franskmænd i fejlfrie, nye blårode uniformer, der endnu ikke havde været gennem livet i skyttegravene, og dermed beviste at soldaterne tilhørte en helt frisk, udhvilet enhed, og først for ganske nyligt var trukket frem til fronten. På vores side eksisterede sådanne friske tropper ikke længere.

I løbet af formiddagen blev på Højde 95 syd for Villeneuve konstateret et skydende fransk batteri, der herefter nedkæmpedes af 6./60 med 95 granater.

Her ud over begrænsede indsatsen fra de to batterier i Gruppe Dommès sig til beskyddning af tilbagerykkende fjendtlige bevægelser i Aisne-dalen eller enkelte franske forsøg på at grave sig ned på nordsiden af floden, eller få fast fodfæste i her liggende landsbyer og gårde.

Denne dag var 4./60 og 4./9 underlagt Gruppe Kurth (F.A. 3). Deres opgave var i første omgang at fordrive formodede franskmænd i La Montagne Ferme og gårde syd herfor. End ikke forposterne i dette afsnit havde sikker kendskab til begivenhederne i løbet af natten. Derfor besluttede Major Kurth, Hauptmann Haupt og Oberleutnant Deseniss (4./9) sig til personligt at gå frem og skaffe klarhed. De nåede den forladte La Montagne Ferme, og kunne fra dette fremragende udsigtspunkt i Aisne dalen fastslå tilbagegående bevægelser og enkelte franske alpejægers forsøg på at grave sig ned. 4. Batteri blev øjeblikkeligt sat i stilling nord for gården, og et observationsstade indrettet tæt vest for gården ved siden af en staklade, hvor endnu i går, skønt dækket og skjult fra luften, havde stået enkelte fjendtlige kanoner, der i mellemtiden var erobret af os. Omkring kl. 0930 åbnede batteriet ild mod et erkendt skydende batteri øst for Chateau de Bellevue, som hurtigt blev bragt til tavshed. Ilden blev herefter lagt mod de skansende alpejægere, der hurtigt flygtede, og for nogles vedkommende søgte tilflugt i den eneste gård i dalen. Det første skud herimod udløste en uventet virkning. Et bradt ægtepar flygtede med hest og ko fra gården, et bevis på at selv bebyggelser tæt bag fronten på den franske side, ikke var rømmet af civilbefolkningen. Efter at batteriet havde ventet på, at parret var kommet i sikkerhed, åbnede de igen ild og opnåede på kort tid at alpejægerne endnu engang flygtede tilbage. Også i dette afsnit blev alle fjendens forsøg på at sætte sig fast i dalen forhindret af en virksom ild fra batterierne, og ligeledes blev flere gange kolonnebevægelser på den sydlige side af floden lagt under ild. Franskmændene var fordrevet fra den nordlige side af floden.

De fjendtlige batteriers kontraskydninger var fra syd for floden i disse dage generelt ikke særlig kraftig. Desto mere ubehagelige var beskyddningen af især La Montagne Ferme fra højderne på venstre flanke syd for Sermoise, sydøst for Missy. Tilsyneladende kan fjenden tydeligt se dette fremragende udsigtspunkt, og betænkte den fortrinsvis med sin ild, hvorved 4. Batteri måtte beklage taget af to underofficerer i deres observationsstade. Vizewachtmeister Titius blev lettere, Unteroffizier Mähle derimod så hårdt såret, at han døde den følgende dag. Ære være hans minde! –

Arbejdet var gjort og målet fuld og helt nået. Med omkring 22 bataljoner og 35 batterier var der mod en over dobbelt så stor overmagt på modstanderens side, i syv dags forsvars- og angrebsslag opnået en strålende sejr, til

tider under særdeles vanskelige forhold. Det var dage med overordentlige anstrengelser og afsavn af enhver art, og infanteri og artilleri havde lige andel i de høstede laurbær.

Med stor tilfredsstillelse og med stolt vished over deres andel i den opnåede sejr, kunne regimentets to batterier forlade slagmarken. De marcherede tilbage til deres kvarterer i Brancourt, hvor de den 15. januar overgik i et velfortjent hvil.

Den 16. januar kl. 10 samledes Afdeling Purtlitz sig i en opstilling syd for landsbyen. Den kommanderende general for III. A.K. ville ikke undlade, personligt at takke afdelingen for dens fremragende præstation, hvormed de lette haubitsbatterier under de hårde kampdage havde bidraget til sejren. Han overbragte ikke kun sin egen men også Kejserens allerhøjeste anerkendelse, som havde overværet slaget og i detaljer var bekendt med dets forløb.

Efter et begejstret tredobbelte hurra for den øverste krigsherrer, blev batterierne frigivet og kunne begynde tilbagemarchen til deres egne enheder.

4. Batteri, der nu skulle overgå til 17. Res.Div. kom i bykvarter i Pontisse, mens 6. Batteri igen returnerede til dens stillinger ved Carlepont.

IV.

I Champagne

af Oberstleutnant d.R. Barth (Batteriofficer i regimentet)

Som de enkelte dele af regimentet om natten 13./14. oktober 1915 på banegården i Chauny blev indladet og transporteret i østlig retning mod fuldstændig uvis rejsemål, var fantasien desto mere livlig hos alle deltagere, ikke mindst fordi der på dette tidspunkt var to punkter på øst og vestfront, der tiltrak sig almindelig interesse. På den sydøstlige krigsskueplads havde Bulgarien i september suttet sig til Centralmagterne, og den 7. oktober med overraskende slag gået til angreb på Serbien. Den 9. var Belgrad faldet, og den tysk-østrigske hær var i hurtig, sejrrig fremrykning. Det var derfor forståeligt, at der rettede sig et ønske hos de fleste om en deltagelse af dette begivenhedsrige og ærefulde fremrykning. Men da turen over La Fère – Laon – Montcornet – Liart slog ind på en sydligere retning, blev det klart, at IX. A.K., der efter afløsning stod til disposition for den øverste hærledelse, heller ikke denne gang skulle se østfronten, men lagt mere sandsynligt var bestemt for det på dette tidspunkt mest triste sted på vestfronten – det forhadte »Luse-Champagne«.

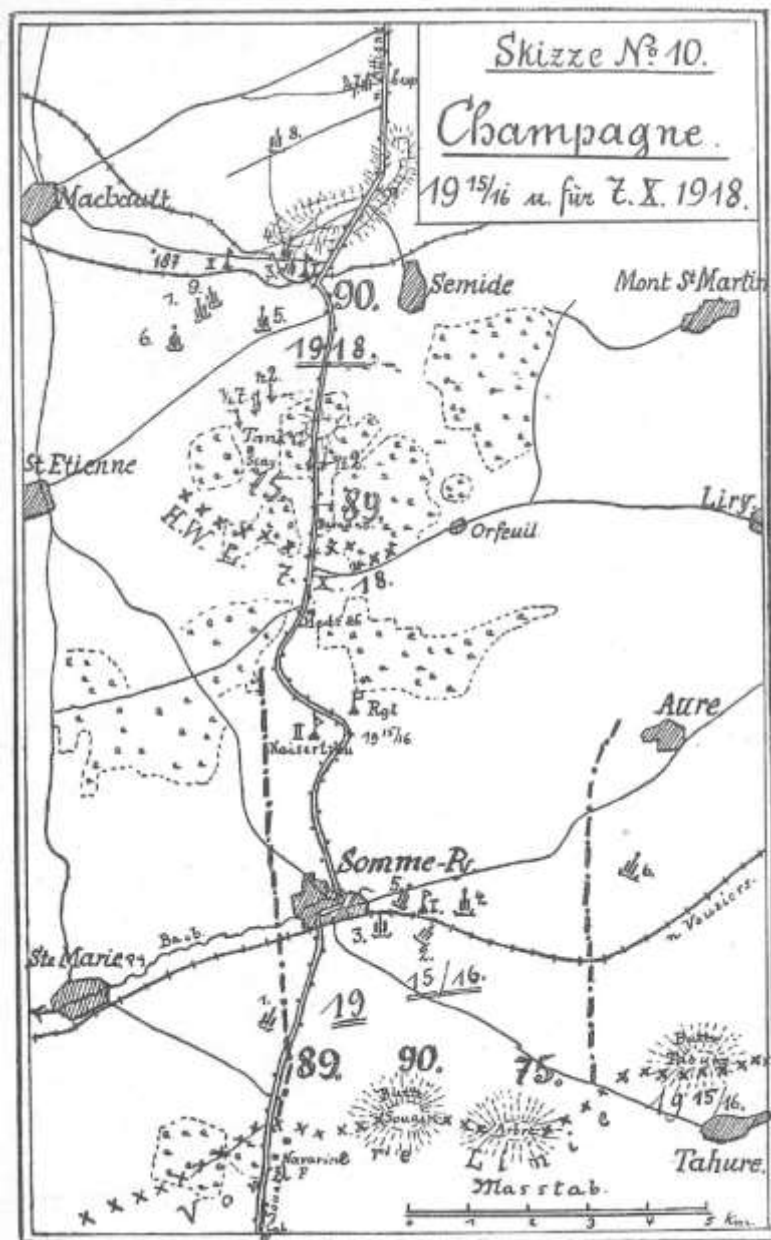
Her var den 25. september Joffres nye offensiv startet med en dags lang artilleriforberedelse og under anvendelse af kavaleri og farvede tropper. Frem ad fire primære akser skulle det store gennembrud, Joffre hele tiden havde lovet sit land, endeligt opnås. Efter den hidtidige både i heftighed og i længde endnu uhørte trommeild, var den forreste kampstilling langs hele den brede front blevet sønderknust, og det lykkedes modstanderen at løbe de udmattede stillingsenheder over ende i de første kampstillinger. I midten af fronten, langs landevejen Souain – Somme-Py – trængte farvede tropper og kavaleri frem til den anden kampstilling. Efter at der den 26. havde været forholdsvis rolig, begyndte den 27. september angrebet på ny, der overalt skulle føre til gennembrud af den anden stilling, men som kun opnåede få resultater, da i mellemtiden vores front var blevet forstærket af de disponible reserver. Herefter blev der igen roligt, og først efter at fjenden i ro havde flyttet sit artilleri frem, gik han den 6. oktober på ny til angreb. Fjenden kunne takke den herskende tåge og den omstændighed, at den anden – nu forreste – kampstilling i mellemtiden endnu ikke havde kunnet bringes i forsvarsmæssig stand, at han var i stand til at trænge frem på højdedragene ved Navarin-Ferme, Butte de Souain, Arbre og Butte de Tahure. Det lykkedes kavaleri at trænge helt frem til udkanten af landsbyen Somme-Py, og her falde de placerede batterier i ryggen, og for en dels vedkommende at nedkæmpe dem under heftige nærkampe. De herunder stærkt medtagne enheder blev allerede samme nat afløst af 185 Infanterie-Brigade; en planmæssig afløsning skulle nu ske med IX. A.K.

Allerede som dele af regimentet var udlosset i Attigny, Drizy og St. Morel (øst for Rethel) og i den gloende middagshede var marcheret til deres tildelte kvarterer, havde Champagne øjeblikkeligt vist sig i sin fulde øde og armod hvad angår natur og det menneskeskabte. Det kridtstøv, der på grund af varmen, lå på alle veje, satte sig overalt: på uniformer, heste, køretøjer, og beviste, at man var nået til en helt anden form for undergrund, og at man i stedet for den gode muldjord ved Noyon, nu måtte vænne sig til at grave sig ned i hård kridt. Indkvarteringen var, i det omfang tropperne ikke måtte gå i bivak, lige så trøstesløse som landet, og måtte med deres tidligere indkvarteringer noget forvendte tropper, synes nået spartanske. Hyppigst var det tomme rum med gammel halm, der var kraftig besat af lus. Dertil kom manglen på frisk halm og hø til hestene, mangel på træ osv. Efter nogle dage, der måtte anvende mindre på hvile, men mere på rengøring, fik alle stabe, batteriførere og batteristab på ordre begive sig til lejren »Kaisertreu«, hvor der fandt en konference sted omkring den generelle situation. Herefter afløste I. Afdeling som Undergruppe Grävenitz (2. og 3. Batteri – 1. Batteri blev foreløbig underlagt nabodivisionen 5. Inf.Div.) og II. Afdeling som Undergruppe Aigner Feldartillerie-Abteilung 185 og andre batterier. Regimentet var som gruppe Fumetti, sammen med Gruppe Michelly (F.A.24) og den tunge Gruppe Zehlicke, underlagt kommandøren for divisionsartilleriet, Oberst von Anderten, mens kommandoen over IX. A.K. artilleri samlet var lagt i hænderne på Generalmajor von Lottgerer, der som organisator af artilleri i forsvarskamp allerede havde opnået et god renommé. Om eftermiddagen den 16. oktober begyndte den langt fremrykning i halvbatterier gennem det øde landskab mod stillingerne, der i mørket var vanskelige at finde. Den følgende nat fulgte det andet halvbatteri, så afløsningen om morgenen den 18. var gennemført. Straks efter overtagelsen af kommandoen, var fører og batterier ivrige efter her igen at udnytte erfaringerne fra tidligere stillinger under stillingskrigen. Under den meget omfattende fjendtlige flyaktivitet, drejede det sig i første omgang om at hemmeligholde de anvendte stillinger for fjenden. En udbygning af stillingerne hvad angår beskyttelse mod

beskydning og dækning fra luften, havde der for de tidligere batterier kun være ringe muligt på grund af kampintensiteten. Besætningerne var overvejende underbragt i nødtørftige, med bølgeblik overdækkede dæknings-
ger, der gennem løbegrave var forbundet med hinanden; ammunition lå åben i granatkratere. Mens begge batterier under I. Afdeling energisk kunne gå i gang med udbygning af deres stillinger, viste sig II. Afdelings batteristillinger sig særdeles ugunstigt placeret på nordsiden af en mindre, nøgen, højderyg 2 km syd for Somme-Py. På grund af den korte afstand til fronten var virkningsmulighederne i bredden begrænset, og samtidig var stillingerne af modstanderen bekendt som et for ham meget generende haubits-batteri. Det lå derfor under regelmæssig beskydning, ofte med iblandte gasgranater, så en forsyning af ildstillingerne med gasbeskyttelsesmidler hurtigt måtte gennemføres. Disse gasbeskyttelsesmidler bestod af en stofmaske, der fugtet med en væske fra en medfølgende flaske, sættes for mund og næse, og på daværende tidspunkt ydede tilstrækkelig beskyttelse mod de anvendte former for gasser. Den næste bekymring var den præcise indskydning af spærreild, og allerede den 19. var der ved divisionen en generel prøve på spærreskydning. Indskydningen blev gjort usædvanlig vanskelig, da de eneste fikspunkter i det kampødelagte terræn, var skovstykkerne, der kun upræcist var angivet på kortene i størrelsesforhold 1:80.000. Dertil kom at i det kuperede terræn og uoverskueligheden ville have været ønskværdigt med en krydsobservation, men dette var for øjeblikket ikke mulig, da det den forreste infanteristilling ikke var gennemgående, og i slutten mellem Navarin ferme og Butte de Souain lå åben. Desto mere viste sig under indskydning betydningen af en overtaget centraliseringsforanstaltning, et telefonnet, der fra artillericentralen i Kluck-Lager halvvejs mellem Somme-Py og Butte de Souain, førte til fronten, og besat med dygtige telefonoperatører, under hele indsatsperioden i Champagne, ydede en fremragende tjeneste.

Efter indsættelsen af IX. A.K. forblev den fjendtlige aktivitet defensiv. Kun usikkerheden, der herskede omkring den nærmeste hensigt medførte en vis nervøs indsættelse af artilleriet. Daglige afprøvning af spærreskydninger, ildoverfald så snart fjenden blev livligere, eller der i terrænet blev observeret bevægelser, regelmæssige natlige forstyrrelsesskydninger gav batterierne rigeligt arbejdet ved siden af udbygningsarbejdet. Dertil kom at på grund af de sidste erfaringer med nærkamp, at der måtte gennemføres særligt uddannede. Kast med håndgranater blev øvet daglig, der blev trukket pigtråd osv.

Batteriernes prodser blev placeret i bivuak i granskoven ved Bémont Ferme, hvor de kunne takke en handlekraftig og omsorgsfuld lejrkommandant for, at der opstod en for både mennesker og heste rummelig og renlig baraklejr. Den havde kun den ulempe, at adgangsvejen fra landevejen af vinterens væde forvandlede til en trøstesløs mudret tilstand, der gav mennesker og heste megen besværlig arbejde. Efter at vejen blev forsynet med en belægning af rundholter, der blev lavet afvandingskanaler og indlagt elektrisk lys i barakkerne, kunne man også anse denne lejr som mønstergyldig. Begunstiget af naturen var lejrplassen for den lette ammunitions-kolonne på Højde 187 vest for Semide, ligeså smagfuldt som praktisk anlagt med stalde og indkvartering, der på mange måde blev anvendt som forbillede for prodsernes lejr.

Kolonnens lange, natlige ammunitionstransporter ned det usædvanlig store ammunitionsforbrug gav en stærk belastning på mand og hest. Nok kunne de enkelte dele af regimentet vende sig til den væsentlige forringelse af de tidligere stillinger og underbringelse ved Noyon, men de tildelte ildstillinger for 4., 5. og 6. Bateria var ikke gode. Allerede de første dage mistede 4. Bateria to underofficerer; den præcis liggende strøild over 4. og 5. Bateria, de hyppige gasangreb mod batterierne og de begrænsede virkningsmuligheder var grund til at det ansøgte stillingsskifte til en ny rekognosceret stilling lige øst for Somme-Py ¹⁾, blev bevilget. Derimod vækkede den nybyggede ildstilling i 5. Bateria almindelig interesse. Dygtigt bygget ind i en hulvej, blev der ved flittigt arbejde og under udnyttelse af alle erfaringer, hugget dybe skakte ind i kridtet til rummelige dækninger, og udgravet standpladser. Alt udgravet materialer blev fjernet med feltbanen. Selve kanonbriskene blev overdækket med beton forstærket med jerndragere. Selvom der på tidspunktet herskede klar sigt og modstanderen opretholdt en omfattende flyaktivitet, blev alt dette arbejde gennemført under at blive afsløret, og stillingen forblev under hele indsatsen uopdaget. Officerer og mandskab fra 4. Bateria blev underbragt i et af de sidste intakte huse i udkanten af Somme-Py, hvori Bismarck i 1870 skulle have boet. Afdelingskommandostation for I. Afdeling, Undergruppe Grävenitz, var en god dækning bag banedæmningen, hvor der ligeledes indrettet en forbindeplads, drevet af afdelingens læge. Afdelingskommandostation for II. Afdeling Undergruppe v. Aigner var i første omgang en dårlig dækning i nærheden af Pyquelle.

Ud over de daglige øvelses spærreskydning, hvortil batteriførerne måtte begive sig til deres observationssteder i skyttegravene, og strøild mod opdukkende mål, havde batterierne til opgave at støtte operationer, der fandt sted ved nabodivisionen. Eksempelvis den 30. oktober under VIII. A.K. succesfulde (1.236 fanger) mod Butte de Tahure, hvis besiddelse var et stort taktisk behov på grund af de gode observationsmuligheder herfra. I begyndelsen af november fik regimentet tildelt to belgiske 8 cm-kanoner som skinvåben. Deres indskydning, hvor nedslagene dårligt kunne ses, gav mere munterhed en praktisk virkning. I mellemtiden var de 6 forskellige »angrebs scenarier« udarbejdet og af alle batterier indskudt. Dermed var organiseringen af spærreskydninger, så som den hidtil altid havde virket, igen reguleret, og infanteriet sikret en kraftig ildmur ved anmodning om spærreskydning. For at styrke den tætte forbindelse mellem artilleri og infanteri, var der forudset udsendelsen af en artilleri-forbindelsesofficer til alle stillingsbataljoner. Gennem en kontinuerlig, om muligt personlig, orientering om den til enhver tid planlagte artilleriaktivitet, skulle infanteriet skaffes den sikre bevidsthed om, at artilleriets arbejde og vagtsomhed altid var rettet mod at give infanteriet størst støtte. Desværre havde det ikke altid været muligt at sikre imod, at artilleriet skød for kort; indsigtfulde infanteriførere har imidlertid indrømmet, at artilleriet altid havde en for stor pligt- og ansvarsfølelse til, at sådanne forekom på grund af uagtsomhed eller uansvarlighed. Infanteriet måtte være sig bevist om, at for hyppige klager over enkelte for kort liggende granater under en omfattende artilleriindsats, hos artilleriets ledelse og ved besætningerne fremkaldte stor usikkerhed, og kunne føre til, at forsigtige batteriførere vænnede sig til at lægge spærreild frem så stor en afstand, at den som sådan blev uvirksom.

Efter at det mod slutningen af oktober satte ind med en længere periode med regn, blev det observeret at også fjenden mere og mere syntes at indrette sig for vinteren. Hans pigtrådshindringer blev for hver nat yderligere udbygget og forstærket. Med den velkendte træghed hos modstanderen omkring bjærgningen af dens egne faldne, lå disse spor fra de forudgående hårde kampe hele vinteren mellem stillingerne, mens ligene af tyske faldne næsten alle fuldstændigt blev bjærget kort efter kampenes afslutning med henblik på begravelse.

I begyndelsen af november blev Major v. Aigner forsat fra regimentet som kommandør for F.A.R. 27. Som ny afdelingskommandør blev Hauptmann Haupt udnævnt. Kort efter blev på grund af et ulykkeligt skud, Oberleutnant Hartmann dræbt og Leutnant Ewers hårdt såret i skyttegraven. Da den generelle situation langs fronten var blevet roligere, fik i begrænset omfang officerer og mandskab igen hjemorlov. Som resultat af den indtrådte afspænding, var udbygning af stillingerne ved infanteriet og artilleriet rykket i forgrunden. Men samtidig erkendte ledelsen, at det var på tide med magt at tilbageerobre de tabte dele af højdedragene, hvorfra modstanderen

¹⁾ De angivne stillinger på Kort 10 for 4. og 6./60 blev først indtaget den 25. januar.

havde indblik i det bagved liggende terræn og dermed muligheden for at forstyrre genforsyningen. Den 7. december gennemførte Inf.Regt. 75 en operation mod det af fjenden besatte Højde 193 (Arbre). Bremen musketererne stormede de stormmodne stillinger, tog 120 fanger og erobrede 3 M.G.; i artilleriets del af succesen deltog 6. Batteri og dens ivrige fører, der dygtigt havde valgt et god observationsstade. Den fjendtlige kontraskydnings rettede sig livligt mod batterier og øvrige mellemterræn. Af en uheldig træffer foran II. Afdelings kommandostation, blev adjudanten, Leutnant von Viebahn, en underofficer og en artillerist dræbt. Denne ulykke havde endeligt som resultat, at den allerede længe udsatte afdelingskommandostation blev flyttet.

Fjendens modangreb med håndgranater i de næste nætter blev afvist af en godt placeret spærreskydning. Til påkaldelse af spærreskydninger var der aftalt lysraketter: røde eller grønne dobbeltstjerne. Denne simple måde til påkaldelse af ild viste også senere i krigen sin værdi som den mest sikre i et nødstilfælde. Samtidig skal det dog ikke undlades at nævne, at falske signaler fra fjenden og overilede anmodninger fra egne rækker ofte førte til et uforholdsmæssig spild af ammunition.

I midten af december trådte Generalmajor von Lotterer tilbage til III A.K. Oberst von Anderten overtog hans funktion, mens Oberst von Fumetti blev artillerikommandør ved 17. Inf.Div. Som ny regimentskommandør tiltrådte Major von Grävenitz, men beholdt stadig I. Afdeling og undergruppen. Julefesten, hvor man efter erfaringerne fra det foregående år var forberedt på fjendtlige forstyrrelser, blev af alle batterier og kolonner fejret med ro og værdighed. Ligeledes forløb nytåret relativt roligt. Præcis kl. 23 tillod fjenden sig små ildoverfald, der præcis kl. 24 blev gengældt fra enkelte tyske grupper. Til årsskiftet sendte regimentet et lykønskningstelegram til H. K. Højhed Storhertugen, på hvilket følgende svar indløb: »Fra hjertet gengælder jeg de trofaste ønsker fra mit tapre artilleriregiment, for hvis fortsatte ærefulde kampe jeg bønfulde om Guds velsignelse. Friedrich Franz«.

For at gennemføre det omfattende stillingsbyggeriet efter retningslinjerne, blev arbejdet opdelt i ugentlige arbejdsprogrammer. Arbejdet omfattede udbygning af ildstillinger, kommandostationer, observationsstader, skiftstillinger og i sær også den artillerimæssige udbygning af 1. Reserve (R.I) stilling. Arbejdskommandoer blev sammensat af alt disponibelt personel fra ildstillinger, prodslejr og ammunitionskolonner, og gennemførte underlagt særligt udvalgte fagkyndige officerer, de nødvendige udgravninger af dækninger og konstruktioner i beton og træ. Af observationsstader i den forreste linje blev der, foruden en panserobservationspost ved flankegraven i hovedtværstillingen, i sær arbejdet på observationsstaderne Kluck-Stand, Schweringer Stand og Zähringer Stand. Af mangel på nogen form for bagved liggende stillinger, blev der rekonstrueret for en R. I, R.II og R.III stilling, hvis ildstillinger og observationsstader blev fastlagt og påbegyndt etableret.

Med særlig overvågenhed fulgte gruppeføreren, Major von Grävenitz den for den taktiske ledelse af batterierne så vigtige udbygning af telefonnettet. Efter oprettelsen af en særlig signalofficer ved regimentet, blev udlægning af kabler, der i starten gav vanskeligheder i den hårde kalksten i gravene, gennemført mønstergyldigt ved at fastgøre dem med kremper, i et besværligt med gennem succes belønnet arbejde. Med en omfattende levering af blykabler og andre slidstærke kabler, blev de vigtigste forbindelser sikret. Gennem indbygning af en lyttestation i divisionen, lykkedes det kontinuerligt at overvåge fjendens aktiviteter gennem dette nye observationsmiddel. Det krævede først meget energiske og stadig tilbagevendende direktiver fra divisionen, også at øget egen signaldisciplin så meget, at modstanderen på sin side ikke kunne drage fordel af opfangede samtaler. Samtaletrafik til den forreste linje måtte begrænses til skydeforbindelsen under anvendelse af kodeord og i sær anvendelsen af plattysk sprog. Det var med tiden også hos modstanderen tydeligt at mærke, at den fjendtlige telefontrafik, formodentlig på ordre fra højere myndighed, blev stadig mere tilbageholdende. Alligevel lykkedes gennem opmærksom aflytning at afkode betydningen regelmæssigt gentagne kodeord. Gennem en rettidig underretning af infanteri, artilleri og højre føring om opfangede samtaler om modstanderens større eller mindre operationer, så som virkningsskydninger med artilleri, skydning med minekastere, afløsninger og reorganiseringer, blev mange tab blandt egne enheder undgået. Da de primære mål for de enkelte fjendtlige batterier med tiden blev ret præcis fastlagt, kunne en truet troppeenhed over telefon fra aflytningsstationen rettidigt opfordres til »at trække næsen til sig« og gå i dækning, og efter den fjendtlige kommando til at indstille skydningen (repos) var givet, igen underrettes om at de »igen kunne stikke snuden frem!« Også på andre måder blev den artilleristiske overvågning af modstanderen væsentligt forstærket. Lyd- og lysmålegrupper var konstant på arbejde dag og nat for at fastlægge de fjendtlige batterier, og gennem regelmæssig formidling af resultater give mulighed for at iværksætte en effektiv bekæmpelse eksempelvis i forbindelse med egne operationer.

Efter at grundvandet havde gjort det umuligt for 6. Batteri at forblive i dens ellers dygtigt udbyggede stilling, og måtte gå i gang med at lave en ny, indtrådte den 25. januar en ny organisering af artilleriet, der tildelte en placering på divisionens venstre fløj. Frigørelsen af batterier til anvendelse andet steds, havde nødvendiggjort disse ændringer. Af de tilbageblevne 8 feltkanon og 3 lette felthaubits batterier blev der dannet 3 artillerigrupper. den vestligste under Major von Grävenitz med 1., 2., 3., 5. Batteri, den midterste under Hauptmann Stamerjohan

(F.A.24) 1. og 3. F.A. 24 og 4. Batterie, der måtte flytte til de hidtidige 2./F.A. 24 stillinger, og den østlige under Major von Kranold med 4., 5., 6./FA 24 og 6. Batterie. Med den nye fordeling havde hver gruppe tildelt et haubits-batteri, hvilket betød af afdelingen som taktisk enhed var opløst og afdelingsstaben kun havde administrative opgaver. Kommandøren, Hauptmann Haupt, blev sat i spidsen for den artilleritekniske udførelse af R. I-stillingen.

På H.M. Kejserens fødselsdag blev der afholdt feltgodstjeneste ved prodtsernes lejr.

Februar måned bagte igen flere angrebsaktiviteter for eget artilleri og infanteri. Under kodebetegnelsen »Schornsteinfeger« blev der den 6. gennemført en artilleribeskydning med deltagelse af næsten alle batterier mod en af fjenden frisk anlagte grav (Wabengrav), der skulle anvendes som beredskabsgrav for angrebsenheder. Til aflastning af andre fronter begyndte den 8. februar for samtlige grupper en livlig artilleriaktivitet. Det drejede sig om overfor fjenden at give indtryk af indsats af store mængder artilleri, og dermed muligheden for en større tysk operation, og lade ham i uvished over det egentlige angrebsmål – Verdun. Denne vildledning skulle opnås ved at de enkelte delinger på forskellige dage eller nætter flere gange skiftede stilling, og fra disse uden hensyntagen til fjendens opklaring – om dagen også ved fjendtlig flyaktivitet og om natten uden mundingsdækning – indskød sig mod forskellige mål, til tider efterfulgt af en virkningsskydning. For at forstærke virkningen blev en forstærket kolonne trafik – også på af fjenden synlige veje – gennemført. Denne indsats stillede naturligvis større krav til det lette ammunitionskolonner, der i sig selv var forøget på grund af det store ammunitionsforbrug. Det er imidlertid nu klart, at modstanderen indtil sidste øjeblik ikke forventede en så omfattende tysk offensiv ved Verdun. Ydermere blev der ved nabodivisionerne i de følgende dage gennemført mindre operationer, der alle havde samme formål. 18. Inf.Div. (til venstre for 17.) erobrede den 12. ved et godt udført overraskelsesangreb »Champagnekeller« den såkaldte »Franzosenest«, et for os stykke ubehagelig front, som i længden ikke måtte forblive på fjendens hænder. den 12. erobrede 185. Inf.Brig. i operation »Großer Woog« skyttegrave øst for Arbrehøjden, hvortil 3., 4. og 6. Batterie deltog. Et modangreb blev totalt afvist. Den 16. februar begyndte så forberedelserne til det, der skulle blive divisionens største operation under perioden i Champagne, under dæksnavnet »Erntebier«, og som den 27. skulle lykkes så godt. Det viste sig, at antallet af observationsstader ikke var tilstrækkeligt stort til de indsatte forstærkningsbatterier; der blev derfor rekognosceret for et antal nye og deres nødtørftige indretning påbegyndt. Af batterierne i Gruppe Grävenitz og feltartilleri-forstærkningsbatterier blev der dannet en Feltartilleri-gruppe Grävenitz med begge undergrupper Haupt og Bischof, Major og fører for I/F.A. 183. Undergruppe Haupt bestod af 1., 2., 5 Batterie, af 5./F.A. 30, 2./F.A. 185 og halvdelen af 3./F.A. 24. Undergruppe Bischof af 1., 2., 3.F.A. 183, 4. /F.A. 9 og halvdelen af 4./F.A. 45. 4. Batterie blev underlagt Gruppe Stamerjohann, 6. Batterie Gruppe Kranold, der begge skulle virke som opfølgingsbatteri. Batterierne under Gruppe Grävenitz blev indsat på den måde, at de lette felthaubits sammen med tung haubits og mörser-batterier skød målet stormmoden, mens feltkanon batterierne holde adgangsvejene under ild. På denne grund fik batterierne tildelt deres indsatsområde, hvor der i sær blev lagt vægt på flankerende virkning, gunstig placering af observationsstader så tæt på batterierne som mulig. Af telefonforbindelser var beordret: forbindelser fra undergrupper til batterier, og fra hver enkelt af disse til observationsstadet. Herudover talrige tværforbindelser. Den begrænsede tildeling af telefonkabler i forhold til modstanderens omfangsrige forbrug af gode kabler, var begrundet i råstofmanglen i Tyskland. Endnu engang som tidligere, havde det her mærkbare følger for den taktiske udnyttelse af telefonforbindelserne. For tilfældet at forbindelserne skulle blive afbrudt, rådede hvert batteri over et præcist udarbejdet skydeprogram med inddeling af målområder, tidstabeller, skudantal og type osv., så det med dette i hånden også kunne skyde uden observation når først hovedmålet var beskudt. Forstærkningsbatterierne gik delingsvis i de anviste stillinger i løbet af nætterne 19/20 og 20/21. februar. Indskydningen af alle batterier, vanskeliggjort af terrænets form og de hyppige afbrydelser af telefonnettet, var for alle batterier afsluttet om aftenen den 24. For en bedre fastlæggelse af egne forreste linje og afsnitsgrænser, var der af officerer fra regimentet på velvalgte steder i pigtrådshindringen opsat rød/gule flagrammer, hvilket gjorde orienteringen især for de nye batteriførere, væsentligt lettere. Af ammunition var der til »Erntebier« var der til disposition til hvert kanonbatteri stillet 3.400 skud til disposition, mens haubitser batterier fik 2.000 skud. Til forbindelse med infanteriet stillede gruppe Grävenitz en forbindelsesofficer til hver af Gren.Regt. 89 og Füs.Regt. 90, som skulle finde sig ved kommandøren. Desuden var der til forbindelse med Sturmtruppe 3 en patrulje officer med telefonapparater. Opgave for disse officerer var at melde om spærreildens placering, fjendtlige modangreb og situationen ved eget infanteri; opgaven, som de, som det senere viste sig, på grund af de fuldstændig sønderskudte telefonforbindelser, kun delvist kunne løse. Alle forberedelser blev gennemført med ro og omhyggelighed, der skulle garantere succes. Bakken, hvor Navarin Ferme tidligere havde været omgivet af en lille skov, var efter at modstanderen igen havde mistet Butte de Tahure og Arbrehøjden, det sidste høje, hvorfra han kunne overskue divisionsafsnittets mellem- og bageste terræn, og det var også tydeligt at mærke, at han for sit artilleri

udnyttede observationsmulighederne, specielt – som også var fastslået ved aflytning – til beskyddningen af vejen Somme-Py – Medeah-Ferme – Semide. Besiddelse af denne bakke, der ville give os en betydelig længere indsigt mod syd, blev med tiden en taktisk nødvendighed, og derfor fik Operation »Erntebier« som mål en storm på gravene omkring Navarin-Ferme og en udretning af den forreste tyske linje.

den 25. angreb fjenden efter en kraftig artilleriforberedelse til generobring af den såkaldte »Franzosennest«, som han havde mistet under det tyske angreb den 12. februar (foran 18. Inf.Div. front), og det lykkedes ham at tilbageerobre en del af de tabte skyttegrave. Et planlagt angreb til den 26. februar under kodenavnet »Kieler Woche«, hvori også vore batterier skulle deltage, blev derfor aflyst.

Om morgenen den 27. februar kontrollerede samtlige batteriførere i snefygning afstandene, og kl. 10 begyndte virkningsskyddningen. Flere gang indgik meldinger fra observationsofficerer og forbindelsesofficerer, at batteriernes ild lå godt. Fjenden besvarende i starten ilden kun svagt med enkelte feltkanoner og tunge haubitser mod infanteristillingerne og ved middagstid udvidede han skyddning til også at omfatte højre nabodivision og højre divisions afsnit – højre fløj af grenadererne. Mens om formiddagen trods den fjendtlige beskyddning, forbindelser mellem batterier og observationssteder og undergrupperne med forbindelsesofficererne stort set forblev intakte, øgedes om eftermiddagen ødelæggelserne, beskyddningen forårsagede, og trods en ihærdig og opofrende indsats fra linje-grupperne, kunne telefonlinjerne ikke overalt igen bringes i orde. Takket være de gode, velprøvede blykabler, forblev forbindelsen til artillericentralen ubrudt. Først på eftermiddagen kom der meldinger om, at den tætte fjendtlige pigtrådshindring, flere steder var kraftigt beskadiget. Fjenden skød med flere middeltunge batterier mod infanteristillingerne og mod 1. Batteri. Den fjendtlige ild var imidlertid kraftigst mod højre nabodivision, idet de åbenbart forventede operationens tyngdepunkt her. Fra kl. 1345 til 1615 øgedes vores ild til trommeild mod forreste fjendtlige grav og pigtrådshindringerne, og gik så over til en mere rolig virkningsskyddning mod samme mål. Skyddningen til stormmodning af graven lykkedes generelt godt. Observationen blev naturligvis vanskeliggjort på grund af røgen. Efter afslutning af trommeilden besatte fjenden, som vi kunne observere, igen den første grav. I de bagved liggende områder blev kraftige infanteri-kolonner observeret, og taget under ild af det tunge artilleri. Den fjendtlige artilleri rettede sig mere og mere mod vore forbindelsesgrave. Omkring kl. 1720 fik ved Navarin-Ferme, som senere bekræftet af fanger, et ammunitionsdepot i luften. Kl. 1730 blev ilden generelt lagt frem, og infanteriet gik til angreb. Kl. 1735 kunne Undergruppe Haupt allerede melde, at infanteriet var nået den forreste fjendtlige grav og fortsat var under fremrykning. den fjendtlige spærreskyddning begyndte meget kraftig efter opsendelsen af hvide lyskugler, men først så sent, at også skansekompagnierne havde nået den fjendtlige grav. Skyddningen lå også for langt, på og bag vores forreste grav. den egentlige storm var på den måde lykkedes næsten uden tab. I grenaderernes afsnit blev der kort efter afskudt røde og hvide lyskugler (signalet til »forlæg ilden længere mod fjenden«). Grenadererne var under deres angreb nået langt ud over de befalede mål, den fjendtlige 2. Grav. Ilden fra de skyddende batterier blev derfor langt 100 meter frem. Fra patruljeoffice-rer kom der først senere meldinger; de var samme med første stormbølge rykke frem mod deres anviste punkter, og havde her fundet ret gode observationspunkter. Leutnant Kruses patrulje stødte herunder på besætningen, som den kom ud af en dækning, og tog den til fange. Patruljerne kunne kun via ordonnans opretholde forbindelse, og lade de enkelte meldinger gå tilbage med disse. I mellemtiden blev fanger hele tiden bragt med tilbage. Resultatet af dagens angreb var 26 officerer, 1.125 mand, 9 maskingeværer og 1 minekaster. Den fjendtlige stilling var erobret over en bredde på 1.600 meter. Regimentets tab var glædelig kun 6 sårede: 5 underofficer og en menig.

I løbet af natten lagde de enkelte batterier heftige ildoverfald over terrænet foran de erobrede grave både for at forhindre fjendens modangreb, og den skanseaktivitet på en ny skyttegrav, han var tvunget til som følge af mangel på en sammenhængende 3. grav. Fronten foran grenaderregimentet var generelt rolig. derimod kom det på højre fløj af det højre tilstødende Füs.Regt. 86 hele tiden til kampe på håndgranater; her var blokeringen af den ny erobrede grav vanskelig. Om natten til den 29. tog batterierne efter ønske fra infanteriet, de store adgangsveje under en rolig enkeltild. Undergruppe Bischof forlod igen Gruppe Grävenitz, der herefter bestod af 1., 2., 3., 5. Batteri og 6./F.A. 30.

Anerkendelsen fra højere myndighed af det meklenborgske regimenters hædersdag, udeblev ikke. den 4. marts modtog H.M. Kejseren en parade med Grenadier-Regiment 89 og Füsilier-Regiment 90; den 5. inspicerede H.K.H. Storhertugen I. og III. Bataillon af Grenadier-Regimentet. Ved denne lejlighed blev en række udmærkelser uddelt til dem, der den 27. havde gjort sig fortjent hertil.

En særlig sammensat spærreskyddning blev befalet for tilfældet af et fjendtligt angreb på den ny erobrede stilling, og denne og andre spærreskyddninger blev regelmæssigt afprøvet. For artilleriet gjaldt det om at få indrettet gode, skudsikre observationssteder til udnyttelse af de gode observationsmuligheder ved Navarin-Ferme. I forreste grav af den nye stilling blev stedet »Rostock« som skaktobservation, og længere tilbage på bakken, den høje-

re liggende »Friedland« bygget som panserobservation, og midlertidigt indrettet nødtørftigt; sidstnævnte blev om dagen besat af en batterifører og indrettet som det primære observationsstade.

Om fjenden forberedte en eller anden form for modforholdsregel kunne fra divisionens front ikke fastslås. Ydermere havde formodentlig kravene til forsvar af Verdun, hvor kampen havde raset siden den 23. februar, krævet alle disponible kræfter. Kun foran fronten på venstre nabodivision forsøgte han en mindre operation den 15. marts. Med støtte fra 1., 2., 3. og 5. Batteri blev forsøget på at trænge ind i den tyske linje, afvist. Efterladende sig 1 officer og 100 mand som fanger måtte han trække sig tilbage.

Den 9. april fandt efter forudgående feltgudstjeneste en parade sted i korpspionerparken for H.K.H. Storher-tugen. Oberst von Fumetti som regimentskommandør og Major von Grävenitz som afdelingskommandør førte det sammensatte batteri forbi.

I midten af april måned blev det af den øverste hærledelse befalet indrettet omkring 50 batteristillinger og 70 observationsstader til en måske senere nødvendig stor-operation. Denne opgave blev for armekorpsets område pålagt Hauptmann Dommès; de blev ved alle artillerigrupper opstillet konstruktionskommandoer, hvortil også mandskab fra kolonner og stabe i stort omfang blev overført.

Den 20. april forlod Major von Grävenitz regimentet efter at være udnævnt til kommandør for F.A.R. 45. Med bevægede, fortrøstningsfulde ord bød han gennem en dagsbefaling alle medlemmer af regimentet et hjerte-ligt lev vel. Oberst von Fumetti overtog igen regimentet, mens Hauptmann von Bonin (Berthold) overtog Gruppe og Afdeling.

Også i maj blev der den 4. og 14., i samvirke med minekastere, gennemført sammensatte virkningsskydning-er mod de fjendtlige grave. Den 8. blev der rettet et kraftigt ildoverfald mod de bagved liggende forbindelses-grave, da forstærket trafik og støj tydede på en afløsning hos fjenden. Den 4. blev 3. Batteri hele eftermiddagen bekæmpet af to tunge batterier. Den franske hærberetning fra 7. maj hævdede, at deres batteriild havde beskadi-get tyske batterier så meget, at de havde måtte indstille skydningen. Selvom den franske skydning havde ligget godt, havde der kun været 1 død, to letter sårede, men ingen materielskade! Da der om natten 18. til 19. maj herskede en gunstig vind til den planlagte gas-operation »Besichtigung«, blev der kl. 2300 udlagt gas fra den forreste infanterilinje. Fjenden påkaldt spærreild med grønne lyskugler, batterierne svarede med en langsom spærreskydning. Virkningen af den udledte gas må have været overordentlig stor i betragtning af de talrige sårede- og sygetransporter, der næste dag kunne observeres. Resultatet var, at der i de næste dage kunne mærkes en stærk nervøsitet hos modstanderen, og der opstod en særlig artilleriaktivitet, der sidst på aftenen ved gunstig vindforhold til udledning af gas, øgedes yderst kraftig.

Efter at IX. A.K. gennem 8 måneders indsats i Champagne på flere vigtige punkter havde forbedret fronten gennem succesfulde angrebsoperationer, gennem omfattende arbejde udbygget stillingerne fortræffeligt, og hav-de indrettet beboelige underbringelse i det trøstesløse landskab, kom den 9. juni den første befaling fra general-kommandoet om korpsets frigørelse, dens afløsning med V. Res.Korps og dens tilbagetrækning i hvilekvarterer sydvest Charleville. Indkvarteringskommandoer og kommandoer til desinficering af de tildelte, stærkt skab-befængte stalde, blev sendt i forvejen. Om natten den 13/14. juni gik første del, den 14/15. anden del af enheder-ne ud af stillinger; kun 6. Batteri og en tredjedel af I.M.K. II blev tilbage og underlagt den nye Gruppe Stamerjo-hann. I det usigtbare vejr gik afløsningen glat. En Arme befaling fra fører for 3. Armee, Generaloberst von Ei-nem, og en korpsbefaling fra den kommanderende general von Quast, henvist med højeste anerkendelse til den fremragende præstation ved korpset. Efter en lang march nåede batterier, stabe og kolonner om eftermiddagen den 15. juni deres indkvarteringsområde i Chin-le-Moutier (regt-stab) – Gruyères – Mondigny (Stab II) – St. Pierre – Barbaise – Lunoy – Dommery (Stab I). Den første dag var der tjenestefrihed. Den næste blev anvendt til rengøring og undersøgelse af heste og pjecer. Allerede den 3. dag blev der gennemført en generel flytning af kvarterer således at enhederne kom til at ligge tættere på banelinjen Charleville – Rethel for tilfældet af en plud-selig nødvendig transport. Regt.Stab fik kvarter i den skønt beliggende les Loches Ferme, Stab I. og II. Bataillon i Villers-le-Tourneur, 1. Batteri i Mazerny, 2. Bataillon i Barbaise, I.M.K. I i Hargnicourt, Stab II og 4. Batteri i Faissault, 5. Batteri i le Parlier Ferme. Alle i behagelige kvarterer i et herligt område. Den 21. juni begyndte en intensiv ekserceruddannelse. I første omgang blev der påbegyndt en 18. dages uddannelsesperiode: 12 øvelses-dage ved batteriet, 3 dage uddannelse af batterier under afdelingskommandøren, 3 dages uddannelse i samvirke med infanteriet. For uddannelse af batterier blev der navnlig lagt vægt på kørsel med heste, ridning, kampekser-cits, pjeceeksercits og foredrag. Herudover øvelser i kast med håndgranater og skydning med gevær og revolver. Den 27 aflagde H.K.H. Storhertugen sammen med H.H. Hertug Paul Friedrich besøg ved regimentet og spiste frokost sammen med regimentsstaben. Næste dag var der fastsat parade for H.M. Kejseren. Kort før H.M. an-komst standsede den silende regn, der hele dagen havde ligget over paradepladsen, og i det øjeblik H.M. Kejse-ren trådte ind på pladsen, brød solen igennem. Under paraden var der tørvejr. Efter at have skridtet fronten af,

hilste kejseren på de forsamlede tropper, uddelte personligt et antal jernkors, hvorefter de sluttede med en forbi march. Dagen efter var hviledag for hele divisionen; så begyndte den 1. juli øvelser med afdelinger. Om eftermiddagen den 2. juli ankom et signal via telefon, hvorefter der blev orlovsspærre og officerer på orlov skulle kaldes tilbage. Et yderligere signal beordrede sammenpakning og klargøring til march. Allerede omkring kl. 20 kom der så signal til, at regimentet allerede samme nat skulle indlades, mål ukendt. Batterierne, også den for kun få dage siden tilbagevendte 6. Batteri og den sidste del af det lette Ammunitionskolonne II, blev i løbet af natten indladet på banegården i Poix-Teron og Launois-Amagne. Jernbanen førte regimentet forbi den for mange ufor-glemmelige, højt ragende fæstning Hirson, hvor et fjendtligt fly kastede to bomber mod 6. Batteris tog og sårede flere heste, og til omegnen af Bohain-Fresnoy bag Somme stillingen.

Under en tilsyneladende udtømmelig ammunitionsbeholdning var de forenede fransk-engelske stridskræfter den 1. juli begyndt et af de vigtigste angrebsslag, til hvilet forsvar også IX. A.K. var gjort klar.

V.

I Somme slaget

5. juli – 28. september 1916

**af Oberleutnant d.R. a.D. Amtsdommer
dr. Christian Frhr. v. Hamerstein.
daværende regimentsadjutant**

Efter togtransporten befandt regimentet sig i gammelt kendt område: i de lyse augustdage i året 1914 havde den været i næste samme område i dagene under slaget om St. Quentin til en flygtig nats hvile og underbringelse, hvor den nu med lyden i det fjerne af kanontorden fra Somme utålmodigt afventede befalingen til indsættelse.

Mange af dem, som i august 1914 på de samme sted havde drømt det anderledes end det, de nu oplevede, benyttede måske den sidste skønne aften med i erindringen at pleje de dage, der længst syntes at være gået, mens de med stille sind så solen blodrød på den vestlige himmel, gå ned bag en sky af skud røg og støv, hvirvlet op af millioner af granater, ledsaget af den aldrig sluttende rumlen og torden i det fjerne. I kvartererne blev de af armeebefalingen gjort bekendt med øjeblikkets storhed og den afgørende rolle, de ankomne forstærkning, herunder 17. Inf.Div. skulle spille. Deres pligt med deres kroppe at forhindre fjendens videre gennembrud af fronten var betonet.

Den usikre ventetid kom ikke til at vare længe. Om eftermiddagen den følgende 5. juli blev regimentet alarmeret og dens kommandør afkommanderet til føring af en nyoprettet højre artilleristab.

Som hans afløser blev føringen af regimentet i dette afgørende øjeblik for første gang overtaget af den mand, hvis navn i de efterfølgende år skulle blive tæt knyttet til regimentets historie, og til sidst ville lade livet i spidsen herfor: Major Freiherr zu Putlitz fra Søsterregiment 24.

Alarmbefalingen rev regimentet fra hinanden i øjeblikkets opgave – den nødtørftig retablering af den sammenskudte og til dels mistede artilleri-linje langs fronten. Stillet til rådighed til forstærkning af spærreilden foran den hårdt kæmpende 22. Res.Division, blev den af dennes artillerikommandør, Oberst von Oertzen, fordelt på de ham to underlagte artillerigrupper Nord og Syd. Med regimentsstaben overtog Major Frhr. zu Putlitz kommandoen over Gruppe Syd bestående af tre – en Fuß-artilleri og to feltartilleri – undergrupper, hvoraf en dannes af 3., 4. og 5./60, på tidspunktet under kommando af den tjenesteældste Hauptmann Beckmann på vegne af den i det gamle belægningsområde tilbageblevne Hauptmann von Kuhlmann. Kommandøren for 1. Afdeling kom med 1. og 2. Batteri til Undergruppe Nord.

Allerede samme eftermiddag blev Gruppe Syds batterier trukket frem på højde med Mons-en-Chaussee, 1½ km øst for Prusle. Stab og batterigruppe rykkede hurtigt frem for at rekognoscerer for deres nye stillinger. En skøn solrig sensommerdag! Langs front var der forholdsvis roligt. Den brede Somme dal lå stadig dækket af buske og høje pil og ask. I nord var den engang så glade, nu ødelagte og af tusind sår blødende Peronne, afgrænset af den højtliggende forstad Mont-St. Quentin, skjult for vore øjne af en sydligt foranliggende højde med den store landevej fra Bethune over Peronne til Chateau-Thierry. Mod syd ragede det tykke kirketårn i St. Christ op over Somme dalens Pil og bøg. På den anden side strakte kornmarker sig endeløst, gennemsåret af veje kranset af vejtræer og her og der en landsby.

Næsten overrasket over freden i dette område, hvor trommeild dagen før havde fået alt liv til at stivne, gennemførte førere og batteristab deres rekognoscering, og selvom det ville være ubehageligt, hvis den hylende, tunge granat, der slog ned på vejbanen, tilfældigvis var slået ned på det sted, hvor du opholdt dig, bragte det ikke uro i stillingerne. Hen under aften blev batterierne bragt frem, lydløst og uden uheld, til deres fugtige stillinger langs den sumpede bred af Somme, hvorfra en fugtig tåge rejste sig. I det sidste dagslys får de retningen, i hvilken de næsten morgen i en smal zone i retning af Flaucourt, skal skyde deres pjecer ind.

Hen under aften blev også 1. og 2. Batteri under Gruppe Nord trukket længere frem til Cartigny, 6 km øst for Peronne. Herfra red stabe og batteritroppe udenom Peronne til det dejlige og venlige Mont-St.Quentin, hvis dejlige villaer og vejplejede haver, beboerne endnu ikke havde forladt, og på hvis bytorv uskyldige børn måske for sidste gang, ubekymret legede. Fra Gruppe kommandostationen, der var placeret her, kom de sidste direktiver, hvorefter stillinger blev rekognosceret i haverne i Allaines og Feuillaucourt, hvortil batterierne allerede samme nat blev trukket frem.

Da fjenden havde indlagt en pause i dens angreb, begrænsedes batteriernes opgave den følgende dag til en foruroligelse af fjenden og en medvirkning til ødelæggelse af de bebyggelser, der kunne tjene ham som støttepunkter under fortsatte angreb. Fjendens kraftige artilleriaktivitet kunne tyde på, at et sådant var forestående.

Selvom også større infanteriangreb udeblev i disse dage, fortsatte han dog med artilleri sit ødelæggelsesværk af eget land på en forskrækkende måde. Det maleriske lille hus i Mont-St. Quentin med dens blomsterprydede have, der fra den første dag havde tjent til underbringelse af Staben ved I. Afdeling, lignede efter to dage en ruinhob. I gaderne i Peronne måtte man klatre over bunker af mursten, og fra kældrene stirrede de bange indbyggere forfærdet på ødelæggelserne. Det var de første frygtelige indtryk af Somme! Disse første dage kostede også regimentet de første tab. En motorcykelordonnans ved regimentsstaben, Unteroffizier Linow, faldt på gaden i Mont-St. Quentin som offer for en granat, og også i ildstillingerne opstod der tab, om end kun nogle få, da fjendens raseri endnu ikke var rettet herimod.

Den tyske føring anvendte tiden med de ophørte infanteriangreb til at omgrupperer deres kræfter, erstatte udmattede enheder med friske, og til at komme sig over de hårde slag inden nye angreb. Som resultat at denne omgruppering blev regimentet allerede i de tidlige morgentimer den 8. juli trukket ud af linjen og placeret i hvilekvarterer i den rige, høstmodne egne nordvest for Vermand (halvvejs mellem Peronne og St. Quentin), vel vidende, at det kun ville blive et kort hvil inden formentlig nye og alvorligere indsats.

Allerede en enkelt dags hvi blev I. Afdeling om morgenen den 9. juli og om eftermiddagen også II. Afdeling alarmeret. Langs dalen omkring Omignon blev batterierne over Tertry sendt til Devise (2 km øst for Athies). Stabene fik i skoven ved Bias deres ordre. I. Afdeling skulle afløse batterier fra 22. Res.Division i området ved Brie, men fjenden kom denne i forkøbet gennem et kraftigt angreb mod overgangene over Somme nordvest for Peronne. På kort tid var alle forbindelser til artillerigrupperne nord for Peronne ødelagt at den voldsomme fjendtlige beskydning. Artilleriets støtte til det kæmpende artilleri svigtede for øjeblikket fuldstændig. Derfor måtte I. Afdeling først hjælpe her! Sidst på eftermiddagen gik den i foreløbig stilling ved vejkrydset ved Prusle, og deltog herfra samme aften i forsvaret mod fjendtlige angreb mod de hårdt om kæmpede bakker ved La Maissonnette Ferme på den vestlige side af Somme, mens 4. og 5. Batteri til erstatning for ukampdygtige batterier blev underlagt 22. Res.Div. og indsat længere nordpå ved Le Mesnil-Bruntel. Allerede samme nat blev de endelige stillinger for I. Afdelings batterier rekonosceret ved Brie og indtaget i de tidlige morgentimer den 10. juli.

Det drejede sig nu om med egne øjne og øre at få fastslået den hårdt omkæmpede første infanterilinj, og præcist at indskyde spærreild foran denne. Selvom fjenden var kraftigt optaget af, ikke at give forsvaret tid til forbedringer af dens linje forud for de planlagte, fortsatte angreb frem overgangene af Somme, og sendte tusinder af granater over af alle kalibre. Selvom de udlagte telefonforbindelser til observationsstederne igen og igen, navnlig omkring Somme overgangene, blev ødelagte, lykkedes det takket være de utrættelige, hårdt arbejdende observatører og telefon-grupper alligevel i de tidlige morgentimer, om end kun for korte perioder, at reetablerer forbindelserne og gøre indskydningen mulig. Det til kl. 9 mod Somme-overgangene nord for Peronne over en bred front indsatte, og hele dagen igennem fornyede stærke fjendtlige angreb, fandt det meklenborgske artilleri parat. Det var desto mere nødvendigt, da de allerede i ugevis kæmpede batterier fra 22. Res.Div. gennem de enorme belastninger under de sidste dage - for så vidt de endnu stod i stillingerne - for en stor dels vedkommende havde forbrugt deres kampkraft. De rådede for en dels vedkommende ikke mere det fulde antal pjecer, og dem der endnu stod i stillingerne, var fuldstændig udslidte, og blev i stadig større antal uanvendelige, så artilleriets støtte til det hårdt pressede infanteri dårligt kunne ydes. Desto hårdere måtte meklenborgerne arbejde. Da en fuldt dækkende spærreskydning ikke var mulig af de angivne årsager, måtte den stærkt rationerede, disponible ammunition om muligt udelukkende rettes mod observerede mål. Hertil kom den højere vestlige side af Somme til god udnyttelse, sammen med enkelte træer i umiddelbart nærheden af stillingerne, da disse muliggjorde en god observation af højderne vest for Barleux ved Flaucourt og Assevillers, men navnlig af den hårdt omkæmpede Maissonnette bakke. Fjendens opmarch til angreb kunne erkendes, og også selve angrebene kunne beskydes. På den måde kunne infanteriet, forstærket af de hastigt fremsendte regimente fra 17. Inf.Div., støttes væsentligt, navnlig som den blændende sol hen under aften svækkedes og sigtbarheden bedredes.

Ammunitionsforbruget i disse dage var for de få kampkraftige batterier uhyre, og for de meklenborgske batterier hidtil uhørt. Der blev stillet meget store krav til kolonnerne, der måtte sørge for den nødvendige ammunition selvom batterierne stod i sumpet terræn, vejene ofte lå under beskydning og terrænet dårligt var passerbar.

Mens på den måde de øvrige batterier og kolonner var involveret i hård kampaktivitet, rullede også 6. Batteri fra det nu rolige Champagne i den stjerneklare nat gennem sovende landsbyer hele tiden nærmere den lynende, uophørlig tordnende front.

Den rasende trommeild og de uophørlige angreb den 10. juli blev den 11. fulgt af en næsten stille, kølig sommermorgen. Fjenden tav, men man vidste, at han kun samlede luft til en ny rasende kamp. Det galt altså for os også at udnytte pausen til en hurtig reorganisering. Resterne af 22. Res.Div. blev trukket ud og afløst af 17. Inf.Div. Regimentets batterier kom under kommando af Major von Putlitz. II. Afdelings batterier fik ordre til i løbet af natten til den 12. juli at afløse batterier fra I. Afdeling, F.A.R. 185 i stillinger vest for Somme mellem Misery og Briost i små skovstykker. Imidlertid blev der i sidste øjeblik sat spørgsmålstegn ved afløsningen, da fjenden ikke fortsætter sin tavshed. Omkring kl. 5 den 11. juli startede tordenvejret igen fra hundreder af kanoner, der hurtig får den netop opklarede himmel til at gemme sig bag en sky af røg og støv: uvejret er brudt ud igen, og også vore batterier arbejder som rasende. Hen under aften dør imidlertid skydningen igen ud, og freden lægger sig igen over Somme dalen, hvor omgrupperingen kan gå i gang sidst på aftenen. 6./60 når uden problemer frem i stilling, men 4. og 5. når ikke at blive færdig. Inden de trætte heste, hvortil der de sidste dage var stillet store krav, kunne nå at trække de tunge lavetter ud af mudderet langs Somme, dæmrede morgenen, og prodser måtte i alt hast forsvinde fra fjendens blikke i den opgående sol. Afløsningen måtte udskydes til den kommende nat, hvor de blev gennemført efter forskrifterne. Den 13. juli var omgrupperingen tilendebragt og 17. Division overtog kommandoen over afsnittet, og dermed også infanteriregimenterne i forreste linje. Major von Putlitz blev fører for en af de to feltartilleri-grupper, der foruden regimentets to afdelinger også bestod af I. Afdeling fra søsterregimentet nr. 24.

De næste otte dage strålede solen over det ødelagte område langs Somme. Den ene dag lignende den næste. Solen dukkede op over et tavst og fredeligt land, men allerede i de tidligere formiddagstimer åbnede de franske batterier sluserne og sendte et haglvejr af granater over skove, landsbyer og veje. Rasende slog de ned og knuste alt, de fandt, før de allerede efter nogle få øjeblikke skiftede til et nyt mål for her at fortsætte deres dødens værk. Enkelte skove eller steder, hvor fjenden formodede en batteristilling, eller havde fastslået dem fra en af de som druer på himmelen hængende lænkeballoner, måtte dag ind og dag ud, på fuldstændig uregelmæssige tider, udholde sådanne ildoverfald. Andre blev efter en enkelt frygtelig omgang ikke igen berørt, mens andre igen blev ladet i ro i dagevis, for så pludseligt igen og igen at hjemse på alle mulige tidspunkter. Det var imidlertid vejene, der på intet tidspunkt var sikker på et øjebliks fred, og mest af alt var det igen de gamle broer over den brede Somme, der på intet tidspunkt af døgnet blev forskånet. Broen *måtte* passeres, og mennesker og dyr sitrede af nervøs spænding allerede på vejen frem mod disse farlige flaskehalse, hvor det ikke var muligt at undløbe i tilfældet af et rasende, pludseligt uvejr af hylende, sitrende og bragende granater. Der etableredes utallige spang for

hele tiden at skaffe alternativer til den farlige passage af floden. I begyndelsen anlagde man lange, lige spang, men man opdagede hvor let der var at ødelægge disse med et enkelt, velplaceret skud, begyndte man at bygge den i siksak over den brede front for at gøre det vanskeligere for fjenden at ramme dem. Alligevel var en passage en beslutning. Ingen vidste, om man ville komme levende over på den anden side. Hårdest ramt var kolonnerne, der nat efter nat var tvunget til at passere floden ad de mest beskudte veje, nat efter nat ad de samme veje med rystende heste, der hurtigt kendte de samme farlige steder på den uhyggelige overgang som deres hjælpeløse mandskab.

I begyndelsen skånedes fjenden stadig landsbyerne, muligvis i troen på derved at give befolkningen tid til at flygte, men kastede så også deres hylende granater mod disse. De netop her placerede stabe og kommandostationer, melde- og telefoncentraler blev jaget fra det ene hus til det andet, og fandt til sidst i kældrene i det mindste dækning for sprængstykkerne. Den fjendtlige skydning optrådte i løbet af dagen mest som en art ildoverfald, men voksede oftest sidst på eftermiddagen til næsen trommeild, primært rettet mod infanteristillinger, beredskab og batteriområder, hvorimod veje og landsbyer stadig kun blev ramt af korte, pludselige ildoverfald, mens Somme-broerne kontinuerligt blev beskudt med storkaliber artilleri, der sendte lange, manglekantede sprængstykker flere hundrede meter omkring. Denne trommeildsartige forstærkede skydning fortsatte tit det mest hele natten næsten uafbrudt, af og til virkelig sammensat til raserende ødelæggende trommeild, fuldt på et særligt udsat punkt af et infanteriangreb. Efter dette angrebs succes eller fejlslagning, svandt ilden hurtigt hen. Så lystes den stjerneklare sommerhimmel i vest op i et fyrværkeri af utallige farvede lyskugler, hvide, grønne, røde og gule, der her og der efter et kort øjeblik udløste spærreildens vanvittige brølen, til der hen mod morgen langsomt og næsten modvilligt indtrådte en udmattet stilhed, som den nye dag hævede sig gyldent over de ødelagte landskab.

Med rasende fart fortsatte den frygtelige ødelæggelse. De smukt beliggende små byer og landsbyer forvandlede til rygende ruiner, de gyldne kornmarker skiftede farve til askegrå efter de første gasangreb, mens stinkende, fluebefængte, oppumpede hestekadaver kransede de efterhånden knuste veje, hvor ødelagte vogne var skubbet til side og hvor granaternes lufttryk havde ødelagt kasserne med den kostbare ammunition og spredt den for alle vinde.

Ved dagslys syntes alt liv forsvundet, men når solen sank og skyggerne blev lange, kom der liv på veje og i landsbyer. Snart rullede endeløse kolonner ad de samme veje for i mørket at forsyne de vanskeligt tilgængelige batterier med deres ammunition. Halvt bedøvet og trætte vaklede hestene. Mandskabet sidder halvt i søvne, udmattede af de natlige anstrengelser med tunge ammunitionskurve og den konstante anspænding.

Men også ved siden af vejene er der liv. Her står batterierne med deres flittige rør, der dag nat utrættelig sender deres granater til den anden side og sikre, at man også her dør for deres land og folkene ikke længer får ro. De står gravet ned i den tørre jord eller står i mudderet langs Somme, forbundet gennem smalle grave, der skal give besætninger et minimum af beskyttelse mod sprængstykker. Få dage tidligere have de stået i en lille skov, der kold og grøn skjulte det hårdt arbejdende mandskab fra solen, men også fra fjendens fly og balloner. Men det varede kun nogle få dage. Nu var det grønne for længst forsvundet. Tilbage var kun nogle få forvredne træstumper og giftige gasser havde forvandlet alt grønt til tørre kviste. Alligevel var der stadig aktivitet, og med regelmæssige mellemrum sendte pjecerne fortsat deres dødelige last mod fjendens rækker. Kanonerne æder uanede mængder af granater, og uophørligt slæber bukkede skikkelser på nye ammunitionskurve. Få timer tidligere havde kolonner smidt deres kostbare last langs vejen, da de udmattede heste ikke formåede at køre helt frem til stillingen gennem det totalt ødelagte terræn. Derfor måtte nu artilleristerne selv gøre vejen frem og tilbage. Man måtte samtidig undgå for store samlinger af ammunition på ét sted og sørge for en omhyggelig sløring, ellers kunne det gå, som det gik 5. Batterie denne dag. Kolonnen havde netop bragt den 1.400 granater, som endnu lå samlet, hvor de var blevet leveret, da der faldt et ildoverfald. En granat ramte stakken og satte en kurv og et par krudtladninger i brand. Med en utrolig hast udviklede branden sig, og snart fløj hele stakken i luften med store brag og sendte granater, krudtladninger og brændende kurve planløst omkring. Af det, trætte, men flittige hænder under stor risiko kort forinden havde leveret, var der kun det tilbage, der var slynget væk uden at brænde. Det drejede sig om a forebygge sådanne hændelser, der ikke kun truede besætningernes liv, men også under omstændigheder kunne bringe batteriet til tavshed i det afgørende øjeblik med uoverskuelige resultater. Det drejede sig om ved stillingerne at grave små depoter, hvor ammunitionen måske ikke var sikret mod en fuldtræffer, men dog mod sprængstykker, og om at fordele beholdningerne. Dette stillede imidlertid yderligere krav til besætningernes udholdenhed, da de nu måtte slæbe ammunition frem fra mange små, spredte depoter. Lå stillingen under beskydning, krævede det større mod at kravle ud i åbent terræn for at hente ny ammunition, end roligt at betjene pjecen.

Men det drejede sig ikke kun om at udnytte natten til at slæbe ammunition og muligt sikkert lagre, det drejede sig også om at sørge for egen sikkerhed. Også det var nattens arbejde! Der blev gravet tunneldækninger,

først kun til hver deling, for man kunne kun langsomt trænge ned i jorden. Alligevel blev der lagt stor energi i arbejdet, og allerede efter 8 dage havde hver pjece en færdig dækning, fem meter under jorden, og forbindelsesgange mellem de enkelte dækninger var i fuld gang. Pjecerne selv var for det meste kun gravet nogle få meter ned i jorden og oftest kun overdækket med ris. Det var et enormt arbejde, der måtte ydes hver nat.

Arbejdet var imidlertid ikke omsonst. Fjenden lagde mere og mere tyngde i deres skydninger mod artilleristillingerne. Det var umuligt at skjule for fjenden, at mængden af artilleri på tysk side var ringe i forhold til det enorme opbud af alle kalibre på den fjendtlige side. Det krævede derfor en ubetinget indsættelse af alt materiel for at kunne forstyrre forberedelserne til nye angreb så det gjorde ondt, frem for alt gøre det ham umuligt at klargøre større enheder til det afgørende fremstød. Desuden drejede det sig om at aflaste det i forvejen hårdt trængte tunge artilleri i bekæmpelsen af det fjendtlig artilleri. Selvom det ikke kunne forventes, at feltbatterier nogensinde kunne ødelægge de fjendtlige batterier, kunne det dog kraftig forstyrre deres aktiviteter og ind i mellem også sætte en pjece ud af spillet. Dette store antal kampopgaver gjorde det umuligt for førerne at sætte batterier i reserve, der først skulle indsættes i tilfælde af et infanteriangreb, men indtil dette tidspunkt skulle være tavse for ikke at afslører deres stillinger. Det var en taktisk både franskmændene og englænderne, med deres uhyre mængde af materiel, anvendte i et betydeligt omfang. For de tyske batterier var der så mange opgaver, at de måtte indsættes uden hensyntagen til en skåning af materiellet, men også uden hensyn til muligheden for at blive opdaget af de fjendtlige længeballoner, der ofte i en antal på 20-30 stod på himmelen, eller af de fjendtlige fly, der ustandseligt kredsede umiddelbart over stillingerne. Den store aktivitet alene gjorde det muligt for lys- og lyspejlinger på kort at fastlægge deres placeringer med stor præcision. Resultaterne lod ikke vente på sig. Den uendeligt overlegne fjende begyndte en stadig mere intensiv bekæmpelse af vore batterier. Det var ikke længere et enkelt ildoverfald, der en tid lammede batteriets handlemulighed. Beskydningen fortsatte i stadig længere perioder og med stadig kraftigere kalibre. Et stillingsskifte var på grund af den koncentrerede opstilling af artilleriet ikke mulig. I hver eneste lille sækning i terrænet stod allerede artilleri. Man måtte blive, hvor man var, da samtidig bekæmpelsen af det fjendtlige artilleri skete på det yderste af rækkevidden, og derfor ikke muliggjorde en tilbage lægning. På få dage led batterierne voldsomt. Tunge granater rev jorddækket af, kastede tunge pjecer rundt i luften som bolde, rev dem i stykker, åd ammunitionen, jævtede løbegrave med jorden og fik tunnelindgange til at styrte sammen. Store tab begyndte at melde sig, og øgedes yderligere at uregelmæssige, men gentagne gasangreb. Mandskabet let ubeskriveligt. Næsten uafbrudt kampaktivitet, slæb af ammunition og gravearbejde; der blev dårligt tid til hvil hverken dag eller nat. Der til kom, at en afløsning af mandskabet næsten ikke var mulig. Besætningerne måtte blive, dødeligt udmattede, mens fjendens raseri slog ned omkring dem og sønderrev alt indenfor rækkevidde. Batterierne lod hårdt, udfald efter udfald blev meldt. Døden havde i disse dag en stor høst, og mange trofaste kammerater segnede. Jeg mindes den altid friske, urokkelige Oberleutnant von Müller. Med en start som afdelings- og regimentsadjutant gik turen til Tyrkiet, hvorfra han kun få uger tidligere var vendt tilbage til regimentet, hvor han som fører for 2. Batteri fandt døden netop vendt tilbage efter en rekognoscering i den forreste linjen. Og som ham gik det mange trofaste kammerater, der havde oplevet hine augustdage i 1914 og gennem de lange år var blevet nærer brødre.

Så om den 20. juli. Første halvdel af natten forløb relativt roligt, men kl. 2 startede fjenden en livlig beskydning. Batteriposterne kunne høre granaterne komme, men der fulgte ikke høje eksplosioner med nedslagene, kun en stille hvislen. Utallige lag af disse granater susede ind: Gas! Råbet forplantede sig hurtigt. I et nu var hele landskabet dækket af en tæt, hvid, stinkende tågesky, der langsomt svævede i retning af Somme. Og allerede var en helvedes larm brudt ud! Luften sitrede, buldrede, hylede og bragede. Man kunne ikke forstå et ord, der blev sagt, og iblandet landede fortsat gasgranater. I områderne, hvor batterierne var placeret, kunne man et kvarter ikke se en hånd for sig. Med et vanvittige brag slår en granat direkte ned i en løbegrav. Jordklumper, brædder, teltflager flyver omkring, en mand vakler ud, gasmasken er ødelagt, blårød i ansigtet, og stammer ordet »dækningen«. Lynhurtigt er situationen opfattet: en granat er slået ned i indgangen til en tunneldækning og knust den. Sprængstykker havde forårsaget forfærdende skader. To gamle kammerater kan ikke længere hjælpes, andre er sårede, men først og fremmest drejede de sig om at gå folk ud af dækningen, give dem frisk luft fra iltblaskerne og erstatte deres ødelagte gasmasker. I mellemtiden fortsætter de fjendtlige granaters hylen. Der er ikke flere telefonlinjer tilbage. I tågen kan ingen lyskugler observeres, men føler sig alene i verden, omgivet af tåge og et helvede! Alle synes lammet, passiviteten næsten uudholdelig. Endeligt giver batteriføreren ordre til at skyde en rolig spærreild. Måske bliver der angrebet fremme i fronten, måske ikke, men et eller andet måtte der ske hvis ikke nerverne skulle briste. Også nabobatterierne begynder at skyde, andre følger efter med at skyde ind i tågen. Gud ske lov! Man er ikke længere alene. Det drejer sig imidlertid også om at gå bragt de sårede væk og få retableret signalforbindelserne til nærmeste kommandostation. Gastågen ligger der fortsat, stadig springer nye gasgranater og slynger deres giftige dampe ud. Maskerne har nu allerede trykket i to timer. Fugten fra udåndingsluf-

ten driver ned ad dens sider, det bliver vanskeligere at trække vejret, og det er næsten umuligt samtidig at udfører legemligt arbejde. En sygehjælper styrter med en bære, en artillerist, som slæber ammunition, river med et hurtigt tag masken fra ansigtet, kun *ét* frit åndedræt, og det koster ham livet. Batteriføreren lader filtratorerne skifte, men med bange anelser, for en tredje filtrator findes ikke, men hvad hjælper det? En patrulje bliver sendt afsted med en kort situationsmelding og nødråbet om nye filtratorer til gasmaskerne. I mellemtiden brøler og tordner det fortsat. Ilden synes primært at ligge over infanteriets stillinger, men også batteriområderne lider hårdt, men alligevel brøler de trofaste kanoner stadig deres var mod fjenden.

Også over landsbyerne langs Somme, hvor kommandostationer ligger, lægger den hvide tåge, endnu kun let, stinkende og med løbende øjne og næser som resultat. Endnu er det kun de mest ængstelige, der har taget gasmaskerne på. Men heller ikke her er det muntert at opholde sig, det buldre og drøner under en vild trommeild. Af og til lander en tung granat ned i tagene eller slår bragende ned i Somme-engen – det er adgangene til brospangene, der er målet. Også de blomstrende haver rammes. Vejen mod batteristillingerne ligger under kraftig beskydning og ikke en telefonforbindelse er intakt. Ingen ved, hvad der sker langs fronten. Bagud til de højere stabe, er der stadig enkelte forbindelser, men heller ingen her har et klar billede af situationen. Alt tyder alligevel på et umiddelbart forestående storangreb.

Time efter time går. Ingen af de udsende ordonnanser er kommet tilbage. Det er umuligt at slippe igennem ilden til batterierne. Det drejer sig om at have tålmodighed og tillid til batteriførerne, de også uden ordre vil gøre deres pligt. Man kan intet stille op. Resigneret drikker man sin kaffe, der smager vidunderligt i den gastunge luft. Morgencigaretten smager modbydelig af karbol! Gasskyen bliver betænkelig mere tæt, også ilden øges hele tiden. Man begynder af blive nervøs!

Så endeligt havde en patrulje fra 6. Batteri slået sig igennem ild og gas, fulgt kort efter af 5. Batteri og så sygehjælpere med de sårede. Heller ikke de kender noget til situationen, men gasmaskefiltratorer! – ja, det var helvedes nødvendige! Divisionen sender et par hundrede afsted med automobiler, glade for trods den totalt usikre situation, idet mindste at kunne gøre lidt for tropperne. Patruljerne afventer på filtratorerne, som ville være fremme i løbet af en halv times tid. Klokken er i mellemtiden blevet 9. Beskydningen er fortsat uformindsket. De tunge granater kommer susende, en efter den anden, og slår øredøvende ned på denne side Somme, hvor sprængstykker sendes til alle sider. En rammer et vindue over 300 meter fra nedslagsstedet og rammer Regimentsadjutant, Oberleutnant von Stamford, som står midt i lokalet, i hovedet, mens han over telefon giver melding videre. Med kraniebrud næsten uden håb om overlevelse, lægges han bevidstløs på en bil, der netop er ankommet med de ønskede reservefiltratorer. Med han forsvandt en af de bedste i regimentet – først efter mange måneder kom han sig fra sine sår, men først kort for krigen sluttede, var han igen frontklar. Udenfor fortsætter trommeilden. Trods den vilde beskydning lykkedes det uforfædte hold at reablerer telefonforbindelserne til de enkelte batterier. Som noget af det første kom meldinger om alvorlige tab fra batterierne, og sygehjælpere, hårdt pustende under gasmaskinerne, fortsatte med at bære sårede ind. Mange af dem, de lå der, ville aldrig igen stå op, og mange ville aldrig igen vende tilbage til regimentet.

Også de første meldinger nåede igennem fra forreste linje: omkring kl. 9 var fjenden gået til angreb over en bred front, den at det var lykkedes ham at opnå væsentlige resultater. Kun enkelte steder havde han sat sig fast i den forreste linje. Et kort kvarter daler den fjendtlige ild, formentlig på det tidspunkt, hvor efter de omfattende angrebsplaner, den franske hærfører tilsyneladende regnede med at have opnået et gennembrud, hvorefter de hvide og sorte franskmænd skulle kaste de forhadte »Boches« tilbage over Somme, tilkæmpe sig overgang og i et voldsomt gennembrud endnu samme aften, den 20. juli, nå den hellige St. Quentin. Det skulle gå anderledes! Meklenborgerne var ikke så lette at løbe over ende, og soldaterne fra Bremen stod ikke tilbage for dem! Disse dage blev der af infanteriet præsteret det overmenneskelige, der bragte uendelige ofre. Imidlertid lod fjenden sig ikke slå ud af det første mislykkede forsøg. Men om end endnu større vildskab startede trommeilden igen efter den korte forventningsfulde pause. Omkring kl. 13 fulgte endnu et kraftigt infanteriangreb. Det lykkedes fjenden at bryde ind ved begge nabodivisionerne, men endnu engang lykkedes gennembruddet ikke. Der udvikledes sig hårde kampe omkring stenbruddet ved Barleux, men da de sluttede havde de meklenborgske grenaderer stadig kontrollen.

Sådan kæmpede infanteriet, og bag dem stod artilleriet næsten uafbrudt under voldsom beskydning. De ved, at det er dem, det kommer an på, at de må lægge deres ødelæggende ild netop derhen, hvor infanteriet har det største behov. Men øjnene mangler! Det var ikke længere som under bevægelseskrigen, hvor batteriførere personligt stod i observationsstatet og ledte ilden. Det var ikke længere som under de stille perioder af stillingskrigen, hvor observationsofficerer fra forreste grav med telefon til batteriet kunne lede ilden. I dette helvede kunne ingen telefonlinje holde, og blev så sønderskudt, at det var umuligt at reparere den. De fremskudte observatører

måtte begrænse sig til i de stille morgentimer at få indskudt batterierne på enkelte punkter, men under selve kampen blev forbindelsen næsten øjeblikkeligt afbrudt, på et tidspunkt, hvor der var allermost brug for den.

Det blev forsøgt med ordonnanser af og til at sende klare meldinger om situationen, på baggrund af hvilke, batterierne fik deres opgaver, som de udførte på grundlag af deres tidligere gennemførte indskydninger. Nogle få steder i stillingerne stod der endnu nogle træer, hvis løv og grene for længst var faldet som offer for beskydningen. Selvom de ikke gav nogen form for dækning, havde man herfra uhindret observation langt ind i det fjendtlige bagland. Det var det hårdt job at sidde deroppe som observatør mens granater slog ned i andre træer, de tung granater kunne høres susende gennem luften, og sprængstykker fløj omkring. Langs fronten var alt indhyllet i røg og støv. De vagtsomme øjne forsøgte at danne sig et overblik, finde stederne, hvor infanteriet kæmpede, i resterne af de ødelagte landsbyer eller gemt i granatkratere. Så fornemmer observatøren, at ilden lægges frem og den forreste linje gives fri, fri til den franske storm. Gennem granaternes torden høres den skarpe lyd af maskingeværer. Næsten samtidig med observatørens råb »Spærreild« ned til batteriet, stiger fremme de grønne lyskugler op, og øjeblikkeligt svarer artilleri af alle kalibre. Den skarpe lyd af skud blander sig med de dumpe brag af nedslående granater. En helvedes larm, hvori ingen kan gøre sig forståelig. Feberagtig gør alle, fuldstændig mekanisk det, der er deres job.

På den måde fortsatte kampen indtil solnedgang. Uafbrudt tordnede trommeilden, næsten uden pause skød batterierne, dødeligt udmattede og selv under voldsomt beskydning.

Endeligt, som det begyndte at blive mørkt, blev det roligere. Også på den anden side syntes ammunitionen at slippe op. Nu først gælder det om ikke at lade fjenden få ro, ikke give mulighed for at udskifte de svækkede enheder med friske til fornyet angreb. Hvile kan ikke komme på tale efter denne 20. juli, som ingen så let igen vil glemme efter at have været indsat et eller andet sted mellem Pozières, 12 km. sydvest for Bapaume og Vermandovillers, 14 km nordvest for Nesle (2½ km vest for Ablaincourt). I Hærberetningen lød det:

På begge sider af Somme samlede fjenden sig i går, som det var forventet, til et hoved slag. Dette mislykkedes.

Angrebet blev efter en kraftig forberedelse på en front af næsten 40 km fra syd for Pozières til vest for Vermandovillers indsat i talrige bølger. Mere end 17 divisioner med over 200.000 mand deltog heri. Det karrige resultat er, at den første linje af en tysk division i en brede på omkring tre kilometer syd for Hardecourt (nordvest for Peronne) fra den forreste blev presset tilbage til den 800 meter bagved liggende næste grav, og at fjendtlige elementer er trængt ind i den fremspringende skov nordvest for Vermandovillers. På hele den resterende front knustes det rasende stormløb på den dødsforagtende pligtforømmelse af vore tropper under overordentlig store tab for fjenden.

Efter det resultatløse masseangreb den 20. juli fulgte i området syd for Somme, roligere dage. Man følte, at fjenden for en periode havde tabt pusten. den 22. var der så påfaldende rolig, at rytter hurtigt ville vide, at den franske rigsdag efter den store fiasko den 20. havde besluttet at indgå i fredsforhandlinger. Imidlertid sørgede de franske kanoner hurtigt herefter at bringe dementiet til dette skønne etaperygte. Selvom fjenden efter sin fiasko ikke med det samme iværksatte store angreb, fortsatte hans artilleri desto mere ivrigt sit ødelæggelsesarbejde. Han holdt infanteriet, hvis afløsning i første omgang ikke var mulig, i ånde med pludselige små angreb på vigtige punkter, som eksempelvis den hårdt om kæmpede bakke ved Maisonnelle og resterne af Barleux, og fastholdt herved også vore artillerigrupper i kontinuerlig spænding og beredskab. Desuden drejede det sig hele tiden i denne periode navnlig at bekæmpe de altid irriterende og massivt indsatte fjendtlige minekastere, der i midlertidig var vanskelig at stedfæste, og i det hele taget at skade fjenden så godt det kunne lade sig gøre. Netop disse opgaver gav batterier og kommandostationer overordentlig vanskelige opgaver, hvis løsningsmuligheder hele tiden begrænsedes af mangel på signalmidler, ligesom også observationsmulighederne i det kuperede terræn intet steds gav mulighed for at opnå et større overblik. Foruden en samvittighedsfuld løsning af disse opgaver, drejede det sig, som også før 20. juli, om hele tiden at forstyrre fjendens muligheder for at forberede nye angreb, vanskeliggøre hans genforsyning og lægge enhver observeret bevægelse under ild.

Pausen i de voldsomme kampe blev af den tyske ledelse udnyttet til at gennemfører den nødvendige afløsning. Der var ingen mulighed for, at de efter de sidste hårde kampe nedslidte og næsten uanvendelige infanteriregimenter, ville kunne standse et nyt storangreb, og måtte derfor afløses. Af denne grund blev 17. Inf.Div. regimenter i løbet af natterne 26. og 27. juli afløst af 1. Garde-Res.Division. Derimod blev artilleriet stående. Deres afløsning var umulig alene på grund af den store underlegenhed i forhold til fjendens artilleri, så det betød at de måtte kampe videre og holde ud. Ankomsten af batterier og stabe fra 1. Garde-Res.Div. betød imidlertid en nødvendig gennemgribende reorganisering af artillerigrupperne. I. Afdelings batterier blev afløst af I/1. Garde-Res.Feldart.Regt. og stillet til disposition for 11. Inf.Div. Deres indsættelse to divisionsafsnit sydligere ved Ablaincourt blev forberedt fra den 27. og stillingsskiftet fulgte natten 29./30. juli. II. Afdelings batterier forblev i

stilling, dog overgik 4./60 under II/24, mens som erstatning 4./24 blev underlagt II/60. Regimentsstaben blev for tidspunktet trukket ud og gik sammen med andre Divisions enheder i hvilekvarter i området mellem St. Quentin og Guise.

* * *

Det nye kapitel i regimentets historie om kampene ved Somme står nok udadtil som kampe under fremmede enheder, men er ikke kun for batterierne under II. Afdeling, der forblev i dens gamle kendte afsnit, men også for I. Afdeling, som i afsnittet fra Estrées og Soyécourt, 2 km sydvest for Estrées, igen mødte tilsvarende forhold, generelt de samme. Mens den 30. juli et nyt storangreb blev indsat mellem Ancre og Somme, som fortsatte med vekslende heftighed gennem hele august, blev det syd for Somme kun til delangreb. Hærberetningerne melder i august 1916 næsten daglig om pludselige angreb syd for Somme, både ved dag og ved nat, forskellige steder, oftest efter kort voldsom artilleriforberedelse eller helt uden, der vedvarende holdt tropperne i en fortsat anspændelse. De uregelmæssige angreb gjorde nødvendigheden af et tæt samarbejde mellem artilleri og infanteri stadig mere tydelig, og vigtigheden af de såkaldte artilleriforbindelsesofficerers opgaver trådte stadig mere i forgrunden. Imidlertid blev det ligeså tydeligt, at det var et overordnet problem at finde tilfredsstillende løsninger for begge våbenarter.

Artilleriforbindelsesofficerer opholdt sig grundlæggende i umiddelbar nærhed af den forreste linje, for på den måde lettere at lærer infanteriets behov at kende, og samtidig gøre disse bekendt med mulighederne for, så godt de lod sig gøre, at opfylde disse. Denne sidste opgave var den vanskeligste, da der på dette tidspunkt næsten ikke stod hjælpemidler til hans rådighed. Han disponerede over et eneste telefonapparat og oftest kun tre operatører. Med den dengang overordentlige ringe tildeling af apparater til batterier og stabe var det reelt umuligt at udruste ham bedre. Infanteriets telefonforbindelser stod ikke til hans disposition, og ville heller ikke have været ham til stor nytte i betragtning af dette våbens telefonnet. Med disse ringe midler var det ham næsten umulig at skabe den nødvendige forbindelse til de stabe ved artillerigrupperne, som havde sendt ham, og gennem disse vedvarende at holde batterierne underrettet. Så snart fjenden blev aktiv, blev linjerne ødelagt på tusind steder, kunne ikke i tilfredsstillende omfang retableres og signalforbindelsen omdannes til en ordonnanskæde. Herefter var det overladt disse unge officerers færdigheder og opfindsomhed, men også navnlig energi, at løse deres vanskelige opgave. Der var prægtige unge officerer imellem dem, der klarede sig strålende, og mange måtte ofre deres liv under løningen af de tunge opgave.

Oftest boede artilleriforbindelsesofficeren i kampkommandørens dækning med denne og hans adjutant. De lå stuvet sammen i tunneldækningen, og jo bedre de forstod og respekterede hinanden som mennesker, jo snævre blev samarbejdet. Dette begyndte tidligt på morgenen når den tågede morgen gryede og kanonerne lidt efter lidt tab efter det hårde natarbejde, som havde begge sider behov for at kunne trække vejret, for desto kraftigere efterfølgende at kunne falde over hinanden. På dette tid blev der travlt i kommandostationen. Man var dårligt nået at komme over den forgangne dag og nat oplevelser før det nye arbejde begyndte. Det drejede sig om at få fastslået linjeføringen af den forreste grav. Det var næsten dødsens stille udenfor. Der faldt dårligt et skud. Gennem en slugt går det forbi resterne af et par huse i Horgny, videre skjult af en hæk. Af og til kan en påbegyndt løbegrav anvendes til dækning, men så kom en åben kornmark. Ivrigt spejdes der for at indpræge sig enkelthederne for senere at kunne udnytte dem under observationen. Man er nået helt frem! Ikke overalt er der en gennemgående linje – en gennemgående grav – men kun skyttehuller, der i et vist omfang er forbundet med hinanden. Stilheden er allerede ved at blive brudt. Her skyder en post, der åbner et maskingevær kort ilden, og der hoster en minekaster. Hvordan kan fjenden altid havde de fordømte minekastere med fremme i forreste linje? For bataljonskommandøren er bekæmpelsen af disse et stort ønske. Videre går det, hele tiden i spring fra en skyttegrav til den næste, fra et krater til det næste. Nogle steder ligge her døde, andre steder sover en af de totalt udmattede. De enkelte kompagniførere bliver opsøgt, deres ønsker til artilleriet fastlagt, fra et poststade bliver med kikkert det foranliggende terræn nøje observeret, om muligt indpræget og noteret. Aftenen i forvejen var batteriførerne blevet bedt om, på et bestemt tidspunkt i morgentimerne, at skyde et lag af spærreskydningen, således at nedslagene kunne observeres. Man ventede nu spændt på dette øjeblik. Skydningen kom punktlig og deres nedslag omhyggeligt konstateret, for om nødvendig at kunne sende batterierne korrektioner. Men nu var det også på tide, hvis de ville nå tilbage denne dag, og det var kun muligt at krydse det dækningsløse terræn i morgengryet. Imidlertid må fjenden havde observeret bevægelserne, for øjeblikkeligt slog enkelte granater ned i nærheden, og fik tempoet til at gå betydeligt i vejret. Lykkeligt fremme i bataljonens kommandostation, drejede det sig om at vurdere det observerede. Efter en kort pause gik turen til det nærliggende observationsstade i et højt træ i en lille skov. Først få dage før var den med megen besvær blevet rekognosceret, da fjenden havde opdaget det tidligere stade og holdt det under beskydning. En ung Vizewachtmeister havde siddet oppe i træet for at indskyde sit batteri, og ville ikke vige indtil en af granaterne sendte ham ned fra træet. Den frygtelige oplevelse sad endnu i kroppene.

Også fra det nye træ var der god udsigt. Fra træets fod gik to telefonledninger, et til bataljonens kommandostation, den anden til artillerigruppen. En af de to forbindelser var næsten altid ødelagt, og utrætteligt måtte observationsholdets telefonfolk afsted for at retablere forbindelsen. Det var afgørende hele tiden at holde de to stabe orienteret om udviklingen. Øverst mellem grenene på træet afsøgte observatøren med sin kikkert ustandselig den fjendtlige linje. Forbindelsesofficeren kravler op til ham, og hvor langt mere tydelig end under rekognosceringen til fods, ligger fjendens stillinger i det vanskeligt overskuelige terræn. De udveksler observationer og bytter så plads på stedet. Tydelig urolig bekæmpet fjenden tilsyneladende planmæssigt infanteriets linje og artilleriets stillinger. Alt tyder på, at et eller andet er i støbeskeen derovre. Langsomt dækkes hele horisonten af røg og støv, som øjne forgæves forsøger at trænge igennem. Pludseligt lægger fjenden sin ild frem fra den forreste linje. Observationsstedet ligger nu midt i den kraftigste ild. Telefonforbindelserne afbrydes naturligvis, og netop nu er præcise observationer og meldinger nødvendige, for nu kan gevær- og maskingeværlid tydeligt høres. Altså: et angreb! Man ikke gøre andet end at sende lyskugler til vejrs, og få sekunder efter suser spærreskydningen hen over hovedet på observatøren. Herfra kan man følge situationen i mindste detalje. Der i tågen trænger et fjendtligt angreb frem i tætte skare. Et øjeblik skjules det af den tætte tåge, så ser man dem igen vige tilbage. Nogle øjeblikke bølger kampen frem og tilbage. Så dør den fjendtlige artilleriild langsomt ud, og der bliver igen ro!

I dag raser kampen om Belloy, i morgen om stenbruddet ved Barleux, i overmorgen afsnittet ved Soyécourt (2 km sydvest for Estrées). I dag mistes et stykke, i morgen bliver et erobret og i overmorgen gennemføres et succesfuldt modangreb. Kamp, hele tiden kamp, søndermalende kamp!

Foruden disse uregelmæssige infanteriangreb, omtalte hærberetningerne i disse augustdage hele tiden de hårde artillerikampe syd for Somme. Før yderligere større angreb i dette område, syntes fjenden først at ville meto-disk nedkæmpe det tyske artilleri. Han havde tid nok! og skød med en bemærkelsesværdig præcision! Han måtte have observationsmuligheder og rækkevidde, som var os fuldstændig fremmede. Det skete at kun *en deling* i et batteri blev beskudt, uden at de øvrige overhovedet blev ramt, eller at to langt fra hinanden stående delinger, hver for sig kom under beskydning uden at et skud ramte det tomme område imellem dem. Under denne præcisions-skydning led alle batterier, men navnlig hvis de stadig stod i de gamle, længst afslørede stillinger.

Af batterierne i II. Afdeling kunne 4. Batteri til sidst ikke længere holde stand, efter at det en hel eftermiddag igennem i den lille skov mellem Misery og Briost havde været under beskydning med 18-cm granater af amerikansk fabrikation. Den faldt tilbage til en ny stilling tæt på Somme-kanalen i den nordlige udkant af Briost. Fjenden må i særlig grad have udset sig batteriet, for også kort efter stillingsskiftet blev den erkendt af fjenden og på ny taget under kraftig beskydning. På vej tilbage fra en rekognoscering måtte batteriets modige fører, vores gamle »Fatter« Viereck, kikke på mens den ene tunge granater efter den anden slå ned bag og i midten af batteriet og slyngede jord, brædder og bjælker rundt i luften. I flere timer måtte han med en forfærdelig følelse af magtesløshed, kikke på hvordan dem, han havde ansvaret for, dem, som han som brødre havde levet sammen med, blev udsat for en tilfældighedernes skæbne. At nå batteriet var en umulighed. Det mørke billede, han dannede sig i de mange timers venten, bedrog ham ikke. Man af de friske unge mennesker, han havde forladt, lå nu stille og kolde, sønderrevet i deres eget blod. Også den nye stilling havde modtaget djævelens dåb.

Det tyske svar på det fjendtlige artilleris raseri, lod ikke vente på sig. Løsning af det stadig større antal opgaver blev lettet af tilførelsen af et betydeligt antal batterier af alle kalibre. Muligheden for herigennem at omforde-le kampopgaverne, muliggjorde endeligt den regelmæssig afløsning af officerer og mandskab, der var blevet en uundgåelig nødvendighed efter at man havde måttet indse, at en fuldstændig afløsning af artilleriet ikke kunne forventes indenfor overskuelig fremtid. En anden lettelse kom, da der mere end tidligere til det nødvendige arbejde på ildstillingerne, blev anvendt kuske og andet kolonne personel, der gennem deres friske kræfter væsentligt fremmede dette arbejde. Ud over dybe dækninger til mandskabet havde det vist sig nødvendigt med faste dækninger til pjecerne, hvis mure bygget i bjælker og jernbanesveller gav en vis beskyttelse mod sprængstykker, mens overdækninger af samme materialer, med et fjedrende mellemlag af faskiner, endda kunne modstå fuldt-ræffere af ikke alt for store kalibre. Under dette arbejde kom erfaringerne var byggeperioden i de lange rolige måneder i Champagne til god nytte.

Denne byggeaktivitet var blevet et spørgsmål om liv og død, da fjenden stadig bedre kendskab til batteriernes placering og den stadig kraftigere beskydning, fik tabene til at vokse.

Af samme grund var stemningen blandt folkene beundringsværdig. Deres gode humør hjalp dem igennem mange både udvendige og indvendige fjender – sådan blev direktiver fra højere foresatte gene betegnet. Der blev organiseret orkestre, der med instrumenter fundet i de ødelagte landsbyer, trods den voldsomme larm, spillede deres musik i dækningerne. Et andet væsentligt bidrag til den gode stemning var den gode forplejning. Feltkø-kenkerne dukkede op omkring solopgang, hvor der var roligst, og bragte det eneste varme måltid mad i løbet af dagen. Også de franske marker leveret meget, specielt kartofler, og endeligt hjalp også netop i disse hårde dage

hjemstavnen med deres med længsel ventede pakker. Imidlertid var der mange, der fik disse glæder ødelagt af den altid i perioder med forhøjet kampaktivitet herskende dysenteri. Og hvad der ikke var lykkedes fjenden med sin hervedes larm, lykkedes det denne sygdom, nedbrydningen af selv de bedste nerver.

De højere stabe havde endeligt indset, at også artilleriets kræfter kunne overbelastes. Derfor blev den 15. august som den første 2. Batteri trukket ud. Sammen med staben ved I. Afdeling blev den flyttet til Maissemy, 9 km nordvest for St. Quentin, i deres gamle kvarterer fra dagene i sommeren 1914 i skyggen af parken ved Vaucourt Chateau, hvortil regimentes staben nogle dage i forvejen var ankommet. Den 26. august fulgte 1. og 3. Batteri. Samme dag måtte Hauptmann von Bonin svært syg afgive kommandoen over I. Afdelingen, der blev overtaget af Hauptmann von Stojentin, fører for 2. Batteri siden den første krigsmåned.

For II. Afdeling blev deres stolthed, haubitserne, deres skæbne! Kanonbatterier kunne måske en overgang undværes og sendes i hvil, men ikke haubitserne, de af franskmændene så frygtede »cent-cinq« [”105”], måtte fortsat holde ud og måtte ikke tænke på afløsning.

Men heller ikke for I. Afdeling blev der tale om en længere pause.

I de sidste dage af august forstærkedes den fjendtlige beskydning syd for Somme påfaldende. En hel række af fjendtlige batterier, der under store augustangreb nord for Somme havde været indsat her, vendte nu igen deres rør mod syd. Alle tegn tyde i retning af et umiddelbart forestående nyt storangreb, denne gang tilsyneladende med front syd for Somme eller måske endda på begge side af floden, muligvis det afgørende slag under krigen. Det var på det tidspunkt, hvor Kejseren udnævnte den mand, som længe havde nydt hele folkets ubegrænsede tillid, til at tage tøjlerne i sine stærke hænder, idet han udnævnte Hindenburg til Chef for Generalstab.

I disse dage blev infanteriregimenterne fra 17. Inf.Div., der i området mellem St. Quentin og Guise i en måned havde været i hvil for igen at samle kræfter, langsomt trukket nærmere Somme fronten. De Garde-enheder som havde lidt hårdt i de rasende, konstant tabsgivende kampe, i de sidste uger, ville næppe kunne klare det forventede store krav, og havde hårdt brug for et hvil. 17. Division overtog igen dens gamle afsnit. Samtidig blev også I. Afdeling igen indsat i divisionens afsnit. Den overtog stillinger fra I. Afdeling, 1. Garde-Res.Feldartl. Regt. nord og syd for Pont-les-Brie. (IIIc på Kort 11). Regimentsstaben under Oberst von Fumetti – Major von Putlitz havde allerede i de første augustdage igen overtaget kommandoen over II./Fa.Regt. 24 – overtog føringen af Artillerigruppe Nord. Gruppen bestod af regimentets I. Afdeling og et let haubitsbatteri fra Regiment 94 som »Gruppe Stojentin« og af »gruppe Heyden« med II./Garde-Res.Feld.Art.Regt. 1, mens II. Afdeling/60 blev underlagt Artillerigruppe Syd under Oberstleutnant Michellyh, kommandør for Feld.Art.Regt. 24.

Omgruppering og indsættelse af afsluttet 1. september.

* * *

Der fulgte nu den sidste, og måske hårdeste del af Somme-kampene – september 1916!

Efter at de i juli var mislykkede Vestmagterne at bryde igennem syd for Somme i retning af St. Quentin, og i august, trods en fordobling af deres anstrengelser, heller ikke havde kunnet gennembryde de tyske front mellem Somme og Ancre, havde de endegyldigt opgivet deres plan om kun at gennembryde fronten på en side af Somme, og satte nu ind med et sidste gevaldigt angreb på begge fronter, nord og syd for Somme. Det var september, efteråret stod for døren, det hastede! Og de havde tilstrækkelige kræfter til samtidig at kunne angribe nord og syd for floden, mens tyskerne på lag sigt ikke havde udsigt til at kunne modstå et sådant med deres materiel- og talmæssige underlegenhed.

Om eftermiddagen den 1. september iværksatte fjenden endnu engang under anvendelse af stærke kræfter et angreb på den tyske front syd for Somme med tyngde på afsnittet mellem Barleux og Soyecourt (nordvest for Ablaincourt). Han håbede måske, at den tyske hærledelse til forsvar at de voldsomme augustkampe nord for Somme, havde svækket den sydlige front, og forsøgte nu at udnytte denne svaghed, men forgæves. De netop indsatte friske og udhvilede Meklenborgske tropper holdt stand på tyngdepunktet, og angrebet brød sammen.

Den 2. september flammede så hele Somme området op i et artillerislag af største heftighed som forberedelse til det forestående voldsomme infanteriangreb, der umiddelbart efter, den 3. september satte ind langs hele Somme fronten.

Disse kæmpeangreb stod på vores side overfor en helt anden organisation end på tidspunktet for juni angrebet. Angrebet i juni havde overrasket hærledelsen vedrørende styrke og udbredelse, og havde derfor ikke ramt et forberedt forsvar, der først måtte etableres. I begyndelsen havde man måtte være tilfreds med, at de få disponible kræfter blev stående og holdt stand, hvor de blev sat ind mod det første stormløb, men navnlig havde man med de få stadig intakte batterier kun kunne givet infanteriet en helt utilstrækkelig støtte til infanteriet. Spærreskydningsrummet var stort, og selv ved det mindste tab i materiel, alt andet end fuldt dækkende. Med mængden af kampopgaver i eget kampafsnit som de få resterende batterier dårligt havde kapacitet til at løse, var det helt ude-

lukket i nødstilfælde at yde assistance til naboafsnit, for slet ikke at tale om fjernere mål i divisionsafsnittet. I mellemtiden havde der i august været væsentligt roligere syd for Somme, infanterilinjé forstærket gennem et omfattende arbejde, artilleriet ikke uvæsentligt forstærket med alle kalibre, så rummet for spærreskydning for det enkelte batteri var indsnævret betydelig. Den umiddelbare artilleristøtte tilfaldt som tidligere primært feltartilleriet, hvis enkelte undergrupper blev fordelt på regimentsafsnittene, så deres grænsen og ansvarsområde om muligt var sammenfaldende. Dermed blev det opnået, at smalle, særligt truede infanteri kampzoner også blev støttet af et stærkere artilleri end mindre udsatte afsnit.

Hovedopgaven med at støtte infanteriet under kamp og standse alle fjendens infanteri angreb, blev i detaljer som eksempelvis forberedelser, beredskab og afløsning, løst selvstændigt af artilleri-undergrupperne i samarbejde med infanteriets afsnitskommandører. Derimod var det opgaven for stabene ved gruppe- og artillerikommandørstabenes at fordele artilleriets indsat som resultat af indhentede efterretninger og observationer – eksempelvis bekæmpelse forberedelser til større angreb, troppe ansamlinger, større forskydninger, aktuelt skydende fjendtlige batterier og forberedelser til egne mindre infanteri operationer – men i sær regulere den gensidige støtte mellem de enkelte artilleri-undergrupper eller mellem nabodivisionernes artilleri. Navnlig organisationen af den bagved liggende støtte blev i løbet af kampene stadig mere uddannet og klarede sig på bedste vis, selvom de også betød en helt betydelig merbelastning af batterierne. De havde en helt naturlig følelse af, at de kun var ansvarlige for »deres« infanteriregiment og kun for eget afsnit, som de kendte, og udviste kun ringe begejstring for deres forpligtelse til ekstern støtte. Med den større koncentration af artilleri, blev belastningen måske nok mindre indenfor eget afsnit, men på grund af den langt tættere organisation, voksede mængden af nye opgaver så meget, at de enkelte batteriet i sidste ende i stedet fandt en betydelig merbelastning, som efter de lange ugers kampe stod i skarp kontrast til deres stadig mere aftagende kampkraft og kampglæde.

Fjenden iværksatte september offensiven med en artilleriforberedelse, der selv i sammenligning med de tidligere kampe langs Somme, var uhørt. Haglvejret af stål faldt især over infanteriets områder, men også batteriområderne led uhørt. En enkelt tung granat begravede den 3. september i 5. Batteri en dækning med tre underofficerer og seks mand. Alle forsøg på at grave dem ud mislykkedes, og dækningen blev deres grav. Den 4. september øgedes den vedvarende beskydning til trommeild, hvori også fjendens skyttegravsartilleri – minekasterne – deltog. Mens tidligere også de bagvedliggende områder og batteri stillinger livligt var blevet beskudt, koncentrerer ilden nu helt om den forreste infanterilinjé, og især Grenadier-Regiment 89 foran Barleux lå under kraftig ild. Kl. 1450 meldte 2. Batteris observatør, at infanteriangrebet på Grenaderernes afsnit var begyndt. Få minutter senere blev forbindelsen til regimentets kommandostation afbrudt. Forinden var samtlige andre forbindelser til observationsstade og forbindelsesofficer allerede længe været afbrudt. Efter radiosignal og melding fra infanteriregimentet, var begge grenadier-regimentets sydlige afsnit blevet angrebet samtidig med angrebet på Barleux. Foran Barleux trængte franskmændene ind i et stykke af skyttegraven, men øjeblikkelig enten drevet ud igen eller taget til fange. Fjenden trængte ligeledes ind i midten af Bremen Infanterie-Regimentet 75's afsnit, men øjeblikkeligt igen drevet ud. Kun på venstre fløj af Füsiliér-Regiment 90 opstod et hul, da fjenden kunne trænge ind ved venstre nabodivision. Hullet kunne ikke helt lukkes inden aften. Batterierne, der hidtil havde fordelt skydningen mod hele det angrebne divisionsafsnit, blev nu så godt det lod sig gøre, koncentreret mod de truede punkter, og måtte gennem en kontinuerlig spærreskydning forhindre yderligere fjendtlig fremtrængen her. Om aftenen begyndte et kraftigt regnvejr, fjenden blev roligere og natten forblev relativ rolig. Men allerede i de tidlige morgentimer den følgende dag startede på ny en kraftig fjendtlig beskydning, der atter hovedsageligt var rettet mod Grenadier-Regiment 89 område. Telefonen ringede og regimentets adjudant anmodede om den kraftigst mulige koncentration af artilleriild langs sit afsnit. Denne anmodning kunne imødekommes for så vidt, batteriet ikke var bundet af den fortsatte spærring af det uheldsvangre hul på venstre fløj af Regiment 90 – venstre nabodivision kunne ikke stille batterier til rådighed på grund af den kraftige trussel mod hele dette divisionsafsnit. Samtidig på højre nabodivision fra Baden anmodet om støtte, hvilket også imødekommet. Telefonen i den lille bølgeblikksbarak, der udgjorde regimentets kommandostation, ringede uophørligt. Det drejede sig ikke kun om at modtage meldinger fra egne observationsposter, men også hele tiden at holde forbindelsen til infanteriregimenterne for konstant at holde sig ajour med situationen langs fronten, for på baggrund heraf at kunne træffe sine forholdsregler og for at kunne indsætte egne undergrupper og batterier mod de i øjeblikket vigtigste mål. Syntes nabohjælp ønskeligt, skulle der anmodes om denne og samtidig få en orientering om situationen ved naboen. Og endeligt måtte det ikke glemmes også hele tiden at holde foresatte myndigheder løbende orienteret om hver ny observation og de herimod trufne foranstaltninger. Denne store masse af opgaver lod på tidspunkter med kamp, hverken dag eller nat, telefonen i ro. Den ringede hele tiden med få øjeblikkes mellemrum, og det var lige så umuligt at tænke på søvn i den lille kommandostationsgruppe, som det var ved de skydende batterier.

Om formiddagen den 5. september faldt der lidt efter lidt ro over slagmarken. På trods af den voldsomme beskydning af granaderne ved Barleux, var det ikke kommet til det forventede angreb. Enkelte tunge nedslag, kendetegnet med deres tætte sortgule røgsky, i ruinerne af Barleux viste fjendens faste beslutning om totalt at knuse den ulykkelige landsby. Men også ovre i ruinerne af Flaucourt opstod her og der pludselige sortgule røgskyer som viste, at også vores tunge artilleri var aktive. Med mellemrum kunne man høre den mørke buldren fra den mørsers, der stod i nærheden af regimentets kommandostationen. Kort efter kunne man hører, hvordan man over telefon gav oplysninger om nedslag og korrektionen til det næste skud. I nærheden af Brie, der kun ragede frem som nogle få murrester over bevoksningen langs Somme, lød de hårde knald fra et skydende batteri. Pludselig lyder det som et piskeslag, og i samme øjeblik brager en eksplosion netop der, hvorfra lyden af det skydende feltbatteri kommer. En fjendtlig 18-cm langrørs kanon havde fundet det tapre skydende batteri under gruppe Heyden. Buskadset langs Somme skjuler virkningen for de søgende øjne. Langsomt bliver beskydningen af hele afsnittet igen heftigere. Hvor man netop havde kunnet se skyttegrave i de fjerne som hvide streger i den brune jord, lukkede sig igen skyer af røg og støv, der til sidst skjulte alt. Alene murresterne i Barleux og de markante høje træer i Belloy hæver sig fortsat mod himlen.

Klokken var i mellemtiden blevet 14 da observatører fra 2. Batteri meldte, at de fjendtlige grave overfor Bremen regimentet var ved at fyldes op. Undergruppen orienteredes og fik tildelt opgaven at lægge virknings-skydning over de fjendtlige grave i dets afsnit. Endnu mens denne samtale fandt sted, meldte 2. Batteri sig igen. Samtalen blev hastigt afbrudt, da meldinger fra fronten har prioritet over alt andet. Man ved aldrig, om forbindelsen i næste sekund vil blive afbrudt. Observatøren melder, at fjenden angriber Regiment 75 Bremen. Umiddelbart herefter melder Undergruppe Heyden, at dets batterier skyder spærreild, og næsen samtidig melder Undergruppe Stojentin, at der ifølge deres observation og forbindelsesofficeren ved Grenadierregimentet var kampe på håndgranater i gang på højre fløj af dette regiment, og at også denne har givet ordre til spærreskydning. En kort forespørgsel hos granaderne oplyser, at der hertil ikke var kommet yderligere meldinger, men tilsyneladende var der her ikke kommet til et egentligt angreb. I mellemtiden ringer artillerikommandørens telefon flere gange og forlanger en orientering, men samtalerne til fronten går forud, og den stadig mere insisterende artillerikommandør mødes med de lakoniske ord: »Adjudanten taler med fronten«, hvilket betyder, at han må vente. Til sidst blev det også hans tur, og han modtager den nødvendige orientering. Langsomt døde ilden ud i eget afsnit, men hos venstre nabodivision bliver det livligt. Omkring kl. 16 ringer adjudanten fra søsterregiment 24 og anmoder om assistance på sin egen truede venstre flanke, hvilket gives. Undergruppe Heyden får ordre til at lægge ilden fra et af dens batterier frem foran Füsilier-Regimentets front, da den syntes at kunne undværes foran Barleux. Artillerikommandøren orienteres kort. Endnu engang ringer søsterregimentet, denne gang indtrængende! Her er angrebet i fuld gang, han har brug for hjælp og ét batteri er så godt som intet! Derfor må også i gruppe Stojentin det første batteri og dets haubitser batteri vende dens ild till venstre. En kort forespørgsel hos grenadier-Regimentet oplyser, at man her ikke forventer angreb, og gør skiftet muligt. Hauptmann von Stojentin bander, men det beordrede bliver udført!

Et hurtigt spring op på observationsstatet og et kort overblik viser relativ ro i eget afsnit. Naturligvis er området også her dækket røg og støv, men af og til afslører nedslaget af en ny granat den forreste linje. Det ser slemt ud til venstre! Her trommer en uophørlig ild over infanteriet, det buldre og drøner som hersker der her et helvede!

Nok set, telefonen kalder. Igen er det den hårdt trængte venstre nabo, han har brug for mere støtte fra endnu mindst to batterier. En hurtig beregning: Til venstre ligger allerede et Garde-batteri fra Gruppe Heyden, 1./60 og 94'ernes haubitsbatteri, foran Barleux ligger nu kun 2. og 3./60 og to Garde-batterier. Hvad skulle der gøres: vi kunne allerede nu ikke dække hele vores egen afsnit! Så må divisionen fra Baden til højre træde til! En kort forespørgsel her: »Kan De overtage dækningen af hele Barleux afsnittet. Det brænder til venstre, og vi må her indsætte yderligere to batterier af vore egne!«. Da alt er roligt til højre, er svaret positivt. Så bliver de sidste garde-batterier fra Gruppe Heyden indtil videre underlagt Gruppe Michelly. Tilbage i eget afsnit ligger nu kun to batterier, men Baden divisionen hjælper, og det er fortræffelige folk! Indtil videre er det roligt hos os, og intet tyder på et angreb, men fjenden begynder igen med de forbandede minekastere. Adjudanten fra grenadierregimentet beklager sig bitterligt. Han bliver kort orienteret om, at vi kun har to batterier til disposition, da alt andet er sæt ind på støtte til venstre, men at vi vil gøre, hvad vi kan. 2./60 indsættes mod minekasterne og synes at have succes. Endnu engang underrettes artillerikommandøren efter mottoet: »Når du giver den ydre fjende en på hovedet, så glem ikke, at fortælle det til den indre fjende, så han også har været med til det!«

Så omkring kl. 19 begynder pludselig langs hele divisionens afsnit, inklusiv den næsten rolige del ved Barleux, igen en heftig beskydning. 2./60 og 4./94 bliver igen frtaget venstre nabo, så i det mindste Gruppe Stojentin igen er på fuld styrke. Den overtager også Gruppe Heydens afsnit, også højre nabodivision træder til, men

der kommer ikke noget angreb, og endeligt omkring kl. 21 begynder ilden langs hele afsnittet at mindskes, for så ved mørkefald helt at blive indstillet.

Efter at roen har sænket sig bliver dagens resultat gjort op. Hele fronten har hele dagen være involveret i hårde kampe, men bortset fra et lille stykke skyttegrav yderst til venstre i divisionen, er fronten fastholdt. Hærberetningen taler denne dag om fuldstændigt afviste angreb syd for Somme ved Barleux, hvorunder topper fra Mecklenburg i sær havde udmærket sig. Få dage senere telegraferede Storhertugen med hensyn til dagens resultater: »Mit tapre artilleriregiment har ved det nye sejrige forsvar mod en stærk fjende på ny haft en fremragende andel. Jeg udtaler til alle min taknemmelige anerkendelse«.

Dagene der fulgte den 5. september udviste et ensformigt billede. For det meste var formiddagene forholdsvis rolige, for omkring kl. 14 at gå over i regelmæssig kraftig skydning langs hele divisionens afsnit eller enkelte dele, navnlig mod Barleux og Belloy. I dækning af denne samlede styrke i den fjendtlige grav til et angreb, der dog i de fleste tilfælde allerede gik i stå under vores virkningsskydning. I andre tilfælde udviklede der sig kamp på håndgranater, og her og der trængte da også fjender ind i den forreste grav, hvor de til sidst enten måtte overgive sig eller flygte tilbage til egne linjer.

Næsten hver eneste aften spillede lyskugler i alle mulige farver, anmodede om spærreskydninger og resulterede for det meste i en kort, heftig artillerikamp, uden at de var kommet til infanteri angreb. Så kimede telefonerne og meldinger og befalinger fløj omkring indtil der efter et par timer igen faldt ro over natten, der efter forløb næsten rolig.

I dagene mellem den 10. og 13. september blev så 17. Inf.Div., der under de hårde kampe i september havde givet det sidste, den havde, afløst af den saksiske 58. Inf.Div. Men for det stærkt skuffede artilleri, der uafbrudt i 10 uger havde stået i stilling, gav det ingen hvile. Dengang havde mange artillerister følt stor bitterhed over den manglende forståelse for deres præstationer, som blev udvist af den højere føring. Det var altid kun infanteriet der modtog deres velfortjente anerkendelse og den nødvendige hvile.

Samtidig med skiftet af divisioner, skete der også et skifte i føring af regimentet. den 13. september fik Oberst von Fumetti endnu engang funktion som artillerikommandør, og to dage senere blev han udnævnt til kommandør af 17. Feldartillerie-Brigade. Som afløser tiltrådte endegyldigt Major Freiherr zu Putlitz fra Feld-Art.Regt. 24, som allerede i de første uger af Somme indsatsen havde ført regimentet. Samme dag blev 4./94 trukket ud og returneret til egen division. Samtidig blev Garde-batteriet i Gruppe Heyden afløst af I./Bahrenfelder Regiment 45 – Gruppe Nahmacher.

Det havde været på højeste tid at det hårdt medtagne infanteri i 17. Division var blevet afløst med friske kræfter, for de hårde kampe i de sidste uger af september ville stille de største krav til de saksiske regimenter. Det var måske de allerhårdeste uger for regimentets batterier, der mere og mere kamptrætte og fuldstændig udpumpede, led under den stadig heftigere og stadig mere metodiske beskydning af deres stillinger. Samtidig var de krav, der blev stillet til deres kampaktiviteter, på ingen måde ringe, for fjenden fortsatte fortvivlet deres angreb med den kommende vinter i tankerne.

Efter at der i midten af måneden flere gange var gennemført mindre angreb syd for Barleux, blev der den 17. september omkring kl. 1530 efter en kort artilleriforberedelse indsat et stærkt angreb. Landsbyerne Deniécourt og Berny faldt. Også i afsnittene syd for eget afsnit gik første grav og delvist også anden grav tabt, men efter enstemmige meldinger fra infanteriregimenterne, kom angrebet i eget afsnit ikke til udvikling takket være den rettidige og virkningsfuldt indsatte spærreskydning. På grund af den store fjendtlige succes syd for eget afsnit var situationen hen under aften også for denne kritisk. Man frygtede for sikkerheden af de batterier, de stod på den anden side Somme, hvis rettidige tilbagetrækning ville være truet ved en yderligere fjendtlig fremrykning. Artillerigruppen fik derfor sidst på aftenen den 17. september ordre til allerede samme nat, at trække batterierne tilbage til deres optagestillinger øst for floden. Over telefon blev fører for undergrupper og deres adjutanter beordret til møde i regimentsstabens lille bølgeblikbarak om den opståede situation. Det var under møde en fælles opfattelse, at en gennemførelse af ordren ville medføre en stærk trussel mod den endnu fastholdte front i eget afsnit, da den også ville medføre, at alle batterier under Gruppe Stojentin samtidig måtte trækkes tilbage. Det var på den ene side klart, at den eneste disponible overgang, den stærkt beskyudte Somme bro ved Pont-le-Brie og dermed den eneste disponible vej forbi det næsten helt ødelagte gamle normannerslot Haplincourt, måtte falde i hænderne på fjenden ved en fortsat fremrykning. På den anden side ville en gennemførelse af ordren for disse batterier betyde, at de i tilfælde af et fjendtligt angreb som opfølgning af gårsdagens succes, at de var ukampdygtig og dømt til passivitet. Først efter stillingsskift og efter en fornyet indskydning fra de nye stillinger ville de kunne gribe ind i den udviklede kamp. Denne konsekvens af en gennemførelse af ordren syntes langt mere risikabel end den mulige trussel mod batterierne selv ved at lade dem forblive vest for Somme. Det var en pligt endnu engang at forelægge disse alvorlige betænkeligheder ved en gennemførelse af befalingen for de

kommanderende tjenestesteder. Disse udviste forståelse for de telefonisk fremlagte betænkeligheder, og erklærede sig i første omgang indforstået med tilbagetrækningen af kun et batteri, der syntes ubetænkeligt. Tidligt på morgenen den 18. september gik derfor 2./60 tilbage i en stilling øst for Somme. Da de her naturligvis ikke fandt andet end den bare jord, blev der stillet den Armeringssoldater til disposition til en hurtig etablering af stilling.

Imidlertid udnyttede fjenden ikke som forventet deres succes den 17. september. Ganske vist fortsatte hans artilleriaktiviteter, der lagde en kraftig ild over batteriernes stillinger, men det kom ikke til infanteriangreb. I de herefter følgende dag mindskedes også artilleriilden generelt. Observatører fastslog, at en del af de fjendtlige batterier, der ellers havde haft opgaver i divisionens afsnit, havde deres munding rettet mod nord, hvor der 6 km nord for Peronne havde udviklet sig hårde kampe omkring Bouchavesnes. Alligevel opretholdt fjenden en kraftig beskydning af artilleriets stillinger, og i sær havde han opmærksomheden rettet mod 1., 3. og 4. Batterie. 1. Batteris stilling var hårdt medtaget: begge indgange til en mandskabsdækning styrtede sammen efter træffere af tunge granater, og det lykkedes først efter timer at få gravet den ene fri og dermed redde den indespærrede og næsen kvalte besætning. Ligeledes blev en kanon i den grad ødelagt, at lufttrykket slyngede lavetsvanset så lang væk, at den først efter længere tids eftersøgning blev fundet flere hundrede meter fra stillingen. I 4. Batteris stilling opstod store tab. Det forsonede en smule, at også de i mellemtiden forladte stillinger i 2. og 4./94 stadig blev udsat for fjendens raseri.

Mens alt dette gik der ejendommelige rygter omkring! Det var langsomt sivet igennem, at de allerede længst afløste dele af Divisionen igen var blevet indsat nord for Arras. Det skulle være en noget at en mønsterstilling deroppe: alt i beton, alt færdig, man behøvede kun at rykke ind, intet andet. Der skulle ikke længere bruges en eneste skovl, kun skulle betonen i bunden af skyttegraven fejes hver morgen med en kost! Ved Arras skød fjenden overhovedet ikke. Skeptiske folk rystede på hovederne, mindre skeptiske mente: »Det kan godt være, men hvis 17. Division er placeret her, vil det hurtigt igen bryde løs. Og om vi artillerister overhovedet nogensinde kommer dertil?« Men trods alt skepsis holdt rygterne om snarlig afløsning sig hårdnakket. Endeligt den 24. september nåede det frem, først bagved hos trænet, så også fremme: »Du, Heine, vi bliver virkeligt afløst!«. Svaret: »Menneske, tror du virkeligt på det?« var forståeligt, men endeligt var det rigtigt denne gang. Ganske vist startede det igen med en bitter skuffelse, da det i første omgang kun drejede sig om den tapre afdeling fra Regiment 45, der rykkede afsted til egen division efter at være blevet afløst af dens søsterregiment fra Itzehoe. Men så blev det også endeligt regimentets tur. Om aftenen den 27. september blev de første delinger fra batterierne, den følgende dag også den anden deling trukket ud, og afløst af batterier fra Feld.Art.Regt. 183.

Mens regimentsstab og I. Afdeling i løbet af to dage marcherede over Cambrai til det nye kampområde ved Arras, rykkede II. Afdeling i snævre, nødtørftige kvarterer i Beauvois (12 km vest for St. Quentin), for her en periode at virke som Armeereserve. En afskyelig ubehagelig situation: netop frigjort fra helvede; nu med mulighed for hvert øjeblik at skulle vende tilbage! Alle bandede og svor! Og alligevel gik man den aften dødsens trætte til ro for første gang i 12 lange uger langt fra fjenden og fronten! Så midt på natten den ophidsende lyd af hornet på et motorcykel og råbet: »Afdelingsstab II./60!«. Satans, ordre til indsættelse! Hvad kunne der ellers indløbe midt om natten? Men denne gang var det ordren til transport den følgende dag, og med jernbane til det nye kampområde. Hvorfor denne ordre måtte komme midt om natten, må guderne vide! Men jo større forskrækkelse, jo større var glæden. Så hurtigt som indladningen skete næste dag i Essigny-le-Grand syd for St. Quentin, er det vel aldrig nogen sinde sket! Man kunne jo ikke vide, hvad der ellers kunne ske!

På den måde dampede også II. Afdeling mod Arras, som I. Afdeling i mellemtiden ad landevejen næsten havde nået.

Tiden langs Somme var slut! Afslutning på alle uendelige, tidligere ukendte, tidligere uanede lidelser! Mange blev tilbage! Ni officerer og tæt på 200 mand, et for et artilleriregiment uhørt høje tal, havde regimentet mistet af døde under Somme-kampene. Dem, der imidlertid kom ud af nøden og faren, kunne, som den øverstkommanderende for Somme-Armee, Kronprins Rupprecht af Bayern i sin afskedsbefaling fastslog, med stolthed kaldt sig »Somme-kriger«.

VI.

På rolig front foran Arras i det sene efterår 1916

Leutnant d.R. Hunzinger

Batteriofficer

Da i de sidste uger af september de vedvarende rygter hele tiden blev mere håndgribelige, at regimentet efter de vanskelige uger ved Somme nu skulle trækkes ud for at blive indsat langs en roligere front, gik der et forløsende suk gennem rækkerne af de overlevende Somme krigere. Afløsningen blev til virkelighed den 29. september. Mens II. Afdeling med jernbane blev transporteret til Biache, halvvejs mellem Douai og Arras, marcherede I. Afdeling efter en parade foran regimentskommandøren, Major Frhr. zu Putlitz, ved Maissemy, over Cambrai mod Arras. Dagene med march, for største delen i godt vejr, var en forløsning for alle, der i de sidste uger havde måttet leve under et voldsomt nervepres. Næppe havde de først på eftermiddagen nået deres kvarterer, før batterierne begyndte at fejre og den opvågnede livslust brød ud i lys luge. Da imidlertid Cambrai var nået, gik det straks igen mod fronten. Allerede den 1. oktober begyndte indsatsen i afsnittet Roclincourt-Arras (nordøst Arras) efter at de første delinger af II. Afdeling allerede den 30. september var gået i stilling. Tidligt på morgenen den 3. oktober stod hele regimentet igen klar til indsats foran Arras. Kun 2./60 havde det store held at blive udvalgt til luftværnsbatteri. I. Afdelings prodser kom i kvarter i Boiry-Notre-Dame. Kun dens kolonner lå i Lécuse, senere i Hamblain. II. Afdelings prodser placeredes i Saily. Regimentets stab slog sig ned i Roeux i nærheden af Infanteri-brigaden. Artillerikommandøren sluttede sig til divisionens stab i Biache-St.Vaast. Sammen med 18. Division dannede 17. Inf.Div., som regimentet tilhørte, »Korps Arras« under den kommanderende general for VI. Armeekorps, General der Infanterie v. Gossler. Divisionen var under kommando af General v. Minckwitz.

Foran Arras var der på dette tidspunkt meget ringe kampaktivitet. Bayrerne, som vi afløste, havde indlagt elektrisk lys i den forreste linje, et tegn på, hvor let krigen her blev ført. Og den forblev også rolig under det meste af vores ophold her, men man kunne allerede fornemme det nærmede uvejr gennem stigende kampaktivitet, gentagende patruljeoperationer og et synligt forsøg på at ødelægge ovre vidtforregnede net af skyttegrave hovedsageligt med minekastere. Og alle var i sidste ende glade, da vi kunne vende ryggen mod Arras.

Imidlertid følte man sig i starten godt tilpas i den nye stilling. Batterierne var for de flestes vedkommende placeret i fuldstændig forældede stillinger, hvor endeløse gange med kun ringe dækning gjorde enhver trafik indenfor ildstillingen meget besværlig. Så længe fjenden forholdt sig roligt, kunne man imidlertid leve ganske udmærket i stillingerne. Særlig husker jeg 4./60, der først så stolte indtog deres nye hjem, men næppe var de første par skud landet i stillingen før det viste, hvor svag den var. – ved siden af de besatte standpladser var der til hvert batteri udset en eller flere alternativ stillinger, for i tilfælde af en systematisk beskydning at kunne vige ud, eller på den anden side i tilfælde af et angreb, også at kunne indtage forstærkningsstillinger. Observationen spillede en vigtig rolle. For at kunne etablere en konstant, planmæssig overvågning af divisionsafsnittet, blev der på Højde 94, hvorfra man havde den bedste overblik over området, indrettet et divisionsobservationsstade, der daglig var bemannet med en batterifører og en yngre observationsofficer var bemannet. Her lå observationsposterne central. Der er vel ingen, der vil glemme »Observation Olga« på Højde 94. Men det var ikke kun i de bagved liggende områder, at der blev indrettet observationsstader, nej nettet af artilleriets observation strakte sig helt ud i den forreste linje. Man behøver kun at nævne navne som »Felsenkeller«, »Fuchsbau«, »Heini«, »Tagespunkt« og »Wilhelm«, for igen at huske den store arbejdsindsats, der hovedsageligt her blev ydet af underofficerer og mandskab. Overvågningen fra disse stader i skyttegravene lå i hænderne på forbindelsesofficererne, der efter de gode erfaringer fra Somme, nu altid var udsendt til infanteribataljonernes kommandører.

Kampaktiviteten i denne periode var fra vores side næsten endnu ringere end fjendens. Af hensyn til andre fronter måtte ammunitionen rationeres, og mange gange måtte en anmodning fra infanteriet om bekæmpelse af særligt generende minekastere af mangel på ammunition enten afslås eller kun efterkommes med en meget begrænset skydning. Foruden den ubetinget nødvendige indskydning af de forskellige spærreskydninger fra hoved- og skiftstillinger og afprøvning af spærreskydninger, var de primære skydeanmodninger rettet mod minekastere, skansninger (hvor der altid blev befrygtet indbygning af flasker med krigsgas), og den trafik mellem »den røde fabrik« og »en bygningsruin« som fjenden hele tiden hårdnakket ville opretholde. Denne arme fabrik går som en rød tråd gennem alle kamprapporter fra perioden. Imidlertid havde også fjenden sine regelmæssigt tilba-

gevendende mål. Frem for alt var Højde 94, hvor fjenden – ikke med udrettet – formodede placering af et observationspunkt. Tilbagevendende var også ildoverfaldene mod banedæmningen – hvor så idyllisk gruppe Kuhlmann var indbygget – mod Tillon jernbanetrekanten, mod vejen Athies-Fampoux tæt øst for Arras (en bortset fra dette øjeblik eller meget anvendte vej), mod slot og park St. Laurent – i fredstid en billede af fred blot 500 meter bag forreste grav – og mod Point du Jour. Sidstnævnte kunne man ikke laste modstanderen for, da der her hele tiden vrimlede, hovedsageligt med batteriførere, som under alle omstændigheder måtte rekognoscerer for et nyt observationsstade.

Allerede den første dag, den 8. oktober, steg kampaktiviteten. Efter en kort ildforberedelse udledte modstanderen gas, der af os blev gengældt med en livlig spærreild. Gassen drev imidlertid kun frem til observationsstaderne; i ildstillingerne mærkedes der intet til den. Mindre gasangreb fandt oftere sted, men for det meste uden nævneværdige skader.

Til aktiviteterne under en så ensformig stillingskrig, som foran Arras, hørte også patruljeoperationer, der dels skulle fastslå styrke og fordeling af fjendens styrker, dels for at opretholde egne enheders angrebsvilje. Fra fjenden blev en sådan gennemført den 25. oktober kl. 22 om aftenen. efter en kort forberedelse med artilleri og minekastere, trængte en engelsk patrulje ind i vores grav. Det lykkedes den at tage en fange med tilbage. En anmodning fra infanteriet om spærreild ved hjælp af røde lyskugler, blev øjeblikkeligt imødekommet, som efter patruljens tilbagetrækning langsomt igen døde ud. En større patrulje ramte den 20. december vores højre nabo. Her begyndte kl. 17 en meget kraftig fjendtlig ild. 5./60, hvis spærreild – Skydning Nr. 5 – lå i dette område, afgav roligt dens ild. Allerede kl. 1710 kom der melding om, at fjenden var trængt ind. Derefter blev 2./60 og 4./60 også lagt ind i dette område i støtte. Under skyderiet modtog 4./60 selv en overgang ret kraftig beskydning. Træffere gjorde den lange forbindelsesgrav impassabel, hvorved skydeledelse og levering af ammunition blev meget vanskelig. Allerede samme aften blev der fra vores side iværksat et modangreb, der igen fordrev fjenden fra alle vundne steder.

Også på vores side blev der gennemført patruljeoperationer, hvor en sådan den 26. november blev en ret stor succes, der indbragte hele 26 engelske fanger og et maskingevær. To ting dukkede op i denne periode foran Arras, der i senere i krigen fik så stor betydning, at de allerede må nævnes her. For det første dukkede der overalt rum op, der fik det klangfulde navn »Stinkerum«. Her fandt man regelmæssige mellemrum afprøvning af gasmasker sted. Der havde ganske vist tidligere været afprøvnings, men nu blev de en del af den regelmæssige tjeneste. Hver batterichef var ansvarlig for, at alt personel gennemgik denne øvelse. Kun gennem denne fortsatte uddannelse var det muligt at bibringe tropperne en sikker rutine under fjendtlige gasangreb, og det blev rent faktisk bevist under virkelige forhold.

Som den anden nyhed kom for os artillerister indførelsen af »tilintetgørelses skydning« ved siden af de hidtil normale spærreskydninger. Mens spærreskydninger først iværksattes under et egentligt angreb, skulle den nye type skydning under den før et angreb gennemførte ildforberedelse, ryste fjendens angrebsstyrke. Det videre forløb af krigen viste fordelene ved en sådan taktik i et omfang, så den næsten fortrængte spærreskydningen.

Et anden resultat af den rolige stillingskrig ved Arras kunne vi heller ikke undgå: øvelser i ildledelse. Under disse skulle der i en påtænkt taktisk situation, hele vejen fra højre myndighed ned til batteriføreren, udfærdiges alle befalinger skriftlig, som den reelle situation ville have givet anledning til, og disse videregives telefonisk. Samtidig var det en alarmeringsøvelse for batterierne. Alle kan vel stadig huske disse øvelser, der altid kom på det mest ubejlelige tidspunkt, hvor man dårligt havde lagt sig til at sove, eller, hvad der næsten var værre, lige havde begyndt et spil hyggelig Skat.

For at opnå en ensartet udbygning af stillingerne, hvilket var vanskeligt med den ringe mandskabsstyrke, blev der ved regimentet formeret en arbejdskommando på 40 mand under kommando af Feldwebelleutnant Meyer, og så fik kvarter i Fampoux. Som forstærkning fik kommandoet 100 skansearbejdere fra ammunitionskolonner og træn. Deres opgave var, foruden støtte for udbygningen af de anvendte stillinger, især udbygningen af 2. og 3. stilling.

Under indsættelsen ved Arras fik regimentet sim III. Afdeling. Efter den øverste hærledelses opfattelse, ville en tredeling, som det længe havde været tilfældet ved infanteriet, også ved artilleriet ville være af fordel. Efter at der den 2. december kom underretning om, at 9./60 var blevet indladet i Posen, ankom den 4. december til Vitry-en-Artois Stab III/60, 7./60 og 9./60 og den 6. december også 8./60. Staben og 7. Batterie var blevet opstillet i Kassel, 8. i Fulda og 9. Batterie i Posen. Kolonnen blev opstillet af dele fra II. Afdeling og tilgået tung kolonne fra armekorpsen. Afdelingen, der stod under kommando af Hauptmann Crusius, blev ikke i første omgang indsat men forblev i hvilekvarter, mens uddannelsen af mandskabet blev gjort færdig.

Regimentet havde en stor glæde ved besøget af dens tidligere kommandør, Graf Reichenbach, som for anden gang medbragte en lang række gaver fra Mecklenburg Røde Kors. Julefesten, som gaverne var bestemt for, brag-

te os en endnu større glæde: afløsning. Nok havde tiden ved Arras være forholdsvis rolig, men den ensformige stillingskamp var alligevel trættende. Trætheden forsvandt dog øjeblikkeligt med den nye opgave: stillingsskifte! I nätterne fra 22./23. og 23./24. blev II/60 og i nätterne 25./26. og 26./27. I/60 afløst, og i første omfang underbragt i hvilekvarter ved Douai.

Hvilet kom til at vare nytåret over. Den 7. januar kom den nye ordre til afløsning.

VII.

Stillingskamp langs Ancre og tilbagerykning til Siegfried-Stilling

Oberleutnant a.d. v. Pritzbuier
(Batterifører 8./60)

»Hold dog kæft, sikke noget lort!«

Det første lys den 9. januar 1917 hang i tåge. Den lille karavane af batteriførere og deres kommandotrupper, med regimentets stab i spidsen kæmpede sig frem gennem flere centimeter dybe mudder på vejen i retning af Bapaume.

»Holdt! Her skal vi dreje til højre ad kolonnevejen mod Favreuil.«

»Nonsens. Gennem den ischokolade kan man da overhovedet ikke komme frem med krikkerne!«

En bred, opsvulmet flod af mudder mandede ud i landevejen. Piskesmæld trænger gennem tåben.

- Himmel og helvede!

Der er en spøgelsesagtig skygge bag ved – er det mon et fastkørt køretøj?

»Nå, så altså afsted! – for fanden, hvor er det et hul! Forsigtig, mine herrer, rid længere til højre!«

Den første hest sank i til brinken. Den forsøger i spring at komme fri, men i samme øjeblik forsvinder bagenden, og det den stive grød af mudder kunne komme op over kanten på rytterens støvler. Kampen fortsætter til man endeligt i udkanten af Favreuil kommer til et stykke, udbedret med rundholter. To km i retning af fronten fører den over et stykke totalt ødelagt vej.

Så kom ordren til at sidde af. Alle var glade for igen at få fast grund under fødderne, men udsigterne til inden aften at få både pjecer og ammunitionsvogne igennem mudderet, var ikke lyse. Og så var der efter kortene stadig 8 km til fronten. Man havde i Champagne troet, at det ikke kunne blive værre, men nu?!

En kort kommando, og turen går videre. Mødet med Feltartillerikommandøren ved 56. Inf.Div. var fast sat til kl. 8. Ved den store landevej Arras-Bapaume slutter en udbedrede vej. Fortsættelsen til Biefvillers var ubeskrivelig. Men netop som solen begynder at bryde gennem tågen når vore rytter præcist kl. 8 frem til Bihucourt »slot«, en statelig villa tilhørende ejeren af den grundigt ødelagte sukkerfabrik overfor.

Langs fronten er de ejendommeligt stille.

I villaens kælder ligger artillerikommandørens kommandostation. I den store trængsel forstår man ikke meget af kommandørens indledende foredrag, der tilsyneladende er en formaning om ikke at lade sanitetspausen gå ubenyttet hen, og hurtigst muligt at rekognoscerer batteristillingerne.

De nye batteriførere drager afsted til fods med en lokalkendt fører i spidsen.

»Sig os engang, Sanitetspause – hvad der det for noget? Noget sådan har vi aldrig før lært at kende«, spørger vi, mens vi vader frem bag vores fører, hvis militærfrakke er skræket over lidt over knæet – mere praktisk end respekten for respekten for hærens ejendom.

»Ja, det er sådan en slags stilletidende overenskomst langs dette frontafsnit. I tiden mellem kl. 8 og 10 bliver der hverken skudt ved artilleriet eller ved infanteriet.«

»Det er da i det mindst et lyspunkt i dette mudderkaos!«

»Vi holder denne overenskomst. Tommy? Na ja, han holder den, eller – der! Ser Hr. Løjtnanten den døde hest ved femstjerne-krydset? – eller måske ikke.«

Som vi står på en bakke kan vi høre en vedvarende larm af vogne og heste. En endeløs række et eller andet sted til venstre for os, hele vejen fra vores ryg, forbi os og fremefter. Det er på vejen Grevillers- Irles – Miramont ilende kolonner med ammunition, forplejning, ordonnansryttere, motorlastbiler med byggematerialer, dyttende sanitetskøretøjer, raslende lastbiler, små vimse dogcarts, kort fortalt hele divisionens trafik, der presses sammen af ildpausens to timer på den eneste farbare vej, der imidlertid ligger indenfor fjendens rækkevidde.

På den anden side vejen, tæt på R.I-stillingen skulle den befalede stilling til 5. Batterie – Nr. 1216 – ligge. Imidlertid er batteriet, der skal afløses, 5./112, ikke placeret her, men i en sænkning mellem Irles og banedæmningen øst for byen. Imidlertid havde den her i uger været under en morderisk beskydning med alle kalibre og hårdt ramt, at 56. Inf.Div. allerede havde befalet en flytning til Stilling 1216 endnu vores afløsning var blev et meddelt. Ordonnansofficeren fra artillerikommandøren fortalte os, at vores nye stilling siden november 1916

»Det er dog det største svineri! Der bliver sat en halvvejs anstændig batteristilling i udsigt. I stedet dette – ammunitionsdækning: mangler. Kanonstilling: ødelagte muldvarpe huller. Mandskabsdækning: total druknet. Med andre ord – man sætter os simpelt hen på åben mark! Ved den kulde og den fugt er det jo skønne udsigter«.

Ser batteristillinger ved Ancre virkeligt sådan ud?

Altså tilbage til prodserne – de første granater suser allerede hen over og forkynder, at sanitetspausen var afsluttet.

Der var lang vej til de landsbyer, hvor prodserne var befalet i kvarter. De lå fordelt over et rum på 12 kilometer og ligger op til 20 kilometer fra ildstillingerne. Først sidst på eftermiddagen nåede batteriførerne frem. Mavnerne knurrede, uniformerne var stive af mudder og hele kroppen var træt – to dage med 80 km i sadlen og i Ancres mudder begynder at gøre sig mærkbar. Imidlertid er der ikke tid til at tænke på hvile.

I de snavsede landsbyer vrimlede det med tropper om i en myretue. De første delinger fra batterierne, der langsomt var fulgt efter forkommandoerne, begynder at ankomme. Udsigterne til underbringelse syntes trøstesløse.

Kommandanten løber op og ned ad gaderne, ildrød i hovedet. Omsonst blive alt undersøgt. Huse, lader, kirke, barakker, stalde – alt er overbelagt. Og uophørligt ankommer nye enheder til landsbyen.

Vores arme heste! Vi kan intet gøre for at hjælpe dem. De stamper rundt i iskoldt mudder, står rystende af kulde ved siden af hinanden. Menneskerne falder i massekvartererne ned, hvor der nu engang er en lille plet, totalt blandet med andre enheder. Sove, kun sove – sove de få timer, hvor der er sikkerhed oven på jorden!

* * *

Det var den første dag på Ancre. Regimentet er vendt tilbage til slagmarken ved Somme. I et halvt år var vi indsat i brændpunktet. Nu stod vi på dens nordlige kant og oplevede dens afslutning.

Den store strategiske plan for Somme angrebet, gennembruddet af den tyske front, var ikke lykkedes trods indsættelsen af de forende franske og engelske kræfter. Fjendens taktiske mål for offensivens første dag, provinshovedstæderne Peronne og Bapaume, var end ikke nået efter et halvt års bitre kampe.

Mens kamphandlingerne på den franske Somme front allerede døde ud i oktober – kort efter at vore batterier blev trukket ud, fortsatte englænderne deres angreb i nord med uformindsket kraft. Massive angreb mod Rancourt, Morval, Combles og hjørnet ved Thiepval havde over en 20 kilometer bred frontafsnit, slået en bule i den tyske linje med en dybde af op til 10 kilometer.

Det gamle faste forsvarssystem med dobbelte eller tredobbelte grave sluttede ved ruinbyen Serre på nordsiden af slagmarken, hvorfra vores nye front fortsatte mod øst, tynd og sønderrevet, bugtende sig planløst frem og tilbage, som den netop var stivnet efter kampen.

Den tyske ruinhob Grandcourt stak dybt ind i fjendtligt område – og var formodentlig det næste engelske mål. Midt gennem denne fremspringende stilling løb skillelinjen mellem 17. og 18. Infanterie-Division, vores gamle kampfæller. Også langs Ancre stod den side ved side med os.

Foran 18. Division havde linjen front mod vest, men i skillelinjen mellem divisionerne fik den i en næsten 90 grader knæk, så vores 89. Grenadier-Regiment havde front mod syd. Herfra straks vores 17. Divisions afsnit 4 km mod øst.

Her på venstre fløj syd for Pys ligger Mecklenburg-Füsiliere i »Vocke-Riegel«, der med sine spidse sapper næser snuser mod den engelske pigtrådshindring. På den anden side skillelinjen ligger vores vestre nabo, 1. Garde-Reserve-Division.

I midten af vores afsnit ligger der sydøst for Miraumont en bred højderyg med den beherskende Højde 131, Foran denne gik vores forreste linke en smule bue tilbage mod nord. Her lå Infanterie-Regiment 75, Bremen.

Hvert regiment havde tildelt en artilleriforbindelsesofficer. For hver af de tre underafsnit var der etableret et observationsstade. På højde 131 lå Artilleri-observation »Mitte« og i forreste linje til højre »Baummulde« og til venstre »David« i Vocke-Riegel stillingen.

Fra observationsposterne var der udsigt over den smalle stribe af ingenmandsland til bakkerne nord og vest for Courcellette. Der gik engang vores bageste linje – nu sidder englænderne der. De fjendtlige grave har på vores kort stadig de gamle tyske betegnelser. Der ligger eksempelvis »Dessauer-riegel«, »Hessen-Graben«, »Feste-Zollern«, den ofte beskyudte »Stauffen-Riegel«, »Hansa-Weg«. Gamle franske skyttegrave, der går på tværs af kampzonen, har endda på begge sider samme betegnelser. På den måde giver kortene et klart billede af forgangen tid.

Tidens rå virkelighed viste også et andet billede: den grufulde ødelæggelse af området. Alle farver er væk, alle linjer udviskede. Det mudrede hav b reder sig gråbrunt, endeløst. På de nøgne bakker står forkullede træstum-

per mod horisonten. Luften sitre, jern suser gennem de stinkende røgskyer. Kølleslag slår ned i jorden. Artilleri! Søjlér af mudder skyder i vejret. Stålstykker flyver omkring, jorden sukker.

Pludseligt hører larmen op. Her og der er der endnu et nedslag. Så bliver det ubegribeligt stille. Ensomt lyder et forsinket skud. Så varer tavsheden – den daglige kamppause er begyndt. Fra de tågedampende huller kryber de lydløse skygger fra af underverdenen. Overalt krabler de frem, langsomt, besværet, mudderindsmurte skikkelser – mennesker. Fra de tyske og engelske bakker kommer madtransporterne. De snubler frem langs kraterne frem mod de forreste skyttehuller. Der var ikke for menneskelig barmhjertighed – det var at dække en dyrisk hunger under »Sanitetspausen«.

Stadig flere skikkelser når fronten. Blandt dem er der folk med røde korps bind på ærmerne og bærer på skuldrene. De fleste slæber ammunition, træbjælker, skanseværktøj og ruller af pigtråd. Telefonfolk reparere sønderskudte telefonledninger.

Der er ingen stillingssystem, ingen adgangsveje – kun krater. At grave en skyttegrav ville være nytteløs; grundvandet samledes i enhver fordybning. En skyttegrav ville hurtigt forvandles til en rivende flod. Allerede under arbejdet ville den opsluge mand og mus. Der var ikke andre muligheder end at sætte sig fast i et krater. Ved at klæbe sig til siderne undgik man at have andet end benene i det iskolde vand.

I nogle af de ældste kraterer står vandet til randen. De ser helt harmløse ud, som de ligger der, men de er farlige, grusomme. Vandet forvandler siderne til bundløs mudder, og hvem der falder i, synker – drukner.

Der er kun ganske få dækninger her fremme. De stammer hovedsageligt fra tidligere tider. Her er der nu observationsposter og M.G.-støttepunkter. Sidste nat havde et granatnedslag ved venstre M.G.-post ved 89'erne åbnet siderne på et gammelt krater og sendt en syndflod af vand ned i dækningen. Gennem de ødelagte vægge skyllede vandet ind til de sovende. En frygtelig opvågning til en kamp på liv og død. Alle på nær en druknede. Den overlevende bliver bragt væk. At bjærge de døde mangler både bære, kræfter og – tid. Den korte frist under våbenhvilen er alt for hurtig gået – og så kom igen helvede – gennem 22 lange, hårde timer.

På Højde 131 stod en batterifører fuldstændig utålmodig ved sin kikkert: »Der denne idiotiske sanitetspause dog ikke snart forbi?«.

»Først Kl. 0945, Hr. Løjtnant«, svarede telefonposten fra dækningen.

»Pokkers også, tågen bliver igen tættere; det vare ikke længe, før vi ikke kan observerer skuddene.«

Snart smerter øjnene af anstrengelse som de stirre ind i kikkerten. Målene forsvinder mere og mere i disen. Den nye spærreskydning skal imidlertid ubetinget indskydes i dag; den træder allerede i kraft i morgen – Pokkers, hvor minutterne slæber sig afsted – Skidt! Jeg skyder!

»Er der stadig forbindelse til batterierne?«

Telefonapparatet brummer opkaldstonen.

»Hallo, hallo, batteri! – nå endelig! Er batteri skudklar? – Hvad? Forbindelsen er dårlig – hvad? – ja, jeg forstår! – Bliv ved apparatet! – Hr. Oberleutnant, batteriet er klar!«

»Første for højre, granatbrandrør, grundretning 230, plus 150 meter! – meld når skudklar!«

Kl. 0950! Bare englænderne dog snart ville skyde! Vi må forsøge at undgå, at skyde først; infanteriet så det ikke gerne, og mente, at vi måtte holde os tilbage! Men hvis spærreilden i morgen ikke var klar?

»Batteri melder: Første skudklar!«

»Første – skyd!«

Et brag! – en *engelsk* granat er slået ned tæt ved observationsstatet.

»Første - skud gået!« - eget afskudt lyder dæmpet – hurra, Tommy var altså alligevel været den mest utålmodige! Han sender ikke de tunge granater præcist mod observationsstatet, men – pas på! Med et skarpt fløjt flyver egne granater hen over hovederne.

Øjne borer sig ind i de fjendtlige terræn. Der, et lyn! – det var nedslaget. Røgskyen forsvinder i tågen.

» 1 op, 20 venstre, samme afstand – skud!«

Engelske shrapnel sprænger og sender deres byge af stålkugler ned i den gennemblødte jord og sender mennesker ned i de vandfyldte kraterer.

Batteriføreren står ensom midt i den brede mudderørken. Artilleriduellen er begyndt.

»Kom dog ned i dækningen, det er for ubehageligt deroppe – og Deres snakkeforbindelse er lige gået kaput!« skriger en artilleriofficer fra det tunge artilleri.

Telefonfolk er allerede stormet forbi batteriføreren for at finde bruddet – ud i det brølende uvejr. Officeren kikker efter sine modige folk. Nogle få gange kan han følge dem, som de springer fra krater til krater, så forsvinder de i tågen.

Rundt om er luften tyk af krudtrøg og rødgule opsprøjt. – Er det i det hele taget muligt at reparere de ødelagte linjer i den regn af granater? – Afvent. Venten og hele tiden venten er løsenordet i stillingskrigen!

Batteriføreren har sat sig på trappen til dækningen ved siden af løjtnanten fra fodartilleriet. På en skitse forklarer han placeringen af ildstillingen og feltartillerigruppens signal net. Måske er det muligt ad omveje igen at få forbindelsen etableret. Fodartilleriets tunge ledninger er jo stadig intakte.

Altså, det ser sådan ud:

Kommandør for det samlede divisionsartilleri: Oberst v. Fumetti i Draucourt.

Feltartilleri kommandør, 17. Inf.Div.: Major Frhr. zu Putlitz i Bihucourt

Feltartilleriet er opdelt i to grupper: Højre (Stab II/60) og Venstre (Stab I/60). Deres kommandostationer er placeret i den nordlige og sydlige kant af Irles.

Gruppe Højre:

4., 5. og 9./60 i R.I-stillingen sydøst for Irles-Grevillers.

8./60, 2. og 3. Bayr. Res.F.A.R. 1 i 18. Inf.Div. område langs banelinje Achiet-le-Grand – Miraumont.

Gruppe Venstre:

2. og 3./60 længst fremme, syd for Ancre.

1. og 6./60 syd for femvejsstjernen.

7./60 langs vejen Bapaume – le Sars, trukket ud til venstre i 1. Garde-Res.Div. område.

Udenfor fortsætter uvejret. Og mens telefonoperatøren fra det tunge artilleri forsøger at få etableret den ønskede forbindelse, udveksler de to officerer deres erfaringer fra Ancre:

Afløsningen af batterierne fra 56. Inf.Div. var sket i natterne mellem 10. og 14. januar 1917. Dens våben var næsten alle blevet stående i dens stillinger og overtaget af de afløsende batterier. Kun 5. Batteri, der rykkede ind i den ubesatte Stilling 1216, måtte trække dens egne våben frem i stillingen. Herunder sank de forreste heste på den første pjece i et vandfyldt krater kort på den anden side Grevillers. Det tog en time før hestene, der stod i vand til halsen, igen kunne sætte hovene på fast grund. Disse vanskeligheder blev undgået af de øvrige batterier ved afløsning i stilling.

Denne forenkede afløsningsmetode havde imidlertid også sine ulemper. De overtagne våben fra II/111 og II/112 var efter de forudgående Somme-kampe meget udslidte. Våben- og låsesmede havde deres problemer med ødelagte bagstykker og kiler. Også batteriførere, observatører og retteskytter gav de lunefulde våben store sorger og hovedpiner. Hver enkelt pjece krævede en omhyggelig justering af deres særlige egenart og nykker, hvis de overhovedet skulle ramme målet.

Ammunition! I denne vinter var det et helt særligt kapitel. Ammunition til feltartilleriet befandt sig i en forvandlingszone. Til de gamle kendte brisant- og shrapnel typer var nu kommet stålgranater og forskellige former for gasammunition. Den mest ejendommelige opfindelse fra denne periode var stålgranaten med anslagsbrandrør (E.K.3). Den raserende virkning mod levende mål af dens større sprængladning, skulle ved nedslag mod hårde overfalder, øges til det yderste. Rent faktisk var disse granater på andre frontafsnit meget frygtet af modstanderen, men i det bløde Ancre mudder svigtede de.

Mod levende mål var der kun granater med tidstempering effektive. Rækkevidden var øget, og krudtladningerne tilsvarende øget. Kanonerne fik nye skydetabeller for at kunne udnytte de øgede krav. Alt i alt var det betydelige forbedringer.

Derimod var de nye drivladninger i stålhylstre farlige. De gik ofte i stykker på jorden, men i Tyskland var der ikke længere tilstrækkelig messing. Ved siden af de nye granattyper måtte også den gamle beholdning. Derfor var der i denne vinter formentlig 25 forskellige ammunitionssammensætninger mulig!

Når man så desuden tager de dårlige observationsmuligheder i betragtning, fra ødelagte kratere og i et tåget, mudret område, kan man fornemme de vanskeligheder, feltartilleriet måtte slås med langs Ancre. De lod sig kun overvinde gennem den højeste form for præcision, omhyggelighed og pålidelighed hos kanonkommandørerne og hver eneste artillerist i ildstillingerne, og største indsats, udholdenhed og mod hos erfarne observatører – og problemerne blev overvundet, fra første dag, men . . .

Igen ringer telefonen og batteriføreren sætter røret til øret. Der er imidlertid ikke den savnede meddelelse, at forbindelsen til batteriet igen var etableret, men en linjeafprøvning fra den udsendte patrulje. Forbindelsen videre frem er altså stadig afbrudt.

Ja, det var det store »men«. Hovedet på et skydende batteri er observatøren, mens armene er artilleristerne i ildstillingen. Mellem hovedet og armene tår en ømtålelig nervetråd, der formidler ordrene – telefonlinjerne. Og det var her, materiale manglerne i Tyskland gjorde sig meget bemærket: tørrelementer, bidetænger, isoleringsbånd og frem for alt, selve kablet, var blevet dårligere. Vedligeholdelsen af forbindelserne var meget vanskelig. Der måtte indskydes flere kabelvagter. Den forreste kabelvagt (K.W. 1) lå i den sydlige udkant af Ancre sumpen øst for Miraumont. Dens besætning blev udskiftet hver 6. dag og havde en vanskelig opgave. I en beundringsværdig og heltemodig følelse af pligt, udførte de deres ansvarsfulde opgave at holde telefonforbindelserne åbne.

På trods af, at der blev gjort det menneskeligt mulige, var telefonforbindelserne netop på de store kampdage oftest afbrudte. Herefter var lyskugler eneste signalmiddel til påkaldelse og ledelse af ilden. Disse lyssignaler blev opfanget af kabelvagterne og videreformidlet. Imidlertid var lysstyrken i kuglerne så begrænsede, at de i tåge kun kunne opfanges på korte afstande. Derfor måtte der på ordren »Tågeberedskab« udsættes en hele kæde af lyskugle poster.

Disse mange poster forbrugte så stor del af mandskabet, at der dårligt var det nødvendige antal artillerister. Det kunne for ingen blive tale om hviledage. Ved den uafbrudte meget store krav til officerer og mandskab rækkede den tildelte forplejning ikke, der denne vinter var dalet betydeligt. Havde batteriførere og kanonkommandører ikke passet på de yngste officerer og krigsfrivillige, var hele deres ration hurtigt forsvundet i de knurrende maver, og der havde således ikke været noget at spise i de næste to dage.

Tilbage i observationsstatet på Højde 131 var de to officerer stadig under beskydning. Et nedslag i nærheden sender dem et stykke længere ned ad trappen til dækningen. En anden slår ned tæt på indgangen, en tredje rammer midt på dækningen og for det hele til at ryste og svaje.

»Nu har han udset sig observationsstatet. I går varede det i tre timer«.

Nederst i dækningen kravler enkelte infanterister med håndgranater og gasmasker. Så summer telefonen højt og stærk. »Nå, gud ske lov, telefonen virker igen. Godt – Batterier klar til skud!« Og nu begynder observationen med en dumdristig springen frem og tilbage.

Pludseligt kommer en mand springende ned ad trappen, dækket af skidt og blod – en af feltartilleriets telefonlinje folk.

»Er De blevet ramt?«

»Nej – den anden«. Han har svært ved at få pusten og fra det beskidte ansigt stirre hans vidtåbne øjne. Rædslerne fra de sidste timer står mejslet i hans ansigt.

»Blev han hårdt såret?«

»Sprængstykke – i armen – jeg fik ham slæbt frem til Kabelvagten«. Roligt tager han telefonrøret, og som tidligere på morgenen, videregiver han rolige kommandoerne til batteriet. Han havde jo kun fundet bruddet på kablet. Daglig udførelse af pligten, navnløs heltegerning!

Endeligt sidst på eftermiddagen er batterierne indskudte mod alle mål. De to feltartillerister begiver sig på tilbagevejen til batteriet.

En iskold aftenvind blæser hen over de våde marker. Solen synker blodrød. De sidste stråler rammer det høje krusefiks ved kirkegården i Irls. Lysraketter stiger op og sender deres svage lys over de mange blinkende vandhuller.

Et eller andet sted råber en post: »Holdt, hvem der?« - kendeord og navne udveksles. To skygger kommer ud af mørket: Batterifører og hans telefonmand er nået tilbage.

Og endnu en dag er gået, en som så mange andre af dem, regimentet i vinteren 1917 tilbragte langs Ancre.

* * *

Snefygning og regn veksler med hinanden. Så den 23. januar satte det ind med hård frost og forvandlede hele området til et dækningsløst is landskab. En krystalklar himmel med ubegrænset sigtbarhed lokkede flyopklaringen på himmelen. Bag den fjendtlige front kunne der fastslås en uhyre opmarch af materiel, artilleri og friske reserver. En omfattende engelsk forårsoffensiv var forestående.

Artilleribeskydningen øgedes stadig mere, og nåede snart samme niveau som den værste Somme trommeild. Batterierne lå under beskydning fra alle kalibre. 2. og 3./60 stillinger blev fuldstændig ødelagt under ild fra 24-cm og marinekanoner. 2./60 blev den 25. januar flyttet til nye stillinger, mens 3./60 blev trukket tilbage bag fronten som panserværn.

Foreløbig nøjedes modstanderen imidlertid med at strække sine følere ud for at finde svage punkter i den tyske stilling. De indledende delangreb blev afslået. En mindre fjendtlige styrke, der iført snedragere om natten til 5. februar trængte ind i Docke-Riegel og ruinerne af Grandcourt, blev ved dagry kastet ud igen. Ved højre nabodivision havde fjenden imidlertid sat sig fast ved floden, og truede nu flanke og ryg på Grenadier-Regiment 89, der lå i den fremspringende Grandcourt stilling. Et stædigt forsvar af den ugunstige stilling var i modstrid med grundreglerne for forsvarskampen, og ville have kostet uforholdsmæssige tab. Grandcourt blev derfor rømmet næste nat uden at fjenden bemærkede det. Kun en fremskudt officerspost og en tung forpostkæde forblev tilbage i kanten af landsbyen, og den endog tog omkring 100 englændere til fange. Først efter at disse forposter var trukket tilbage, vovede fjenden den 8. februar at rykke ind i Grandcourt. I de næste dage fulgte nye delangreb øst for Grandcourt, men disse blev afvist. De kostede megen blod.

Fra den 2. februar kunne en planmæssig indskydning og ødelæggelse af vore forsvarsanlæg tydelig at erkende. Også samtlige forbindelsesveje lå under en stadig kraftig beskydning. Sanitetspausen var et for længst glemt fænomen. Dagligt blev det store angreb nu forventet. Den 13. februar erkendte vore fly nord og syd for Ancre en voldsom fjendtlig opmarch. Den blev øjeblikkeligt lagt under en effektiv ild fra vores artilleri, og det kom denne dag ikke til angreb. Der var imidlertid ikke længere nogen tvivl om fjendens offensive hensigter.

Situationen var spændt til det yderste. Der var som tidligere ingen egentlige infanteristillinger. Vores spærreild måtte lægges foran de mest truede punkter af fronten. Da telefonforbindelserne i disse dage totalt svigtede, var en præcis indskydning meget vanskelig; på aftalte tidspunkt blev de enkelte skud fra batterierne observeret af artilleri-forbindelsesofficerer, og skriftligt meldt tilbage. Artilleri-forbindelsesofficerernes og deres ordonnansers villigt opofrende mod var forbilledlig. Kæmpende med blanke våben sammen med infanteriet, sørgede de for, at spærreildens morderiske jerntæppe på rette tid blev langt foran den fremstormende fjende.

Om natten til den 17. februar bragede og drønedes det som i en heksekedel. På nordsiden af Højde 131 ventede artilleriforbindelsesofficeren for Afsnit »Mitte« (på tidspunktet Lt.d.R. Algenstaedt) med flere infanteriofficerer og musketerer i Dækning »Hohlweg« på, at angrebet skulle starte. Ilden rasede. Den lille trådløse signalstation i dækningen var allerede en halv time tidligere ophørt med at fungere. Hovedindgangen var allerede kl. 5 styrtet sammen efter en fuldtrefter. Fjenden havde allerede flere gange lagt ilden frem i spring, men hver gang havde det været et vildledningsforsøg. Så pludseligt kl. 7 blev der langs hele fronten sendt gule lysstjerner op. På trods af den megen røg havde vore poster øjeblikkeligt observeret dem, og på én gang brød vores spærreskydninger ud langs hele afsnittet. Alle kræfter blev sat ind – det voldsomme slag var begyndt. Hele dagen bølgede kampene frem og tilbage.

Endeligt sidst på eftermiddagen kom en forpustet ordonnans frem til Irls og overgav en melding til Afsnitsadjudanten. Den var skrevet af artilleriobservationsofficeren på »Mitte«. Det var den første underretning om de hårde kampe, der var nået bagud. Den forreste tynde linje var næsten løbet over ende af englænderne, også vores observatør og telefonfolk på »Baummulde« var taget til fange. De havde tappert sat sig til modværge indtil alvorlige sår havde gjort yderligere modstand umulig. Enkelte M.G.-stillinger holdt stand, og det stort anlagte angreb havde opløst sig i enkeltkampe. – Efter en time var det forvandlet til en stor forvirring af ven og fjende. Enkelte englænder var trængt langt frem. En enkelt stærk afdeling endda frem til nordkanten af Miraumont. – Floden var passeret på begge sider af Højde 131, men på selve kreten stod en lille skarer dødsforagtede tyske mænd. Omringet af fjender forsvarede de heltemodigt dette brændpunkt i kampen. Det var besætningen på dækningsanlæg »Hohlweg« - 4 infanteriofficerer, A.V.O., 38 mand og 1 M.G. – havde bragt angrebet til standsning, og i tre timer havde modsat sig fjendens overmagt. Så endeligt kom der hjælp: beredskabsbataljonen havde indsat deres modangreb.

Nu rasede der en blodig kamp på Højde 131. Men nu kunne vore batterier efter de præcise angivelse fra observationsofficeren virksomt støtte denne kamp med vore batterier.

Kraterne i Ancre ødemarken drak meget blod denne dag. Men ind i natten blev bølge efter bølge af stormende fjender afvist. Så lagde den tætte tåge sig over området. Tøvejret lagde sin bløde, kolde hånd over de kæmpende. Første akt af det voldsomme skuespil langs Ancre var slut.

Bag dette forhæng var der imidlertid startet en hemmelighedsfuld forskydning. Når tågesløret igen hævede sig, ville det været til et fortalt forandret sceneri, iscenesat af en genial regissør. Den store mester og kunstner var Hindenburg.

* * *

»Alberich«

Den øverste hærledelse havde allerede i september 1916 beordret bygningen af den store bagved liggende stilling i vest, for ved at forkorte fronten at kunne udspare reserver og for at kunne vige ud i tilfælde af et fjendtligt storangreb. Siegfried-stillingen forløb i en linje Arras – foran Cambrai – St. Quentin – la Fère – Vailly-sur-Aisne, og skar dermed på tværs af den store frontbue i linje, som Somme slaget havde reduceret.

Da nu tegnene på et nært forestående engelsk storangreb øgedes, besluttede den øverste hærledelse sig til at trække vore enheder tilbage til Siegfried-stillingen, og gennemfører en planmæssig ødelæggelse af den 15 km brede stribe, der lå foran den nye stilling. Ordren hertil blev udstedt den 4. februar.

Heeresgruppe Kronprinz Rupprecht havde allerede indarbejdet rømnings- og ødelæggelsesarbejderne under dækordet »Alberich« og fordelt den over 5 uger. Den 16. marts var altså den sidste Alberich dag, hvor den egentlige tilbagetrækning skulle finde sted. Det afgørende var at undgå slaget. Det var derfor forudset, at tilbagetrækningen kunne komme til at ske tidligere.

Ny var den ventede engelske offensiv begyndt over en bred front på den nordlige del af Alberich området. Pausen efter den 17. februar kunne kun opfattes som et kort pusterum før et fornyet stormløb. De omfattende reserver og materiel mængder, fjenden havde trukket sammen langs Ancre fronten, stod klar til efter det første mislykkede forsøg, at slå til med endnu større vildskab. Det drejede sig nu om at udvige dette angreb på det mest truede frontafsnit, om end i første omgang kun nogle få kilometer. Samtidig drejede sig imidlertid om at binde de store engelske koncentrationer på dette sted indtil den 16. marts, så hele fjenden akkumulerede magt efter den store Siegfried tilbagetrækning blot ville ramme en store, tomme Alberich bue og her magtesløs ebbe ud. Tilbagetrækningen måtte derfor ikke af fjenden opdages som en frivillig, bevist bevægelse. På vores side måtte derfor alle forberedelse og udførelse af planen ske omhyggeligt. Dagene fra 10. til 23. februar var fastsat til dette. Mens det engelske angreb rasede langs fronten, blev alt, der kunne være af nytte for fjenden, bragt tilbage eller ødelagt af pionererne med sprængning. I ly af den uigennemtrængelige Ancre tåge og larmen af fjendens egen skydning, blev alle disse forarbejder holdt skjult.

Rømningen fulgte natten til den 23. februar. At fjenden heller ikke opdage dette, er takket være det fremragende arbejde fra vore patruljer og bagtrop, som holdt ud i de forladte grave. På trods af risikoen for at blive løbet over ende eller omringet, forstod de overfor fjenden at foregøgle fuldt besatte grave. Da de mærkede, at dette lykkedes, havde de endda den frækhed at støde frem fra vores forreste grave, og det kom i ingenmandsland til heftige sammenstød. Frivillige fra vores regiment havde fulde af begejstring meldt sig. Det blev blandt andet konstateret, at fjenden som tidligere også stadig arbejdede på egne hindringer. Planen var altså fuldstændigt lykkedes. Først natten til den 26. februar fulgte fjenden beslutsomt efter, men en forpostlinje ved Irles spærrede ham stadig vejen til vores hovedmodstandslinje, der forløb i R.1-stillingen fra Achiet-le-Petit til skoven ved Grevillers. Det engelske artilleri skød herunder temmelig planløst i vores bageste terræn.

Vore batterier stod på dette tidspunkt ved Achiet-le-Grand og Bihucourt i en forberedt reserve-stilling. II./F.A.R. 45 var i stedet for den udskilte I./bayr. Res. 1 trådt til divisions-artilleriet. Feltartilleriet var formeret i tre grupper med hver tre kanoner og et tildelt haubits-batteri:

Gruppe Venstre (Stab I/60) med batterier 1., 3., 3./60 og 6./60

Gruppe Mitte (stab II/45) med batterier 4., 5., 6./45 og 4./60

Gruppe Højre (stab II/60) med batterier 7., 8., 9./60 og 5./60

Frigørelsen af batterierne fra deres gamle, mudrede stillinger, havde været meget vanskelig. Vejene udgjorde igen samme billede, som da regimentet blev indsat. Kuske mistede deres lange ridestøvler i det sugende mudder. Kanoner væltede, heste styrtede og styrtede i kratere. Den tætte tåge, hvori en lommelygtes lys næppe kunne træne ti skridt igennem, øgede blot forvirringen. Det var en lykke, at natten var så rolig. Vore gamle stillinger lå kun under ringe beskydning; derfor kostede stillingsskiftet trods alle problemer ingen tab. Men fremme i infanterilinjen blev den unge artilleri-observationsofficer, Leutnant v. Grundlach, i det øjeblik han skulle afløses, ramt af et sprængstykke og slået ihjel.

Vore nye ildstillinger var i virkeligheden ret jammerligt bygget af skansekommandoer, men batterierne indrettede sig så godt, det lod sig gøre. Det var heller ikke mere så koldt. Hækkene i kanten af landsbyerne havde allerede de første grønne skær, og gennem tropperne gik en frisk følelse af bevægelseskrig. Alle strabadser blev mødt med ægte soldaterhumor.

Fra vore nye observationsstader ved femvejskrydset, i Achiet-le-Petit og især ved Putlitz-træet i den sydlige udkant af Achiet-le-Grand, kunne englænders fremrykning tydeligt følges.

Den 27. februar kunne vi observere, at fjenden begyndte at trække sit artilleri frem. Et batteri, der i fuld galop var på vej op på Butte de Warlencourt, blev skudt sammen af os. Først nu begyndte fjenden at angribe vore forposter med større styrker.

Under den første storm på forpoststillingen i Irles havde et M.G. med 2.000 skud nedkæmpet et helt engelsk kompagni; måske 50 døde dækkede landsbygaderne. Formentlig i den tro, at Irles var et ankerpunkt i vores nye stilling, lagde fjenden en vild trommeild over ruinerne og forvandlede den hurtigt til blot at være en hoben støv og murbrokker. Det fik imidlertid ikke vore forposter, der oprindeligt kun var placeret her for at dække tilbagetrækningen, til at vige. Der udviklede sig en række af træfninger, hvori vores artilleri forbindelsesofficer handlekraftigt bidrog. Englænderne hentede sig en blodig tud. Så trak han feltbatterier helt frem til Miraumont og send-

te herfra en morderisk haglbyge af shrapnels mod landsbyen. Vore forpostkompagnier afløstes på daglig basis. Længere tid kunne man ikke holde ud under denne beskydning. Men de veg eller vaklede ikke.

Snart havde fjendens angreb kostet ham 11 officerer, 227 mand i fanger, 11 maskingeværer og talrige blodige tab, men den 10. marts lykkedes det ham at omgå en flanke. Forposterne blev taget til fange, herunder forbindelsesofficeren fra 9. Batteri og observatørerne fra 1. og 6. Batteri.

I over to uger havde den tapre besætning i Irls standset den engelske storm mod vores hovedstilling.

Nu begyndte begivenhederne at få stærk. Flere fjendtlige angreb mod R.1-stillingen brød sammen under ilden fra vore batterier.

Den 11. marts blev en rømning af R.1-stillingen befalet til næste dag. 9./60 og batterierne fra Gruppe Venstre gik i stillinger langs vejen Behagnies-Sapignies. Den 12. gik infanteriet tilbage til R.II-stillingen.

Den 13. marts var venstre nabodivision involveret i en hård kamp om skoven ved Grevillers. De fjendtlige enheder, der trængte frem gennem vores afsnit blev tvunget til at vende om af ilden fra batterierne. Om natten blev angreb mod højre nabodivision afvist. Den 14. gik vore tropper øst for Achiet-le-Petit endnu engang frem i et kraftigt angreb.

Om natten til den 16. marts begyndte den egentlige tilbagetrækning til Siegfried-stillingen, der skete i to store spring. 1., 3. og 9./60 blev trukket ud. 4., 5., 6., 7. og 8./60 fik i bagtrop stillingen ved Vraux-Draucourt; 2./60 blev i deres stilling som bagtroopsbatteri, og støtte den 16. og 17. marts infanteriets bagtrop kampe.

Den 17. marts var batterierne omkring kl. 19 samlet i nordkanten af Vaux, og i samlet kolonne gik marchen mod hvilekvartererne nordøst for Cambrai.

Under lyden af de sidste store vejsprængninger gik det mod øst. Lyset fra de brændende landsbyer oplyste himmelen. – I morgen vil verdens aviser berette, hvordan den øverste hærledelses geniale plan var blevet omsat til handling, punktligt på de fastsatte dage.

I Rusland var revolutionen brudt ud og dets hær stod foran sammenbruddet. Felttoget i Rumænien var sejrrigt afsluttet, og nu var i vest Alberichs sløringskappe fjernet og havde rækket den unge Siegfried sine stærke arme.

VIII.

Forårsslaget ved Arras

(9. til 28. april 1917)

Leutnant v. Beckedorff
I felten fører for 7. Batteri

Den dumpe rumlen af heftig trommeild viste i de tidlige morgentimer den 9. april 1917, den blodige Påske mandag, starten på et nyt slag i retning af Arras. Batterierne var netop gået i gang med forberedelserne til fejring af Storhertugens fødselsdag, og håbede på at kunne nyde den lovede hvile efter den sidste måneds uafbrudte kampe. I stedet kom i løbet af den 9. april alarmen. Infanteriet blev på lastbiler kørt til slaget, mens artilleriet startede en ilmarch. Regimentsstaben skulle allerede den samme aften melde sig ved 1. bayr. Res.Div. i Esquerchin. Det var tydeligt, at noget usædvanligt var under udvikling.

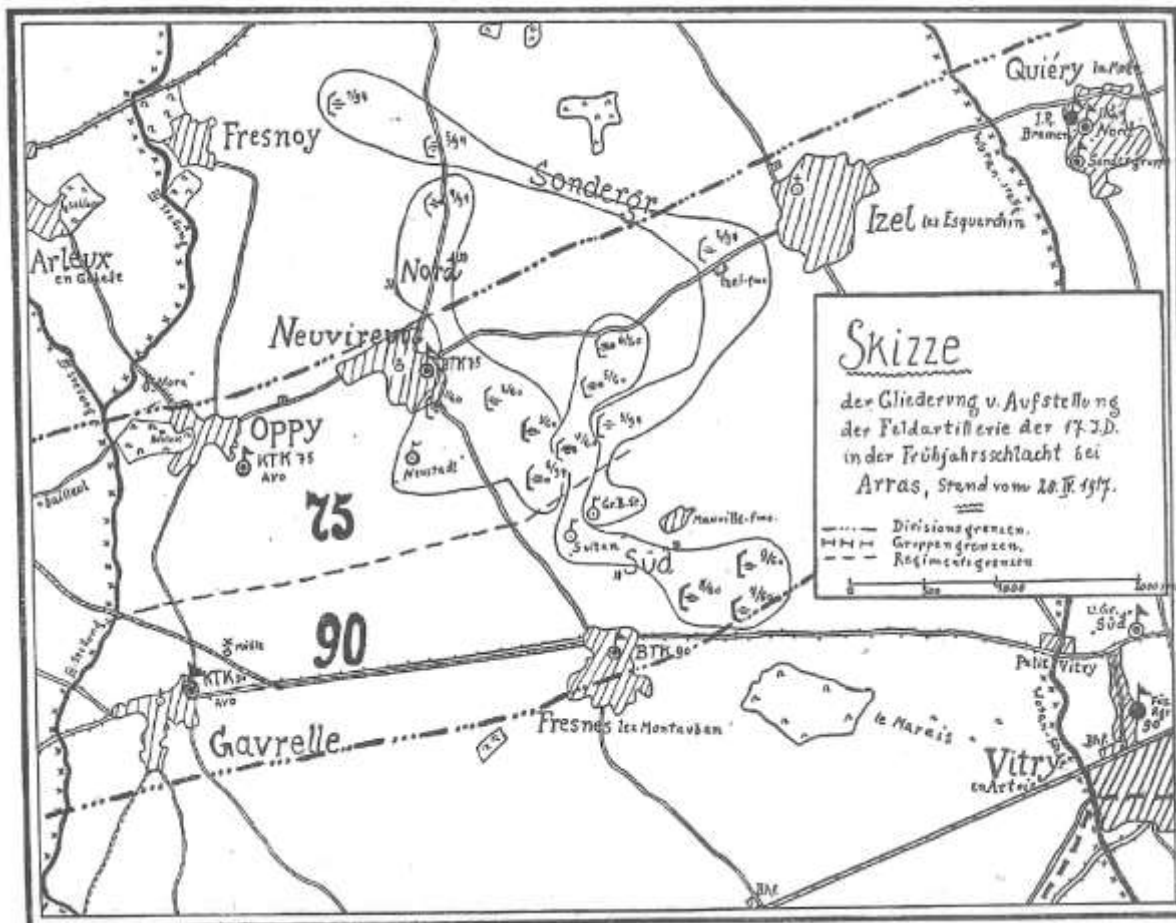
Et heftigt uvejr med sne og regn piskede gennem natten. Ved fronten blandede det sig med kanonernes tor-den. Det var en modbydelig march, som mangen en undertrykt forbandelse bevidnede. Douai blev passeret i rasende tempo og snart var marchmålet nået. Alle glædede sig over at komme under tag, men hvilken ubehagelig overraskelse! Alle landsbyer, som Cuincy, Esquerchin, som batterierne havde fået anvist, var allerede overbelagt med tropper. Bykommandanterne vred hænderne. På gårdspladser, i husenes entreer, under alle stråtag glemte mandskab og heste sig sammen. Feltkøkkener trådte i funktion og friske igen livsgejsten nødtørftigt op. Imidlertid lød det efter kort tid: »Batteriførere frem til stillingsrekognoscering!«. Under kommando af afdelingskommandørerne red batteritroppene frem, fuldt på fastsatte tidspunkter af batterierne.

Det var aprilvejr som det stod beskrevet i bøgerne; regn, solskin, snevejr afløste hinanden. På vejene pegede enkelte grupper af tilbagerykkende infanteri, vogne eller prodser ikke i retning af særlige begivenheder. Kamp-larmen havde fuldstændig lagt sig, ingen vidste, hvad der skete langs fronten. Man havde ingen kendskab til regimentets andre afdelinger, og endnu mindre, hvor infanteriet opholdt sig. Trætte, våde og sultne optog artilleristerne arbejdet på at forbedre de opblødte ildstillinger, trods alle anstrengelser under marchen gik de som altid med iver og beslutsomhed ind i arbejder.

Langsomt bliver situationen afklaret. Efter en heftig trommeild var englænderne tidligt den 9. april fået til angreb på Arras fronten, og var trængt dybt ind i det tyske stillingssystem. Ved Gruppe »Vimy« var han trængt frem til linjen Willerval – Bailleul, 5 km vest for Oppy, og de vigtige Vimy og Farbus højder havde ikke kunnet fastholdes. Der var nu kun meget lidt artilleri og total udmattet infanteri langs fronten. Flere divisioner, herunder også 1. bayr. Res.Div. var fuldstændig revet op. Foruden talrige fanger, vrimlede de bagved liggende landsbyer af forsprængte. Mange stykker artilleri var gået tabt, andre stod forladte mellem linjerne. Prodser fra 7./60 havde dog held til at bjærge enkelte bayriske fra Bailleul. Det drejede sig nu for de i hast tiltrukne divisioner at etablere en by front og forhindre yderligere fjendtligt fremrykning.

I 1. bayr. Res.Div. område overtog 17. Inf.Div. kommandoen om eftermiddagen den 11. april. Officerspatruljer måtte udsendes for at skaffe klarhed over det præcise forløb af den forreste linje og over kommandoforholdene. Tilsyneladende var infanteriet blevet noget sammenblandet. Alene i Bailleul var der tre K.T.K. fra forskellige regimenter. II. og III. Afdeling var gået i stilling i området ved Arleux-en-Gohelle og Fresnoy, I. Afdeling i den store sænkning bag Neuville. I den store ballonhal i denne landsby brændte en stor ild; rundt om lå bayriske infanteri; det var resterne af stillingsenhederne, der her afventede deres afløsning, og indtil denne markerede »artilleri dækning«. Det kunne endnu tage en tid indtil situationen var afklaret. Batterierne var stadig underlagt deres gamle undergrupper, der kun havde kunnet redde få dele af deres batterier, og hvor der forståeligt herskede nervøsitet.

Terrænet var så ugunstig som tænkelig mulig. Gode observationssteder kunne kun findes i den forreste linje, og til ildstillinger var der dårligt sænkninger disponible. Fra Vimy højderyggen kunne hele området overskues. Enkelte batterier fik derfor ved Arleux en ikke ringe forskrækkelse, da de, som vejret klarede op, opdagede at de stillinger, de havde indtaget i mørket, pludseligt lå åbent. Der var ikke andre muligheder, end at grave sig så langt ned i jorden som mulig. Ved at udfolde den største forsigtighed under skydning og ved omhyggelig at und-

KORT 13

gå enhver unødvendig bevægelse, ville det være muligt en tid at holde stillingerne skjulte. Det fik overraskende godt, men i det lange løb var det imidlertid en uholdbar situation.

Hvorfor fortsatte Tommy ikke? sådan spurgte alle. Man kunne ikke længere se hans infanteri, hans artilleri skød dårligt mod den nye linje. Hvorfor udnyttede han ikke gennembruddet? Der var kun en forklaring: det engelske infanteri vovede ikke at rykke frem uden artilleristøtte, og denne kunne ikke komme frem over det gamle stillingsterræn. Hvem der modsat så de tyske bataljones angrebsmåde i 1918, der uden hensyn til det efterfølgende artilleri, kun støttet af deres stødbatterier og minekastere, og ofte endda uden disse, slog til hvor modstanderen veg, omgik de standhaftige, isolerede modstanden, og dermed på få dage opnåede et 60 kilometer fremmebrud, bliver her klar over vore førers og troppers uendelige overlegenhed, og samtidig klar over tragedien, da vores hær blev slået af materiel overmagt og forræderi.

I den fejlagtige tro, at fjenden trængte efter skød mange af de i alt hast indsatte batterier tæt foran den nye linje. De skød på lyssignaler og skød overivrigt også støtteskydninger foran naboafsnittene, men opnåede kun gennem for kort liggende granater at sætte eget infanteri i risiko og at gøre disse nervøse.

Artilleri forbindelsesofficerer ved K.T.K. (Kampftruppenkommandeur) havde vanskelige timer. Infanteriet beklagede sig højlydt over de meningsløse skydninger, men telefonforbindelserne bagud var så godt som uanvendelige. Der blev kun leveret ringe kvantiteter af telefontråd, der desuden var af så ringe kvalitet, at isoleringen i det våde aprilvejr ofte gik i opløsning og forhindrede normal brug. På trods af indsættelsen af en stor styrke lykkedes det end ikke at få et minimalt telefonnet etableret. Kommandostationerne måtte melde tilbage, at der i tilfælde af et fjendtligt angreb ikke ville være mulig at etablere en ildledning og formidling af meldinger. Også tildeling af ammunition var endnu meget begrænset, selvom jernbanen kun transporteret ammunition. Nye pjecer kom overhovedet ikke til udlevering. Det var et rent mirakel, at fjenden ikke fulgte op i de første dage. Det gav os tid til igen at få organiseret til forsvar.

Der blev hurtigt bragt orden i kommandoforholdene. 17. Inf.Div. indsatte to regimenter:

Füsilier-Regiment 90 mellem sydkant Arleux og nordkant Oppy

Infanterie-Regiment 75 »Bremen« fra foran Oppy til omkring 1 km syd herfor.

Den uholdbare forpoststilling foran Bailleul blev opgivet på indtrængende anmodning fra infanteriet, og fra natten 12. til 13. april blev III. Stilling gennemgående indtaget som forreste linje. Artilleriets fik en tilsvarende organisation:

Undergruppe »Nord«: stab II/60, batterier fra II. og III/60, samt 4./9.

Undergruppe »Syd«: stab I/60 med batterier fra I/0, I/600 og 5./9.

Kommandostation for begge undergrupper var Quiery-la-Motte. Om aftenen den 12. overtog den kommandoen. Den 13. april var alle stabe fra 1. bayr. Res.Div. afløst, og tropperne kunne ånde ud. Enkelte batterier havde på grund af den ændrede front måttet foretage stillingsskifte, blandt andre 6./60. den flyttede til en lille skov nordvest for Izel Ferme (i dag Tous-Vents Ferme), hvor den stadig lå under observation. Folkene var indkvarteret i barakker til et tidligere trænkvarter, hvor observationskikkerten stod i officersmessen ved siden af et gammelt klaver. For at kunne observere skulle der blot åbnes en luge. Alligevel blev batteriet kun beskydt i ringe omfang.

Fra den 12. april følge fjenden sig forsigtigt frem. Enkelte eller i små grupper kom de frem over bakken ved Point-du-Jour på de store landeveje til Arras, 4½ km sydvest for Gavrelle. De blev kontinuerligt lagt under en livlig ild fra vore batterier og havde tilsyneladende hast med igen at forsvinde. Kendskabet til terrænet fra 1916 gjorde det lettere for batteriførerne at planlægge deres skydninger. Efter udsagn fra fanger var den engelske føring i gang med at bringe store mængder artilleri og ammunition frem, men det gamle stillingsområde bag den nye front forsinkede deres arbejde. De meklenborgske batterier gik i gang med at træffe alle forberedelser til at kunne give fjenden en værdig modtagelse. Observationsstaderne blev udbyggede og sikringen af ildstillingerne mest muligt sikret. Skydegrundlag blev udarbejdet og telefonnettet udbygget. Da der nu blev leveret mere kabel var forbindelserne den 16. april færdige.

Kampen blev langsomt mere intensiv. den 14. blev Lt. v. Pritzbuer og Lt.d.R. Auf'm Kampe ramt af en fuldtræffer fra en tung granat i observationsstaden ved Arleux og begravet, hvorved de kvæstedes og såredes alvorligt. Lt.d.R. Wilhelm Kulenkampff, der var sammen med dem på observationsstaden, slap med skrækken. Med den stædighed, der er et engelsk særkende, forsøgte det fjendtlige infanteri dag og nat at etablere stormudgangsstillinger foran vores front. Den velliggende tyske artilleriild drev dem hver gang tilbage. Artilleriet lå endnu ikke under kontrabeskydning og glædede sig over at kunne skyde efter hjertens lyst.

Dette forår var det sidste højdepunkt i det tyske herskab i luften, knyttet til et eneste navn: *Richthofen*! Den engelske flyver er sej og ikke bange for sit liv, som ikke viger ud for fjenden, men søger kampen og som kæmper til det sidste, i modsætning til sine mere adræt, men forsigtigere franske kollegaer. Duellen i luften mellem de tyske og engelske flyvere må tælle som en af de største erindringer hos alle medkæmpere. Richthofen syntes at være alle steder, og næppe var han med sin eskadrille, selv letgenkendelig i sin røde flyvemaskine, ankommet over området før han fjender faldt til jorden både til højre og venstre – brændende, styrtende eller i elegant glideflugt. Alle mand stod på dækningerne og vinkede og jublede til heltene i luften. Ved 1./60 skreg Feldwebelleutnant af begejstring så højt, at han stemme kunne høres kilometervidt når Richthofen dykkede helt ned i 50 meters højde for at følge sit offer, før han igen steg op mod nye præstationer. Hvilken assistance flyene kunne yde på jorden, lærte man her at kende: det engelske artilleris generelt manglende beskydning af alle bagved liggende område under disse kampe kan tilskrives vores strålende flyvere. Hvordan havde det ikke været langs Somme, og hvordan var det ikke blevet under de sidste kampe i 1918? Hver var vore fly presset tilbage af den store overlegenhed, men ved Arras herskede de.

De udkæmpede batterier fra 9 og 600 Regiment blev den 15. april trukket ud og transporteret væk. Som erstatning trådte Heeres-feldartillerie-Regiment 94 til divisionen. Den gik med undtagelse af 2./94 i stilling, som forblev i Quincy som divisionsreserve. De højere stabe traf deres forholdsregler til forsvar under den kommende storkamp. Efter indsættelsen af nye divisioner blev hele divisionsopstillingen ændret. Også 17. Inf.Div. skulle dække et ændret afsnit; herigennem blev en omgruppering af artilleriet også nødvendig, og resulterede i et antal stillingskift blandt batterierne. Dagene 17., 18. og 19. april blev kendetegnet af rekognosceringer og forhandlinger blandt stabene. Stadige ændringer af direktiverne fra oven nødvendiggjorde hyppige tilbagekaldelse af befalinger. Især 18. Inf.Div. til venstre kostede hele tiden vanskeligheder med udgravning af stillinger. Det først netop etablerede telefonnet måtte ændres og der opstod igen en yderst forstyrrende mangel på telefonkabler. De beordrede stillingsskift måtte udsættes med 24 timer, og den planlagte inddeling af undergrupper igen ændres. I mellemtiden begyndte det at haste. Fjenden arbejdede sig frem, han trak sit artilleri med frem, og der lå nye store kampe i luften.

Om natten 18./19. april blev de nødvendige stillingsskift endeligt gennemført, og ved midnat den 19./20. april trådte den nye inddeling i kraft.

Infanterie-Regiment 75 »Bremen« havde beholdt dens afsnit foran Oppy, støttet af artilleri Undergruppe »Nord« med Stab I/60 og batterier fra I. Afdeling og de lette haubits-batterier 4. og 6./94 med kommandostation i Quiery-la-Motte. Derimod var Füsiliér-Regiment 90 blevet indsat foran Gavrelle, hvor den blev støttet af Undergruppe »Syd« med stab II/60, batterierne fra II. og III. Afdeling og med kommandostation i Petit Vitry. Divisionens ansvarsområde strakte sig fra nordkant Oppy til sydkant Gavrelle.

Desuden var der formeret en »Sondergruppe« med stab i/94 med kommandostation i Quiery-la-Motte. Den bestod af de øvrige batterier fra regiment 94 inklusiv 2./94, der ikke var del af spærreskydningen, med løste de øvrige artilleriopgaver som fly- og ballonobservation samt lys/lyd pejling. De tre undergrupper stod under kommando af Feldartillerie-Regiments-Gruppe, Stab. F.A. 60 i Esquerchin. Også det tunge artilleri var kraftigt forstærket; selv i Neuvireuil, 2,4 km. fra gravene stod bayriske 21-cm haubits og skød dag og nat. En afdeling fra F.A. 185 under indgrebsdivisionen 185 Inf.Div. blev indsat bag Wotan-stillingen, som blev anlagt af Landwehr-infanteriet, som beskyttelse mod gennembrud. Den 19. ankom også III/267. Den blev placeret i Doignies (2 km øst for Douai), og skulle gennem overraskende skydning indsættes på et udsat sted i tilfælde af et gennembrud. Dens fører, Hauptmann v. Prittwitz, der er underlagt Regt. 60, får sine rekognosceringsopgaver i terrænet. Indsatsen af hans batterier beordres af divisionen. Alle stillingsbatterier indrettedes til nærforsvar. Der blev lagt særlig vægt på indretning af gode observationssteder. Telefonforbindelserne var den 20. april om morgenen færdigetablet.

Det var på høje tid, at alle ændringer endeligt var faldet på plads. Enhver sådan omgruppering betyder i første omfang en nedgang i kampeffektivitet, og kræver blod og tåre af tropperne for igen at nå oprindelige niveau. Modstanderen havde i stor omfang forstærket sit artilleri. Den 19. april kom stillingerne for første gang under planmæssig, kraftig beskydning, som fra dette tidspunkt dag og nat forstyrrede batterierne. Natten til den 20. blev 2./60 officerskælder ramt af en tung granat, der slog ned i bagvæggen. Oberleutnant d.R. Carstens, batteriets utrættelige fører blev kun lettere såret sammen med sin oppasser, Conow, hvorimod Fähnrich v. Dasse log Vizewachtmeister d.R. Steinfeldt omkom i ruinerne. 1. Batteri mistede den dag to mand. Koncentreringen af batterier i den eneste sænkning bag Neuvireuil hævnedes sig kraftigt, men der var ikke andre muligheder. Fjendens aktiviteter var kraftigere mod Regiment 90 – blandt andet blev der lagt gas over Gavrelle – og kunne tyde i retning af en ny offensiv. Ved Regiment 75 var tegnene på at fjenden nærmede sig så kraftige, at der udsendtes en kraftig patrulje for at drive ham tilbage. Operationen skulle gennemføres natten 20./21. april af regimentet selv uden forudgående artilleri, og havde udsigt til et godt resultat, ikke mindst fordi operationen var lagt i hænderne på Hauptmann Caspari fra II/75. I sidste øjeblik blev stormtroppen fra 17. Inf.Div. trukket frem, hvis fører skulle lede operationen, og som anmodede om artilleristøtte. Batterierne fik derigennem så sent besked, at en indskydning ikke var mulig. På det beordrede tidspunkt blev ilden åbnet som planlagt mod de fjendtlige ny anlæg, mens stormtroppen forlod egen grav. Pludseligt blev der sendt røde lyskugler op, som præcist lignede de tyske tegn til spærreskydning, men som det viste sig, var blevet opsendt af Tommy. Det engelske artilleri svarede med en voldsom spærreskydning, og var værre var, satte også de tyske batterier ind med spærreskydning i troen på, at det drejede sig om et fjendtligt angreb. Selv de batterier, der havde til opgave at skyde forseglingskydninger, ændrede skydning til også at deltage i spærreilden. Det lykkedes hurtigt for artilleriforbindelsesofficeren i Oppy at få ilden standset, så tabene blandt de angribende kun var få. En indgående undersøgelse slog fast, at intet kunne bebrejdes nogen af de involverede tjenestesteder. Det havde været sammenfald af en række uheldige tilfælde. Alligevel måtte den fejlslagne operation beklages. Samme nat blev endnu tre panserværnskanoner placeret i infanterizonen; herefter var der fire sådanne våben fremme. Angreb på de tyske lænkeballoner, det hårdnakkede arbejde på en stormgrav og den særlige kraftige fjendtlige ildaktivitet på venstre divisionsfront i løbet af den 21. april, lod et angreb den 22. formode. Som forventet forløb natten fuldstændig rolig. Af divisionen var der beordret højeste beredskab ved alle enheder. Den 22. lå der igen voldsom beskydning over infanteriet og tung krumbaneild mod de bageste områder. I løbet af natten ødelagde en tung granat I/60 gruppe-observationsstaten »Neustadt« (omkring 600 meter stik syd for Neuvireuil), hvor den dræbte to artillerister fra 3./60. Med god sigtbarhed var aktiviteten i luften meget stor.

Nu måtte angrebet snart komme. Alle ventede med længsel på fjenden. Man følte som bragte fjenden her dag nye tunge batterier frem. Tabene blandt infanteriet øgedes på foruroligende måde. De sad igen uvirksomme i de dårligt udbyggede stillinger. De fleste forhåndenværende dækninger var tæt besatte med kommandostationer, mens kompagnierne var underbragt i selvgravede hulhuler. Hindringerne var svage og trommeilden forhindrede en forstærkning. Også her måtte modstanden hvile i de overalt i terrænet placerede maskingeværer og på artilleriets spærreskydninger. Imidlertid var terrænet også for det engelske infanteri ugunstig, da man fra tysk side

kunne følge hver eneste mand, der rykkede frem over bakkerne foran. Opmarch til angreb måtte af samme grund ske om natten, og et angreb forventes tidligt på morgenen, hvorimod det næppe var sandsynlig om eftermiddagen. Denne formodning viste sig korrekt. Nu havde allerede i en hel uge fra omkring kl. 11 en velrettet ødelæggelsesild fra de tunge britiske batterier ligget over alle anlæg, og når englænderne om aftenen fik de bedste observationsmuligheder, øgedes ilden endnu mere. Om natten drejede skydningerne sig hovedsageligt om de bageste områder, hvor lag efter lag lå over batteristillinger, veje og landsbyer.

Gennem sammensatte skydninger, også sammen med det tunge artilleri, bekæmpede regimentet de fjendtlige ny anlæg. Ammunitionsforbruget var igen meget højt; alene I. Afdeling brugte mellem den 13. og 27. april 2.434 skud. Selvom artilleriets tab holdt sig indenfor begrænsede rammer, sled den evige beskydning og det kontinuerlige skift mellem skydning og skansning på folkenes nerver. Forbindelserne til de gode observationssteder ved Gavrelle sænkningen og foran Oppy var næsten umulige at opretholde, og man var henvist til observationsmulighederne fra husene i Frésnes og fra Izel- og Mauville Ferme. Hver dag fra kl. 0400 sad næsten alle besætninger ved deres pjecer klar til skud og med ammunition lagt parat. Den første lyskugle om spærreild ville ikke være slukket før de første lag afspærreskydning lå foran infanteriet.

Netop som Major Hergt's III/75 var under afløsning af Bataljon Caspari om morgenen den 23. april, begyndte præcist kl. 6 en uøhørt voldsom trommeild blandet med røgammunition, der hurtigt indhyllede hele området i en uigennemtrængelig røg. Snart efter steg anmodning om spærreild op gennem røgen. Der var ingen tvivl om, at den store kamp var forestående. Hele fronten tornede, hvorigennem kun eksplosionerne af de største granater kunne opfanges. I Regiment 75 afsnit startede spærreilden så hurtigt og effektivt, at ingen englænder nåede den tyske grav. Bremen infanteriet kunne afvise de få angribere, og kunne desuden assistere deres højre naboregiment, hvor den første grav var gået tabt, med igen at smide fjenden ud. Fjenden havde store tab. Hele dagen bekæmpede Undergruppe »Nord« de fjendtlige koncentrationer i hans udgangsstillinger. Batterierne lå under kraftig beskydning; en fuldræffer satte en kanon i 3./60 med hele dens besætning ud af spillet. Lt.d.R. Wendt blev såret og afløst af Lt.d.R. Thormann. Også 1./60 og 2./60 led tab. Men alle farer i afsnittet blev afvist af en fremragende spærreskydning.

Anderledes var udviklingen ved Füsiliere-Regiment 90. Det var lykkedes fjenden at trænge ind i midten af 18. Inf.Div. og besætte Højde 71. Gennem omslutning bragte han nu også den hårdt omkæmpede Gavrelle til fald, hvorved næsten hele Bataljon v. Plessen, III/90, faldt i fangenskab, og med denne også artilleri forbindelsesofficer Lt.d.R. Carnow, der ved telefonen holdt ud til det sidste. Det lykkedes kun staben og nogle få folk at undslippe. Herigennem måtte også Regiment 75 hurtigt trække sin venstre fløj tilbage. Det automatisk gennemførte modangreb opnåede ingen resultat. I stedet blev der øjeblikkeligt truffet forberedelser til et planlagt modangreb. Fra indsatsdivisionen blev 28 Res.Inf.Reg. trukket nærmere. III/267 blev underlagt dette regiment og gik i stilling øst for Mauville Ferme.

Spærreskydningen fra Undergruppe »Syd« fortsatte uden ophør indtil middag og stillede de største krav til artilleristernes kræfter og materielles modstandskraft. Rørene var rødglødende, lavetterne rystede som i feber, men ustandseligt sendte II. og III. Afdeling deres granater frem foran infanteriet. Skuffelsen var derfor stor, da der ved middagstid kom besked om tabet af Gavrelle og om, at linjen måtte bøjes tilbage. Selvom indbrudet i dybden var så begrænset, at det ikke kom på tale at noget batteri måtte foretage stillingsskifte, havde Undergruppe »Syd« dog fortjent samme succes som den anden gruppe, som Regiment »Bremen« udtalte sin fuldeste anerkendelse for den fortrækkelige virkning af dens spærreskydning.

Ved middagstid kom der en mindre pause mens fjendens reorganiserede sin nye linje og tyskerne rustede sig til modangreb. Ammunitionen var ved at blive en mangelvare ved alle batterier, men så kom kolonner og ammunitionsvogne uden hensyn til beskydningen igennem til stillingerne og bragte den savnede genforsyning. På bedste måde skjulte Richthofens flyvere batterierne for de nysgerrige øjne fra de utallige engelske fly, hvoraf ingen slap igennem den flyvende spærring.

Så kom ordren til at skyde Gavrelle moden til storm. Med hjælp fra alle mulige halvt glemte skydeprocedure som eksempelvis en anden indstilling af brandrør, rullende skydninger og tilsvarende, måtte observatørerne indskyde deres batterier mod et mål, der i røg skjulte alle nedslag. Virkningsskydningen blev iværksat, og Gavrelle forvandlede til en brølende heksekedel. Trods tab af en telefonforbindelse lykkedes det modige officerer og telefonfolk i Gruppe »Nord« efter rekognoscering at få etableret en ny observationspost nordvest for Gavrelle mølle. Herfra blev gruppens batterier indskudt mod terrænpunkter hvor bevægelser og samlinger af reserver kunne observeres.

Kampene i afsnittet ændrede sig hele tiden mere til en åbent feltslag. Lette engelske batterier kørte frem på den beherskende højde ved Point-du-Jour, hvorfra de skød med åbne sigter for at indbyde deres infanteri nyt mod. Alene den fortræffelig skydende fra divisionens tunge artilleri bragte dem hurtigt til tavshed og til igen at

forsvinde. I de første eftermiddagstimer trak reserveregimentet gennem artillerilinen frem til storm; for at nå Gavrelle måtte de passere flere kilometer åbent terræn fuldt synlige fra de engelske observationposter. Det engelske artilleri sendt lag efter lag ned over de lange skyttekæder – nogle nervepirrende øjeblikke – men der anrettede skader var imidlertid meget få. Først som kompagnierne nærmede sig landsbyen og gjorde klar til storm, kostede den tætte spærreild og specielt maskingeværerne, der pludseligt åbnede ild fra kanten af landsbyen, betydelige tab. Det lykkedes ikke at trænge ind i Gavrelle. Ildforberedelsen havde ikke været tilstrækkelig til at gøre det engelske forsvar mørt. Tilsyneladende havde batterierne af frygt for at skyde for kort, lagt det meste af deres ild over byens midte, at den vigtige nord- og sydkant ikke i tilstrækkeligt omfang blev ramt. Her sad nu fjendtlige modstandspunkter og standsede ethvert angrebsforsøg. Det lykkedes ganske vist det tapre Regiment 28 at etablere nye stillinger, men linjen forløb som tidligere tæt forbi den nordlige og østlige side af Gavrelle.

Allerede samme aften blev et nyt stortanlagt modangreb fastsat til næste morgen kl. 0530. I denne forbindelse skulle Gruppe »Syd« hele natten lægge ødelæggelsesskydning over Gavrelle og omegn. Herudover var natten temmelig rolig. Ovre på den anden side syntes genforsyningen med ammunition at give lige så store problemer som hos os. Hele dagen havde observationsstederne desuden gennem hurtige og klare meldinger givet stabe mulighed for at danne sig et overblik over situationen.

Angrebet den 24. april om morgenen rykkede hurtigt frem og så ud til at ville lykkes, men så blev det afvist gennem et energisk engelsk modangreb og overvældende M.G. ild.

På ordre fra højere myndighed måtte 17. Inf.Div. beslutte sig til et tredje angreb. Hertil fik den forstærkning med Res.Inf.Reg. 64 fra 1. Garde-Res.Div. Angrebet skulle denne gang ske fuldstændigt metodisk efter en kraftig artilleriforberedelse. Artilleriet modtog imidlertid deres ordre til skydning så kort tid før angrebet, at der ikke længere var tid til en indskydning og en tilstrækkelig virksom ildforberedelse. Selvom det også kl. 1630 blev gennemført energisk, mislykkedes det langt hen overlede angreb endnu engang på grund af M.G. ild efter at det var lykkedes at trænge ind i dele af landsbyen. Den kunne ikke fastholdes. Den heftige engelske spærreskydning var endnu engang blevet passeret uden de større tab.

Den aften kunne artilleriforbindelsesofficerer melde, at linjen som hidtil løb langs landsbyens nord og østkant. Efter opfattelsen hos de involverede myndigheder, var årsagen til det mislykkede angreb ikke så meget den korte forberedelsestid, som den omstændighed, at venstre nabodivision ikke havde deltaget. Kun et samtidig angreb syd for stedet ville have givet håb om resultat. III/267 blev i løbet af den 24. april igen underlagt undergruppe »Syd«, og indsat til forstærkning af spærre- og virkningsskydningen foran Gavrelle. Om natten til den 25. blev tre kanoner bragt tæt frem bag forreste linje som ledsagebatteri under endnu et angreb. Efter en længere overvejelse ved Divisionen, der varede frem til den 25. april, blev et nyt angreb på Gavrelle opgivet. Den følgende nat blev disse kanoner igen trukket ud, uden at de var kommet til anvendelse.

Under fjendens angreb de sidste dage havde det være bemærkelsesværdigt, at der ikke blev gjort forsøg på at nedkæmpe de tyske batterier gennem beskydning. Også opmarch umiddelbart bag den forreste linje havde været fri for fjendens ild i skarp modsætning til hans ellers normale kraftige beskydning af adgangsveje, landsbyer, banegårde i dagevis forud for en operation. Resultatet blev, at fjenden trods den voldsomme beskydning af infanteriets stillinger og indsatsen af store styrker, ikke opnåede andet end lokale resultater. Hans artilleriild var langt fra så planmæssigt og godt ledet som normalt. Heller ikke den fjendtlige ildfordelings omfang stemte overens med de opklaringsresultater, der var indhentet fra vore fly, balloner og måle-enheder, hvorefter uhørt mange artillerienheder var trukket sammen, hvilket også fremgår af udtalelser fra engelske fanger. Med dette kunne det se ud til, at fjenden havde mangel på ammunition eller i det mindste, ligesom os, havde vanskeligheder med at bringe det frem.

Hele den 25. april herskede der på begge sider stor nervøsitet, der gav sig udtryk i en konstant anmodning af spærreskydninger. Endnu engang kunne det konstateres, at begge sider anvendte samme lyssignaler hertil. Beskydningen af vore batteristillinger var kraftigere end tidligere og forårsagede omfattende skader. De få dages indsats havde kostet infanteriet store tab, og deres afløsning var sat i gang. Kl. 14 overtog 1. Garde-Res.Div. kommandoen over 17. Inf.Div. afsnit. Den 26. april ankom et forkommando fra 1. Garde-Res.Feldart.Regt., der de to følgende nætter skulle afløse. III/267 blev trukket ud og gjorde klar til borttransport. I stedet rykkede i/91 til Quincy i kvarter som mobil artillerireserve. Om eftermiddagen den 27 forstærkedes den fjendtlige artilleriaktivitet ganske betydeligt, og var særlig intens i området Oppy – Gavrelle. Hermed vækkedes frygten for et fornyet storangreb. Afløsningen af batterierne fortsatte alligevel planmæssigt. Netop som de sidste delinger tidligt på morgenen den 28. april forsvandt, begyndte kl. 0530 under kraftig ild det nye storangreb. Denne gang blev angrebet sat ind over en bred front – omkring 6 divisionsafsnit.

Meldingerne var i begyndelsen uklare, men så kom der klar besked om, at Oppy var erobret af fjenden, og at fronten ved den venstre tilstødende 208. Inf.Div. var gennembrudt. Balloonskoven vest for Frésnes skulle være

besat af fjenden. Ved højre nabodivision var Arleux faldet. Alle meldinger bekræftede dette. Overalt blev der øjeblikkeligt iværksat modstød; kun højre nabo ville ikke modangribe ved Arleux. Res.Inf.Reg. 64 generobrede kl. 11 den gamle linje foran Gavrelle, og ved venstre division var modangrebet ligeledes succesfuldt. Det tapre Infanterie-Regiment 75 »Bremen« udførte en så strålende en indsats, at dens kommandør udmærkedes med »*Pour le mérite*«: generobringen af Oppy.

Som resultat af angrebet blev den planlagte afløsning af F.A. 60 stab ikke gennemført. Den ledede artillerikampen lige så succesfuldt som den 23. Den mobile reserve I./94 blev trukket frem og indsat. II/60, der netop var ved at sætte i march mod Cambrai, blev ligeledes holdt tilbage og fik i skjulestilling bag Wotan-stillingen ved Quiery. Den behøvede ikke at gå i aktion. Røde lyskugler om aftenen udløste et heftigt fjendtligt ildoverfald, men et angreb fulgte ikke. De fire batterier fra den mobile reserve måtte returnere til deres kvarterer. Dagslyset afslørede det tyske forsvars store succes. Modstanderen havde ikke opnået væsentlige terrængevinster, men havde derimod haft usædvanligt store tab og havde efterladt mange fanger i vore hænder.

Den 29. april afgav staben kommandoen til garden og marcherede sammen med batterierne til nye underbringelse omkring Cambrai. Kvartererne var tilfredsstillende og muliggjorde rekreation for mand og hest. Desværre kom det ikke til at være en længere periode.

Arras-slaget indtager en særlig plads i regimentets historie. Det havde været for hårdt og haft givet for mange tab til blot at være en episode, men havde alligevel ikke været en storkamp i stil med de forudgående, månedlange defensive slag. Med i starten karakter af en bevægelseskrig, havde den i dagene 23. og 28. april nået et højdepunkt. Man havde imidlertid fornemmelsen af, at den engelske hær efter gennembruddet den 9. april ikke længe lagde hele sin kraft i gennembruddet af den nye faste front. Forårsslaget ved Arras viste de fremskridt, de tyske tropper havde nået på baggrund af erfaringerne fra Somme-slaget, i sær i samarbejdet mellem infanteri og artilleri – betingelserne for den sejrige udholdenhed under de efterfølgende frygtelige forsvarsslag.

IX.

Stillingskamp i Siegfriedfronten i maj 1917

Leutnant v. Beckdorff

Allerede den 2. maj om aftenen kom der ordre til, at 17. Inf.Div. skulle afløse 38. Inf.Div. i Gruppe Cambrai (IX. Armeekorps). Om formiddagen havde Kronprins Rupprecht af Bayern ved Escaudoeuvres besigtiget dele af divisionen under en parade. Han ungdommelige friske væsen gjorde et vindende indtryk. H.K.H. Storhertugen besøgte den følgende dag batterierne i deres kvarterer og bragte den hjemstavnens hilsen og tak. Grebet lyttede officerer og mandskab til deres landsherres ord. Allerede samme dag tog et forkommando fra stabe og batterier afsted mod fronten.

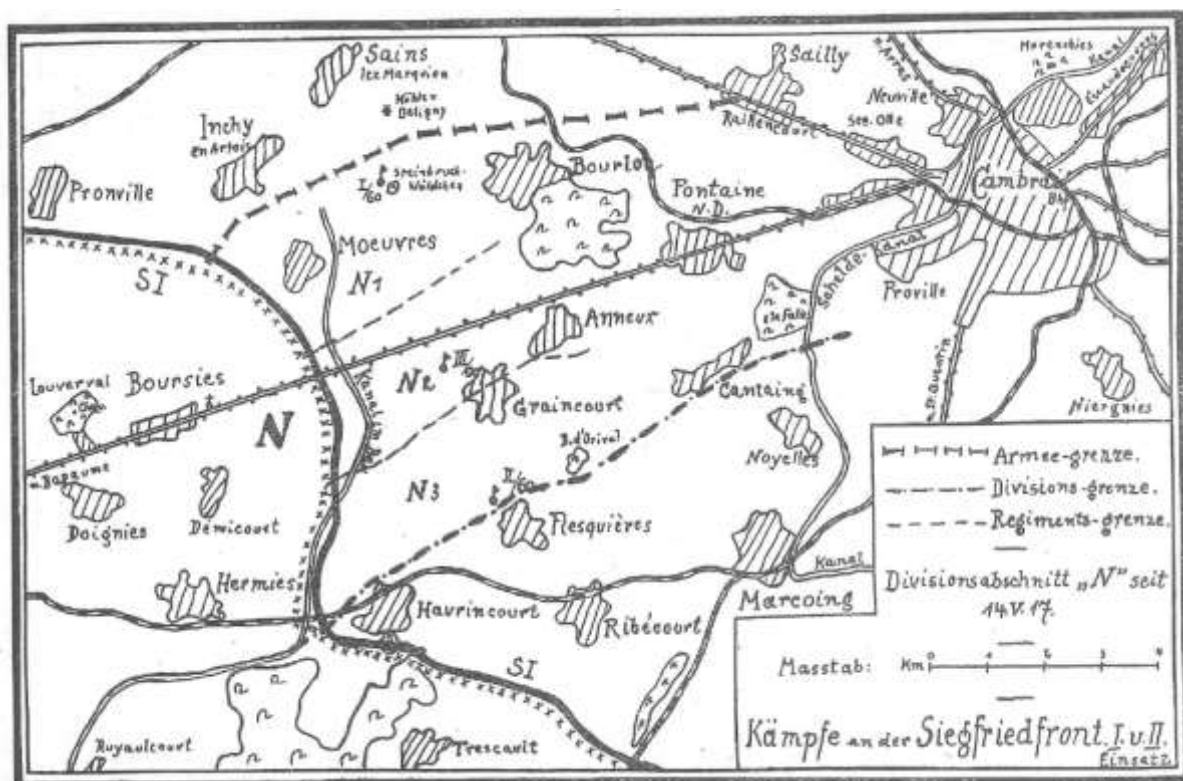
Det nye afsnit var det, der skulle blive den bekendte Cambrai slagmark. Den 120 meter høje bakke ved Bourlon, kronet af en herlig, parklignende skov, er det alt overskyggende midtpunkt i et let bakket terræn, der gennemskæres af den snorlige landevej Cambrai – Bapaume. En endnu ikke færdig kanal, delvist med stærke murede sider, langs den nye front var af stor værdi for det tyske forsvar. Marker, små skove, græsninger gav nogen afveksling i det af flittige bønder opdyrkede agerland, hvortil de renlige landsbyer Inchy, Moeuvres, Graincourt, Flesquières og Havrincourt hørte. Nu tjente de som støttepunkter, mens markerne var gennemtrukket af et virvar af brede tyske skyttegrave, brede omfangsrige pigtrådshindringer og dækket af et tæppe af vildtvoksende ukrudt. Den berømte Siegfried-Stillings - »Hindenburg-Front-Linje« - forløb, mest på bagskråninger, langs de mindre bakker foran Bourlon. Det dybeste sted i den store bue mellem Quéant og Havrincourt lå ved Moeuvres, der dannede et slags ankerpunkt inden linjen igen svingede tilbage. Højre skillelinje for divisionen ved Inchy-en-Artois var samtidig skillelinje mellem 2. og 6. Armee med Gruppe Quéant. Gruppe Cambrai med 17. Inf.Div., 17. Res.Div. og 18. Inf.Div. havde forbindelse til Divisionerne under Gruppe Caudry. Afsnit »N« med 17. Inf.Div. var opdelt i tre regimentsafsnit, der var sammenfaldende med de tre feltartilleri undergrupper. Afdelingsstabene overtog i rækkefølge undergrupperne. Regimentets kommandostation var i Bourlon-skoven. Hver undergruppe disponerede over to feltkanon og en let felthaubits batteri og over enkelte stillingsbatterier med forældede kanoner. Den 5. maj var den delingsvise afløsning af F.A. 19 afsluttet og staben ved F.A. 60 overtog kommandoen.

Med det ringe antal batterier i afsnittene, var spærreskydningerne naturligvis meget tynde. Den blev endnu tyndere, da 17. Res.Div. den 14. maj blev trukket ud og dens afsnit fordelt. 17. Inf.Div. ansvarsområde øgedes til vest kanten af Havrincourt og Flesquières. Herved blev en reorganisering af artilleriet nødvendig. Den midterste undergruppe under stab II/60 blev som følge heraf trukket ud og forlagt til venstre fløj. Enkelte batterier måtte af samme grund skifte stilling. Spærreilden havde nu den tredobbelte bredde af det normale. Da englænderne endnu i lang tid ikke ville være i stand til et større angreb, var det tilstrækkeligt. Gennem øvelser i ildledning, forsøgte ledelsen at sikre tilstrækkelig ilddekning på udsatte punkter. Batterierne måtte udfærdige skydeforlæg i de forskellige vekselstillinger og indskyde disse, så forstærkningsbatterier hurtigt og effektivt kunne flyttes til truede områder.

For anden gang under krigen overtog batterierne udbyggede stillinger, hvorved det ikke menes, at vore artillerister ikke havde noget at bestille efter overtagelsen. Beskyttelsen mod fly, udbygning af kampstillingen, depoter til ammunition kunne på mange måder forbedres. Dertil kom det meget ubehagelige grundvand i mange dybe dækninger. Derimod var telefonnettet godt og bortset fra nogle få detaljer, færdig. De så længe plagede telefonfolk hilste dette meget velkommen.

Hvad der virkelig gjorde dette afsnit interessant, rent artilleristisk, var de fremragende observationssteder, hvorfra hele det fjendtlige område kunne overses. Fra observationsposterne ved infanteriet kunne alle detaljer i fortærrænet ses, og de højereliggende i anden linje gjorde det muligt, også at have overblik over fjendens bageste områder. Artilleriets opgaver blev betydelig lettere herved.

Fjenden var i maj 1917 stadig i gang med at få etableret en gennemgående infanterilinj og få trukket artilleriet frem. Begge disse ting blev ikke gjort lettere af terrænet. Landsbyerne Boursies, Démicourt og Hermies blev af infanteriet omdannet til stærke støttepunkter. Der etableredes pigtrådshindringer og tilsyneladende usammenhængende blev stykker af skyttegrave etableret, for så senere at blive forbundet. Der herskede en omfattende skansearbejde.

KORT 14

Målene for det tyske artilleri var dermed givet. De måtte forhindre modstanderen i at komme nærmere, der i Moeuvres-buen endnu lå 1.000 til 1.500 meter fra vores linje, og vanskeliggøre hans etablering af artilleristillinger. Infanteriet, der var indsat i rækkefølge Inf.Regt. 75 Bremen, Füs.Regt. 90 og Gren.Regt. 89, havde lagt fremskudte feltvagter og opretholdt en omfattende patruljetjeneste. Kun ved Havrincourt lå de to sider indenfor kampafstand af hinanden og udkæmpede en kamp med alle skyttegravskrigens midler.

I det omfang den begrænsede ammunitions mængde gjorde det muligt, optog Regiment 60 kraftigt kampen. Tommy, der i begyndelsen skansede i fuldt dagslys, opgav hurtigt dette, og arbejdede efterfølgende kun om natten; også dette forsøgte meklenburger artilleristerne at forstyrre. Artilleri forbindelsesofficerer ved K.T.K. – hver infanteriregiment havde to bataljoner indsat i forreste linje – indrapporterede resultaterne af de natlige opklaringer, og fjendens skanseenheder kom herefter under velrettet beskydning. Alle nye anlæg blev beskudt med god observation. Heller ikke de fjendtlige batterier blev skånet. Hjulpet på vej af lys- og lydpejle enheder og ballonobservation blev vores kanoner og haubits rettet mod de nyindrettede, først svagt udbyggede fjendtlige ildstillinger. Virkning, som eksempelvis brande eller eksploderende ammunition, kunne ofte observeres. Under alle omstændigheder viste ballonobservation sig et pålideligt og bekvemt middel til bekæmpelse af mål, der ikke kunne observeres fra jorden. Af disse præcist observerede skydninger viste den kendsgerning sig igen, at de udmålte afstande på kort på middellange og lange afstande, afveg meget stærkt fra de korrekte afstande. Den uobserverede strøild, der i sær under de sidste kampe ofte var blevet forlangt af artilleriet, havde altså kun ringe udsigt til succes så længe der ikke var midler til rådighed, der kunne dispensere for de udslidte rør, nedslidte lavetter, upræcise rettemidler og de skiftende atmosfæriske beregningsfaktorer. Først nogle måneder senere blev artilleriet i stand til at indregne disse faktorer gennem et om end noget omstændigt, men i grundtanken fremragende, system, udviklet af Hauptmann Pulkowsky ¹⁾. Hermed kunne man også næsten undgå de for kort liggende skydninger, der for infanteriet havde været en ubehagelig beskydning af eget artilleri.

Foran Siegfried-fronten optog de fjendtlige batterier instinktivt bekæmpelsen af deres generende modstander. gennem omfattende aktivitet i luften og ved hjælp af talrige lænkeballoner opklarede de mod det tyske artilleris

¹⁾ System til skydning uden forudgående indskydning. Med udgangspunkt i den præcise placering af pjecen, dens mundingshastighed og variabler som eksempelvis barometertryk, lufttemperatur, vindhastighed og retning var det med matematiske formler muligt ret præcist at skyde ud fra kortoplysninger. o.a.

stillinger og bibragte meklenborgerne vanskelige timer. De omfattende, tillokkende infanteristillinger blev kun i mindre omfang beskudt. Landsbyerne nærmest fronten, stillingerne langs den ufærdige kanal og lignende markante terrænpunkter blev af og til beskudt med tungt artilleri. Herudover kunne infanteriet nyde en velsignet, rolig stillingskrig i godt udbyggede stillinger. Anderledes var det for artilleriet: alle stillinger blev for tur kraftigt beskudt, hvor kun 1./60 forblev totalt skjult på grund af en omhyggelig sløring. 3., 8. og 9. Bateria blev hurtigt tvunget til at skifte stillinger efter at de gentagende gange havde ligget under tungt artilleri og havde haft tab. 3. Batterie mistede således den 25. maj fire døde, alle gode artillerister. Alle batterier mistede flere våben end under Arras slaget. De måtte erkende rigtigheden af generalstabens forskrifter for artillerikamp på rolige frontafsnit, hvori hovedopgaven er indsats mod fjendens artilleri for at svække den mest muligt forud for ny storkamp. Kampen i Siegfried-fronten var typiske for de forskellige forhold, hvorunder infanteriet og artilleriet kæmpede. For artilleristerne var der få iøjnefaldende heltegerninger at deltage i. Dag og nat var det, både under angreb og i forsvar, hovedmål for det fjendtlige artilleri. Uden hvil og søvn måtte de holde ud ved pjecerne for at kunne støtte infanteriet. Hele tiden den ensformige anstrengende slæben på ammunition, skansning, skydning med kun få muligheder for afløsning. Det hele krævede en jernhård viljestyrke hos mandskabet til at holde ud. De kæmpede ikke mod mennesker, men mod maskiner, mod krigsmidler, der for hver dag blev mere uhyggelige.

»Jo længere krigen varede, jo mere steg tabene blandt artilleriet både i forsvar så vel som angreb; det blev i stigende grad rygraden i kampen og i fastholdelse af fronten«, sådan skriver Ludendorff.

Da den 25. maj et forkommando fra F.A. 273 under 221 Inf.Div. ankom, havde situationen ikke ændret sig væsentligt. Fjenden var blevet forhindret i at arbejde sig ind på angrebsafstand. Heller ikke hans artilleri havde modtaget mærkbare forstærkninger. I de sidste dage af maj blev batterierne afløst uden episoder og i indledningsvis placeret i kvarterer i Cambrai, først som reserve for Gruppen. I samme periode opklarede divisionen som støddivision for Gruppe Quéant for adgangsveje og beredskabsområder. Den 1. juni blev Gren.Regt. 89 og I/60 som A.O.K. reserve placeret i Epinoy på hovedvejen mod Arras, hvor personel og heste måtte underbringes noget mådeligt. Her gennemførtes øvelser med infanteriet.

Major zu Purtilitz, som den 30. maj var vendt tilbage efter orlov, skrev til H.K.H. Storhertugen om de sidste kampe:

Regimentet befinder sig for tiden sammen med divisionen i hvil i Cambrai området. Hvor længe denne bliver, kan ikke bedømmes, men en længere hvileperiode ville være ret ønskværdig, da vi som resultat af den forhøjede personelstyrke har modtaget omkring 200 ikke tilstrækkeligt uddannet erstatningspersonel. Desuden er batterierne under indsættelsen langs Siegfried-fronten blevet ret hårdt beskudt, og havde i perioden selv deltaget så meget i udbygningen af batteristillingerne, at der ikke kunne være tale om hvile. Desværre har regimentet haft flere tilfælde af sårede og døde, og har navnlig mistet mange våben – 15 pjecer....«

Det rasende slag i Flandern, der var begyndt med kampe i Wytshaete-buen, lå i baggrunden, da 17. Inf.Div. i dagene 7. og 8. juni begynde indladningen bag 4. Armee front.

X.

I Flandern i sommeren 1917

**af Oberleutnant d.R. a.D. Amtsdommer
dr. Christian Frhr. v. Hamerstein.
daværende regimentsadjutant**

Flandern! For os Nedersakser havde vi i de lange krigsår, uanset om det var i løvskovene mellem Noyon og Compiègne, i det golde Champagne mellem dets lave fyr, i de frugtbare dale langs Somme, ved kanalen foran Arras, i det vinterlige kulde langs Ancres bredder eller sidst, i foråret foran Cambrai, altid følt os på fremmed grund. Nu klingede navnet næsten hjemligt. Vi elskede dem, de åbne flamske frugtbare sletter, der havde træk fra vores hjemstavn, med dens byers høje tårne, dens landsbyers kirketårne, de utallige, vidt strøede større eller mindre gårde og dens markante vindmøller. Tykke hække kransede de veldyrkede marker og et utal større eller mindre vandløb gennemskar de fede agre. Bløde bakker standser hele tiden udsynet over dette dejlige landskab, der gennemskæres af utallige, ofte med poppeltræer kransede landeveje gennem dette brede, grønne polderland. Vejene udgår fra klokketårnene i en af de skønne gamle byer med dens høje gavle på herskabshusene, med de tårnkronede haller og rådhus, og med dens gevaldige gotiske kirker, der står i skarp modsætning til de stilløse franske byer, og bevidner om en rigdom af gammel kultur og af en stolt historie.

I disse vide kampvante flamske vidder, der allerede i efteråret 1914 under kampene om Ypres havde drukket strømme af kostbar tysk blod, forberedte de allierede i foråret 1917 en offensiv af større omfang. Skulle offensiven lykkes, måtte forinden det store angreb, den store fremspringende tyske stilling syd for Ypres – den såkaldte Wytschaete-bue – fjernes. Her lod fjendens forberedelser i slutningen af maj slutte, at et angreb var umiddelbart forestående. Den 27. maj begyndte artillerikampene og dermed det egentlige slag om Wytschaete-buen. Det var samme dag som afløsningen af 17. Inf.Div. begyndte foran Cambrai, og der var ikke megen tvivl om dens næsten opgave. Den 7. juni fulgte den samtidig udløsning af 19 enorme sprængninger langs Wytschaete-buen og dermed infanteriets angreb. Et snarlig udbredelse af angrebet mod nord syntes nærliggende.

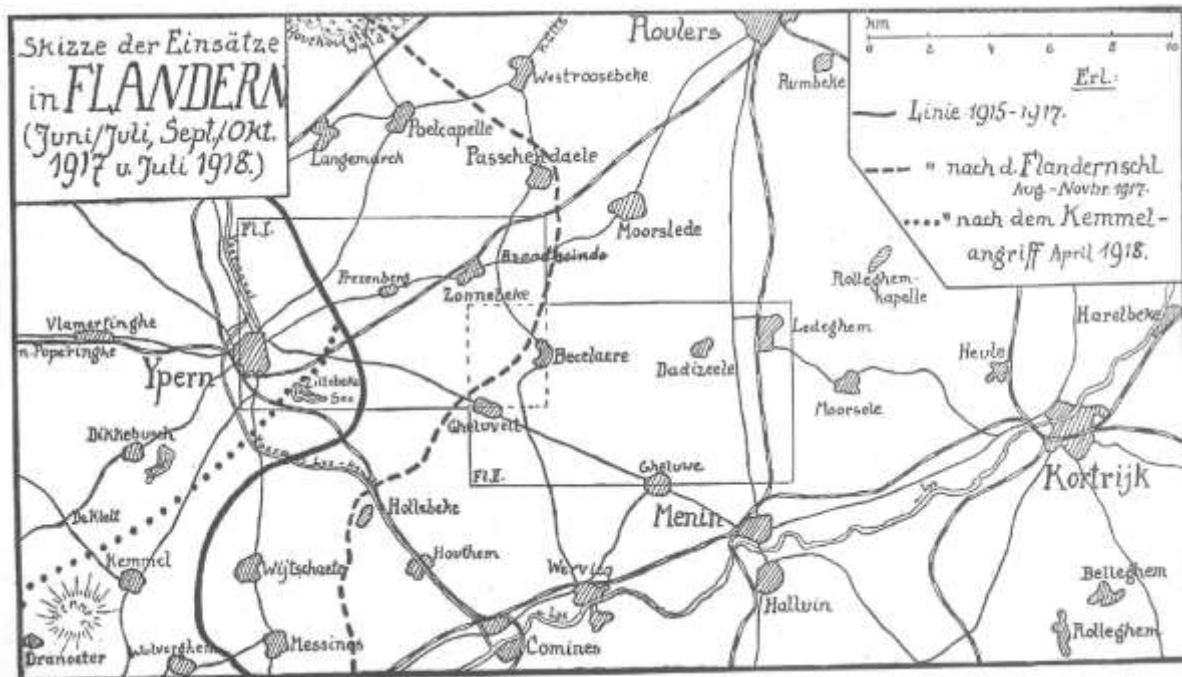
Samme dag fik divisionen ved Cambrai ordre til forskydning. Via forstæderne til Lille gik turen mod nord til forskellige banegårde bag fronten i Flandern omkring byen Roeselare (Roulers), hvor den som gruppereserve blev underlagt »Gruppe Ypern«, den for Afsnit Ypres ansvarlige generalkommando.

I en herlig solrig junidag kom regimentet i nødtørftige kvarterer i omegnen af Westrosebeke. Westrosebeke var en samling små gårde under forårsgrønne buske og træer, spredt omkring en lille kirke og lå omkring 10 km bag den forreste linje. Husene var delvist stærkt ødelagte og også kirken havde lidt hårdt. Indbyggerne var for længst flygtet eller evakueret, for at beskytte den for den konstante mulighed for beskydning. På trods af alle lidelser, der allerede var overgået den, gjorde hele landsbyen alligevel et venligt indtryk. De forårsgrønne træer og buske, de utallige blomstrende rosenhække, skjulte ødelæggelser og ruiner. Fra den lille ryg, hvorpå landsbyen lå, kunne man se ud over det frugtbare landskab og langt ude til højre, den store, meget omstridte Houthulster skov. Direkte mod fronten dækkede bakken med Poelkapelle og Langemark for videre udsyn, ligesom Passchendaele mod syd. Disse navne dækkede over hårdt omkæmpet land. Vel omkring 10 km længere bag dem lå, skjult for blikkene, byen Ypres, den rige by, der en gang havde været Flanderns perle med dens verdensberømte bygninger, men i dag en døende ruinby.

Den 10. juni befaledes 17. Inf.Div. til overtagelse den 13. af afsnittet mod syd omtrent begrænset af vejen Ypres – Menin og i nord af vejen Ypres – Zonnebeke. Jernbanen Zonnebeke – Ypres delte afsnittet i to næsten lige store dele. Den nordlige halvdel fik betegnelsen »Afsnit Verlorenhoek«, den sydlige »Afsnit Bellewaarde«.

Af infanteri fra divisionen blev Infanterie-Regiment 75 Bremen indsat i Afsnit Verlorenhoek, mens Grenadier-Regiment 89 besatte Afsnit Bellewaarde. Sammenfaldende med infanteriets afsnit oprettedes to feltartilleri undergrupper; Undergruppe Verlorenhoek under stab I. Afdeling med 1., 2., 3 og 6. Batteri og Undergruppe Bellewaarde under stab II. Afdeling med 4., 5., 7., 8. og 9. Batteri.

Det tredje infanteriregiment blev med opgaven at gribe ind i tilfælde af et fjendtligt succesfuldt angreb, placeret tæt bag fronten. Den ønskværdige tildeling af en mobil artillerireserve kunne i første omgang ikke lade sig gøre, da det ikke var muligt at forringe det indsatte artilleri. Alligevel blev staben ved III. Afdeling underlagt indsatsregimentet for at kunne sætte i spidsen af en kommende artilleristødafdeling. I tilfælde af et nødvendigt

KORT 15

modangreb kunne den råde over 3. og 9. Batteri, der var placeret på en måde, at det i tilfælde af et fjendtligt angreb, uden vanskeligheder kunne trækkes ud.

Om morgenen den 10. juni, en trist og regnfuld dag, red stabe og batteritrope i retning af fronten for at gennemføre den nødvendige rekognoscering forud for indsættelsen. Tavst gik ritter i den silende regn gennem det hårdt omkæmpede terræn. Passchendaele, hvorom der stod hårde kampe i 1914 og i 1915, blev passeret. Kortene viste at der her skulle ligge landsbyen Broodseinde, men det høje græs havde for længst skjult virvaret af gamle forfaldne og længst dårligt erkendtlige skyttegrave. Endnu for tre år siden havde den fredelige lille landsby fra sin bakke kunnet kikke ned på den rige landsby Zonnebeke for dens fod, i det fjerne se Ypres med den verdensberømte Tøjhus og kirketårne.

I dag skjuler en grå tåge den ødelagte by, hvor kun rester af tårne og pir stikker op. Desto mere indtryksfuld er de hundreder af roser, der ved det store vejkrøds oppe på bakken ved Broodseinde smykker mellem utallige kors på grave med tyske mænd, der i efteråret 1915 faldt under erobringen af denne beherskende bakke. Fra bakken gik rittet videre ned ad bakken til Zonnebeke, hvor ved ruinerne af den store gotiske kirke, vejvisere til det nye kampområde afventede.

Disse fremviste et helt nyt billede for de krigserfarne vestfrontskrigere fra Champagne, Somme, Ancre og Arras. Her var der ingen dybt begravede dækningsanlæg! Latterlig! Hvert skadestik i jorden bragte øjeblikkeligt vand! Derimod lå der betonblokke strøet overalt som buskadser og hegn. Den lave bakke, der herfra dækker udsynet til det lavere land langs fronten, og som ved Frezenberg finder sit højeste punkt – den såkaldte »Albrecht-stilling« - var bogstaveligt oversået med dem, men for en dels vedkommende så de medtagne ud. Tunge granater var slået ned tæt på dem og trykket dem ned, og på nogle var stålskelettet blotlagt af træffere. Uden skrammer var ingen kommet derfra. Også indvendig så det slemt ud. Der, hvor de lå dybt i terrænet, stod bunden under vand. Det så net ud, må man sige! Men det var bedre end intet. Pokkers også – uden dækninger, uden muligheder for at ligge ned, dette måtte altså medlemmerne af 17. Division vænne sig til. Så længe batterierne skulle afløse i de eksisterende stillinger, kunne det gå an, men helt nye stillinger uden nogen form for beskyttelse – støbning af beton var ikke muligt i den nuværende kampsituation, det ville tage alt for lang tid – gav batteriførerne store bekymringer. Observationsmulighederne var ikke dårlige. Ganske vist var der i den kraftige regn denne dag ikke meget at se, men ved dagslys og i godt vejr måtte mulighederne være gode. Staderne lå næsten alle i Albrechts-stillingen, til dels også længere fremme i hegnene, oftest i gamle husruiner, der kunne se henover bakkerne og med god beskyttelse på grund af den indvendige beton.

verden ikke ville binde sig til et fast program. Nu blev Tommys opmærksomhed vakt! Hvad skete der i de gamle kendte stillinger? Aha, de laver sløring, så står der sikkert noget inde i stillingen! Altså gå på! Og så kom de tunge granater susende. Med sine lange hyl sendte de besætningerne ind i betondækningerne og slog ned mellem pjecerne. Ind i mellem ramte de vel også betondækningerne, der rystede og bævede, slog et hjørne af, men efterlod dem stående. Når det sædvanlige antal skud var kommet, indtrådte igen ro indtil det næste fastsatte klokkeslæt. Selvom der efter denne dårlige oplevelse enhver orden omhyggeligt blev undgået, og man tværtimod forsøgte kunstfærdigt at genskabe tidligere uorden, var Tommys vrede vagt! Ethvert sted, tiltrak sig hans opmærksomhed, blev optaget i skydeprogrammet, og snart var der ikke en skydestilling, der forblev forskånet.

Situationen krævede imidlertid en kraftig indsats fra alle batterier i forsøget på med alle midler at forhindre fjendens angrebsforberedelser, en opgave, hvortil der var alt for lidt artilleri. Man måtte derfor forsøge at finde en metode, hvorved man ikke gennem påfaldende indsats igen og igen gjorde sig bemærket i fjendens opklaring. Man måtte altså forsøge at skjule den egentlige skydestilling. Med dette opnåede man gode resultater ved at batterierne placerede en pjec for sig selv. For de enkelte pjecer gav Flanderns levende hegn gode muligheder for stillinger. Betjeningsmandskabet måtte naturligvis hermed undvære de skudsikre dækninger, der kun kunne gøres nogenlunde vandtætte ved hjælp af brædder og teltduge. Disse såkaldte »arbejds-« eller »skydende« pjecer skulle alene løse de små daglige opgaver, og også de natlige opgaver på i første omgang pålagt dem. Undtaget var opgaver som artilleribekæmpelse, spærre- og virkningsskydninger, og i sær de her hyppige beordrede skydninger med krigsgas, der krævede indsættelsen af hele batteriet. Kom disse arbejdskanoner under beskydning, blev de uden problemer flyttet til en anden standplads for at genopgave den ihærdige indsats. Englænderne havde imidlertid for længst optaget den gamle stilling i deres skydeprogram, og forblev oftest trofast hermed gennem en længere periode.

Batteriernes opgave i de første dage var hovedsagelig den umiddelbare støtte til infanteriet, der var prisgivet den stærke fjendtlige beskydning i deres dårlige, fugtige stillinger, uden dækninger og med kun nogle få betonbunkere til beskyttelse. Det drejede sig om at gengælde den kraftige fjendtlige ild gennem observeret virkningskydning mod de fjendtlige grave, forstyrre observerede bevægelser, og specielt at bekæmpe hans meget vedholdende minekastere, der kun vanskeligt lod sig stedfæste. Disse opgaver blev gjort lettere gennem en række godt placerede observationsstader, der fra Albrecht-stillingen havde en ganske strålende overblik over det frugtbare polderland foran Ypres med dens mange vandløb og levende hegn, hvor det ikke blokeredes af en af de talrige ødelagte gårde eller trægrupper.

Imidlertid blev på bekostning af disse opgaver nødvendigheden af en stærk artilleribekæmpelse hele tiden mere og mere aktuel. Intet andet sted end her krævede situationen en ødelæggelse af det fjendtlige artilleri, der alene kunne forberede den forestående kamp. Den tyske hærledelse måtte gøre alt for at forstyrre fjenden i hans forberedelser til det store angreb, i et sådant omfang, at han hele tiden blev tvunget til at udsætte starten på angrebet. Alene herigennem kunne der skaffes tid til gennemførelse af de omfattende modforholdsregler. Imidlertid var en regulær artilleribekæmpelse ikke muligt med den ringe disponible artillerimængde. Der skete derfor hurtigt en betydelig forstærkning af navnlig det tunge artilleri, men også feltartilleriet modtog en væsentlig forstærkning ved tilgangen af to afdelinger fra Feldartillerie-Regiment 505, udrustet med våben af allernyeste model.

Med den vægt, der blev lagt på mobile reserver i Ludendorffs nye system for forsvarskampen, syntes det nødvendigt at anvende en del af denne nye forstærkning som mobilt artilleri ved den stødtrop, der havde til opgave øjeblikkeligt at gå til modangreb i tilfælde af et succesfuldt fjendtligt angreb. Den nuværende plan om tildelelse af allerede indsatte batterier i stødtroppen, havde kun været en nødløsning, som eksempel 3. og 9./60, der for på et hvilket som helst tidspunkt at kunne blive trukket ud, var placeret i stillinger længere tilbage. Infanteriets modangreb måtte under alle omstændigheder kunne iværksættes umiddelbart efter fjendens indbrud, mens indsat artilleri behøvede tid for at kunne hente prodserne frem. Om deres indsats alligevel ville være til nytte for stødregimentet, eller om batterierne kunne være til større nytte, hvis de forblev i deres stillinger, var som minimum tvivlsomt. Disse betænkeligheder havde allerede medført at 9./60 få dage efter indsættelsen igen blev trukket ud på bekostning af kampkraften af de indsatte batterier, og stillet til disposition som mobil batteri for infanteriets stødregiment. Da nu et samlet feltartilleri regiment blev stillet til disposition, var det nærliggende at stille feltkanonafdelingerne samlet til stødregimentets rådighed, og kun indsætte haubits-afdelingen i fronten. Divisionen var imidlertid af den formening, at de nye Feltkanon 16 var for tunge og derfor uegnet til mobil indsættelse, hvorimod de med deres længere rækkevidde var særlig velegnet til artilleribekæmpelse. De befalede derfor indsættelse af hele Regiment 505, og samtidig frigørelsen af 7. og 8./60. Dermed var hele III. Afdeling af Regiment 60 frigjort og stillet til disposition for infanteriets stødregiment.

De forladte stillinger fra 7., 8. og 9./60 blev overtaget af Regiment 505, der også denne dag afløste 9-cm Batterie 456, der blev trukket ud. For de sidste to batterier blev nye stillinger indrettet. Stabene blev i første omgang ikke indsat. 1. og 3./505 blev underlagt Undergruppe Verlorenhoek, mens 2., 4., 5. og 6./505 kom til Undergruppe Bellewaarde.

Kampkraften af de nyindsatte batterier af nyeste model med deres betydeligt længere rækkevidde, blev i første omgang udnyttet til bekæmpelse af det fjendtlige artilleri. Denne bekæmpelse blev gennemført med alle midler, ikke kun med enkelte batteriers beskydning af enkelte fjendtlige batterier, eller sammensatte skydninger med både tunge og lette batterier, men også gennem planmæssige og tidsbestemte virkningsskydninger med større artillerienheder. Det primære middel var dog artillerileveret krigsgas, samme gas som i dette afsnit i efteråret 1915 ganske vist ikke bragte de tyske angribere frem til Ypres, men dog sikrede højderne øst for Zonnebeke. Taktikken var på kort at inddele et terrænafsnit, hvor fjendens batterier havde fundet næsten fæstningsmæssig opstilling, i små felter, og lægge disse under gas. Alt efter størrelse af mål blev flere eller færre batterier indsat, både af lette og tunge kalibre, der hver enkelt havde tildelt et af de fastlagte felter, som det skulle møde med gas i overordentlig hurtig skydning og efter omhyggelige beregninger, det rette antal skud. Alle batterier åbnede ild samtidig efter en forud lagt plan, først som hurtig ild, senere langsomt dalende over den fastlagte tidsperiode, der ofte kunne være flere timer. Alt efter den ønskede virkning blev forskellige former for gas anvendt. Disse gas-skydninger satte overordentlig store krav til besætningerne, da de var forbundet med et overordentlig stort ammunitionsforbrug, og krævede en meget stram ilddisciplin og præcis skydning. Ydermere måtte oplægningen af ammunition ske under hensyntagen til deres farlighed i tilfælde af, at den skulle blive ramt af fjendtlig ild. Modsat var deres virkning også ganske fortræffelig. Det blev konstateret, at hele fjendtlige artillerireder efter et sådant gasoverfald øjeblikkeligt indstillede skydningen og var tavse gennem flere dage. Der var endog stillinger, der aldrig igen blev indsat. Det tyske artilleri opnåede i de lange uger under fjendens angrebsforberedelser, at fjenden trak hele sit artilleri betydeligt længere bagud for i det mindste at undgå gasvirkningen fra feltartilleriet, der med deres store skudhastighed var særlig egnet til gasskydninger.

Herved blev på den anden side den tyske føring tvunget til at lægge deres feltartilleribatterier så tæt som muligt på fronten. 6./505 blev derfor den 26. juni flyttet til en gammel forladt stilling omkring 1800 meter bag den forreste grav umiddelbar bag en flad bakke, hvorpå der var anbragt en observationspost.

De gode resultater i bekæmpelsen af artilleriet, lod også artilleriindsatsen mod det fjendtlige infanteri træde mere i forgrunden. Her gav det tyske fremspring foran Ypres den ellers sjældne, men særlig virksomme mulighed for at beskyde de fjendtlige grave flankerende. Det blev af højre myndigheder befalet at udnytte denne mulighed, og divisionen bestemte, at der til flankerende beskydning af grave foran højre naboafsnit skulle indsættes et batteri på den yderste venstre fløj af divisionen i »Nonne Boschen«.

Udførelse af denne ordre syntes næsten umulig. Nonne Boschen var et tidligere bøgeskov beliggende på i bakket terræn. Af de tidligere slanke bøgetræer var der nu kun sørgelige ødelagte rester, der liggende på kryds og tværs forhindrede enhver bevægelse. På de dybeste steder var jorden oprodet af granatnedslag. Det var udløbet af Haanebeek åen, og de ukrudt overgroede kratere stod fulde af vand. Ingen steder kunne man få fodfæste. Veje og gader kunne ikke længere identificeres. Men bortset fra alt dette, var pladsen taktisk set en gunstig artilleristilling. I en af de halvt ødelagte bøgetræer, der for længst havde mistet alt løv, var der endnu en forladt høchstand, hvorfra der kunne ses langt ind i det fjendtlige område. Der kunne med den udsatte position naturligvis ikke være tale om at bemane den kontinuerligt, men den kunne i perioder være til stor nytte. I dens umiddelbare nærhed var der i bakken nedgravet temmelig forfaldne, men engang godt byggede dækninger, der ville kunne give besætningerne underbringelse og en vis grad af beskyttelse. I dette område skulle der findes plads til to kanoner, mens to andre ville blive placeret i gamle, længst forladte og hårdt ramte artilleristillinger nord for Nonne Boschen, hvor der var lå to nogenlunde anvendelige betonbunkre til besætningerne.

Med usigelig besvær nåede kanonerne frem til deres stillinger i løbet af to nætter. Det var umulig at tilbagelægge »vejen« på i nat, da de tunge kanoner af nyeste model hele tiden kørte fast i mudderet eller gled ned i de meterdybe kratere, hvorfra de kun kunne bjærges under enorme anstrengelser. Endeligt var alle fire kanoner på plads, og her holdt den modige 5./505 – og da den var totalt udmattet – den afløsende 4./505 ud i ugevis trods uendelige vanskeligheder under navnlig genforsyning med ammunition, materiel og forplejning under kraftig fjendtlig beskydning, der satte ind lige så snart kanonerne åbnede deres mund, og hele tiden krævede nye ofre.

Men ikke kun opgaver som artilleribekæmpelse og flankering af stærke fjendtlige stillinger der hele tiden trak batterierne tættere på den forreste linje. En ny opgave trådte hele tiden mere og mere i forgrunden, og kunne kun løses på nært hold af den forreste stilling: forsvare mod kampvogne. Og efter alt, hvad man vidste, ville kampvogne blive det primære støttevåben under det forestående storangreb. Denne opgave kunne kun løses af kanoner, trukket frem i tæt nærhed af den forreste linje, hvor de for ikke at blive opdaget, måtte forblive tavs

indtil angrebet satte ind. På dette tidspunkt skulle de træde i funktion med egen observation til bekæmpelse af kampvognene om muligt allerede inden de nåede forreste linje, og i tilfælde af et indbrud, spærre dem den videre vej.

Til løsning af denne opgave kom i første omgang de ældre 9-cm kanonmodeller på tale, der næppe ellers ville komme til anvendelse under forsvarsslaget. Derfor var denne opgave, hvor de skulle forblive tavse indtil angrebet, som skabt til dem. De blev placeret på steder med gode oversigtsmuligheder, men specielt langs de primære veje ud af Ypres, der fortrinsvis ville blive anvendt af kampvogne, og afventede her i stille ensomhed deres time.

I mellemtiden pegede den øgede fjendtlige beskydning, den stadig mere intensive bekæmpelse af vore utrættelige batterier, at timen hele tiden kom nærmere. Batterierne led stadig mere, navnlig som regimentets 5. og 6. Batteri, der ikke disponerede over nogen form for betondækning eller beskyttende kældre, men værgeløst var placeret i buske, eller som 5. og 6./505, der få kilometer fra den forreste linje var udsat for fjendens vrede. I det omfang, det var muligt, forsøgte batterierne at udgå de fjendtlige granater gennem stillingsskifte, som eksempelvis 5. og 6./60, mens dem, der havde adgang til betondækninger eller anden form for beskyttelse, heller lod sig beskynde end bevæge sig ud i de uvisse i et dækningsløst terræn. Desto oftere måtte de såkaldt »arbejdende« pjecer skifte stilling. Men også betondækningerne skuffede mange gange den tillid, der var lagt i dem. Eksempel ødelagde den 8. juli ved 5./505 en storkalibret granat dens betondækningen, så kanonen blev tvunget til at finde en ny stilling 200 meter længere fremme i tilslutning til en anden betondækning. Samme dag blev de hårdt medtagne 3./505 og 9./60 afløst. Et forsøg på at afløse samtlige batterier under I. Afdeling 505 med batterier fra III/60 mislykkedes af betænkeligheder fra divisionen, der ikke anså batterierne fra Regiment 505 mobile nok til at danne artillerielement ved stødreserven.

Hvis fjenden hidtil havde overladt forberedelserne til den nye offensiv næsten udelukkende til artilleriet, begyndte også infanteriet fra midten af juli også at deltage i forberedelserne. Efter korte, heftige artilleriforberedelser, trængte engelske patruljer, oftest om natten, snart her, snart der frem mod vores grav, og forsøgte at tage fanger - nogle gange med held, andre gang uden - for at klarlægge sammensætningen af vore kræfter. Samtidig begyndte fjenden også at lægge de bageste områder under en voldsom beskydning. Den 12. juli blev Zonnebeke i tre timer lagt under ild fra omkring 10 batterier, og ændrede på disse få timer fuldstændig udseende. Hvor den tidligere havde været en landsby med ødelagte gårde, var den nu en eneste ruinhob. Dagen efter beskydningen var det vanskelig under ruinerne at finde den store hovedvej, der gik tværs gennem byen. Den høje ruin af den skønne romanske kirke, der endnu dage før lod ane størrelsen af den store kirke, var nu kun en samling jammerlige murrester.

Også bekæmpelsen af vore batterier blev mere og mere planmæssig. 1./60 var vedvarende under så kraftig beskydning, at den til sidst skiftede besætning med 3./60, der hidtil næsten havde været ladet i ro. Trods voldsom beskydning og store tab, fastholdt 2./60 kun deres stilling ved en periode ikke at forlade deres betondækning. Den langt fremskudte 4./60, der ikke ville opgive dens overordentlig gunstige stilling, blev afløst i dens kampopgaver af en fremskudt deling fra 5./60, der i dens nye stilling dårlig blev beskyttet. Den netop flyttede 6./60 havde også store tab i dens nye stilling.

Men den hårdest ramte var imidlertid 9. Batteri! Det havde allerede i flere dage ligget uden betondækning eller anden form for dækningsmuligheder i nærheden af stillingen foran »Grote Molen«, prisgivet de hylende granater fra de hele tiden gentagne fjendtlige beskydninger. Uanede mængder af gas- og brisant ammunition lå oplagt i nærheden af kanonerne, og i starten havde batteriet så mange skudopgaver, at der ikke kunne blive tale om et stillingsskifte. I starten havde man håbet på, at beskydningen var tiltænkt et infanteri støttepunkt, der lå i nærheden, for selvom en tung granat flere gange var landet midt i stillingen, syntes tyngden at ligge ved støttepunktet. Så blev den 18. juli et engelsk radioopkald fra et fly opfanget: et engelsk batteri havde fra flyet fået til opgave at indskyde sig mod 9. Batteri. Alligevel var der intet der tydede i retning af at indskydningen blev foretaget; der fulgte kun de sædvanlige strøskydning. Derudover var der ikke at bemærke. Men englænderne var snu. Et par godt observerede skud havde været tilstrækkeligt til indskydning, og hvor godt indskydningen havde været, viste sig den følgende aften. Præcis kl. 2230 kom den første tunge granat flyvende, og herefter fulgte den ene efter den anden i en nådesløs række. Mindst to engelske batterier skød samtidig, og det var ikke længere støild; den ene træffer efter den anden lå i batteriet. Det ville have været vanvittigt at lade den dækningsløse besætning være prisgivet de rasende granater. Leutnant Mehnert, den forbilledlige, pligttopfyldende batterifører, lod stillingen rømme. Enkeltvis søgte folkene dækning i den nærliggende infanteri-værk eller i granatkratere. Det var blevet nat, men skydningen fortsatte. Omkring kl. 2330 startede på en gang en rasende trommeild mod de forreste infanteristillinger. Hele himmelen lyste op af lynene fra de skydende kanoner og de 1000 eksploderende granater. I samme øjeblik er Leutnant Meinert tilbage i stillingen. Der så farlig ud. Alt var dækket af opsynet jord, stabler af ammunition var væk, men kanonerne var, om end frygtelig svinet til, stadig intakte. Så startede

fyrværkeriet af røde lyskugler mod himlen: spærreild! Hvor var artilleristerne? Enkeltvis dukkede de op. Men det hastede. Batteriføreren sprang selv til en kanon, ladede, rettede og skød, igen og igen sendte han fjenden sit svar. Efter få øjeblikke var der dukket så mange artillerister op, at endnu to pjecer satte i gang, og snart er alle tilbage. På trods af de rasende nedslag, trods det totale mørke, manglende forbindelser og en larm, der ikke lod kommandoer slippe igennem, manglede ikke én mand! Så lød et vanvittigt brag, skrig, ingen kunne i mørket se, hvad der var sket. Et skud lå direkte i batteriet, ødelagde en pjece, dræbte på en gang batterifører og tre mand og sårede otte tapre artillerister! Men det var ikke afslutningen. Langs fronten fortsatte de røde lyskugler med at gå til himmels med deres bøn om artilleristøtte. Ilden måtte opretholdes til fjenden havde sat den sidste kanon ud af spillet. Men langsomt mindskes den fjendtlige ild langs fronten og langsomt lader fjenden også det førerløse 9. Batteri i ro – giver den tid til bjerge nattens ofre, de pligtopfyldende ofre, herunder også føreren.

Hvad 9. Batteri oplevede denne nat, erfarede de følgende nætter også de øvrige batterier på tusind forskellige måder. Næsten hver nat brød den rasende trommeild ud omkring midnat, og næsten altid krævede de røde lyskugler spærreskydning efter spærreskydning. Hele tiden mere rasende fadt ved nat og dag de fjendtlige granater over batterierne, hele tiden blev tabene større.

Dagligt ventede man det store angreb, men endnu var det altid kun små, lokale infanterifremstød, snart her, snart der, udmattende og til stadighed med anspændte nerver som resultat. Det syntes som havde det tyske artilleri med dens aldrig tavse våben og med dens konstant gentagne planmæssige gasskydninger have sat en tyk streg gennem de fjendtlige førings planer, og måske ikke forhindret, så dog at udsætte det store angreb. Det syntes som havde det vundet tid før fjendens stormløb til at udskifte med friske enheder de tropper, der havde lidt forfærdelig under hans nu næsten to måneder langs angrebsforberedelse.

Den 26. juli indløb befalingen til afløsning. Der herskede en næsten feberagtig spænding om, hvorvidt det ville lykkedes at gennemføre den beordrede afløsning inden fjendens store angreb satte ind. Men trods den gentagne trommeild hver nat, lykkedes det at gennemføre afløsningen delingsvis gennem flere nætter.

Da den 31. juli kl. 0445 en hidtil uhørt trommeild slog ned langs hele fronten, var der ikke længere nogen tvivl om at det store angreb nu ville begynde. På dette tidspunkt var imidlertid alle regimentets batterier afløst. Kun for 2. deling af 4. Batteri ved Westhoek, 2½ km fra forreste grav, kunne afløsning ikke gennemføres. For fører for 4./60, Hauptmann Viereck, var der ikke andet at gøre end som eneste mecklenburger med sine folk at holde ud. Røde lyskugler råbte allerede efter spærreild! En voldsom begyndelse for Thüringerne, der i løbet af nætterne havde afløst over alt. Uden kendskab til terræn, til mål og alt andet, man burde vide, var de straks fra første time involveret i storkamp! Derimod vidste vores 4. Batteri besked! I uger har de ventet på denne dag, og nu var den der! »Lad dem bare komme!« sagde Vadding Viereck og lod batteriets to kanoner skyde, hvad den kunne. Fjendens var svag, kun spredt landede granater i området. Hvert kvarter lagde fjenden sin ild længere frem. Havde han allerede løbet den forreste linje over ende? Telefonforbindelserne frem og tilbage var længst afbrudt! Tåge, røg og støv forhindrede enhver observation. Efter en tid kunne man heller ikke længere se lyssignaler sendt op fra de forreste grave. Var der allerede på fjendens hænder? Rester af eget infanteri faldt tilbage. Hvor var fjenden? En uhyggelig situation! Intet mål! Klokken var blevet omkring 7 om morgenen. Kanonrørene var efterhånden så varme, at de truede med at holde op med at virke. Uden tab var det ikke gået. En mand var død, 3 var såret. Tidspunktet var kommet, hvor skydningen midlertidigt måtte indstilles og alle kræfter lægges i renovering af pjecerne og til at få bragt de sårede væk. Tilbage til betjening af kanonerne var foruden batteriføreren, der måtte observere og lede ilden, kun en officer og 7 mand inklusiv sanitets- og telefonfolk, fortvivlende få til betjening af to våben.

Lidt efter lidt klarede det så meget op, at Hauptmann Viereck, stående ovenpå sin dækning, kunne se at Tommy allerede befandt sig i Albrecht-stillingen 800 meter foran hans kanoner. En melding herom gik til gruppens kommandostation med tilføjelsen: »Infanteri går nord og syd tilbage. For batteriet er infanteridækning påtrængende«. Samtidig blev der åbnet ild mod Albrecht-stillingen, hvor der tydeligt kunne ses fjendtlig koncentration. Larmen fra infanterikampen var i mellemtiden fuldstændig forsvundet. Et foruroligende tegn! Nord for banelinjen mellem Roulers og Ypres kunne man allerede se fjenden i flanken på delingen og fra syd blev standpladserne kraftigt beskydt af maskingeværer fra et nærliggende skovstykke. Fjendtlige fly gik helt ned i 100 meters højde for at beskyde alt, hvad der viste sig omkring kanonerne. Det var ikke så sært, at mange troede deres sidste dag var kommet.

Klokken var nu blevet 8 som eget infanteri rykkede frem gennem stillingen i et modangreb. Alle åndede lettet op. En nærkamp mod en overmægtig fjende ville for den resterende besætning i deres udmattede tilstand havde været udsigtsløs. Idet omfang kræfterne tillod, forstærkedes ilden mod Albrecht-stillingen for at hjælpe eget infanteri i mål.

Betjeningen af kanonerne blev hele tiden vanskeligere. Ammunition måtte slæbes til gennem åbent terræn under kraftig fjendtlig beskydning. Kl. 0925 kom fra fronten melding med oplysningen: »Store grupper af Tommy ved og i skolehuset«. Øjeblikkeligt blev skolehuset eller nærmere betegnet den husruin i Albrecht-stillingen, der gik under dette navn, lagt under ild, og på grund af den korte afstand mellem våben og mål, var observationen god. I mellemtiden havde fjenden erkendt, at der stadig var skydende tysk artilleri i området. Fra kl. 9 koncentrerede han ilden fra flere batterier over 4./60, men ilden var dårligt rettet og lå for det meste bag og syd for stillingen. Imidlertid blev ilden stadig mere intensiv og kom nærmere og nærmere indtil 4./60 måtte indstille skydningen. Besætningen blev sendt i en nærliggende dækning, mens batteriføreren selv blev tilbage for fortsat at observere. Trods det rasende artillerislag faldt de arme folk, til døde udmattede, øjeblikkeligt i en dødelig søvn i den sikre betondækning. Efter endnu en knap halv time blev larmen fra infanterikampen igen kraftigere. Tilsyneladende forsøgte fjenden at trænge den modangribende tyske styrke tilbage. Derfor hed det igen: alle mand til kanonerne. Endnu engang skydes der så hurtigt, kanonerne kunne. Kanonerne ser slidte ud: lavetter og skolde er gentagende gange blevet gennemskudte. Rørene var dårligt nok endnu anvendelige. Bundstykkerne kunne kun åbnes med vold, granaterne klemte og det hele skete under flankerende maskingeværild på kun 800 meters afstand. Skydningen bliver hele tiden langsommere, det bliver hele tiden vanskeligere at lade og beholdningerne af ammunition hele tiden mindre. Der er knap 100 granater tilbage, og en genforsyning kan under ingen omstændigheder gennemføres. Nord for banelinjen har fjenden allerede i flere timer været på højde med stillingen og nu gik infanteriet også syd for stillingen tilbage, tæt fulgt af fjenden. Der var ikke andre muligheder end for batteriføreren med sorg i hjertet at befale rømning af stillingen.

Som drejede det sig om en ofte indøvet tjeneste blev alle kort og befalinger brændt af i betondækningen. I alt ro blev retteinstrumenter og vitale dele fjernet fra pjecerne og medtaget. Så gik det bagud, alle læsset med alt, hvad man kunne være, gennem den fjendtlige spærreild, der til stadighed lå mellem stillingen og Zonnebeke. Alligevel slap alle helskinnet igennem ildzonen.

Dermed var de sidste meklenborger artillerister ude af zonen. Ved ankomsten til hvilekvartererne i nærheden af Courtrai, hvor de øvrige batterier i mellemtiden var indkvarteret, blev de modtaget som de længst fortabte sønner. Stolte fortalte de om deres oplevelser, stolte over, at de som de eneste af regimentet havde oplevet stor angrebet, og stolte over tappert at have hjulpet i forsvaret.

XI.

Atter i Siegfried fronten i august – september 1917

Leutnant v. Beckendorf

I de første augustuger af 1917 var divisionen efter de hårde dage i Flandern, tilbage i deres gamle afsnit ved Cambrai. Infanteriet rykkede ind i linjen i rækkefølge Füs.Regt. 90, Gren.Regt. 89, Inf.Div. 75; feltartilleriets undergrupper blev de samme som under den første indsats. Der blev ikke længere skelnet skarp mellem felt- og fodartilleri. Feltartilleriet blev nu mere sammensat til »Nærkampsgupper« med tildeling af enkelte tunge artilleribatterier under kommando af feltartilleri regimentets kommandør, mens de øvrige tunge batterier blev samlet som »Fjernkampsgruppe« under kommando af divisionens blandede tunge felthaubits-afdeling. Fordelene ved denne inddeling var indlysende.

Kampsituationen havde dårligt ændret sig siden første indsættelse. Fjenden arbejdede stadig på hans stillinger ved Boursies, Demicourt og foran Havrincourt. Skanseaktiviteten var som tidligere heftig, og den fjendtlige observation fra fly og lænkeballoner ikke blevet mindre siden sidst. Derimod syntes der at være en ret glædelig mangel på ammunition ved det fjendtlige artilleri. Årsagen kunne være det enorme forbrug i Flandern og ubåds-krigen. Under den noget frække gennemførte afløsning af F.A. 241 skød de fjendtlige batterier af og til natlige forstyrrelsesskydninger, men de stoppede hurtigt. De gamle kendte mål fik med mellemrum en omgang, og i forbindelse med patruljeoperationer flammede det op en tid. Ind i mellem blev der ligeledes sendt nogle lag mod primært batterier, men på intet tidspunkt syntes der at ligge en planmæssig bekæmpelse bag. Kun 9./60 blev den 10. august hårdt ramt af to fjendtlige batterier. En kanon blev ødelagt og store skader rettet på stillingen. Batteriet blev tvunget til et stillingsskifte.

På samme måde som det fjendtlige artilleris ringe indsats, var også indsættelsen af egne batterier indenfor begrænsede rammer. Med et yderst begrænset antal skud blev de fjendtlige skansninger beskudt, og også engelske batterier blev med observeret succesfuldt skydning. Generelt trådte udbygning af stillinger og uddannelse i forgrunden.

Metoden for bygning af stillinger havde ændret sig kolossalt gennem krigen. Gennem de øgede bekæmpelsesmidler, stadig tungere kalibre, bedre ammunition var konstruktion af skudsikre stillinger reelt blevet en umulighed, og batterierne måtte i stedet undgå beskydning ved at gøre sig usynlig. På den anden side gjorde bedre opklaring gennem fly, balloner og lyd- og lyspejling det stadig mere vanskelige slørings forholdsregler nødvendige. Endnu langs Somme havde man opstillet fire pjecer på ræd og række og forbundet dem med en løbegrav, hvorfra dækningerne blev gravet i dybden, hvorimod de nu blev placeret spredt under udnyttelse af selv den mindste naturlige dækningsmulighed, og med streng undgåelse af påfaldende konstruktioner. Enkelte pjecer, kaldt »Arbejdspjecer« eller oftest »skydende pjecer« blev placeret væk fra hovedstillingen, og overtog de daglige forstyrrelsesopgaver. Gennem en forsigtig ildledning og stillingsskift forsøgte man at narre fjenden og sprede hans ild. De »bombesikre« dækninger mistede deres nimbus. Det vanskeligste, men også det vigtigste var den omhyggelige udførelse og vedligeholdelse af den såkaldte »flyverdækning«, af franskmændene kaldt »camouflage«. Fjendens artilleri var, med deres bedre forsyning med materialer, lettere i stand til at bære deres konstruktioner usynlige fra luften. Ved de tyske batterier måtte fantasi og dygtighed i højere grad bringes i anvendelse som udslagsgivende faktor. I praksis betød for mandskabet ordren »etabler flyverdækning«, at man kastede en håndfuld græs på alt, hvad der lå i nærheden af stillingen. Ret sarkastisk stod der i en erobret engelsk befaling: »at et tysk anlæg er færdig og skal bekæmpes, erkendes bedst ved, at tyskerne begynder at etablere flyverdækning«. På luftfoto var det mest afslørende skarpe kanter, skygger, veje og farveforskelle med omgivelserne, alle faktorer der måtte tages med i betragtning ved ethvert stillingsbyggeri. Det drejede sig om en dygtig tilpasning i terræn, fantasi og en energisk opretholdelse af flydisciplin. Mange batterier lærte det aldrig under krigen, andre bragte det til bemærkelsesværdig perfektion, og havde som belønning langt færre beskydninger.

Trods den ringe artilleristyrke i afsnittet, var to batterier af regimentet trukket tilbage til prodsernes kvarterer til uddannelse. Her øvede de en artillerist uendelig mange kundskaber og opfriskede meget, der var blevet glemt. Som noget nyt kom anvendelsen som panserværn og som stødbatteri. Hvor de tidligere ensformigt havde været indsat i spærreskydning, måtte de nu vænne sig til en hel række af nye funktioner. Batterierne øvede forspændt i terrænet sammen med infanteriets hvilebataljon, og lærte de nye grundregler for bevægelig krig. Særlige kurser

blev afholdt i bliksignal og telefontjeneste ved afdelingerne. De første igennem en sådan periode var 1. og 5./60, der efterfølgende blev inspiceret. I mellemtiden blev begge batterier den 26. august alarmeret og bragt til Gruppe Caudry, der var involveret i en kamp ved Bellicourt (25 km syd for Cambrai). De returnerede allerede den 3. september, hvor de afløste 3. og 6./60. Stabe og batterier langs fronten blev af de højre stabe uddannet til større smidighed og selvstændighed gennem hyppige øvelser i ildledning med vekslende grundlag.

I Fontaine N.D., hvor få måneder senere de fjendtlige kampvogne rullede frem mod os, blev der for alle regimentets officerer gennemført uddannelse i Pulkowski systemet, der fremtidig skulle danne grundlag for artilleriets kampmåde. Der herskede en god stemning i hele divisionen under indflydelse af det flittige arbejde og dedikation til de store tanker, Ludendorff havde til organisering af det stadig mere frygtelige forsvarsslag,

I de første dage af september besøgte H.K.H. Storhertugen endnu engang sine tropper. I St.Olle blev der for alle i hvil værende dele af regimentet afholdt en festlig gudstjeneste. H.K.Højhed holdt sig heller ikke tilbage fra at besøge 2. og 4./60 i deres ildstillinger, og glædede en række underofficerer og mandskab med udmærkelser.

På den måde gik ugerne hurtigt. Der var denne gang kun få tab at beklage. Under observation blev Kanonier Heinrich fra 9./60 den 1. september hårdt såret. Ved 1. Batteri skete der under afløsningen en beklagelig ulykke da en granat blev tabt og kostede to gode mænd livet.

Anden periode i Siegfried-Fronten var kendetegnet af ivrigt arbejde i en rolig front, rekreation og stålsætning til kommende vanskelige dage. Da Res.F.A. 27 fra 204. Württ. Inf.Div. afløste i tiden 21. til 24. september, var regimentet tilbage på fuld højde af præstationsmuligheder. De mange bevægelser blev kvitteret af fjenden gennem en livlig forstyrrelsesild. Undervejs til banegården i Cambrai-Annexe blev 8./60 ramt af flybomber, der beklageligvis kostede tab blandt mandskabet og blandt hestene. Det var et forvarsel om de blodige kampe, regimentet for anden gang skulle igennem i Flandern.

XII

Anden indsats i Flandern i efteråret 1917

Oberleutnant d. R. Carstens

Batterifører for 2. Batteri

Da batterierne i slutningen af juli 1917 blev transporteret væk fra Flandern, vidste de, at krigen bag dem indenfor kort tid ville bryde voldsomme ud. Dette var sket. 4. Batteri havde oplevet den første ildstorm. Efter i juni med angrebet på Wytschaete-buen havde frigjort den truede højre flanke, gik englænderne med deres hele opbud af overmagt i mennesker og materiel, til storm over sletterne ved Ypres mod de bakker, hvorpå den tyske front klamrede sig. Offensiven havde store mål: den skulle gennembryde 4. Armee, befri Belgien og frem for alt Flanderns kyst, hvorved tyskernes ubådsbaser i Brugge og Ostende ville blive erobret.

Det engelske angreb havde presset den tyske linje flere kilometer tilbage, men havde ikke opnået gennembrud. Vedholdende og uden hensyntagen til tab kastede de fjendtlige hærførere hele tiden nye troppe, nye masser af artilleri og fly ind i kampen, for dog til sidst alligevel at bryde den tyske front. På den måde bølgede forsvarsslaget – ved siden af Somme-slaget det størst under krigen – nu gennem otte uger frem og tilbage.

Da regimentet den 24. og 25. september blev indladet i Cambrai vidste alle, at turen gik til Flandern. Når 17. Inf.Div. en tid havde ligget i en rolig front, måtte der igen følge »et store svineri«, da divisionen regnedes for god og stod i første række blandt de tyske tropper. Alligevel lå et pres på sindene, som de gik storkampen i møde, der ytrede sig i tankerne om, at hvis man først var »der inde« ville det hurtigt igen gå »mod at komme ud«.

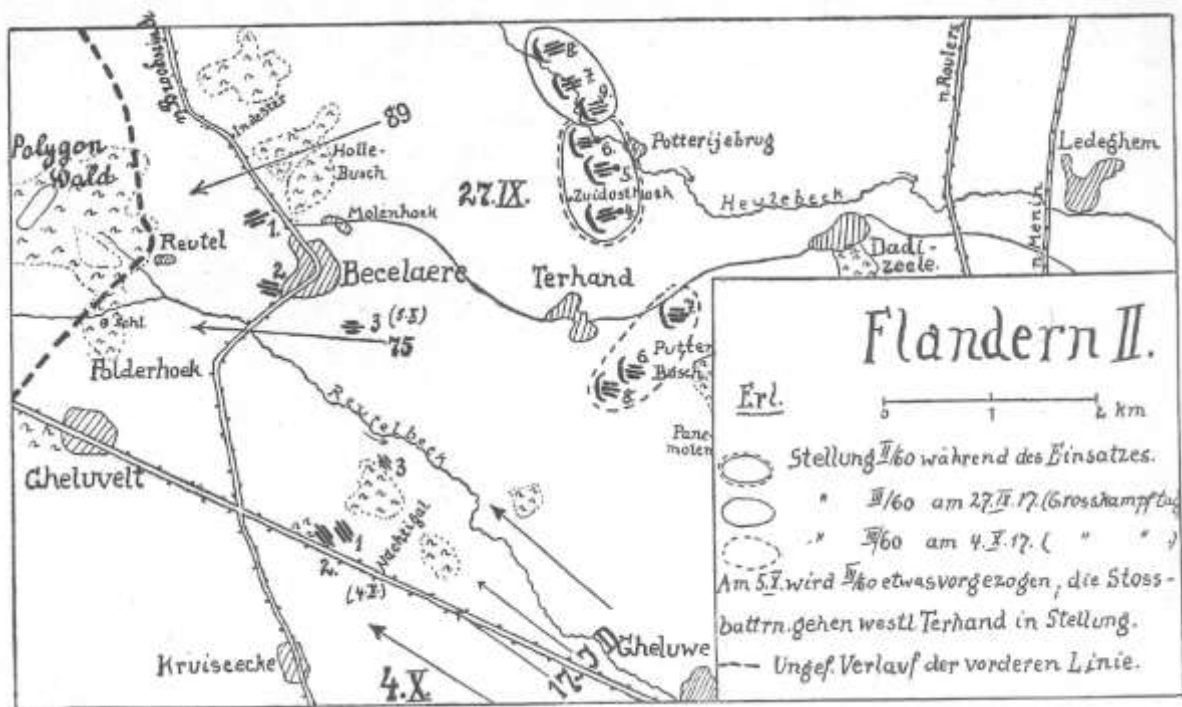
Hvor ville blive sat af toget? Ville vi få en smule tid til opklaring og indretning? Ville vi straks blive kastet ind i heksekedlen? Navnene på stationerne blev søgte på kortene fra juli; så hed det i toget: »Udstigning!«

Målet for turen var omegnen af Kortryk - for de fleste stabe og batterier banegården Harlebeke nordøst for Kortryk. Her afventede allerede Artillerie-Kommandeur 17, den afholdte Oberst v. Fumetti, der med sin altid elskværdige og hjælpsomme adjutant, Oberleutnant Langenbeck, de første transporter for at give den befalingen for den kommende indsats.

Divisionen var underlagt Gruppe Wytschaete, der var indsat på den sydlige del af fronten i Flandern. Den var bestemt til at være indgrebsdivision og skulle som sådan afløse den 16. bayr. Inf.Div. og med den bayr. F.A. 8.

Stillingsbyggeri og kamptaktik havde gennemgået en væsentlig forandring i løbet af den lange stillingskrig på baggrund af erfaringerne herfor og specielt fra de hårde kampe på Somme. Tjenestereglementerne fra krigens begyndelsen havde i 1914/15 begrænset sig til én eneste stærkest muligt udbygget forsvarslinje, hvorom kampen skulle føres med alle disponible midler. Allerede i sommeren 1915 blev der bag den allerede i *to linjer* første 1. stilling, beordret udbygning af en 2. stilling med stærkt beskyttede dækninger. Denne skulle frem for alt forhindre fjendens indledende resultater i at udvikle sig til et fuldt gennembrud af forsvaret. Denne 2. stilling – om end kun svagt besat – havde under efterårsslaget i Champagne vist sin værdi. Det havde blot vist sig, at denne 2. stilling skulle ligge i større afstand bag 1. stilling så den tvang fjenden til et stillingsskifte og nyindretning af dens angrebsartilleri. Det enorme materielslag vore fjender indsatte i Somme 1916 og den stædighed, hvormed de månedlang med nye angreb søgte at gennemtvinge en afgørelse på trods af de ringe resultater og store tab, beviste, at kun et omhyggeligt forberedt forsvar, en vidtgående opbygning og fordeling af dækningskonstruktioner, et forsvar i stor dybde og en helt ændret kamptaktik ville give mulighed for den fremtidige succes i forsvar. I stedet for et stift forsvar i en let erkendelig linje, skulle der gennemføres en bevægelig kamp i en befæstet dybdezone. Den mindst mulige besætning i den forreste grav fik tilladelse til at vige ud under voldsomt beskydning og rømme den forreste stilling overfor angreb af overvældende fjendtlige kræfter. Herefter skulle en indtrængt fjende rammes af en sammensat virkningsskydning fra artilleriet og herefter igen kastes ud af et øjeblikkeligt eller et planlagt modangreb med stærke, bagvedliggende styrker. I denne forbindelse udskilte kampbataljonerne et beredskab af reserver, mens der bag stillingsdivisionen placeredes indgrebsdivisioner med opgaven at retablere den tyske linje i tilfælde af fjendtlig indbrud.

17. Inf.Div. blev hermed stillet overfor en ny opgave. Hidtil havde kun Gren.Regt. 89 med I. Afdeling af regimentet gennemgået uddannelse som støddgruppe i juni 1917 ved Epinoy, der imidlertid ikke var gået længere end som fredstids feltøvelse. Da eget artilleri i tilfælde af fjendtligt indbrud formentlig stadig ville være kampdueligt, kunne divisionens infanteriregimenter undvære dele af divisionsartilleri. Regimentets II. Afdeling blev der-

KORT 17

for stillet til rådighed for stillingsdivisionen som artilleri af 2. bølge under betegnelsen »Forstærkningsgruppe A«. Stillingsdivision var 50 Res.Div., der efter de store kampe den 26. september blev afløst af 19. Res.Div. III. Afdeling blev i første omgang tildelt 17. Division som artilleri stødtruppe, men blev allerede to dage senere ligeledes underlagt »Forstærkningsgruppe A«.

I tilfælde af et indgreb var divisionen opdelt i tre detachementer: Detachment Hagedorn med Inf.Regt. 75 og 1. Batterie; Detachment Quednow med Gren.Regt. 89 og 2. Batterie og Detachment Massenbach med Füs.Regt. 90 og 3. Batterie. Hver detachement havde underlagt pionerer og batterierne hver $\frac{1}{3}$ af 1. Munitions-Kolonne 815. I. Afdelings batterier fik altså den egentlige opgave som stødbatterier, der skulle følge med infanteriet frem og støtte med direkte observeret skydning. Det var en vanskelig opgave. Kunne man overhovedet slippe igennem fjendens spærreskydninger ved højlys dag med kanoner og ammunitionsvogne?

Regimentet blev mødt af et strålende dejligt efterårsvejr som de nåede kampområdet. Som underbringelse fik det tildelt området Moorseele, Ledeghem og Rolleghemcapelle. Landsbyerne var i forvejen stærkt belagt med mennesker og heste så batterierne for største parten måtte slå bivuak. Området lå udenfor rækkevidde af fjendens artilleri, men fik derimod ofte besøg af fjendtlige fly, der gennem bombekast også satte det store ammunitions-depot ved Ledeghem i brand.

De først ankomne batterier kunne den 25. september begynde rekognoscering af det formodede indsatsafsnit. Den nordlige begrænsning af Gruppe Wytschaete gik gennem Polygon skoven til kroen In de Ster, halvvejs mellem Broodseinde og Becelaere. Den sydlige begrænsning for højre fløjdivision, hvor primært et modangreb ville komme på tale, gik lige syd for Gheluvelt. Den forreste infanterilinj løb gennem den vestlige del af Polygon skoven, vest om slottet i Polderhoek, vest om Gheluvelt. Det tyske kampområdet beherskedes af ruinerne af landsbyen Becelaere, placeret på et højedrag lige bag Flandern-stillingen, og hvor vejen mod nord gik i retning af Broodseinde på bakkerne øst for Zonnebeke. Det var et typisk flamsk landskab: mange enlig liggende gårde med hække, trægrupper, haver og grønne marker. Mange steder var terrænet sumpet, blandt andet langs Reuterbeek, der gik gennem området sydvest for Becelaere.

Bayernerne, der to gange havde været indsat i modstød, kunne give værdifulde råd. De rådede til at efterlade alle rideheste bagude, et råd 2. Batteri allerede dengang fulgte. Under marts offensiven i 1918 gjorde også de to øvrige stødbatterier dette.

Regimentets II. Afdeling blev allerede indsat den 25. september; de tre batterier gik i stilling ved siden af hinanden vest for Dadizeele. 6. Batteri stod ved Heulebeek, 5. Batteri til venstre herfor på vejen vest for Potte-reybrug, 4. Batteri få hundrede meter længere mod syd. Der var for batterierne ingen jorrdækninger. Hække og

træer dækkede kun for flyversigt. I det omfang der ikke fandtes huse, måtte man forsøge at skabe sig tag over hovedet ved hjælp af bølgebliksbuer og -plader. Det kunne ikke lade sig gøre at grave sig ned, da man straks stødte på grundvandet. Man lagde sig tæt ved siden af hinanden og tænkte med længsel på de gode stillinger ved Cambrai.

Den 25. september kunne der allerede mærkes en øget fjendtlig artilleriindsats i forhold til dagene før. Kraftig ildoverfald ramte infanteristillingerne og i artilleriområderne søgte eksploderende lydditgranater [Pikrinsyre baseret sprængstof] de mange tyske batterier.

Den 26. september kl. 5 forstærkede ilden til trommeild og varslede en storkampdag. Indgrebsdivisionen blev gjort klar til indsættelse.

Detachment Quednow med 2. Batteri tog opstilling i skovstykket Puttenbosch og afventede her yderligere befaling. Til højre herfor stod Detachment Hagedorn med 1. Batteri. Füs.Regt. 90 med 3. Batteri blev af division stadig holdt tilbage. 3. Batteri kom denne kampdag ikke til indsættelse. Hos Grenadererne kom der omkring 10 melding om, at fjenden på højre fløj af Gruppe Wytschaete og ved højre nabodivision var brudt ind, havde erobret Polygon skoven og trængt frem til In de Ster på hovedvejen. Kort efter kom ordren: Detachment Quednow klargør i området Zuid-Oosthoek til modstød mod indbrudsstedet. 89'erne trak derfor mod nord og kom derfor til højre foran 75'erne. 2. Batteri fulgte med og fandt en beredskabsplads med flydækning ved Potte-reybrug. Endnu engang betød venten i uvished og spænding. Fremsendte officerspatruljer til rekognoscering opnåede kun få resultater. Der kom hverken nyheder fra fronten eller fra divisionen. Den fjendtlige beskydning øgedes for igen at svinde. Ville det overhovedet komme til indsættelse?

Så, kl. 14 fik detachementet ordre til angreb, støttet og ledsaget af batteriet ved Becelaere. Altså sæt i gang! Alle mærkede ordrens strålende kraft, musklerne hærdede. Netop som batteriet forlod dens beredskabsplads ankom feltkøkkenet anført af Oberveterinär Dr. Lenze og trompeteren! Desværre få minutter for sent; imidlertid kunne den om natten bringe batteriet på dens langt fremskudte post den længe savnede spise og drikkevarer.

En fremrykning ad de kraftigt beskudte landeveje syntes umulig, så fremrykningen måtte ske ad de mindre udsatte biveje. Batteriføreren måtte imidlertid hurtigt lade gøre holdt for selv først at rekognoscerer fremkommeligheden. Den fjendtlige ild blev voldsommere og voldsommere lige så snart englænderne opdagede de første tegn på modangreb fra bakkerne nord for Becelaere. Granaterne eksploderede hele vejen rundt, borde sig klukkende ned i den våde jord. Fontæner af sumpet jord steg op, så snart granaterne ramte og med de modbydelige brag slukkede alt levende indenfor rækkevidde. Shrapnels eksploderede i lav højde over veje og marker hvor grenadererne i enkeltkolonne nærmede sig. Her og der opstod der pludseligt huller i de lange menneskerækker, men lukkede sig igen. Ilden var ikke i stand til at standse angrebet.

De første batterier med 2. i spidsen, var allerede nået frem over Molenhoek. den havde overskredet landevejen nord for Becelaere og kunne støtte infanteriet fra stillinger vest for vejen; kun en kort periode forhindrede den fjendtlige beskydning, at ilden blev opretholdt.

Under tilbagekørslen af prodserne blev Leutnant d.R. Paaschen hårdt såret.

For det andet batteri var en fortsat fremrykning i den påbegyndte retning umulig. Da batteriføreren havde fundet en skydestilling, blev batteriet trukket frem ad vejen syd for Becelaere. Det lykkedes! Ildstillingen var næsen den samme, som det bayriske stødbatteri havde anvendt. Fra et granatkrater umiddelbart foran stillingen var der god overblik. Men hvor var ven, og hvor var fjende? Solen stod lavt i vest og blændede øjnene og skjulte alt i et lysskær. Man kunne ganske vist fornemme grupper af soldater, der løb mod vest, men det var ikke muligt at se, om de bar engelske tallerkenhjelme eller tyske stålhjelme. Der var derfor ikke andre muligheder end at lægge ilden mod englændernes terræn længere tilbage og dermed forstyrre de engelske forstærkninger. Det lykkedes ikke fuldstændig udsendte patruljer at opnå forbindelse med kommandostationer eller skabe klarhed over situationen.

Selvom batteriet stod på en langt væk synlig bakke, og ikke som det var hensigten, i en dækket stilling, blev den kun beskudt af ringe strøild. De fleste granater eksploderede i hus og kirkeruinerne i Becelaere. Rød tegl og hvid kalkstøv blev hvirvlet op i den nedgående aftensols stråler.

Natten faldt og kamplarmen døde ud, men granaterne fra både ven og fjende fortsatte deres flugt frem og tilbage over fronten i forsøget på at vanskeliggøre kolonner og reserves bevægelser. Flere steder slog flammer ud af hække og skovstykker hvor fjendens ild havde sat ild i ammunitionsdepoter.

Det 1. Batteri blev trukket ud i løbet af natten. 2. begyndte om morgenen deres blodige arbejde på ny med større virkning end dagen før. I det klare morgenlys var det tydeligt at se englænderne forstærke deres front. Fra horisonten bevægede sig kolonner af muldyr og bærere med ammunitions-kasser; grupper og delinger af englændere var på vej mod den forreste linje. Det var mål for batteriet. Løbske heste, styrtende mennesker og omkringløbende viste artilleristerne, at virkningen var god.

Målene blev hurtigt for mange, at batteriets kapacitet ikke længere var tilstrækkelig. På meldinger fra batteriet begyndte haubitserne at sende deres frygtede granater. Modsat deres urolige infanteri, var fjendens artilleri mere rolig, og kun først hen i skumringen iværksatte det kraftige ildoverfald, som det tyske artilleri straks gengældte.

Om natten til 28. september blev også 2. Batterie frigjort. Tidligt på morgenen nåede det tilbage til dets beredskabsområde. Den første indsættelse som stødbatteri var afsluttet.

17. Divisions modangreb var ikke lykkedes til fulde, men fjenden dog et godt stykke kastet tilbage. For batteriet havde storkampdagen bevist, at angreb var mulig. De havde vist infanteriet, at de ikke bar angrebsbyrden alene, og havde forstærket kammeratskabet mellem våbenarterne. Batteriernes tab havde været forbavsende få. Ved 1. Batteri var en mand faldet, ved 2. Batteri to mand såret. Også tabene blandt hestene var få.

II. Afdelings langt længere bagud stående batterier havde haft det værre. Frem for alt havde 6. Batteri lidt under strøilden af de bageste områder: Leutnant Heber og Freiherr v. Maltzahn blev såret. I 4. og 6. Batterie var Gefreiter Puls og Scharnweber faldet og i 6. Batterie alene var 4 mand hårdt såret.

III. Afdeling var om eftermiddagen den 26. september blevet indsat øst for Terhand ikke langt fra Puttenbosch, men allerede trukket ud igen samme aften uden at det var kommen til megen skydning. Om formiddagen den 27. september blev den underlagt »Forstærkningsgruppe A« (II/60) og gik i stilling langs Heulebeek til højre for II. Afdelings batterier.

De næste bragte hverken II. eller III. Afdeling særlige begivenheder. De dejlige efterårsvejr kompenserede for de manglende stillinger. Placeringen så langt tilbage, og de dermed forbundne begrænsede observationsmuligheder og vanskelige ildledelse, forhindrede batterierne i at opfylde særlige artilleriopgaver. De måtte begrænse sig til spærre- og virkningsskydninger, og hjælp især den 1. oktober med at afvise engelske delangreb og med at holde modstanderen nede. Den fjendtlige ild var skiftende og mindskedes efter storkampen den 26. september, for så igen langsomt igen at øges. Ved 8. og 4. Batteri medførte det på ny sårede.

En befaling til Gruppe Wytschaete stillede i de første dage af oktober III. Afdeling overfor nye opgaver. Den skulle overtage beskydning af mål, observeret af fly, og dens skydninger skulle ledes fra fly. Til løsning af denne opgave skiftede batterierne om natten 3. til 4. oktober stillinger til området vest for Puttenbosch, mens afdelingens kommandostation den 5. oktober blev flyttet til Pannemolen, efter at den oprindelige var blevet ramt af fjendtlig ild.

Under stillingsskiftet faldt batterifører for 8. Batteri, Oberleutnant d.R. Franz Lindstaedt, et hårdt slag for regimentet! Ved Leichte Munitionskolonne I, som adjutant ved haubis-afdelingen i IX. Reservekorps, som fører for 6., 2. og 8. Batteri, ved regimentet siden krigens udbrud, havde han som få andre officerer ved regimentet vist sig som en mand af rolig gemyt, stor tapperhed og utrættelig virkelyst, som fremragende artillerist og stillingsbygger.

Dårligt vejr forhindrede III. Afdeling i at løse den pålagte opgave, og måtte som de øvrige begrænse sig til støtte af infanteriet gennem spærre- og virkningsskydninger. Ganske vist kunne besætningerne søge ly for vejrliget i de forladte huse, men mod den stærke fjendtlige beskydning var der næppe mulighed for beskyttelse, og nødvendiggjorde derfor et stillingsskifte nogle hundrede meter for 7. og 8. Batteri.

Slaget den 26. september havde slidt hårdt på divisionens infanteri, og tabene havde været forskrækkende høje. Derfor blev den 29. september de tre indgrebs detachementer placeret bag den mindre udsatte venstre fløj af Gruppe Wytschaete og med dem også batterierne fra I. Afdeling. 1. og 2. Batterie kom i kvarter i Halluin, 3. Batteri i Menin. I Halluin blev store fabrikshaller anvendt til underbringelse af mandskab og heste. Det konstant nødvendige alarmberedskab krævede en koncentreret placering og der kunne også kun i meget begrænset antal gennemføres øvelser.

De næste dage stod i opklaring tegn af det nye indsættelsesområde. Alle officerer og underofficerer måtte kende området, da hver i sær kunne komme i den situation at måtte handle selvstændigt. Tegnene på et nyt stort engelsk anlæg blev flere. Bestod de hos de højre stabe i meldinger fra fly og fra jorden, så mærkede batterierne det i talrige omhyggelige befalinger, og frem for alt i forhøjet beredskab. Næsten hver morgen stod stødbatterierne afmarch klar i deres beredskabsområde. Presset fra den passive venten, uvisheden og spændingen tærede på kræfterne.

Den 3. oktober måtte starten på det engelske angreb forventes, og batterierne rykkede frem til deres beredskabspladser på kanten af det fjendtlige ildområde. 3. og 1. Batteri havde pladser lige nord og syd for landsbyen Gheluwe, hvor der var en egnet sløring mod fly ved gårde og under træer. 2. Batteri stod sydvest herfor ved en gård, omgivet af vand, der samtidig tjente som kvarter for et batteri af stillingsdivisionen. Timerne gik uden at der blev givet ordre til angreb, og der kom også næsten ingen informationer om situationen langs fronten. Opmærksomt fulgte man de fjendtlige fly med øjnene og forsøgte at fastlægge retningen af den fjendtlige ild, men

batterierne blev forskånet for beskydning. Mon, som den 26. september, eftermiddagen ville bringe ordre til indsættelse? Men også eftermiddagen gik og som det begyndte at blive mørkt, blev batterierne sendt tilbage i deres kvarterer.

Nogle få timer kunne mand og heste hvile, så vækkedes de sovende af en trommeild, der ifølge en beretning fra kommandøren til Storhertugen, regimentet aldrig tidligere havde oplevet. Den 4. oktober skulle blive en stor-kampdag. Tidligt på morgenen stod batterierne igen på deres beredskabsposter. Det skønne efterårsvejr var forsvundet og i stedet var himmelen overskyet. På slagmarken i Flandern tordnede og buldrede, brølende og bragede det. De engelske fly fløj under de lavthængende skyer, hvor de blev modtaget af rasende maskingeværild. De sidste kolonner, der havde bragt ammunition frem til stillingsbatterierne, hastede forbi, her og der med en såret hest, lykkelige over at være sluppet ud af helvede ved fronten.

Omkring kl. 10 kom der underretning om, at fjenden endnu gang havde stormet højderyggen nord for Becelaere, og havde overskredet den store landevej. Hvor langt, fjenden var trængt frem, kunne ikke fastlægges. En melding angav som formodet forreste linje landevejen mellem Becelaere og Gheluvelt. Becelaere måtte altså være gået tabt. Meldingen blev kort efter berigtiget: Becelaere var endnu på tyske hænder. Omkring kl. 10 blev der givet ordre til modangreb: de tre detachementer skulle kaste fjenden, der var trængt frem gennem Polygon skoven og Slot Polderhoek, tilbage over Slot Polderhoek i rummet mellem Gheluvelt og Reutelbeek. Grenaderne havde midten med Füsilierne til højre og 75'erne til venstre.

2. Batteri blev på ordre underlagt direkte under divisionen, men dens opgaver forblev de samme som de øvrige: støtte til infanteriets angreb. Den fjendtlige ild var kraftig, den slog ned over alle kendte batteristillinger og fordelte spræng- og shrapnelgranater over veje og sænkninger i terrænet. Og for at kunne rykke frem over angrebsterrennet måtte batterierne anvende den store vej Menin – Gheluvelt mod fronten. Den henlå død og forladt, og kun enkelte sårede anvendte den på vejen tilbage. Brostenene var mange steder revet op, vejen spærredes af sønderskudte træer og ammunitionskurve og døde heste viste kolonnernes vanskelige arbejde.

Opgave og terrænet trak 1. og 2. Batteri frem i nærheden af et øvelsesværk ved Pionerpark Nachtigal halvvejs mellem Gheluwe og Gheluvelt lige nord for hovedvejen. Kort efter kl. 12 var 2. Batteri i stilling, og kort efter kørte 1. Batteri frem bag den, som var det på en øvelsesplads. Den første svære del var lykkedes! Stilling var i skjul og observationsstedet lige i nærheden.

Som den 26. september forhindrede manglende observationsmuligheder den direkte støtte af infanteriets angreb, men det lykkedes i nogle sigtbare perioder på anmodninger fra infanteriet, at lægge steder under beskydning, hvor englænderne sås under bevægelse eller hvor infanteriet stødte på særlig modstand. Sigtharheden forringedes imidlertid, og da det ydermere satte ind med regn, kunne batterierne kun efter kort beskyde området bag fjendens linje.

Også 3. Batteri trådte an kl. 12. Den var delt i to delinger, der skulle følge Füsilier-regimentets angrebsbataljoner. De rykkede frem gennem dalen omkring Reutelbeek indtil sump, granatkratere og pigtrådshindringer tvang dem ud på vejen Menin-Ypres. I galop gik det igennem den fjendtlige ild forbi de to andre batterier til Reutel, hvor der var egnede stillinger, hvorfra infanteriet kunne støttes. Også mål i Polygon-skoven blev kæmpede med godt resultat.

1. Batterie rykkede om aftenen den 4. oktober til Halluin. Også 2. Batterie blev allerede natten til den 5. trukket ud, men forblev på dens beredskabsplads. Ved middagstid den 5. oktober blev begge batterier endnu engang sendt frem tæt syd for landsbyen Terhand. De kom dårligt til skud da solflimmer og regnbyger gjorde observation næsten umulig på de lange afstande. Om aftenen kunne de marcherer tilbage til deres kvarterer. De var dårligt sat i gang da et kraftigt ildoverfald slog ned i de forladte ildstillinger.

Regiment 90 var i løbet af natten til 5. oktober forskudt med højre. Denne forskydning måtte 3. Batteri følge i den lyse morgen på trods af talrige lænkeballoner. Under stillingsskift slog en granat ned i forspandet til en ammunitionsvogn og dræbte kusen og to heste. I den nye stilling nord for Reutelbeek ikke langt fra Becelaere blev batteriets to delinger igen samlet. De kunne med godt resultat lægge ild over fjendtlig trafik og maskingeværer.

Samme dags aften blev 3. Batterie indsat ved Terhand efter at den var trukket væk fra Becelaere. Marchen tilbage fra Becelaere vil for alle, der deltog, forblive uforglemmelig. Vejen var dækket af det ene granatkrater ved siden af den andet, og i mørket kunne man kun ane, hvor vejen gik. Alligevel måtte turen tilbagelægges i galop på grund af den stærke beskydning. Tidligt om morgenen den 6. oktober kunne imidlertid også Batteri Wendt gå i kvarter.

Endnu engang var tabene blandt de tre stødbatterier bemærkelsesværdig få. 3. Batteri havde en død og to sårede, 2. Batteri to sårede. Større var tabene blandt hestene, specielt i 3. Batteri.

II. Afdeling havde med dens tre batterier for fuld kraft deltaget i slaget. Alene den 4. oktober havde dens 12 haubits skudt 5.884 skud. Desværre havde 4. Batteri store tab. Leutnant d. R. Havemann og Beneke og fire mand blev såret og en artillerist faldt, også 5. Kompanie havde en død og en såret.

Det andet store angreb under Flandern slaget havde i den grad svække divisionens infanteri, at den måtte afløses. Indgrebs-detachementerne blev endnu en gang den 9. oktober hele dagen trukket frem på deres beredskabspladser, men kom ikke til indsats. Det lykkedes stillingsdivisionen uden hjælp at afvise de kraftige engelske angreb.

De sidste dage var ikke lette for II. og III. Afdeling. Omslaget i vejret den 4. oktober havde bragt et råt og fugtigt vejr, hvor ophold i de ikke udbyggede stillinger krævede stor udholdenhed for besætningerne. En artillerist i 4. Batteri blev dødeligt ramt af en granat, en anden såret. Batteriets skydning forblev livlig.

Den 10. og 11. oktober forlod regimentet slagmarken i Flandern mod gode kvarterer i Tourcoing og Moeskroen.

Divisionens kampe havde kun været en del af den lange kæde af slag i Flandern, og den havde ikke opnået den triumfale sejr. Den havde imidlertid på ny understreget dens gamle renommé af pligttroskab, udholdenhed og pålidelighed.

XIII.

Stillingskamp ved Lens i vinteren 1917/18

Leutnant d. Res. Kulenkampff-Pauli

Ordonnans-officer ved regimentsstaben

Regn og storm jagede over Flanderns landskab som den 10. oktober 1917 befalingen kom, der frigjorde divisionen fra opgaven som støddivision; en indsats som 2. bølge under Gruppe Lille synes at love en roligere periode. Den følgende dag marcherede regimentsstab og II. Afdeling til Tourcoing, III. Afdeling til Mouscron (Moeskroen), alle lettet om hjerterne med udsigten til de kommende dage, men også vemodige ved tanken om de kære kammerater, vi havde måtte efterlade i Flanderns jord så som Oberleutnant d.R. Franz Lindstaedt og så mange andre! I/60 fulgte dagen efter, der imidlertid også bragte den befaling, der fratog os udsigten til en hvileperiode: 17. Inf.Div. skulle afløse 7. Inf.Div. i Gruppe Loos. Derfor var regimentet allerede den 13. oktober igen på march mod de tildelte midtvejskvarterer i omegnen af Seclin. Den følgende hviledag kom en tilbagekaldelse af ordren og den endegyldige ordre til afløsning af 36. Res.Div. (Res.F.A. 36) i et afsnit syd for Lens ca. mellem Avion og Acheville. I nætterne til den 16. og 17. oktober rykkede batterierne delingsvis ind i de nye stillinger. Hermed begyndte for alle en tid med helt nye erfaringer: hidtil havde regimentet kun kendt krigen i landlige omgivelser. Nu skulle den til tilpasse sig til det, stillingskrigen havde udviklet sig til i et industriområde. Det var et fladt terræn kun brudt her og der af kegleformede slaggebjerger, hvor man helt i det fjerne kunne se Vimy og Loretto højderne. Dyrkede marker eksisterede dårligt nok, højst små græsninger og med større og mindre bebyggelser, oftest kun fabriksarbejder huse. Huse og veje var dækket af et lag af mørke kulstøv – et uskønt område. Endnu mere trist så det ud i den egentlige kampzone; ødelagte huse og fabrikker havde krigen jo allerede rigeligt vist, men aldrig så mange og så koncentreret som her: mellem forreste grav og 9 km tilbage var der intet andet end sønderskudte kulminer, ødelagte slaggebjerger med sammenstyrtede elevatorårne, hvis store motorer, der som ved Mericourt slaget viste, hvor vigtig disse anlæg havde været i fredstid. Avion, der engang havde været en forstad for minearbejdere syd for Lens, var en total ruin. Der var ikke længere noget tag. Tæt langs dens østkant gik den forreste stilling over et stor slaggebjerg, sydvest om Méricourt, tæt forbi kirkegården til vestkanten af Acheville, der også kun bestod af ruiner. Fra den forreste linje gik Iltis-graven gennem kirkegården, kældre, ruiner og veje til Rouvroy. Denne landsby var ligesom Billy-Montigny og Sallaumines daglig mål for fjendtlig artilleri og fly. Heller ikke den længere tilbage liggende Hénin-Liétard var blevet forskånet bortset fra den engelske mine i det sydøstlige hjørne, der trods dens hvide bygninger og arbejderhuse påfaldende havde undgået beskydning. Der var overalt et øde virvar af husruiner. Arbejderkolonien i Sallaumines var kastet så meget rundt, at man mange steder ikke længere kunne følge forløbet af de brolagte gader. Hvad der her var blevet påbegyndt i årelang stillingskrig, var blevet fuldendt under fjendens forgæves forsøg på at erobre Lens i sommeren 1917. Som et trist tegn på forgangne tider, stod mindesmærket i Sallaumines stadig for de mange minearbejdere, som omkom i en mineskakt ved Courrières på trods af tyske kammeraters redningsforsøg.

Det var det terræn, regimentet nu skulle operere i. Vinteren stod for døren. I Flandern fortsatte modstanderen hårdnakket sine forgæves angreb på trods af de stadig dårligere vejrforhold. Udsigterne til større kamphandlinger i Gruppe Souchez (6. Res.Korps, Exz. von Borne) var derfor ikke store. Erfaringerne om det overraskende sommerangreb på Lens manede imidlertid til forsigtighed, desto mere, da man måtte forvente et aflastningsangreb på Vestfronten på grund af starten på den tysk-østrigske offensiv i Italien (slutning af november 1917). Det kom rent faktisk også i anden halvdel af november med kampvognsslaget ved Cambrai i det af os så bekendte afsnit.

De nærkampgrupper, som af regimentet blev overtager den 17. oktober, grupperede sig dengang som Undergruppe 7 (III/bayr. F.A.R. 11 med Gren.Regt. 89 og kommandostation i arbejderkvarteret Fouquières), Undergruppe 8 (III/60 med Füs.Regt. 90 og kommandostation i graven langs vejen Billy-Montigny – Mericourt) og Undergruppe 9 (I/60 med Inf.Regt. 75 og kommandostation først i Chateau Bétrécourt i nordkanten af Rouvroy, senere i den tidligere regimentskommandostation i Fosse 1 ved Drocourt, efter at regimentet var flyttet til den engelske koloni i Hénin-Liétard). Afdelingerne havde deres egne batterier underlagt, mens II. Afdeling var fordelt med 4./60 i Undergruppe 7, 5./60 i Undergruppe 8. 6./60, der i begyndelsen var placeret i nærheden af 4. i en ubehagelig stilling i arbejderkvartieret i Sallaumines, blev tilknyttet Undergruppe 9 og gravede sig som eneste batteri ned nord for Rouvroy. I det omfang III. Afdelings batterier ikke kunne finde dækning langs banedæmning

KORT 18

og jordbunker, fandt de god underbringelse under de gamle murstenslagre fra et tidligere teglværk, stod i stor højde og bredde i det åbne terræn nord for Billy-Montigny. I. Afdelings batterier fandt stillingsmuligheder i og omkring Rouvroy eller påbegyndte konstruktioner i forbindelse med husrester eller, som 2./60 i en gammel pionerpark øst for landsbyen. Så øde som overalt så det også ud i stillingerne og omgivelserne opfordrede ikke ligefrem til orden og grundigt arbejde. Dertil kom at stillingerne var ret nye og krævede grundig udbygning for at opfylde tidens krav. Som det var med stillingerne var det også med observationsstader og navnlig med signalforbindelserne. Der lå meget arbejde for alle og i sær for signalfolkene af enhver grad og rang. Der var observationsmuligheder nok, ikke kun fra den forreste linje, hvor observationsstaderne »Elise«, »Gunda« og »Günther« havde udsyn over ingenmandsland frem til den fjendtlige stilling, og overskuede »Kalkofen«, »Wegespinne«, »Lange Rücken«, »Blinddarm« og »Sehnengraben« og det fjendtlige gasminekaster anlæg foran Acheville. Også længere tilbage var der gode muligheder fra bakkerne ved den berygtede jernbanetrekant nord for Méricourt, men de bedste var formentlig de høje slaggebjerge mellem den nord- og sydlige del af Billy-Montigny, hvor fra »Luise« (5./60) og »Dietrich« der kunne ses langt ind i landet til Loretto højderne, til de rygende skakte ved Grenay, batterirederne ved Liévin og højderne ved Givenchy. Disse observationsstader havde desuden den fordel, at man ikke selv i den hårdeste vinteren frøs om fødderne da slaggebjergene fortsat brændte indvendig. Den fjendtlige beskydning af disse højtliggende observationsstader var ikke overvældende hvis der ikke ligefrem blev lidt for levende på disse altid af svovl stinkende højder.

Fjenden forstyrrede ikke afløsningen, men blev så til dels ret aktiv: 8./60 blev endnu den 17. oktober i dens stillinger nord for gruppens kommandostation ramt af 250 skud godt liggende ild fra middeltung artilleri. Ildstillingerne blev hårdt medtaget og en kanon svært beskadiget. Batteriet gennemførte derfor et stillingsskifte til en stilling syd for Billy-Montigny op ad en ruin, efterladende sig en »arbejds-kanon«. Derudover gav fjenden og vejret vore batterier mulighed for at gennemføre de sædvanlige indskydninger af spærre- og virkningsskydninger langs hele fronten Avion – Méricourt – Acheville, og af støtteskydninger til højre og venstre. Ved denne lejlighed har den »arbejdsstykke« fra 5./60, der stod i artilleriets skydestilling øst for Méricourt, tilsyneladende generet fjenden så meget, at den 21. oktober blev genstand for en præcisionsskydning med tung artilleri. Der kodede ingen tab og kanonen blev ikke ramt. Derimod blev standplads og mandskabsdækning så grundigt ødelagt, at stillingen måtte flyttes 100 meter længere mod nord, hvorved regimentets ildstillinger en periode var fri for en planmæssig fjendtlig beskydning.

Den 30. oktober blev der gennemført en ændring af afsnit, der samtidig medførte ændringer i artilleriets kommandoforhold. Divisionens afsnit blev parallelforskuet mod syd til syd for Acheville, mens artilleriets organisation ændredes: Regiment Nord (Fußart.Regt-stab 101, Oberstleutnant Krauss) overtog ilddekningen af den nordlige tredjedel af divisionens afsnit (omtrent den tidligere Undergruppe 7) og samtidig fjernild opgaver for de hidtidige Afsnit 7-9. Den tidligere Undergruppe 8, nu Undergruppe Méricourt, havde kommandostation i den sydlige del af Billy-Montigny og havde til opgave af ilddække stillingen 1.500 meter nordvest til 500 meter syd

øst for Méricourt, mens Undergruppe 9, nu Undergruppe Acheville, skulle dække den sydlige tredjedel af divisions afsnit. Denne organisation fortsatte ved divisionsartilleriet frem til afløsningen, selvom der forekom enkelte ændringer, eksempelvis udrustning af ikke mobile batterier med tyske eller russiske 12-cm kanoner, at tunge batterier blev underlagt Regiment Syd til fjernopgaver, der ved god sigtbarhed kunne observeres fra lænkeballoner. Afsnitsinddelingen viste sig god og samarbejdet med Regiment Nord klappede, som selv de underlagte batterier indrømmede. Både med skarpe skydninger og test, afprøvede gruppekommando og division formidlingen af befalinger. Nogle gange gav fjenden selv anledning hertil, som eksempelvis den 8. november ved venstre nabodivision. Efter en heftig artilleriforberedelse med rigelig anvendelse af røggammunion - også rettet mod afsnittet for Undergruppe Acheville - forsøgte han ved fuld dagslys en patruljeoperation. Også regimentets batterier deltog i forsvaret på samme måde, som de senere flere gange støttede egne patruljer. Bortset fra disse var skudopgaverne de sædvanlige: ofte og frem for alt om natten blev en livlig strøild rettet mod kendte trafikknudepunkter. Tit observeret fra lænkeballoner blev der om dagen gennemført skydninger mod særlige fjendtlige anlæg i den forreste stilling så som minekastere, maskingeværer og gasmine kasteanlæg. Opgaven vanskeliggjordes da II/60 fra slutningen af oktober blev udrustet med en ny haubits, hvis forbedrede sigtemidler mandskabet først skulle uddannes i. På grund af dens særlige skydeværdier var haubitsen særlig egnede til stillingskrigen. Modsat tvang allerede nu, og i stigende grad de følgende måneder, manglen på ammunition til indskrænkninger, og især vedrørende Berta-ammunion (Let Felthaubits-) gentagende gange nævnt i befalingerne.

Kampvognsslaget ved Cambrai i anden halvdel af november fik også virkning på vores front. For det første blev divisionen forstærket med Infanterie-Geschütz-Batterie 18, der tildeltes Regiment Syd og placeret enkeltvis i faste stillinger. Desuden blev nu mindst en, senere to af regimentets batterier på samme tid trukket ud til uddannelse som mobile panserværnsbatterier. Endeligt blev der af divisionen gennemført panser-skiveskydninger, hvor der om natten af infanteriet blev placeret kampvognsskiver i ingenmandsland, hvor de i dag gryet af feltartilleri hurtigt og med god virkning blev taget under beskydning. Som slør blev der samtidig af enkelte pjecer og nye stillinger gennemført, hvad der skulle forestille indskydninger, mod nye punkter i terrænet. På trods af alle nyheder om et forestående angreb med mange kampvogne og »1000 flyvemaskiner« (således 12.12.) forblev fjenden rolig. Kun 2./60 modtog i sidste tredjedel af november og første halvdel af december delvist hård beskydning, som forårsagede betydelige tab i mennesker, materiel og ammunition. Også senere medførte »troværdige meldinger fra agenter« om klargøringen af kampvogne og kavaleri, gentagende direktiver om »forhøjet beredskab«, sågar ved en lejlighed i indsættelsen af forstærkninger.

Den 17. december blev Hauptmann d.R. Viereck forsat til Erstatnings-Afdelingen, og forlod derved beklageligt Regimentet, som han havde tilhørt siden krigens start. Han havde ført sit 4. Batteri så fremragende under Flandern kampene, at han kort forinden var blevet tildelt ridderkorset til »Hausordens von Hohenzollern«. Både kammerater og underordnede så ham med beklagelse drage afsted.

Sandsynligheden for kommende forårsangreb kastede allerede sine skygger. Ikke alene blev under flere konferencer udrustningskravene til stillingskrigen fastlagt, men længere bagude anlagdes der overalt nye barakleje, og i anden halvdel af december blev der ved begge de to første afdelinger opstillet krigsorganisatoriske lette ammunitionskolonner.

Foruden alle disse forberedelser og de daglige opgaver under stillingskrigen, blev det også juletid, fejringen af hvilken begunstiges både af vejret og af fjenden. Udbygningen af stillingen, der ved 1./60 nærmest var mønstergyldig, gjorde det muligt at fejr en sorgløs fest. I Flandern var slaget slut, i Italien var den fælles offensiv bragt til en dejlig afslutning. Der var derfor ingen grund til store sorger og med fortrøstningsfulde hjerter trådte alle ind i de nye år. Som en nyhed blev batterierne som gave, først kun på lejebasis af infanteriet, tildelt maskingeværer, hvorpå nu officerer og mandskab blev uddannet. Kvartererne for prodserne, der i starten langt fra havde været gode, var i mellemtiden blevet udbygget til vinteren, så heste under underbringes i opvarmede stalde og forplejes godt, hvilket var desto mere nødvendig da nedslidningen af hestene var lige så stor som manglen på foder. Det kunne derfor ikke undre, at de gamle aktive heste - regimentet havde kun modtaget et ringe antal unge hesteerstatninger - i denne tid ofte svigtede, faldt om eller ikke kunne rejse sig i stalden. Den relative ro i stillingen gjorde det også muligt at lade folk deltage i de omfattende kurser i etapeområdet (i Maubeuge Pulkowski kurser om vejrets indflydelse på artilleri, gaskurser og kurser i signalmidler i Roubaix). Derudover var der rig lejlighed til orlov til Douai, Lille eller Bryssel.

Selvom englænderne den 21. januar synes at have gennemført en afløsning, og efterfølgeren i begyndelsen var urolig, kunne Kejserens fødselsdag afholdes på en meget rolig dag, hjulpet på vej af en kraftig tåge. I prodsernes kvarter i Ervin-Malmaison deltog medlemmerne af 6./60 en meget smuk fest. I de bagvedliggende områder var der fra nu af plads mellem Dourges og Courrières til gennemføres øvelsesskydninger, og 2./60, der havde været trukket ud siden den 15. januar, deltog i øvelser til afprøvning af bromateriel til overvindelse af skyttegra-

ve og hindringer. Den 15. februar indløb den længe ventede ordre til afløsning; 17. Inf.Div. blev afløst af 12. Res.Div og regimentet af R.F.A.R. 12. Selve afløsning fandt delingsvis sted i nätterne til den 19. og 20. februar. Batterierne blev trukket tilbage til indkvartering i Raimbeaucourt, hvor de efter en hviledag begyndte uddannelsen til deres kommende opgave.

Hermed var et 4 måneder langt afsnit af krigen gået til ende. Den var vel for de fleste begyndt med en fornemmelse af skuffelse over, at den forventede hviletid ikke blev tildelt, men så alligevel fået kompensation for den forgangne tid, og med mulighed for rekreation og samling af kræfter til den kommende tid.

XIV.

Det store slag i Frankrig i forår 1918

Major v. Kuhlmann

Fører for II. Afdeling

De sidste forsvarskampe havde vist, at troppernes modstandskraft i forsvar var faldet betydeligt. Man tænke med bekymring på nye forestående forsvarskampe og længtes efter bevægelseskrigen. Herimod havde de tyske tropper i Rumænien, Østgalizien, Italien, men også under slaget ved Cambrai klaret sig strålende. Det kunne herudfra fastslås, at kun et angreb kunne afslutte krigen.

Ved årsskiftet 1917/18 havde krigssituationen for Tyskland ændret sig i gunstig retning med Ruslands fald. Som i 1914 og 1915 kunne det overvejes at søge afgørelsen i et angreb. Afgørelsen kunne kun opnås med et stort slag i vest. Under hensyn til den amerikanske fare syntes det afgørende, at angrebet blev iværksat så hurtigt som muligt.

At 17. Inf.Div. var udpeget til deltagelse i dette angreb blev i regimentet generelt håbet og forventet. Ganske vist havde den hidtil ikke været forundt at deltage i større angrebsoperationer, hvorimod den altid i storkampe på vestfrontens brændpunkter havde kæmpet indædt i forsvar og havde udmærket sig i lokale modangreb. På hvilket sted langs den lange front, det første gennembrud skulle forsøges, var tropperne hidtil holdt i lykkelig uvidenhed. Den øverste hærledelse havde lade forberedelser til angrebet gennemfører ved alle armeer. Overalt var der rekognosceret og fastlagt artilleristillinger lige bag de forreste infanteristillinger. Indskydning fra disse var gennemført. I de bageste områder var der gennem etablering af barakker skabt ny underbringelse for mandskab og heste. Gennem disse forholdsregler var det lykkedes at holde både egne enheder og fjendens patruljer i uvidenhed om det virkelige påtænkte angrebsområde.

I midten af februar øgedes tegnene på det forestående store angreb. Orlov blev indstillet. I en periode på 14 dage stod jernbanerne udelukkede til disposition for den øverste hærledelse. Talrige divisioner fra østfronten var allerede ankommet. Enorme transporter af ammunition, krigsmateriel og forplejning var på vej.

Formentlig som en af de sidste divisioner, der var øremærket det første angreb, blev 17. Inf.Div. i nætterne mellem 18. og 20. februar afløst af 12. Res.Div. Sammen med 1. Garde-Res.Div. blev den trukket tilbage bag gruppe Souchez. Samtidig stod de til disposition for denne Gruppe som indgrebsenheder. En for tidlig koncentration af store troppeformationer bag angrebszonen ville have forrådt hensigterne for fjenden, og ville samtidig have gjort uddannelse, underbringelse og forplejning langt vanskeligere. Samtidig forelå også muligheden for, at fjenden ville forsøgte at forstyrre de tyske angrebsforberedelser gennem egne større eller mindre angrebsoperationer. For at kunne imødegå en sådan eventualitet, måtte der stå indgrebsdivisioner til rådighed for Grupperne.

Regimentets batterier og kolonner fandt tilfredsstillende indkvartering nord for Douai i bebyggelserne Aubry, Leforest, Raimbeaucourt og Faumont. Det startede nu en tid med intensiv undervisning, da der kun var en tidsperiode på 2 til 3 uger til forberedelser til den kommende offensiv. De stivnede former fra skyttegravskrigen måtte løsnes op, og tropperne skoles i bevægelseskrig, der for de fleste medlemmer af regimentet var en ukendt kampform.

Som fastlagt i direktiver fra den øverste hærledelse blev regimentets organisation ændret til angrebet. Maskingeværer og minekastere var ikke længere tilstrækkeligt støttevåben for infanteriet til at kunne bane dem den vanskelige vej gennem fjendens forsvarssystem. De enkelte regiment og bataljoner måtte tildeles feltkanonder eller kanoner til nedkæmpelse af modstandspunkter eller til bekæmpelse af panser. Denne funktion blev tildelt I. Afdelings batterier. Derfor blev de allerede ved starten af uddannelsesperioden underlagt de infanteriregimenter, de skulle ledsage. 1. Batteri stødt til 75 Inf.Regt. , 2. Batteri til Gren.Regt. 89 og 3. Batteri till Füs.Regt. 90. Afdelingens stab skulle finde anvendelse i en særlig opgave.

For at give de to øvrige afdelinger tilnærmelsesvis samme kampstyrke blev III. Afdeling tildelt 6. Batteri med lette felthaubits, mens II. Afdeling som erstatning modtog 7. Batteri med lette feltkanoner.

Til bevægelseskrig var det desuden en ubetinget nødvendighed at give afdelinger og selvstændige batterier en større normalbeholdning af ammunition. Som resultat havde hver afdeling igen fået en let ammunitionskolonne. Kolonne 940 i I. og Kolonne 1329 i III. Afdeling havde ikke tidligere haft relationer til regimentet. Kun til II. Afdeling var den gamle, veltjente I. Munitions-Kolonne 1270 vendt tilbage. Med Oberleutnant d.R. Melling

havde den fået en særdeles handlekraftig og forstandig fører. Alle tre kolonner ændredes til lette ammunitions-kolonner med den nye organisation. Infanteri ledsagebatterier blev fra I.M.K. 940 til stadighed tildelt hver 4 ammunitionsvogne.

Regimentets enheder modtog erstatning for personel og heste. Blandt mandskabet var der lykkeligvis flere meklenborgere end ved de sidste transporter, primært fra de yngre årgange. Kuskene var godt uddannede ved regimentets Erstatnings-Afdeling. Artilleristerne havde allerede i nogle uger fået suppleret deres uddannelse i rekrutdepoter bag fronten. Batterierne var rimeligt godt tilfredse med de nyankomne heste. Med disse var enhederne igen på fuld styrke, hvorfor ammunitionsvogne igen kunne forspændes 6 heste. På grund af manglen på foder var alle hestes fysiske tilstand imidlertid ikke, hvad man kunne ønske. Øgede rationer blev desværre indført for sent til at hestene ved starten af offensive kunne nå fuld styrke. Den 21. marts skulle dette misforhold desværre vise sig ubehagelig mærkbar.

Materiel, beklædning og udrustning blev suppleret og bragt i orden. Den store baggage, der under stillingskrigen havde fået et betydeligt omfang, blev beskåret. Regimentets enheder måtte ud over deres organisatoriske køretøjer kun medtag én ekstra vogn. Til de overskydende effekter blev der indrettet et depot i Leforest.

Uddannelsen blev gennemført som fastlagt i reglementet »Angrebsslag i stillingskrig« [Die Angriffsschlacht im Stellungskriege], udarbejdet af den øverste hærledelse på baggrund af de nyeste kamperfaringer under krigen.

Udslagsgivende for infanteriets gennembrud i angrebsslaget var den forberedende massevirkning af artilleriet. 20 til 30 batterier, altså omkring 100 pjecer, på hver 1 km løbende front skulle indsættes i angrebet. Det var antal, som ingen menneske tidligere havde troet mulig, og slet ikke på de ammunitions-mængder, der på den måde ville blive kastet over fjenden. Det var bogstaveligt massevirkning! Men selv ikke denne mængde stål ville udslutte alt levende. Infanteriet ville altid blive mødt af arbejde.

Denne masse af artilleri og dets ammunition skulle lægges frem tæt bag fronten. Kun på den måde kunne dens rækkevidde nå tilstrækkeligt ind i det fjendtlige bagland uden at skulle gennemføre stillingsskifte. I dens stillinger skulle det være skjult for observation fra front og fra luften. Fra disse stillinger skulle der ikke føres dags lange artillerikampe, hvorunder de fritstående pjecer og deres ammunition ville blive ødelagte. Heller ikke en indskydning, som man tidligere havde gennemført, var ikke mulig. Den ville have påkaldt sig fjendens opmærksomhed og ført til en artillerikamp før slaget, der for os ville have været til stor ulempe. I stedet skulle den allerede afprøvede procedure anvendes, hvor ved hjælp af simple tabeller de forskellige faktorer blev indarbejdet, så artilleriet uden forudgående indskydning alligevel sikredes en tilstrækkelig virkning.

For regimentets batterier blev disse skydegrundlag udarbejdet den 27. og 28. februar på skydepladsen ved Ostricourt. Herunder skete de ved 5. Batteri en meget beklagelig og alvorlig ulykke. Under afskydning ramte røret i fuld rekyle en allerede klargjort granat og fik denne til at eksplodere. Virkningen var forfærdende. Den hidtil så levende batteristilling var forvandlet til et ligfelt. Klager og jamren fra de døde var hjerteskræende. Blandt de 11 døde var der flere af batteriets gamle medlemmer, der ved flere lejligheder havde vist deres værdi. Også II. Afdelings unge fungerende våbenmester var blandt de døde. Disse tapre medlemmer fandt deres sidste hvilested på kirkegården i Raimbeaucourt. Ydermere blev to officerer og 5 mand til dels hårdt sårede.

Den øverste hærledelse havde til hensigt at lade infanteriet, der var bragt frem i frontlinjen, iværksætte stormen efter en kort, kun få timer lang, artilleri forberedelse. Denne korte, voldsomme ild skulle med gas lamme det fjendtlige artilleri, der var fordelt over store områder, og fastholde det fjendtlige infanteri i deres dækninger.

Med starten på infanteriets angreb skulle artilleriilden, samtidig med, at det fortsat holdt fjendens artilleri nede, lægges foran infanteriet og med en voldsom ildvalse bane vejen. Infanteriet skulle holde tæt forbindelse til denne ildvalse for ikke at give fjenden tid til at komme ud af dens dækninger. Ildvalsen måtte derfor kun lægges frem i et tempo, infanteriet kæmpende kunne følge. Denne tidsfaktor rettede sig efter terrænets form og udbygningen af den fjendtlige stilling. Denne tidsfaktor skulle fastlægges på forhånd, da der på trods alle forsøg ikke var fundet et taktisk-teknisk middel, hvormed en sådan ildvalse kunne styres.

Med den stigende afstand ville ildvalsen blive tyndere, da der alene på grund af manglende rækkevidde, ville falde pjecer ud. Til sidst ville den helt ophøre og infanteriet træde ud af den. Nu måtte allerede artilleri med rigelig ammunitions-mængder være trukket frem og være klar til at støtte infanteriets fortsatte fremrykning. På trods af alle dens støttevåben og dens tildelte infanteri-kanoner² kunne det ikke undvære denne støtte.

Passagen af disse mange køretøjer over egne og fjendens stillingssystem med dens skyttegrave, hindringer og dybe kratere ville blive overordentlig vanskelig. Det ville blive nødvendig med omhyggelige forberedelser. Divisionskommandøren, General v. Gabain, beskæftigede sig især indgående omkring dette problem. Efter hans anvisninger gennemførte navnlig infanteri-ledsagebatterierne forsøg med mobile træbroer og andre indretninger til overvindelse af skyttegrave og kraterområder. Dette medførte af hvert ledsagebatteri fik tildelt to prodser med træbroer og et pionerkommando. Hver køretøj medbragte desuden et antal faskiner. Gennem flittig øvelse opnå-

ede batterierne stor dygtig i anvendelsen. Under angrebet lod batterierne, da der var tilstrækkelige overgange over de bagest liggende fjendtlige gave, og af mangel på heste, hurtigt broerne blive tilbage.

Efter at enkeltmandsuddannelsen havde gjort gode fremskridt, blev der gennemført hyppige øvelser sammen med infanteriet. Gruppe Souchez havde til dette et fortræffeligt øvelsesområde med talrige grave og øvrige hindringer ved landsbyen Moncheaux (9 km nord for Douai). Den 6. marts gennemførtes en større øvelse i divisionsramme mod dele af 1. Garde.Res.Div., ledet af Excellens Litzmann.

Mens batterierne på denne måde med stor iver forberedte sig på deres opgaver i angrebsslaget, var regimentets og I. Afdelings stabe hastet i forvejen til divisionens nye samlerum omkring 12 km nordvest for Cambrai, for på stedet at træffe de nødvendige forberedelser til den store operation ud fra de direktiver, de modtog fra foresatte myndigheder. Den 2. marts fulgte ammunitionskolonner og forkommandoer fra batterierne i II. og III. Afdeling med en styrke på 1 officer, 1 underofficer og 20 mand. Stabe og kolonner kom i begrænsede kvarterer i Oisy-le-Verger, mens forkommandoer kom nødtørftig i kvarter i den allerede temmelig sønderskudte Baralle.

Den øverste hærledelse havde besluttet, mere af taktiske end af strategiske årsager, at indsætte angrebet langs en linje mellem Arras og la Fère. Den taktiske situation var her den gunstigste, for på begge sider af St. Quentin var der svage steder i fjendens linje, og angrebet kunne gennemføres uafhængig af årstiden. Trængte angrebet igennem kunne der imidlertid også opnås en strategisk succes ved at skille hovedparten af den engelske hær fra den franske og ved at trænge frem mod havet.

Til gennemførelse af angrebet blev to nye armekommandoer skudt ned, Armeeoberkommando 17 under General Otto v. Below mellem 6. og 2. Armee overfor Arras og A.O.K. 18 under General v. Hutier mellem 2. og 7. Armee overfor St. Quentin og la Fère.

17. Armee skulle angribe over linjen Croisilles (12 km sydøst for Arras) – Moeuvres (12 km vest for Cambrai), 2. og 18. Armee mellem Villers-Guislain (14 km syd for Cambrai og la Fère. Cambrai fremspringet skulle omgås og det skulle forsøges at afskære de heri stående engelske styrker.

17. Inf.Div. overgik til 17. Armee. Den var udset til under Gruppe Romulus, Gen.Kdo. VI. Res.Korps, General v.d. Borne, at angribe i første linje i en angrebszone foran Quéant i en generel sydvestlig retning (Kort 19).

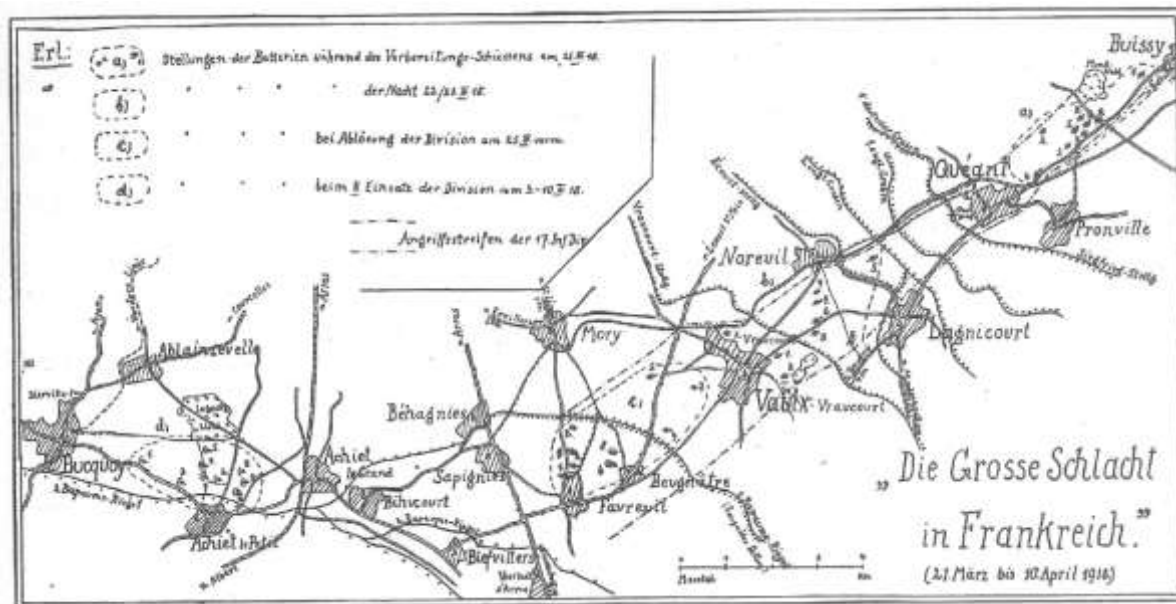
Det område, hvori divisionen skulle angribe, var af de fleste af regimentet velkendt fra kampene langs Ancre og den følgende tilbagetrækning til Siegfried-Stillingen i foråret 1917. De dengang stadig uskadte landsbyer Draucourt og Lagnicourt havde været indkvarteringsområder og batterier og kolonner.

Stillingsdivisionen, der i afsnittet foran Quéant dækkede en bred front, skulle forblive her indtil starten på infanteriets angreb. 1. Garde-Res.Div, med hvem 17. Inf.Div. ofte tidligere havde kæmpet, skulle følge umiddelbart efter divisionen, da Gruppe Romulus ansvarsområde hurtigt øgedes i bredden, og på et tidspunkt rykke frem på linje til venstre for divisionen. Som division i 3. linje var 5. bayr. Div. udset.

Efter at stabe og kolonner havde nået angrebsområdet startede et feberagtigt arbejde. I divisionens afsnit skulle omkring 47 batterier sættes i stilling. De fleste stillinger var ganske vist allerede rekognosceret, men der var stadig behov for en lang række ændringer. Desuden var ikke alle stillinger i tilstrækkelig grad udmålt og fastlagt. Stillingerne lå i to grupper, en langt fremme i og omkring Quéant, den anden bag højderyggen vest og syd for Bois la Bouche (Mund-skoven). Generelt bestod den forreste gruppe af batterier med størst rækkevidde, der enten slet ikke skulle skifte stilling, eller først følge når angrebet havde udviklet sig. Som resultat stod II. og III. Afdelings batterier i den bageste gruppe. Kun 4. Batteri i stillinger i den østlige side af Quéant hørte sammen med batterier fra andre regimente til første gruppe.

I. Afdelings batterier skulle som ledsagebatterier for infanteriet overhovedet ikke deltage i artilleriforberedelsen. Til disse skulle der rekognosceres for beredskabspladser, der sikrede muligheden for at batterierne kunne følge umiddelbart efter det stormende infanteri. Det ville derfor være at foretrække at finde beredskabssteder fremme i nærheden af infanteriets stormenheder. Modsat måtte man forvente, at den fjendtlige kontraild ville være kraftigst omkring den forreste linje. Terrænet gav ingen muligheder for dækning af et så omfattende mål som et forspændt batteri. Det ville give risiko for, at batteriet ville blive slået ud allerede inden angrebet kom i gang. Efter længere forhandlinger med divisionskommandør og fører for infanteriet, blev der enighed om de placeringer, der fremgår af Kort 19. Det var håbet, at batterier herfra ville være fuldt kampklare og rettidig i sand til at følge infanteriets storm.

Disse 47 artilleristillinger skulle i tide forsynes med tilstrækkelig ammunition. Eksempelvis skulle der til et feltkanon-batteri oplægges mellem 4 og 6.000 skud, heraf $\frac{1}{3}$ gasammunition. Sammenpresset i de bagved liggende landsbyer stod talrige ammunitionskolonner til rådighed for transporterne. Nye banestrækninger var anlagt 20 til 25 km bag fronten og parallelt med denne. Langs denne lå de enkelte ammunitionsdepoter. Naturligvis kunne transporterne til fronten kun ske om natten. Veje frem og tilbage måtte fastlægges og tider omhyggeligt beregnes

KORT 19

for at undgå trængsler. Intet måtte tiltrække sig fjendens opmærksomhed. Om natten kan snak og vognes klappen høres på lang afstand. Ved dagry måtte vejene være rømmede. Mærkede fjenden et eller andet, måtte det forventes at han de følgende nætter ville skyde omfattende forstyrrelsesskydninger. Leveringen af ammunition til Quéant stillingerne ville derved blive meget udsatte. Kolonnerne havde et svært, varefuldt arbejde at præstere. Takket være den dygtige ledelse fra artillerikommandøren ved 1. Garde-Res.Div. og kolonnernes fortræffelige indsats, blev ammunitionstransporterne – i det mindste for regimentets kolonner – gennemført uden tab. Transporterne af ammunition begyndte om aftenen den 9. marts. Først blev stillingerne ved Bois la Bouche forsynet, herefter fik stillingerne i og omkring Quéant deres ammunitionsbeholdninger. Forsyningen med gasgranater skete først fra natten 18. til 19. marts.

Batteriernes forkommandoer var hver nat travlt optaget med etablering af ammunitionsdepoter og sløring fra luften.

Fastlæggelse af opgaver for de enkelte batterier under ildforberedelsen og det efterfølgende angreb krævede godt gennemtænkt og omfangsrig forarbejde. Indsatsen under de forskellige faser blev med angivelse af tid og ildhastighed med stor præcision lagt ind i tabeller og i anskuelige skitser over ildfordelingen.

4½ time før angrebet skulle udlægning af gas og det fjendtlige artilleri og beskydningen af de fjendtlige lejre, kommandostationer og stabskvarterer begynde. Tre timer før storm skulle den egentlige virkningsskydning mod infanterimål bag den forreste linje tage sin begyndelse. En øget beskydning indtil trommeild i de sidste kvarter før stormen var planlagt. De sidste lag skulle skydes med forsinkelsestænding for at beskytte det stormklare infanteri mod sprængstykkevirkning. Artilleribekæmpelsen skulle fortsættes i hele perioden med skiftende »Buntkreuz«¹⁾ og brisant ammunition. Med infanteriets indbrud skulle ildvalsen påbegyndes. Tempoet i dens fremlæggelse var præcist fastlagt. En pause på 8-15 minutter var indlagt ved hver af de fjendtlige modstandslinjer. Efterhånden faldt flere og flere pjecer ud af ildvalsen på grund af forskellig rækkevidde. 2¼ efter angrebets start ville den slutte ved Draucourt-stillingen. På den anden side denne var der forberedt en ildforberedelse før stormen på Vaulx-Draucourt og den bagved liggende Beugnâtre stilling. Til denne stod omkring 20 batterier til rådighed. Denne støtte skulle påkaldes af infanteriet ved hjælp af lyskugler.

Som yderligere støtte for infanteriets angreb skulle foruden infanteri-leadsagebatterier, batterier af divisionsartilleriet hurtigt følge efter. Batterierne fra II. og III. Afdeling skulle derfor kort efter starten på ildvalsen indstille deres skydninger og foretage stillingsskifte. Ydermere var der til den første støtte til infanteriet i den første storm indbygget enkelte lette felthaubitser fra Regiment 107 i den forreste linje.

¹⁾ Skydning med en blanding af forskelligt virkende gasammunion. Tysk gasammunionstyper blev betegnet med forskellig farvede kryds (Kreuz), eksempelvis Grün-Kreuz, Gelb-Kreuz

Fordelingen af divisionens artilleri skete i overensstemmelse med deres opgaver. Der var en artilleri bekæmpelsesgruppe med to undergrupper og en fjern-observasjonsgruppe og to infanteribekæmpelsesgrupper med undergrupper A-D og en infanteri observasjonsgruppe. Af regimentet tilhørte 4. og 6./60 til Undergruppe A, 8. og 9./60 til Undergruppe D, mens 5. og 7./60 var underlagt infanteri-observasjonsgruppen.

Regimentets stabe var ikke indsat under forberedelsesskydningerne. Først efter stillingsskiftet overtaget kommandoen over deres formationer. Staben ved I. Afdeling havde den vanskelige opgave at lede opstilling og frembringelsen af prodser, træ og kolonner.

Efter to nattemarch med et stop i Dechy, nåede II. og III. Afdeling natten til 11. marts frem til Oisy-le-Verger (12 km nordøst for Quéant). Den gik i kvarter i den allerede overbelagte landsby, og benyttede de følgende dage til med bjælker og brædder at forbedre kvartererne for mand og heste. Hele området lignede én stor hærlejr. Selv kirken blev anvendt til opstaldning af heste. Mange enheder lå i bivuak i de omkringliggende skovstykker. På trods af forbud kunne man i det skønne forårsvejr se talrige heste på marker og græsninger.

Afdelings- og batteriførere med deres stabe begav sig den næste dag i de tidlige morgentimer frem i forreste linje for at indrette batteri- og observationssteder, og for at rekognoscerer veje for deres batterier gennem eller om Quéant frem til de planlagte overgangssteder af de forreste skyttegrave.

Trods den største forsigtighed kunne disse rekognosceringer og andre angrebsforberedelser ikke skjules for fjenden. Eksempelvis var vejen til Quéant ved dagry stadig ret trafikeret af køretøjer, der var forsinkede, og af fodgængere. Den fjendtlige artilleriaktivitet øgedes derfor de sidste dage. Terrænet og især veje til Quéant blev planmæssigt og delvis med gasammuniton, lagt under ild. Gennem en stærk indsats fra fly forsøgte modstanderen at skabe sig et overblik over vore forholdsregler og forstyrre vores opmarch. De belyste om natten veje og landsbyer, kastede bomber og styrtede pludseligt fra stor højde ned for at angribe køretøjer og fodgængere med maskingeværer. Det var svært at se hvordan fodgængere ved sådanne lejligheder skyndsomst søgte dækning i vejgrøfter og løbegrave. Nogle kuske blev så skrækslagne, at de krøb sammen under deres vogne. Desværre kostede denne fjendtlige indsats tab, specielt blandt hestene. Også enkelte ammunitionsdepoter blev sat i brand og eksploderede.

Overfor dette måtte der på vores side undgås gennem forstærkede forsvarstiltag, at påkalde os større opmærksomhed fra fjenden. Det måtte i det mindste gøres forsøg på at forhindre ham i at opdage tidspunktet for angrebet. Derfor måtte vores egen aktivitet i luften ikke overstige det normale niveau på en rolig front.

I nætterne mellem den 14. og den 17. marts gik II. og III. Afdelings batterier i stilling. Enkelte batterier havde til opgave at overtage opgaver fra stillingsdivisionens batterier. De øvrige efterlod kun et bevogtningsmandskab i de ikke udbyggede ildstillinger. Batteriets prodser måtte overlade pladsen i Oisy-le-Verger til andre enheder. III. Afdelings heste blev underbragt i Sauchy-Cauchy. II. Afdelings batterier foretrak at gå i bivuak i skovstykket nordøst for Baralle frem for de tildelte kvarterer i Baralle, da denne landsby hyppigt var genstand for beskydning. (Disse landsbyer lå 6-10 km nord for Quéant).

Sammen med deres infanteriregimenter ankom I. Afdelings batterier natgaten til den 19. marts til Oisy-le-Verger, hvor de blev underbragt i herværende barakker. Desværre begyndte det at regne i løbet af formiddagen. Jorden blev gennemblødt og navnlig hestene led. Først den 20. ved middagstid klarede det op.

I løbet af den 19. afgik den store bagage mod deres samlerum ved Monchecourt (10 km længere tilbage). Forplejnings- og fodervogne og de tildelte vandvogne opmarcherede på vejen Aubigny-au-Bac – Oisy-le-Verger. Prodser, trop- og kampbagage og lette ammunitionskolonne rykkede om aftenen frem til deres beredskabspladser nord- og sydøst for vejkrydset Cambrai-Arras og Sauchy-Cauchy – Quéant. Hestene returnerede derefter til deres bivuaker og indkvarteringer.

den 20. marts kl. 0800 overtog 17. Inf.Div. kommandoen over deres afsnit. Forbindelsesofficerer eller -underofficerer med signalpersonel blev knyttet til infanteriregimenternes stabe og til de bataljoner, der i første omgang lå i forreste linje. Leutnant d. R. Kulenkampff og hans ledsager fra 5. Batterie ankom ikke til Inf.Regt. 75. Regimentet var længe uvidende om disse to personers skæbne. Først langt senere viste det sig, at de undervejs blev dræbt af fjendtlig artilleri.

Om aftenen den 20. marts indtog infanteriet deres stormstillinger. I den forreste stilling gjorde Gren.Regt. 89 til højre og Füs.Regt. 90 til venstre. Inf.Regt. 75, der i første omgang skulle følge som reserve, placeredes sig lige bag Grenadier-regimentet i Artilleri beskyttelsesstillingen. Regimentets stab placerede sig i en dækning 600 meter nord for Quéant sammen med staben fra 34. Inf.Brig. og Inf.Regt. 75. Mandskab og heste fra batterier og kolonner marcherede til henholdsvis deres beredskabspladser og deres ildstillinger.

Af ledsagebatterierne ankom 2./60 den 21. marts kl. 0100 og 3./60 kort efter kl. 4 til deres beredskabspladser bag artilleri-beskyttelsesstillingen. 1. Batterie marcherede kl. 0100 fra deres beredskabsplads nord for Baralle

frem til en plads i nærheden af 2. Batterie. Rideheste var af ledsagebatterierne for største delen blevet efterladt ved kampbagagen.

Kl. 0505 om morgenen den 21. marts åbnede artilleriet ild langs hele 17. Armee front. Den blev planmæssigt gennemført. Sigtbarheden var dårlig. Snart var hele området dækket af en tæt tåge. Enhver observation var umulig.

Under denne voldsomme kanonade fra mere end 6000 pjecer, ventede 100.000 tyske infanterister langs en front på omkring 70 kilometer, presset sammen i den forreste stillings dækninger og grave, utålmodigt på det øjeblik, hvor de kunne gengælde alle de hårde timer under fjendens trommeild og fjendens stormangreb. Tæt ved siden af stod deres støttevåben, minekastere og ledsageartilleri klar, mest i åbent terræn ubeskyttet mod den fjendtlige beskydning. Mange havde formodentlig i disse ængstelige timer af venten bange anelser om sin personlige skæbne under det kommende slag. Hvad ville de næste timer bringe? Det var det tavse spørgsmål. For mange ville det sikkert betyde død eller alvorlig sår. Af samme grund blev mange tanker sendt hjem til de kære, konerne, børnene, forældrene. I tankerne tager de afsked med dem, og alt, hvad der er dem kært. Alligevel er de fleste muntre og sejrbeviste. Det fortræffelige forarbejde af den øverste hærledelse under de geniale førere Hindenburg og Ludendorff og den tyske soldats overlegenhed ville sikre sejren.

Det fjendtlige svar på forberedelsesilden var i første omgang spredt skydning, delvist med gasammunion. Som resultat var tabene også ved ledsagebatterierne lykkeligvis kun få. Ved 2. Batteri blev to mand såret, ved 3. Batteri Oberleutnant v. Aster og 1 mand. Større tab havde desværre 4. Batteri. Dens stilling i den østlige udkant af Quéant tiltrak sig i særlig grad den fjendtlige beskydning. To pjecer var allerede den 20. om aftenen blevet sat ud af spillet. Megen ammunition var ødelagt. Som resultat kunne batteriet ikke som planlagt gennemføre forberedesskydningen. På et tidspunkt mellem kl. 6 og 7 blev dens fører, Leutnant v. Rosenberg, hårdt såret. Lt.d.R. Betcher overtog kommandoen. Frem til stillingsskiftet og under dette opstod yderligere tab i mandskab og heste. For de beskadigede pjecer nåede erstatninger frem med lastbil inden starten på stormen.

Den fjendtlige, men navnlig den tilbagestrømmende tyske gas, samlede sig i lavningerne og tvang kanonbesætningerne og også kuskene i beredskabsstillingerne foran Baralle, til gennem længere tid at bære gasmasker. Det må antages, at hestenes præstationer i stort omfang blev påvirket af gassen.

Omkring starten på stormen øgedes den fjendtlige beskydning af Quéant og den 1. tyske stilling. Kl. 0940 iværksatte infanteriet stormen. Fjendens første stilling blev løbet over ende uden større tab. Den fjendtlige spærreild startede først sent og var ikke fuldt dækkende. Allerede efter en halv time kom de første fanger tilbage. Kort efter starten på angrebet, brød solen gennem tågen. Der viste sig snart talrige fjendtlige fly, og det lykkedes snart at lede ilden fra tungt artilleri mod udgangslinjen. Lysforholdene for artilleriobservationen forblev dårlig frem til om eftermiddagen. Herudover betød terrænets form foran den tyske stilling frem til Draucourt-stillingen, hvor det steg langsomt til en udstrakt højderyg, at observation i divisionens afsnit kun var muligt på korte afstande. Der var udsynet ind i naboafsnittet bedre. I eget afsnit var gode observationsmuligheder i det fjendtlige bagland først mulig fra højderne vest for Vaulx-Draucourt. For at give artilleriet mulighed for at støtte infanteriets fortsatte fremrykning, måtte en hurtig erobring af disse højder sikres.

Desværre lykkedes dette ikke hverken den første eller den anden dag. Infanteriet formåede ikke at følge ildvælsens. Herigennem fik fjenden tid til at komme ud af sine dækninger og beskyttelsesrum og indtage stillingerne. Der måtte allerede kæmpes om Ecooust-stillingen. Af infanteri ledsagebatterierne var 2. og en kanon fra 3. og 1. Batteri rettidigt på plads til virksomt at støtte infanteriet under disse kampe.

3. Batteri var kl. 0845 sat i værk fra dens beredskabsplads. den nåede som regimentets første batteri overgangen over den forreste tyske grav, der var etableret vest for Quéant. Imidlertid kørte allerede brovognen, der kørte i spidsen, fast i den opblødte jord og måtte med forspand ryddes af vejen. Det lykkedes den efterfølgende 1. kanon med sin ammunitionsvogn uden ophold at slippe igennem. Næste køretøj blev igen hængende. Den kunne først efter længere arbejde bjærges igen. Af den i mellemtiden begyndte spærre- og M.G.-ild blev meget mandskab og mange heste sat ud af spillet. Den 4. kanon, der senere alene forsøgte at rykke frem gennem Füs.Regt. område, kom under M.G.-ild fra venstre. Af dens 6 heste blev 5 dræbt eller såret. Som følge af dette lykkedes det ikke at bringe de øvrige pjecer til indsats den første dag.

Delingsfører for 1. Deling, Leutnant v. Kettler, gik i første omgang med sin pjece og ammunitionsvogn frem til den nordlige skråning af højderyggen i Gren.Regt afsnit, da den sydlige skråning lå under infanteriild fra retning af Lagnicourt. Pjecen gik i stilling ved den 2. engelske grav og støttede herfra angrebet på Ecooust-stillingen. Efter erobringen af denne, blev pjecen bragt frem hertil. Under forskydningen kom køretøjerne under shrapnel ild fra et formodentligt direkte skydende fjendtlig feltbatteri. Af dens 12 heste overlevede kun en enkelt.

2. Batteri rykkede ud fra dens beredskabsstilling kl. 0915. Batteriets fører, Oberleutnant d.R. Carstens var med sin batteritrop og de tildelte pionerer taget i forvejen for at rekonoscerer vejen gennem den første engelske

stilling. Batteriets delinger marcherede i følgende orden: en brovogn med 4-spand, en pjece, en ammunitions-vogn med M.G., den anden kanon og endnu en ammunitionsvogn. Batteriet blev en periode bremsset i overgangen af den forreste tyske grav af et standset køretøj fra 3. Batterie. Det lykkedes den så uden større vanskeligheder at nå højderyggen på den anden side den tyske forreste stilling. Kun ammunitionstrænet fra I.M.K. 940, der fulgte batteriet, og hvis vogne kun var forspændt fire heste, kunne ikke følge med på grund af hestenes udmattelse. Den fik først igen kontakt til batteriet hen på eftermiddagen.

Batteriets våben fortsatte den første ligeud lang højderyggen, overskred den forreste engelske linje ad overgange, etableret af andre, og fik i stilling tæt vest for den 2. engelske grav. Herfra åbnedes ild mod den endnu af modstanderen fastholdte Ecoult-stilling. Batteriets tre øvrige pjecer fulgte i første omgang efter batteriføreren til den nordlige skråning af højderne. Herfra flyttede de dog senere frem til den første pjece, da der under fremrykningen på den nordlige skråning var opstået vanskeligheder på grund af kødannelse og opstået tab. 2. og 4. pjece gik i stilling ved siden af 1. Prodserne forblev i umiddelbar nærheden af pjecerne, da der her faldt mindre artilleri end over den nordlige skråning. Fra denne stilling optog batteriet beskydningen af de forskellige dele af Ecoult-stillingen med brisantammunition. Der blev afgivet omkring 80-100 skud. Ilden lå godt. Den 3. pjece blev opholdt på grund af tab af heste, og nåede ikke frem i stillingen.

Omkring middagstid blev Escout-stillingen stormet fra venstre af Grenadier- og Füs.Regt. Besætningen lod sig tage til fange eller løb væk. Eget infanteri fulgte efter og fandt på selve højderne og på den nordlig skråning ingen større modstand. Derimod stødte venstre fløj af divisionen vest for Lagnicourt på stærk modstand.

På dette tidspunkt blev Inf.Regt. 75 indsat mellem de to øvrige regimente for at bringe angrebet videre mod Vraucourt-stillingen. Ildvalsen var i mellemtiden ophørt.

Fører for 2. Batteri gav sine pjecer ordre til at rykke frem til højderne ved Ecoult-stillingen. Selv fulgte han grenaderregimentet. 4. Kanon var den første til at rykke frem. Den overskred Ecoult-stillingen og vejen Noreuil – Lagnicourt og gik i stilling omkring 800 meter vest for vejen med front mod sydvest. 1. og 2. Kanon fulgte. Straks efter erobringen af Ecoult-stillingen begyndte en heftig fjendtlig beskydning med lettere kalibre mod stillingen og mod højderyggen øst herfor. Den fortsatte hele eftermiddagen og forårsagede betydelige tab blandt mandskab og frem for alt hestene. Fører for 1. Deling, Leutnant Frhr. v. Langermann blev under fremrykningen dødeligt såret og kanonkommandør ved 1. kanon blev ligeledes såret. Retteskytte, Gefr. Martens overtog som kanonkommandør. Det lykkedes ham at bringe kanonen frem over Ecoult-stillingen. Han fik i stilling langs vejen Lagnicourt – Noreuil og afgav nogle få skud mod fjendtligt infanteri. 2. Kanon blev liggende foran Ecoult-stillingen, hvor den gik i stilling med front mod vest. 4. Kanon skød i løbet af eftermiddagen med observation godt liggende skydning mod marcherende fjendtlige kolonner i nærheden af Vaulx. Alle tre pjecer, der stod fuldstændigt åbent, led kraftigt under den fjendtlige artilleriild fra sydlig retning. Også ved prodsene opstod der igen tab, og blev trukket tilbage til nordsiden af højderne øst for den 2. engelske grav, hvor beskydningen var mindre. 3. Kanon var under Lt. v. Beckedorf selvstændigt gået frem i dalen langs banen Quéant – Norfeuill og videre i retning af Vraucourt i tæt kontakt til infanteriet. Da infanteriet her på grund af eget artilleris beskydning måtte falde tilbage, fulgte kanoen med. Den fik om aftenen igen kontakt til batteriet.

Infanteriets angreb var gået i stå foran Vraucourt-stillingen. Årsagen hertil var hovedsageligt desværre at divisionen på en forældet melding lagde ilden fra det i stilling stadig stående tunge artilleri tilbage foran Ecoult-stillingen.

Som resultat måtte også 2. Batteri afstå fra yderligere fremrykning. Med det store tab af heste: 22 heste var dræbt og 8 såret, og resten stærkt udmattede, ville det under alle omstændigheder have været tvivlsomt.

Som det blev mørkt gik batteriet med tre kanoner i en dækket stilling i vinklen mellem Ecoult-stillingen og en mod øst gående forbindelsesgrav på nordskråningen af højderyggen. 2. Kanon var stærkt beskadiget. Den blev bragt tilbage til prodsernes standplads. Herudover var en ammunitionsvogn ødelagt.

1. Batteri fulgte i starten efter angrebet II/I.R. 75, der som reserve rykkede frem nord om Quéant på vejen mod Noreuil. Da den nåede den forreste tyske stilling, blev den standset af endnu ikke ryddede hindringer. Her led den sine første tab på grund af den fjendtlige spærreild. Efter passage af hindringerne tog batteriet vejen umiddelbar foran og langs hindringen i retning af højderne. Herunder blev tre kanoner og tre ammunitionsvogne ødelagt af fuldræffere. Den forreste kanon slap ubeskadiget igennem, og under kommando af Lt.d.R. Detmering placeret bag venstre fløj af II/I.R. 75. Herfra kunne den opnå god virkning under beskydningen af Croust-stillingen. Kanon blev herefter selvstændig frem til aftenen den 22. marts. Batteriføreren, Oberleutnant v. Below (Günther) var taget i forvejen og fik først omkring kl. 23 underretning om ulykken, der var gået hen over batteriet. Han begav sig tilbage og fik samlet en deling af de endnu kampduelige elementer. Derimod lykkedes hans anstrengelser for hurtigst muligt at følge efter infanteriet, ikke. Hestene svigtede totalt. De havde lidt betydeligt under den lange fremmarch og under virkningen af krigsgassen. Først efter nogle timer i hvil og efter at hestene

var blevet vandet og fodret, kunne delingen igen kl. 1730 begynde fremrykningen. Turen langs den genåbnede vej mellem Quéant og Noreuil gik godt. Omkring kl. 19 tik batteriet i sin første ildstilling bag højre fløj af I.R. 75 i hulvejen, der fra Noreuil gik mod syd. Batteriføreren optog øjeblikkeligt forbindelsen til føreren for II/I.R. 75 og blev orienteret om situationen. Det lykkedes endnu samme nat at bringe to fulde ammunitionsvogne frem.

Prodserne til II. og III. Afdelings batterier nåede trods det tågede vejr rettidigt frem til ildstillingerne. Efter at være faldet ud af ildvalsene, spændte batterierne for og iværksatte fremmarch ad de rekognoscerede veje. Afdelingernes og også regimentets stab begav sig i forvejen for at rekognoscerer. Regimentskommandør, Major Frhr. zu Putlitz, havde givet afdelingerne ordre til hurtigst muligt at gå i stilling i ingenmandsland, II. Afdeling på den nordlige og III. Afdeling på den sydlige del af højderyggen der strækker sig fra Quéant i retning af Vaulx-Draucourt. Undre passage af den forreste tyske grav blev regimentets adjudant, Lt.d.R. Frhr. v. Hammerstein ramt i venstre hånd af et sprængstykke og måtte forlade posten i tre dage.

Batteriernes ankomst blev forsinket. Da alle batterier hastede i retning af overgangen vest for Quéant i midten af divisionens afsnit, opstod der hurtigt i den vestlige udkant af landsbyen et frygtelig forvirring af marcherende og skydende batterier. Det kom til trafikpropper. 8. Batteri endte i en hulvej og kunne hverken komme frem eller tilbage. På samme måde gik det de øvrige batterier. Den eneste overgang på bakken blev stadig spærret af køretøjer med infanteriets støttevåben. Arbejdskommandoer, der skulle etablere yderligere overgange, var af den fjendtlige artilleriild blevet spredt. Denne koncentration blev hurtig mål for den tunge fjendtlige artilleri, godt ledet fra fly. De batterier, der havde plads hertil, gik i stilling bag den tyske linje for dels at være indsatsklar, dels for at mindske tabene. Det er forbavsende, at dette virvar ikke kostede større tab. Det først ankomne batteri, 9., stod umiddelbart bag den forreste tyske grav. Den lå under særlig kraftig beskydning.

Batteriføreren, der havde indrettet en god observationspost tildele i granatkratere i ingenmandsland, og herfra kunne se lønnende mål, afventede med længsel batteriets ankomst. Også regimentskommandøren var utålmodig. Han havde hørt om 1. Batteris ulykke og havde selv set de standsede og sammenskudte køretøjer fra 3. Batteri. Om 2. Batteri manglende enhver underretning. Han ønskede ikke, at det hårdt kæmpede infanteri længere skulle undvære artilleristøtte og befalede derfor fører for II. Afdeling, Hauptmann v. Kuhlmann under opbydelse af alle kræfter i det mindst at få et batteri bragt frem til infanteriet. Denne gav ordren videre til 7. Batteri og skyndte sig med dele af staben frem til Ecoust-stillingen for at rekognoscerer. Omkring kl. 14 nåede de første kanoner frem, trukket af 8-10 heste, netop tidsnok til at kunne støtte det delvist tilbagegående eget infanteri, forskrækkede efter at være blevet ramt af tysk tung artilleri. De åbnede ild mod Vraucourt-stillingen og det mellemliggende terræn. Lidt efter lidt nåede også de øvrige kanoner frem sammen med ammunitionsvogne.

Det lykkedes først de øvrige batterier i løbet af eftermiddagen – de lette felthaubitser endda først hen under aften – at slippe gennem grave, hindringer og kraterlandskab. De tunge I.F.H. 16t måtte enkeltvis trækkes frem af 12 heste. III. Afdelings batterier gik i ildstilling foran den anden engelske grav på syd skråningen af højderyggen, mens 4. og 5. Batteri gik i stilling på kreten bag den engelske grav. Regiments- og afdelingsstab indrettede deres kommandostationer i graven, der ligeledes var blevet tilflugtssted for de sårede og desværre også for en del forsprængt infanteri.

Indtil sidst på eftermiddagen havde enkelte tunge fjendtlige batterier opretholdt beskydningen af Quéant. Endeligt hen under aften stilnede det af. Nervespændingen sank og den menneskelige krop længtes efter næring og hvil. Engelske rationer, fundet i dækningerne, kom alle til god nytte. Derimod var drikke en mangelvare og tørsten var stor. Under disse omstændigheder blev der også drukket af vand fra gamle engelske petroleumsdunke trods den ubehagelige lugt. Efter dagens anstrengelser og ophidselse fandt de fleste medlemmer af regimentet nogle få timers søvn, de fleste under åben himmel tæt på deres pjecer eller vogne. Kun kolonnerne var forsat undervejs for at skaffe ammunition frem. På den anden side havde de i løbet af dagen haft mere hvil. Over dagens resultater herskede der nogen skuffelse. Målet for den første dags angreb havde været Bapaume området og dermed afskæringen af Cambrai-buen, men var ikke blevet nået. Heller ikke nabodivisionerne var kommet længere. Hvordan det så ud andre steder, anede ingen. Modstanderen havde ydet forbitret modstand. De næste dage ville også bringe hårde kampe.

Dækket af natten forsøgte modstanderen at bringe det tiloversblevne artilleri fra den forreste stilling tilbage i sikkerhed. Vore egne batterier måtte derimod passe på ammunitionen, og måtte ikke forbruge det hele, da genforsyningen kunne vise sig meget vanskelig, selvom istandsættelsen af de ødelagte og nedbrudte veje var begyndt på fuld kraft umiddelbart efter stormen. Batterierne gennemførte derfor natten igennem forstyrrelsesild over Vaulx-Draucourt og vejene herfra mod vest og sydvest.

Den bemærkelsesværdige 21. marts 1918 var dermed slut og nu begyndte den 2. dag af det store angrebslag.

Kl. 0645, kort efter daggry, åbnede II. og III. Afdeling og 1. Batterie en livlig ild mod Draucourt-stillingen og mod øst og vestsiden af Vaulx-Draucourt som forberedelse og støtte til infanteriets angreb, der skulle begynde kl. 0725. Jordtågen forhindrede enhver observation og forbindelserne mellem de to afdelinger og infanteriet gav store problemer. Den kunne oftest kun opretholdes med ordonnanser.

Af disse nåede mange overhovedet ikke frem eller først så sent, at deres meldinger allerede for længst var blevet overhalet af begivenhederne på landjorden. Ofte kom der meldinger tilbage, der viste sig fuldstændig forkerte. I særlig grad skulle oplysninger fra returnerende lettere sårede taget med størst mulig forbehold. Tabene blandt personel i forbindelses- eller ordonnanstjenesten var særlig stor. Blandt de faldne i de første dage af offensiven var forbindelsesofficererne fra II. og III. Afdeling til infanteriet, Leutnant d.R. Schön og Rugenstein. Det var derfor vanskeligt at danne sig et korrekt billede af situationen. Batterierne afgav som resultat derfor resten af formiddagen kun enkelte skydninger mod fjendens bagland.

Tilsyneladende var der kl. 0725 ikke iværksat noget generelt angreb fra infanteriets side. Befalingerne hertil var formodentlig ikke overalt nået frem i forreste linje. Kamphandlinger havde spredt sig til indsats med enkelte enheder. Også englænderne satte deres artilleri ind til støtte for modangreb til generobring af de mistede dele af Vraucourt-stillingen. Her bølgede kampene frem og tilbage.

I mellemtiden var 3. Batterie bragt op på tre kanoner og tre ammunitionsvogne ved anvendelse af rideheste og heste fra trænet. Efter igen at have fået forbindelse med Füs.Regt. gik den i løbet af formiddagen i stilling lige syd for vejen mellem Lagnicourt og Vaulx, hvorfra den åbnede ild mod den sydlige del af Vaulx. I løbet af formiddagen skiftede også 5. Batterie stilling til forbindelsesgraven mellem anden engelske grav og Ecooust-stillingen i nærheden af 7. Batterie.

I divisionens afsnit var der i løbet af natten og formiddagstimerne trukket mere artilleri frem i form af I/Fuß-Art. Regt 24 og Feldart. Regt. 107, senere fulgt af II/Res.Fuß.Art. Regt. 3. De kom alle under kommando af Major Frhr. zu Putlitz. Som division i 3. linje rykkede om formiddagen 5. bayr. Inf.Div. ind i divisionens afsnit frem til 2. engelske grav.

Omkring middagstid kunne man i naboafsnittet se talrige marchkolonner på vej frem. Fra kl. 15 gjorde også bevægelser i Vraucourt-stillingen sig mærkbar. Eget infanteri blev erkendt i skoven ved Vaulx og på Højde 113 på vejen mod Vaulx-Vraucourt. En del af Vraucourt-stillingen måtte altså være på vore hænder. På ordre fra regimentet blev der straks og frem til omkring kl. 17 med batterierne fra II. og III. Afdeling åbnet ild mod den næste fjendtlige stilling mellem Beugnâtre og Vaulx-Vraucourt for at lette vores infanteri under den fortsatte fremrykning gennem Vaulx-Vraucourt ved at holde besættelserne nede. Kl. 17 rykkede afdelingerne frem enhedsvis.

Infanteri ledsagebatterierne havde erkendt tidspunktet for stormen på Vraucourt rigtigt. 1. og 3. Batterie fulgte det fremrykkende infanteri umiddelbart langs vejen Lagnicourt – Vaulx. Navnlig 1. Batterie kunne fra en stilling i udkanten af landsbyen virke kraftigt mod det mod syd flygtende engelske infanteri, og assisterede senere i afvisningen af et kampvognsangreb mod den højre fløj af venstre nabodivision. På en afstand på omkring 1400 meter blev begge de forreste kampvogne sat ud af spillet med fuldræffere. Også 9. Batterie greb ligeså effektivt ind i dette for vores infanteri så kritiske øjeblik. Den var under fremrykning nord forbi Lagnicourt i retning af Vraucourt-stillingen da den kom under beskydning af kampvognene. De gik øjeblikkeligt i stilling, og på en afstand af omkring 1600 meter åbnede hver kanon individuel ild mod disse uhyre. En kampvogn blev skudt i brand og to andre så beskadiget, at de blev stående. Også en deling fra 6. Batterie under Lt.d.R. Bachmann kunne med succes deltage i forsvaret mod kampvognene.

Først fra en stilling ved de første huse i Vaulx beskød 3. Batterie meget virksomt engelske infanterikolonner og andre infanterimål langs vejen fra Ecooust – Beugnâtre. Herefter forsøgte den at følge infanteriet gennem Vaulx. Da den nåede udkanten på vejen mod Beugnâtre opdagede den, at vores infanteri var standset 100-150 meter længere fremme. Det var umuligt at gå i stilling foran landsbyen. Udkanten lå under kraftig M.G.-ild. Batteriet forblev i første omgang i dækning, men blev så flere gang opdaget af meget lavtgående fly og efter omkring et kvarter, beskyd af flere fjendtlige batterier. Batteriet måtte derfor igen trækkes ud af Vaulx og forblev natten over i stillinger øst for byen.

2. Batterie blev underrettet om erobringen af Vraucourt-stillingen af dens forbindelsesofficer, Vizewachtmeister Lindner. Omkring kl. 17 blev der spændt for og batteriet rykkede herefter frem langs højderyggen. Fremrykningen vanskeliggjordes betydeligt af kraftigt artilleri. Et fjendtligt batteri blev observeret nordvest for Vraucourt. Batteriet gik i stilling og optog bekæmpelsen af dette generende batteri. På grund af dårlig observation blev skydningen hurtigt afbrudt. Batteriet fortsatte dens fremrykning, og kl. 2230 nåede den nord for Vraucourt den

beredskabsplads, batteriføreren forud havde rekognosceret. På grund af det stigende mørke kunne en skydestilling ikke indrettes.

Af batterierne fra II. og III. Afdeling gik sidst på eftermiddagen 7. og 4. Batteri i stilling på højderyggen halvvejs mellem Ecoust- og Vraucourt-stillingerne, mens 9. og 6. Batteri gik i stilling på vejen Lagnicourt – Vaulx kort foran Vraucourt-stillingen. 8. Batteri fandt en stilling et stykke længere tilbage langs vejen Noreuil – Morchies. 5. Batteri forblev i hidtidige stilling. Regimentets kommandostation var sammen med de to afdelings kommandostationer lagt frem til vejen Noreuil – Morchies.

Tabene denne dag havde lykkeligvis været ringe i alle batterier.

Den 23. juli om morgenen forsøgte infanteriet at erobre Beaugnâtre stillingen. Stormen mislykkedes. Stillingen var stærkere besat og hindringerne mere omfattende end forudsat. Specielt maskingeværerne, der bagved var placeret højre i terrænet var meget ubehagelige. Batterierne skød i denne periode specielt udgangene fra Sapignies og Beugnâtre. En gentagelse af angrebet den eftermiddag blev opgivet, da det ved dagslys ikke var muligt at trække infanteriet tilbage i sikkerhed under en artilleriforberedelse. Trods artilleriforberedelse mislykkedes også et angreb til venstre med 5. bayr. Div.

Af ledsagebatterierne gik 2. Batteri i daggrøet i stilling vest for Vaulx-Vraucourt syd for vejen Vaulx-Mory. I løbet af formiddagen lavede den stillingsskifte frem til i nærheden af den store hærvej Ecoust (3 km nord for Vraucourt) – Beugnâtre. I en åben ildstilling tæt bag den forreste infanterilinj, holdt den heltemodigt ud hele dagen under hyppig ild fra fjendtlige M.G. og artilleri, og bekæmpede på afstande fra 550 til 800 meter meget virksomt de fjendtlige M.G. Batteriet udmærkede sig denne dag på ny for sin fremragende tapperhed og pligttro-skab. På grund af batteriets udsatte position valgte batteriføreren i løbet af natte at flytte batteriet til en omkring 700 meter nordligere liggende stilling.

1. Batteri gik om morgenen i stilling i den sydlige udkant af Vaulx og beskød herfra Beugnâtre stillingen i regimenterne 75 og 90's afsnit. På grund af den kraftige fjendtlige artilleriild mod den vestlige del af Vaulx opstod omfattende tab, blandt andet faldt Lt.d.R. Detmering. Som resultat gik batteriet på anvisning fra Regiment 75 for natten tilbage i en dækket stilling ved Højde 113 øst for Vraucourt.

På grund af den kraftige fjendtlige artilleriild over Vaulx-Draucourt fandt 3. Batteri det bedre at gå nord om denne landsby. Den kom herunder et betydeligt stykke udenfor Füs.Regt. 90 område. Det lykkedes dog fra en stilling 500 meter vest for den nordlige del af Vraucourt flankerende at beskyde Füs.Regt. afsnit.

Af II. Afdelings batterier gik 7. Batteri i stilling vest for Vaulx-Vraucourt lidt bg 2. Batteri, 5. Batteri øst for nordspidsen af Vraucourt i en forladt engelsk artilleristilling og 4. Batteri øst for Vaulx-Vraucourt mellem vejene hertil fra Noreuil og Lagnicourt. II. Afdeling stab indrettede deres kommandostation i nærheden af 5. Batteris stilling, og optog herfra forbindelsen med regimentets kommandostation i Vraucourt og med Gren.Regt.

III. Afdeling forblev i dens stillinger. Om eftermiddagen flyttedes kommandostationen sammen med regimentets frem til vejen mellem Vaulx og Morchies. Samme nat returnerede de igen til den gamle kommandostation, da regimentets kommandostation hele dagen havde ligget under så kraftig artilleriild, at opretholdelse af forbindelserne til artillerikommandør og til afdelingerne var blevet umulig.

Den 24. marts forblev alle batterier i deres stillinger med undtagen af 4. Batteri, der på grund af kraftig artilleribeskydning af den nordlige del af Vaulx, flyttede nogle 100 meter længere mod nordøst. Også Højde 113 i Vraucourt-stillingen lå under kraftig fjendtlig artilleri. Her havde en række batterier indrettet deres observationsstader. den planlagt storm på Beaugnâtre stilling, der efter artilleriforberedelse skulle have været gennemført den formiddag, blev aflyst på ordre fra division. Der var indløbet den glædelige nyhed, at fjenden langs hele 18., 2. og 17. Armee front var under tilbagetrækning. Beugnâtre-stillingen ville inden længe blive rømmet af ham. Det blev derfor befalet, at batterierne skulle skyde omkring halvdelen af deres beholdninger mod fjendens bagudgående veje. Dette var veje og sænkninger mellem Sapignies og Bapaume.

Genforsyningen med ammunition ved batterierne vest for Vaulx-Vraucourt viste sig ret vanskelig. De lette ammunitionskolonner 940 og 1270 gennemførte denne opgave trods den fjendtlige M.G.- og artilleriild med dygtighed og iver.

På grund af dens placering langt fremme havde 7. Batteri desværre først på morgenen havde store tab til artilleri. Blandt andre var Lt.d.R. Winter blevet dødeligt såret.

Den fjendtlige beskydning af de bageste områder svandt ind fra middagstid. Derimod var den fjendtlige aktivitet i luften desto kraftigere. Især de bivuerende kolonner led under bombninger. Om aftenen øgedes tegnene på fjendens forestående tilbagetrækning overfor divisionen. Store ildskær steg op fra i brand satte depoter bag fjendens front.

Divisionen beordrede en forfølgelse af den vigende fjende. Divisionens afsnit blev i den forbindelse forskudt en smule mod nordvest.

Fører for 1. Bateria trak sin enhed ved mørkefald frem til vest kanten af Vaulx-Vraucourt for rettidigt at kunne følge infanteriet fra I.R. 75. Omkring middagstid begyndte dette at rykke frem. Batteriet følge langs vejen til Beugnâtre og fik for natten i lurestilling i vest kanten af landsbyen. Ved dag gry gik den i stilling i den nordvestlige udkant af Favreuil, hvorfra den begynde bekæmpelsen af fjendtlige M.G.-stillinger ved Sapignies.

2. og 3. Bateria fulgte fra tidlig morgen det fremrykkende infanteri. De gik i stilling nordøst og nord for Favreuil, og åbnede herfra ligeledes ild mod Sapignies.

Omkring kl. 0730 nåede 16. bayr. Inf.Div. kampområdet, hvor den skulle fortsætte angrebet i 17. Inf.Div. zone. Dens infanteri rykkede frem gennem divisionens forreste linje og erobrede mellem kl. 9 og 10 Sapignies i storm. Stormen og den efterfølgende forfølgelse af fjenden blev meget effektivt støttet af ild fra ledsagebatterierne.

III. Afdelings batterier var i løbet af natten gået i stilling syd for Vaulx. I løbet af formiddagen gik det videre frem til sænkningen øst for Favreuil. Sapignies var allerede erobret. Alligevel kunne batterierne effektivt beskydde den tilbagegående fjende langs vejene Sapignies – Bihucourt – Achiet-le-Grand. Fører for 9. Bateria, Hauptmann v. Witzendorff ble desværre hård såret under rekognoscering for et observationsstade kort for regimentets afløsning.

Af II. Afdelings batterier var 4. Bateria tidligt på morgenen trukket tæt frem mod Beugnâtre-stillingen. 5. Bateria var under stillingsskifte som orden indløb fra artillerikommandøren om at gå i bivak omkring Vaulx-Vraucourt.

1. Bateria havde allerede før dette fået ordre fra Inf.Regt. 75 om at indstille skydningen og forskyde til dette regiments samlerum vest for Favreuil. Kort efter at de havde forladt ildstillingen blev den ramt af endnu tre fuldtærfere, der yderligere forhøjede batteriets i forvejen betydelige tab.

Frem til middag var overdragelsen af divisionsafsnittet til 16. bayr. Inf.Div. afsluttet. 17. Inf.Div. blev reserve division (Div. af 3. linje) i gruppe Romulus. Divisionens infanteriregimenter blev underbragt i engelske barakleje i området Favreuil – Beugnâtre – Vaulx-Vraucourt.

Regimentets batterier og divisionens Fuß-Art.Batl. blev placeret dels i de totalt ødelagte landsbyer Draucourt og Vaulx-Vraucourt, dels øst og sydøst for dobbeltlandsbyen på acceptable bivakpladser, hvor de gik i gang med at indrette sig så godt det lod sig gøre. Engelske dækninger, telte og bræddehytter blev udnyttet til beskyttelse mod det vejret, der igen havde fået vinterlig karakter. Det var koldt og blæsende. Forede engelske læderveste og talrige omkringliggende tæpper bidrog i væsentlig grad til at holde kroppene varme. Fundne engelske nærings- og nydelsesmidler supplerede forplejningen på en dejlig måde, og var medvirkende til at løfte stemningen.

Efter de sidste dages anstrengelser og ophidselse var der stærkt behov for et hvil. Alligevel måtte dagene frem til den 27. marts udnyttes til hurtigst muligt at bringe kampkraften tilbage. Der var altså masser at lave.

Regimentets præstation, specielt ledsagebatterierne, blev anerkendt af både division og infanteriregimenterne. Den var imidlertid dyrekøbt. Mange af de bedste folk var enten faldet eller blevet såret. Eksempelvis havde alene 1. Bateria 1 officer og 15 mand døde, 1 officer og 35 mand såret, 56 heste døde og 23 såret. De øvrige batterier, herunder også 2. og 3., var betydelig mindre. Det var derfor nødvendigt at flytte personel. Gennem afgivelser i II. og III. Afdeling på kuske og heste kunne I. Afdeling, der var returneret under regimentets kommando, reorganiseres med batterier á to kanoner og to ammunitionsvogne. II. og III. Afdeling bestod herefter af batterier med tre pjecer og tre ammunitionsvogne. For køretøjer og udrustning, der ikke længere kunne føres med, blev der i Vraucourt oprettet et depot. Ledelsen af dette depot overtog Hauptmann d.R. Beckmann, mens Lt.d.R. Möhring overtog kommandoen over 9. Bateria fra den sårede Hauptmann v. Witzendorff.

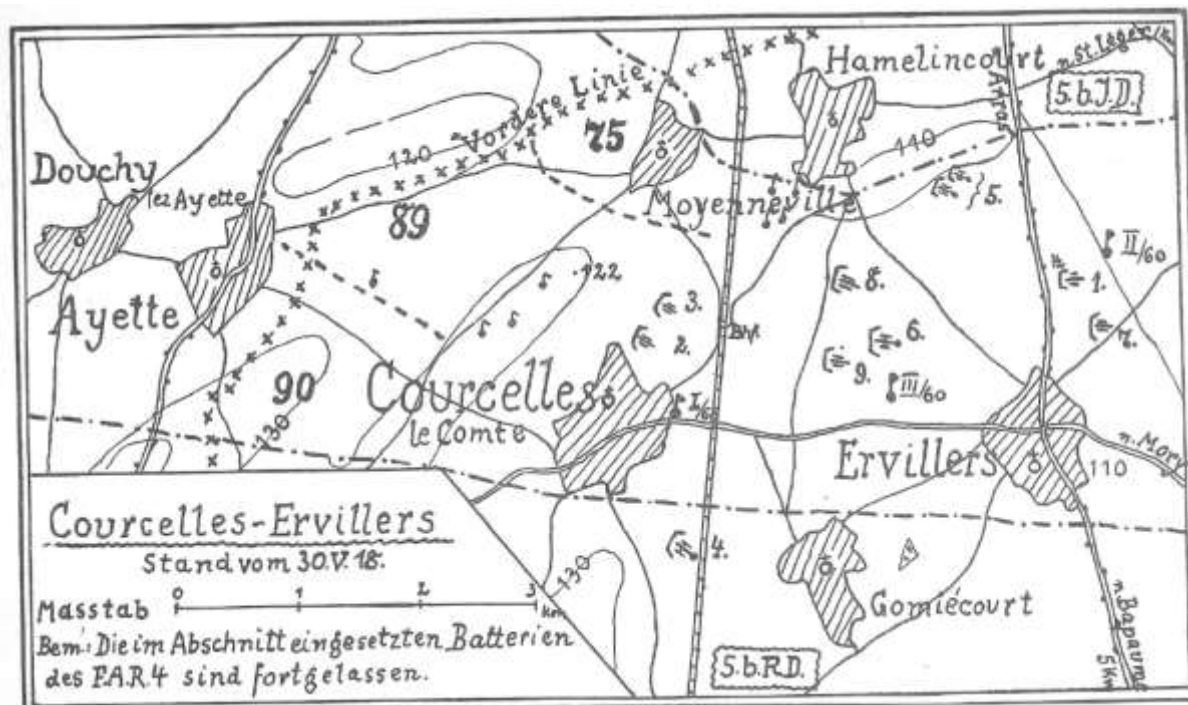
Ved siden af arbejdet blev der også tid til at kikke på slagmarkerne ved Vaulx-Vraucourt og Vraucourt-stillingen, som det var muligt i dagene efter kampene. Generelt var det påfaldende hvor let og dækningsløs englænderne havde bygget. I Vraucourt stillingen og de nærliggende engelske batteristillinger lå der særligt mange døde englændere. Enkelte af disse havde stadig gasmasker på. Men også mange tapre tyske infanterister havde mistet livet foran Vraucourt-stillingen. Af særlig interesse var de erobrede kanoner, hvorunder der også var enkelte at større kalibre og sydvest for Vaulx skoven stod flere efterladte, delvist udbrændte kampvogne.

Om eftermiddagen den 26. aflagde H.K.H. Storhertugen et kort besøg i Vraucourt og inspicerede sammen med regimentskommandøren engelske batteristillinger i landsbyen og nærmeste omegn. H.K.H. Storhertugen bragte de sidste nyheder om offensiven. 17. og 2. Armee havde den 25. marts overskredet linjen Bapaume – Peronne, mens 18. Armee havde erobret Nesle (12 km nordøst for Roye). Der var taget et stort antal fanger og et uhyre bytte af kanoner og krigsmateriel.

Den 27. marts fik divisionen ordre til næste dag at være klar i område Achiet-le-Grand – Bihucourt som indgrebsdivision for Gruppe Romulus, der var trængt frem til en linje Alette (14 km syd Arras) – Bucquoy. divisi-

onens infanteriregimenter nåede området den 28. om eftermiddagen. Regimentet og divisionens Fuß-Art.Batl. fulgte unde kommando af Major zu Putlitz i en lang kolonne over Beugnâtgre – Favreuil – Biesvillers i retning af Bihucourt. Om eftermiddagen blev alle underbragt i en engelsk baraklejr på begge sider af vejen Biesvillers – Bihucourt. Om eftermiddagen startede en kraftig regn.

En fortsat fremrykning på højre fløj af 17. Armee var forudset for den 29. marts. Venstre fløj, der havde mødt stærke kræfter, skulle blive stående. 17. Inf.Div skulle til hver af de tre indsatte divisioner under Gruppe Romulus – 16. Bayr. Inf.Div., 195 Inf.Div. og 1. Garde-Res.Div. – klargøre et regiment med en artilleriafdeling.

KORT 20

I udførelsen af denne befaling marcherede Inf.Regt. 75 og II. Afdeling til Courcelles til disposition for 16. bayr. Inf.Div., Gren.Regt. 89 og I. Afdeling til Achiet-le-grand til disposition for 195 Inf.Div. og Füs.Regt. 90 og III. Afdeling til Achiet-le-Petit til disposition for 1. Garde-Res.Div. Regimentets stab flyttede til Courcelles. Da det ikke kom til indsættelse gik detachementerne i bivak delvis under udnyttelse af engelske barakker. Fra middag lagde fjenden Courcelles, der lå tæt på den forreste linje, under kraftige ildoverfald. II. Afdeling havde få tab. Som resultat blev denne afdelings bivakker forlagt til syd kanten af Gomiecourt, mens I.R. 75 tilsvarende forskød banelinjen vest for landevejen.

17. Armees angrebsoperationer var endegyldig afsluttet. Fjenden havde igen sat sig fast og ydede sej modstand. På begge sider blev der de næste dage gjort forsøg på gennem mindre operationer at forbedre deres stillinger.

Placeringen af indgrebsdetachementer i nærheden af vores forreste stillinger var derfor ikke længere påkrævet. Divisionen fik derfor ordre til at søge indkvartering i rummet Gomiecourt – Béhagnies – Sapignies. Om eftermiddagen marcherede regimentet i øsende regn til Béhagnies og Sapignies. Det lykkedes lidt efter lidt at få det meste af regimentet nødtørftig indkvarteret i barakker og telte i nærheden af disse ødelagte landsbyer.

Om natter var de overfyldte landsbyer et kærkomment angrebsmål for de fjendtlige fly. Desværre kostede disse bombenedkastninger tab ved regimentet. Blandt andre faldt Feldwebelleutnant Kruse fra I. Mun.Kol. 1329.

Den 31. marts blev der afholdt feltgudstjeneste. den følgende dag besøgte H.K.H. Storhertugen regimentet. Han takkede for regimentets for dets indsats under gennembrudsslaget og havde den nåde at uddele et stort antal udmærkelser.

17. Inf.Div. skulle i afsnit Bucquoy afløse den indsatte 195 Inf.Div. Infanteriregimenterne overtog allerede natten til 2. april i deres afsnit – Gren.Regt. 89 i højre og Füs.Regt 90 i venstre regimentsafsnit. Inf.Regt. 75

blev placeret i anden linje og i Achiet-le-Grand. Om natten mellem 6. og 7. april skete der et skift mellem Gren.Regt. og Inf.Regt. 75. Artilleriet under 195 Inf.Div. forblev i første omgang i stilling.

2. april blev der gennemført opklaring forud for regimentets indsættelse. II. og I. Afdeling rykkede ind i ny rekognoscerede stilling i sænkningen mellem Logeast skoven og Achiet-le-Petit. Indrykningen skete natten til den 4. april. III. Afdeling afløste natten mellem 3. og 4. april batterier fra III/260 i deres stillinger nord for Achiet-le-Petit.

Batterierne indskød deres spærreskydninger og mod forskellige mål. Observationsmulighederne, navnlig i det sydlige afsnit, hvor vores linje havde et fremspring mod vest, var meget ugunstige. Med vejenes og gravenes dårlige tilstand gav opretholdelsen af telefonforbindelserne med de fremskudte observatører store vanskeligheder. Den fjendtlige artilleriaktivitet bestod hovedsagelig af strøild og ildoverfald og batteriområder og bagved liggende landsbyer. Ved mørkefald voksede den fjendtlige artilleriild betydeligt, så der under ammunitionstransporterne ofte indtrådte tab.

Den 5. april blev der gennemført en stødtrop-operation mod Bucquoy for at få fastslået, fjendens kræfter og til sikring af den kun svage forbindelse till venstre nabodivision. Ved venstre nabokorps skulle der samtidig gennemføres en større operation. Det fjendtlige artilleri skulle lammes gennem gasskydninger. I disse gasskydninger mellem kl. 5 og 7 om morgenen deltog regimentets batterier. Mellem kl. 0730 og 0900 skød batterierne virkningsskydninger mod de nordligste fjendtlige stillinger. Kl. 9 angreb enheder fra Gren.Regt. 89 og Inf.Regt. 75, støttet af afspærringsskydninger fra regimentet. Stødtroppen nåede den vestlige kant af Bucquoy og tog 3 officerer og 200 mand til fange. Om aftenen blev de fremskudte afdelinger trukket tilbage til den på forhånd befalede modstandslinje i den østlige del af landsbyen. Gasskydningen havde været effektiv; frem til kl. 17 tav det fjendtlige artilleri næsten fuldstændig.

Som erstatning for tabene blandt officerer ankom allerede den 5. april 6 officerer fra Feldartillerie-Rekrutendepot 17 til regimentet.

Om natten til 10. april blev 17. Inf.Div. afløst af 5. bayr. Inf.Div. med undtagelse af divisionens artilleri. Regimentets afløsning af det bayriske Feldart.reg. 10 fulgte natten til 11. april. Dagen frem til denne afløsning havde ikke været rar. Vejret var for det meste forfærdelig. Dækningsgrave og huller i nærheden af stillingerne kunne for en dels vedkommende end ikke sikres mod regnen; pjecerne sank dybere og dybere ned i mudderet. Også underbringelsen af mandskab og heste ved trænet var kummerlige. Den fjendtlige artilleriaktivitet bestod fortsat i forstyrrelsesskydninger og i ildoverfald med gas. De ubehagelige bombeangreb fra fly fortsatte uformindsket. Regimentets aktiviteter i disse dage begrænsedes til også til forstyrrelsesskydninger over vejene mod Bucquoy, byen selv og Højde 161 nordvest for byen og over artilleriet stillingsområder.

Afløsningen skete uden problemer. Regimentets enheder kom den 11. april i kvarter i de ødelagte landsbyer Provillle, Inchy og Moeuvres (øst for Quéant). Den 12. april blev marchen mod de savnede hvilekvarterer bag 17. Armee fortsat, medtagende sig sagerne fra depotet i Vraucourt.

Det store gennembrud var allerede den 4. april overalt blevet indstillet. Det havde været en strålende våbenindsats fra de tyske tropper, og vil som sådan altid forblive i verdenshistorien. Hvad det ikke var lykkedes englænderne og franskmændene, havde vi opnået og det endda i det fjerde krigsår.

På trods af, at 2. og 18. Armee var trængt langt frem fra de tyske stillinger og havde erobret Albert, Moreuil (18 km sydøst for Amiens) og Montdidier, var de håbede strategiske mål ikke nået. Også Amiens forblev på fjendens hænder.

Deltagelse i slaget havde bragt regimentet hæder og anerkendelse. Den havde vist, at den friske angrebsånd fra sommeren 1914 ikke var gået tabt trods den lange tid i skyttegravene.

Med vemod tænkte man tilbage på de tapre kammerater, der havde bevist deres trofasthed mod fædrelandet med deres liv eller deres helbred. Regimentet havde i tiden 20. til 31. marts mistet 7 officerer og 47 mand døde, og 10 officerer og 217 mand sårede. Ydermere havde man mistet 376 heste døde eller sårede.

XV.

Rolig periode nord for Bapaume; 3. gang i Flandern

Leutnant d. Res. Eiffe, batteriofficer

Den 4. april var det store slag i Frankrig afsluttet. Efter at i de sidste foregående dage, 2. og 18. Armee angreb i retning af Amiens havde været uden resultat, stod det ubetinget fast, at fjendens modstand var kraftigere end vores kraft. Den øverste hærledelse beordrede derfor angrebet mod Amiens indstillet. Derved kom også for vores divisions vedkommende, kampen til afslutning.

I næsten tre uger havde vores tapre tropper skridt for skridt presset franskmændene og englænderne tilbage. Enkelte divisioner var trængt 60-70 kilometer ind i fjendens område. En strålende våbenpræstation var opnået, en succes som fjenden gennem alle krigsårene ikke havde kunnet opnå.

Selvom 17. Armee, i hvilken vi havde kæmpet, kun opnåede en mindre terrængevinst, da den mødte den stærkeste modstand, giver det store bytte et god billede af hvilken succes, tropperne alligevel havde opnået. I sin befaling af 1. april meddelte vores Armee-fører, General von Below, resultatet af vore kampe:

Det første trin i det store slag om Frankrig er afsluttet; den af modstanderen anset for uovervindelige front i vest er brudt igennem.

Den 17. Armee har kastet en fortvivlende fjende tilbage gennem en flere kilometer dyb stillingsområde, selvom han hele tiden har kastet nye divisioner, massen af sine reserver, ind i den seje strid. Bapaume er erobret! 200 kanoner, over 1000 maskingeværer, 51 kampvogne, 19.000 fanger og store mængder ammunition og krigsmateriel er faldet i vore hænder. Vores dødsfjende, englænderne, har lidt et svært nederlag.

Alle våben har præsteret fremragende, og gjort sit bedste for at det skulle lykkes. Overvindelsen af det omfattende, med utallige maskingeværer oversåede hindringsområde er en enestående præstation.

De fortræffelige tropper, der har opnået denne store succes, gælder min tak. Deres tapperhed og pligttro-skab giver mig sikkerhed for en succesfuld løsning på fremtidig opgaver, der stilles denne Armee.

Nu drejede det sig om at befæste den nye front. De udslidte divisioner, herunder også vores, blev trukket ud og erstattet af mindre medtagne.

Den længe savnede afløsningen den 11. april med 5. bayr. Division og Feld-Art. Regt. 10 skete uden episoder. En kort march bragte regimentet tilbage i udgangsområdet for den store offensiv ved Moeuvres. I ånden så vi endnu engang de foregående dages kampe passerer foran os, som vi drog gennem de erobrede områder. Ufor-glemmelig var de tapre kammerater, der her for deres fædreland havde givet deres liv – men glæden ved stadig at være i live udviskede hurtigt de alvorlige erindringer. Glade marchsange ledsagede stadig vore marcher.

Regimentet gik i bivak 10 km vest for Cambrai i området Inchy – Pronville – Moeuvres. Med en hurtighed, der kun lader sig gøre med erfaringer, blev i landsbyerne de tidligere stuer og stalde rensed for murbrokker og nedstyrtede tage, og udbedret med brædder og døre, mens der fremstilledes borde, bænke og sengelejer. På den måde var mandskab og heste hurtigt underbragt i de halvt forfaldne landsbyer. På trods af de trøstesløse omgi-velser smagte maden fra feltkøkkenerne fortræffeligt. Alle gik tidligt i seng med den kostbare vished om, at de endeligt kunne overgive sig i Morfeus arme uden at frygte at blive forstyrret af fjendens ild eller natarbejds nødvendighed.

På samme tid som vores var der også fra andre dele af den nye front trukket divisioner ud. I første omgang drejede det sig om til de kommende kamphandlinger at placere alle tropper, der ikke længere var nødvendige. bag fronten i hvil, til uddannelse og til opstramning af disciplinen, og derimod skabe en reserve til fremtidige initiativer og mod større fjendtlige angreb.

De første dage gik med indretning af kvarterer og til istandsættelse af uniformer, så godt det lod sig gøre på den korte tid. Herefter begyndte uddannelsen efter planer som afdelingerne havde meddelt regimentet på baggrund af erfaringerne fra offensiven.

Offensiven havde kun alt for tydeligt vist, at de fire uger, der havde stået til rådighed til en planmæssig ud-rustning og forberedelse, havde været alt for korte. Man skal her huske, at divisionen havde været indsat 3½ år i stillingskrig, og havde været involveret i alle storkampe i vest, mens den i samme periode sammenlagt kun hav-de haft 18 ugers hvile. Desuden blev denne fire ugers forberedelsesperiode ydermere vanskeliggjort gennem uhensigtsmæssig placering tæt på fronten og med opgaver som indgrebsdivision. I første omgang drejede det sig om uddannelsen af ny tilgået personel. Først blev enkeltmandsuddannelsen påbegyndt. I form af foredrag blev

underofficerer og artillerister indgående informeret om artilleriets samlede udrustning, reglementet for betjening af pjecer, reglementet for kampens førelse, skydning med artilleri, kommando og signalmidler indretning af skydestillinger, formål med sekundær observation og terrænopklaring. Kuske fik undervisning i pasning af heste og hestebeklædning, i kørsel og transport. Senere blev der i batterierne indøvet indstilling og kanoneksercits, hvorunder der blev stillet delings- og kanonkommandører kampopgaver. Samtidig blev disse øvelser anvendt til lære kanonmandskabet behandlingen af pjecerne før og efter skydning og indfører dem i virkning og anvendelse af de forskellige typer ammunition.

Efter en tid blev resultaterne af enkeluddannelsen fastslået gennem øvelsesmarcher i kampformation.

Ganske særlig vægt blev lagt i uddannelsen af signalpersonel, da også den sidste offensiv havde afsløret, hvor utrolig stor betydning et godt virkende signalpersonel havde, og fordi denne kendsgerning måtte overføres til det nye personel.

Samtidig blev våben og køretøjer istandsat i de talrige indrettede artilleri vedligeholdelsesværksteder og forsyninger suppleret, kort sagt gjort alt for igen at skabe hjælpemidler til tropperne til de kommende kampe.

Efter endt dagsværk blev der i stort omfang udstedt orlov til besøg hos venner og bekendte i nabolandsbyerne. De øvrige fordrev fritiden på forskellig vis. Flertallet tog sig et slag skat i lyset af en dæmpet lampe og med et glas øl. Andre, navnlig blandt de yngre, benyttede muligheden for en gåtur gennem gaderne, hvor de holdt øje med mulighederne for en kort snak med byens skønheder. De herunder førte samtaler var oftest en munter blanding af »Mecklenburger Platt« og fransk. Andre igen sad i kredsen af lokalbeboere ved den varme kamin og drømte om de kære derhjemme, eller forsøgte at følge med i samtalerne, der oftest handlede om »den skrækkelige krig« for de besejrede i de besatte områder. I sådanne stunder er det gået op for folk, hvor mange sorger og afsavn, de pårørende derhjemme var sluppet for. Næsten alle i de franske familier havde en eller flere medlemmer i felten, og så længe »les sales boches« var i landet, slap intet livstegn igennem, der kunne fortælle om ægtemænd, sønner eller fædres skæbne.

Franskmændene i de besatte områder bar med bemærkelsesværdig holdning deres hårde skæbne. Var det troen på en sejr for »le grande nation«, der gav dem kraften hertil? ...

I de første dage af hvileperioden sendte vores divisionskommandør Exz. von Gabain følgende anerkendende bemærkninger:

De kampindberetninger, infanteriregimenterne har tilsendt mig, taler enstemmig om ubegrænset anerkendelse af den fremragende præstation af F.A.R. 60, i sær infanteri ledsagebatterierne fra regimentets I. Afdeling. Den hensynsløse indsats, den fremragende skydning, det tætte samarbejde med infanteriet bliver særlig taknemmeligt fremhævet.

Det glæder mig at være i stand til at bringe denne anerkendelse fra søstervåbnet, som det bedste bevis for den rigtige anvendelse og dygtighed af regimentet, og jeg følger mig overbevist om, at batterier også under næste indsættelse igen fuldt ud vil hævde sig.

Med fornyet energi blev uddannelsen fortsat. Der herskede en aktivitet som soldaterne huskede fra fredstid.

Naturligvis var tjenesten planlagt, så den ikke førte til udmattelse af tropperne. Vore førere fulgte her erkendelsen af, at kun ved fornøden rekreation kunne en soldat lidt efter lidt komme sig af sine sjælelige indtryk. Foruden sikringen af gode indkvarteringer, blev der også sørget for troppernes underholdning. Den her gerne hørte militærmusik havde her en hovedrolle, men også fysiske forestillinger, film og anden underholdning fandt udelte begejstring. Til adspredelse bidrog desuden de biblioteker, de forskellige regimenter bragte med sig.

Mod slutning af april blev det af den øverste hærledelse bestemt, at enhver afdeling skulle tildeles et felthautbitsbatteri. Der blev derfor gennemført følgende reorganisering af regimentet: Alle fjerde batterier byttede plads med afdelingens første batteri. Dermed blev:

- I. Afdeling: 2., 3. og 4. Batteri
- II. Afdeling: 1., 5. og 7. Batteri
- III. Afdeling: 6., 8. og 9. Batteri

Samtidig blev de enkelte afdelinger fordelt til infanteriregimenterne med henblik på kommende indsættelser af divisionen og til øvelser:

- I/60 – Grenadier-Regiment 89 med 2./60 som infanteri ledsagebatteri
- II/60 – Infanterie-Regiment 75 med 1./60 som infanteri ledsagebatteri
- III/60 – Füsilier-Regiment 90 med 9./60 som infanteri ledsagebatteri

Hos de batterier, der som resultat af reorganiseringen skulle forlade I. og II. Afdeling, opstod stor tristhed. Disse batterier blev revet ud af en enhed, hvormed de siden krigens start havde udkæmpet næsten alle slag, og hvor de med de øvrige batterier var smeltet sammen til én fasttømret enhed. Men »ordre skal følges« hedder det i militæret. Der måtte derfor tages afsked med kammeraterne.

Som forventet blev uddannelsesperioden udvidet til omkring tre uger. Mens der i den sidste tid var blevet gennemført øvelser i større enheder, blev den nu primært gennemført i mindre. Af den enkelte mand, kanon og deling blev der skabt en kampenhed, på hvis pålidelighed, succes under kamp skulle hvile, og hvis korrekte indsats var det eneste middel, der kunne opnås med få midler.

Sideløbende blev der afholdt skarpskydning med pjecer og håndskydevåben.

Den 10. maj var en glædelig afbrydelse af den daglige rutinemæssige tjeneste. Vores Storhertug overværede en kampøvelse omfattende vores regiment sammen med grenaderer og Füsilierer og 1. bataljon fra Harburger pionererne.

I den følgende tid skiftede terrænøvelser i blandede formationer med øvelser med det samlede signalpersonel. Enkelte af disse øvelser blev overværet af Exz v.d. Borne, fører for VI. Res.Korps, hvortil divisionen var underlagt som tilsynsmyndighed for uddannelsen.

Ikke uventet indløb den 22. maj befaling til afløsning af 234 Inf.Div. i afsnittet Moyenneville – Alette, 12 km syd for Arras i den nye tilkæmpede stilling efter det store slag. Afløsningen skulle ske i nætterne til den 25. og 26. maj. Oprindeligt skulle vi afløse F.A.R. 4, men denne befaling ændres til, at vi som forstærkning skulle gå i stilling ved siden af dette regiment.

Den 23. red et forkommando fra stabe og batterier frem i stillingen for at blive orienteret. Batterierne fulgte næste dag til rummet Cagnicourt – Baralle (halvvejs mellem Cambrai og Arras), hvor vi i et frygteligt regnvejr gik i bivuak. Som man kan tænke sig, kunne vores humør have været bedre. Men hvad hjalp det? Allerede næste aften rykkede dele af batterierne ind i de ny rekognoscerede stillinger. Indsættelsen var tilsyneladende fremskynnet da man forventede et angreb mod 17. Armee.

I totalt mørke, forstærket af det regnfulde vejr, gik det af mudrede veje lige nord for vores angrebsområde under forårsslaget i retning af fronten. Det gik forbi den »tidligere« (kun et par stenhobe viste, hvor engang landsbyen havde stået) landsby Bullecourt og over Ecoust – St.Mein – Mory – Ervillers ind i stilling uden at have tab. Som altid i sådanne situationer, kunne der ikke blive tale om søvn. Stillingerne måtte indrettes, sløring mod fly etableres, telefonforbindelser etableres og meget andet gøres. Det vigtigste var sløringen. Var denne ikke perfekt måtte man regne med at batteriet før eller senere ville blive opdaget og herefter presset ud gennem virknings skydninger. Til stor nytte kom i denne forbindelse de net, englænderne havde efterladt, og som med forskelligt farvede tøjstrimler, var fremstillet til netop dette formål. Lige så snart telefonforbindelserne var etablerede, indskød batterierne sig i en hovedretning og i spærreilden.

Divisionen var organiseret på følgende måde:

Gruppe Højre: Inf.Regt. 75, II/60 (Undergruppe Nord) med 1./60, 5./60, 7./60, 3./4 og 6./4

Gruppe Midt: Gren.Regt. 89, III/60 (Undergruppe Mitte) med 6., 8., 9./60 og 7., 8., 9./4

Gruppe Venstre: Füs.Regt. 90, I/60 (Undergruppe Syd) med 2., 3., 4./60 og 1., 2., 5./4.

Ugen efter indsættelsen fik for batterier og stabe ret anstrengende, da fjenden beskød batteriområdet ret hyppigt med middeltunge og tunge kalibre, delvis også med gas. Gud ske lov havde vi kun få tab at beklage, da det engelske artilleri ikke skød strøild, men mest planmæssigt og gennem længere tid samme mål, så besætningerne fik tid til at vige ud.

Hvis Tommy i begyndelsen af vores indsats måske havde til hensigt gennem et modangreb at tage frugterne af vores sejr, erkendte vi efter kort tid, at de trufne forberedelser kun gjaldt lokale angreb til forbedringer af hans frontlinje. Med den iver, Tommy lagde i udbygningen af stillingerne, var det tydeligt, at han mere regnede med et angreb fra vores side. Desværre skulle der for vores division ikke komme til flere større angreb.

For at skjule vores styrke for fjenden, blev der af de forskellige batterier udvalgt hver en såkaldt »vandrekanon«, der havde til opgave gennem flere dage fra skiftende stillinger i terrænet at afgive enkelte skarpe skud, og dermed foregive placeringen af et batteri.

For at fastslå fjendens sammensætning blev der natten til 6. juni gennemført en patruljeoperation med artilleristøtte af Regimenterne 75 og 90. Den dristige operation belønnedes med tilfangetagelsen af en skotsk soldat.

Den 7. juni blev 4./4 trukket ud, da den under kraftige beskydninger havde haft så store tab, at den dårligt længere var kampduelig. De øvrige batterier fra F.A.R. 4 fulgte tre dage senere. Som erstatning blev 4. og 6. batteri fra bayr. Res.F.A.R. 5 underlagt.

Også vore batterier led også tab under de gentagende beskydninger og desværre også på grund af ulykker (rørsprængninger). Ved en sådan ulykke den 11. juni blev Gefreiter Kongehl dræbt, kendt og elsket i hele regimentet på grund af sit humør og musikalske talent. Ære være hans minde.

Med den 13. juni, på hvilken dag en ny engelsk division blev fastslået foran vores front (2. Engelske), ændredes fjendens aktiviteter betydelig. Både det fjendtlige infanteri og artilleri blev livligere. Større eller mindre patruljeoperationer fandt sted næsten hver nat, der dog alle blev afvist af vore vagtsomme poster med tab for modstanderen. Hele området fra infanteriets stillinger til infanteriets og artilleriets kommandostationer blev kraftigt beskudt af artilleri. Vores regiments kommandostation lå gentagende gange under nærgående beskydning, og det samme skete for de bagved liggende bebyggelser. Vores eget artilleri kunne, efter af 234 Divisions artilleri var trukket væk, ikke længere opretholde ildoverlegenheden i forhold til det fjendtlige artilleri, og var ydermere kraftigt generet af kraftig fjendtlig beskydning og natlige bombeangreb.

Den 20. juli blev divisionen på ny afløst, i de to nordlige afsnit af 234. Inf.Div. og i den sydlige af 5. bayr. Res.Div.

Desværre havde vi den sidste dag store tab under en kort beskydning af 1. Batteris prods område: 3 kuske og 8 heste blev dræbt, 1 kusk og 1 hest såret. Afløsningen fra F.A.R. 4 skete heldigvis uden yderligere tab. Endnu engang marcherede vi tilbage mod de gammelkendte hvilekvarterer nord for Cambrai gennem det kamplagede terræn og alle spurgte sig selv, var dette sidste gang, eller skulle man for tredje gang sende os gennem denne ørken? Der ikke andre ord der kunne beskrive dette område, hvor der ikke længer var en eneste hel bebyggelse, ingen åbne marker, intet helt træ.

Kun I. Afdeling kom ikke tilbage i de gamle kvarterer, det henrivende beliggende Wavrechain ud til Sensee åen. I stedet måtte den nøje med en uvenlige mineby Neuville ved Roeulx (nord for Cambrai). Med stille venlighed modtog vore kvarterværter os igen; de havde vel erfaret under vores sidste ophold, at ikke alle »boches« var barbarer.

De to første dage kunne mand og hest hellige sig roen, så begyndte uddannelsen med samme grundighed som i april.

I mellemtiden havde det andet store planmæssige angreb fra vores side med 7. og 1. Armee fundet sted. Den 27. maj havde vore usammenlignelige tropper angrebet mellem Vauxaillon (sydvest for Laon) og Sapigneul (ved Barry-au-Bac) over Chemin des Dames og havde i en voldsomt storm på nogle få dage overskredet Marne ved Chateau-Thierry og øst herfor. En stor taktisk sejr var opnået. – Den 9. juni sluttede 18. Armee sig til angrebet mellem Montdidier og Noyon. Selvom fjenden her var forberedt, opnåede angrebet alligevel succes. Den trængte på steder frem til Aronde (18 km). Den 11. fulgte kraftige fjendtlige modangreb. På grund af den her stærke koncentration af fjendtlige kræfter så den øverste hærledelse sig tvunget til at afbryde angrebet. Midt i juni indtraf ro langs hele den nye front. Øjeblikkeligt opstod der bag fronten samme hektiske liv som i april, dvs. overalt var der divisioner i fuld uddannelse.

den 15. juli startede vores tredje store angreb på vestfronten på begge sider af Reims med 7., 1. og 3. Armee. Da fjenden imidlertid på forhånd havde kendskab til vore planer, faldt han tilbage til sin 2. stilling, så vi allerede løb fast den første dag. Angrebet blev herefter indstillet.

I mellemtiden fortsatte uddannelsen sit rolige forløb. I endnu højre grad end tidligere blev der gennemført fælles øvelser mellem infanteri og artilleri og navnlig ved infanteriets indbrud. Infanteri-stormangreb på fjendtlige stillinger under udnyttelse af alle våben blev navnlig indøvet.

Forskellige skarpskydninger indgik i uddannelsen, og fremmede evnen til en hurtig måludpegning og frem for alt skydning mod bevægeligt mål.

Efter knap tre uger kaldte forskellige Mob. Befalinger (*Mobilmachungsbefehle*) os til nye gerninger i Flandern. Den 11. juli blev vores regimentsstab og et forkommando fra divisionen sendt afsted og få dage efter fulgte vore ammunitions-kolonner. Disse blev øjeblikkeligt underlagt en ammunitions trænstab og blev af denne underbragt i Waasten (Warenton) halvvejs mellem Lille og Ypres.

Før vore batterier og afdelingsstabe startede landevejsmarchen mod Flandern, blev alt overflødigt bagage og ikke nødvendig materiel placeret i et fællesdepot ved divisionen. Et hensyn til hestene gjorde dette skridt nødvendigt.

På trods af manglen på heste modtog vore lette haubits-batterier netop på dette tidspunkt igen deres 5. og 6. pjece. Som det senere blev oplyst, havde den øverste hærledelse grebet til denne forholdsregel grebet for at begrænse transportbehovet til angrebet ved Reims og det i tilslutning hertil planlagte angreb i Flandern, men samtidig alligevel sikre tilstrækkelig artilleri til begge disse store angreb.

Den 15. juli marcherede stabe og batterier som enhed over Roubaix i fire marchnætter og en hvilenat (17./18.) under kommando af Hauptmann v. Kuhlman til de nye indkvarteringssteder i Flandern syd for Courtrai (Kortrik). I. Afdeling fik tildelt Rollegem, II. og III. Afdeling Bellegem som kvarter. Kun med stor besvær fandt vore enheder plads i de stærkt overbelagte landsbyer.

Den 20. juli blev fører for II. Afdeling, Hauptmann von Kuhlmann, forsat som stabsofficer ved 39. Res.Korps artilleri. Alle, der kender Hauptmann von Kuhlmann, ved hvilken forbilledlig fører, regimentet hermed mistede denne dag. Som hans afløser blev Hauptmann von Billerbeck fra F.A.F. 10 forsat til regimentet.

I mellemtiden udsendt 4. Armee deres meget omfattende angrebsbefaling (Operation Hagen). Denne befaling var et mesterværk fra armeens chef, General v. Lossberg, kort og kontant, men indholdsrig! – Den nødvendige ammunition var i mellemtiden bragt frem i stillingerne af de ihærdige ammunitionskolonner. Med relativ få tab var dette hårde arbejde, der fortjener ubegrænset anerkendelse, fuldført. Når kolonner blokerede de få veje, der stod til rådighed for ammunitionstransporterne, og fjendtlig beskydning truede at bringe panik over den opståede forvirring, krævede det ofte, at tænderne blev bidt sammen og nerverne holdt i ave. Med jernhård viljestyrke blev alle vanskelige situationer overvundet, så den befaledede mængde ammunition på rette tidspunkt nåede rette plads. – Herefter flyttede kolonnerne til Aalbeeke.

Midt under disse forberedelser kom der som lyn fra en klar himmel ordre til, at samtlige dele af planerne til angreb »Hagen« skulle inddrages, og få dage senere kom ordre til divisionens hastige borttransport.

Som vi senere fik at vide, havde den øverste hærledelse besluttet at opgive angrebet, da fjenden efter alt at dømme var forberedt, og dermed at der ikke kunne forventes en hurtig og afgørende succes.

Med fuld tillid til vores øverste føring vendte vi Flandern ryggen, fuldstændig uvidende om, hvorhen vejen denne gang førte.

XVI.

Svære forsvarskampe syd for Laon

august – september 1918

Leutnant frhr. v. Maltzahn, Adjutant I/60.

Midt under planlægningen af offensiven, der skulle jage Tommy væk fra Kemmel og i havet ved Dunkerque, fik vi ordre til at indleverer alle kort og forarbejde til vores angreb, og kort efter lød det: Indladning!, Hvorhen, til hvad og hvorfor var alle spørgsmål, som ingen kunne besvarer. Optimisterne mente, at Flandern kun havde været et bluff, og at vores angreb et helt andet sted skulle overraske fjenden totalt. På grund af den situation, der var opstået på grund af den franske modoffensiv mod Armee Deutscher Kronprinz kunne man dog formode, at den frygtede ordre til transport ikke ville føre til et angreb, men tværtimod igen til forsvar.

Men kort fortalt så man for det meste kun glade ansigter og god stemning, da det gik mod jernbanen. Der blev indladet i Tourcoing og omegn. Man indrettede sig så godt, det lod sig gøre, i vognene. Turen skete primært i hestevogne, og var ret munter, hvis bare de var forsynet med hø og halm. Transportogene førte os mod syd gennem områder, der var os velkendte fra tidligere kampe.

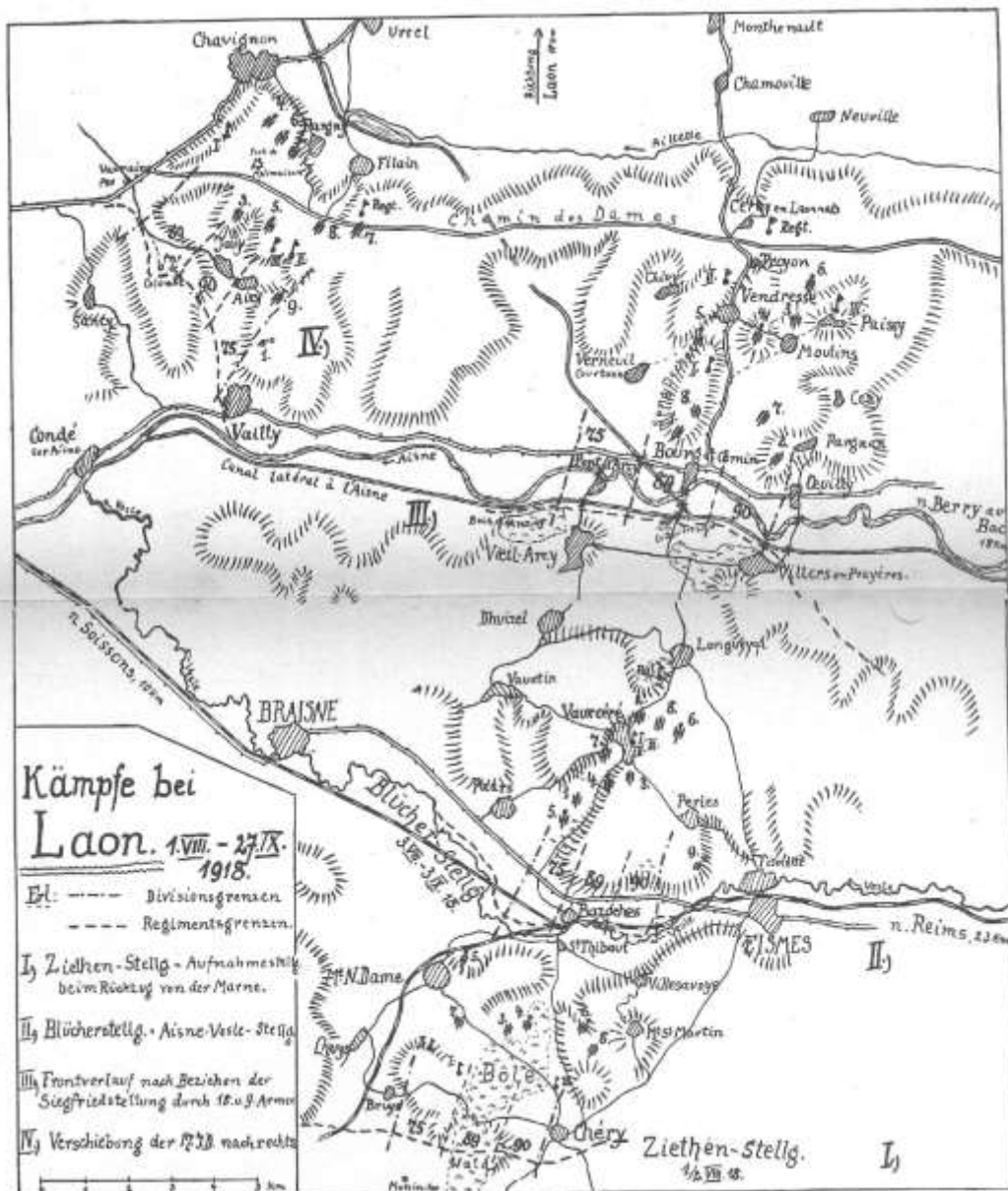
Den 28. juli nåede dele af I. Afdeling til den nye verden, og til vores forbavselse var det Laon, der på sit karakteristiske højder dukkede op foran os. Den indrettede sig så godt den kunne i Ardon, en forstad til Laon, og hvem, der om aftenen havde tid, besøgte den vidunderlige by, vandrede gennem de smalle gader og gyder, indtil de med hatten i hånden trådte ind i den imponerende katedral. Den 29. juli ankom resten af regimentet, der imidlertid ikke kunne nå at nyde denne afveksling, da der kom befaling til allerede samme aften at nå en fremlagt bivakplads, for regimentsstab og I. Afdeling ved Bourg-et-Comin, for II. Afdeling ved Verneuil og Courtonne (to ferme) og for III. Afdeling ved Pont-Arcy. Det var godt nok et stykke vej derhen. For det første var det overordentlig varmt og for det andet gik vejen, i starten ganske vist gennem et flot terræn, op og ned af bakker, og så endeligt over Chemin des Dames gennem et totalt ødelagt terræn med krater ved krater og landsbyer, der kun eksisterede på grund af byskilte. Jeg kan endnu for mig se det sørgmodige skilt »Her lå Cerny«. Efter igen med besvær var kommet ned ad bakken blev det igen venligere og i Bourg-et-Comin mødte vi endda igen beboere. Landsbyerne var imidlertid overbelagt med tropper, at der kun kunne blive tale om bivak. For dem der havde tid, var der i den skønne aften ikke at foragte, at kunne skylle støv og sved af med et bad i Aisne.

Næste morgen var det muligt for alle at vaske, hvad der for nogle var mere surt end granater. – Om aftenen blev afdelingsadjutanter kaldt til regiment for at modtage befaling for den følgende dag – situationen var nogenlunde således:

Vi befandt os bag fronten i Marne-buen. Forsvaret af denne af forårsoffensiven dybt fremtrængende front kostede mange tab, ikke mindst fordi genforsyningen var meget vanskelig på grund af fjendens mulighed for beskydning fra flere sider. Om det skyldtes dette eller af andre grunde, under alle omstændigheder havde den øverste hærledelse befalet tilbagetrækningen af 7. Armee enheder langs Marne. Den generelle tilbagetrækning var planlagt til natten mellem 1. og 2. august. Gennem indsættelsen af friske divisioner skulle det gøres muligt at frigøre de forreste, udmattede enheder fra fjenden, og gøre dem i stand at marcherer mod nord bag de friske troppers bagtroppstillinger. Næste morgen skulle der rekonstrueres for den bagtroppstilling – Ziethen-stillingen – som 17. Infanterie-Division skulle besætte.

Tidligt om morgenen den 31. juli blev derfor førere på lastbiler kørt frem til området. Vejene var meget overfyldte, da bagage fra 7. Armee allerede var på vej tilbage sammen med kolonner, der evakuerede materiel, mens tropper og ammunitionstransporter søgte den anden vej (langs fronten var der kampe i gang. For mig vil denne morgen altid blive uforglemmelig. Vi var egentlig kun vant til krig i ødelagte områder. Nu syntes det, som var vi på øvelse. Mottin-Ferme og Chéry lå fredeligt foran os, omgivet af flotte, gyldengule kornmarker, som Major zu Putlitz forklarede situationen og tildelte afdelingerne deres områder for afdelings- og batteriførere som samledes om ham.

17. Infanterie-Division ville blive venstre division i Gruppe Schoeler. Stillingsdivisionens forreste linje, der langsomt blev presset tilbage under angreb med stærkt overlegne kræfter fra Ententen, forløb i området Fère-en-Tardenois, mens vores bagvedliggende linje gik lidt foran Chéry, gennem Dôle-skoven mod øst til omkring 800 meter syd for Brys.

KORT 21

Da rekognosceringen var Ziethen-stillingen var afsluttet, blev på vejen tilbage rekognosceret for batteri stillinger nord for Vesle – Blücher-stillingen – da Ziethen-stillingen kun skulle holdes en kort periode. Mens der nemlig i de andre afsnit af den endelige stilling nord for Vesle allerede stod andre divisioner klar til at overtage, havde 17. Division fået til opgave, direkte fra optagestillingen at rykke ind i forsvarsstillingen. Til denne anden rekognoscering var der desværre kun begrænset tid, på trods af, at det egentligt var den vigtigste.

Det gjorde vel os alle ondt at se de lange rækker af franske indbyggere, som os mødte på vores vej, slæbende på trækvogne og på ryggen, de mest fornødne ejendele, alle på vej ud af dette område, der snart ville blive slagmark. De arme mennesker måtte efterlade sig næsten alt, hvortil kom den store høst, der stod høstmoden på markerne.

Ziethen-stillingen skulle først besættes natten fra 1. til 2. august, men da den vestlige nabo blev genstand for kraftige fjendtlige angreb, blev der opstillet indgrebsgrupper, der allerede den 31. juli blev trukket frem for i tilfælde af tilbageslag, øjeblikkeligt at være disponibel. Indsatsgrupperne skulle marcherer afsted tidnok til at være fremme inden kl. 10 næste morgen.

- 1.) I.R. 75 med II/60 i området Mont-Notre-Dame – Bruys med kommandostation i Mont-Notre-Dame.
- 2.) Gren.Regt. 89 med I/60 i Dôle skoven nord for vejen Bruys – Chéry med kommandostation på vejen mellem Mont-Notre-Dame – Chéry.
- 3.) Füs.Regt. 90 med III/60 i området Vauxcéré – Longueval.

Alle køretøjer, der kunne undværes, skulle afgives. Tidligt på morgenen marcherede batterierne til Bois de Dôle. Om morgenen den 1. august modtog indsatsgrupper I.R. 75 og Gren.Regt. 89 følgende direktiv:

Fjendtlige angreb er under udvikling langs hele fronten. Ved venstre division i højre nabokorps er der tilsyneladende sket gennembrud. Indsatsgrupperne står marchklar og holder tæt forbindelse til de befalede divisioner.

Det blev imidlertid ikke nødvendigt for 17. Inf.Div. at gribe ind, og mange forventede måske en dejlig dag i skoven. Kun telefonfolkene havde snart travlt, for inden aften 1. august skulle alle de mange forbindelser til bagtropsstillingen var etableret, fra observationsposter til batterier, fra afdelinger til regiment, og placeringen af alle disse skulle først findes.

Om aftenen blev stillingerne besat og dermed ophørte underlæggelsen af afdelinger under infanteriregimenterne. 1., 2. og 9. Batterie var som infanteri kanonbatterier placeret delingsvis helt tæt bag den forreste linje. Afdelingen fik til forstærkning underlagt batterier fra Feld-Artillerie-Regiment 10. Endnu engang blev forbindelserne afprøvet, og alle der ikke lig var på vagt, krøb sammen ved siden af sin kanon eller krøb sammen i et jordhul for at lade natten passerer. Ved midnat traf de tilbagegående tropper fra Fére en Tardenois igennem Ziethenstillingen.

Den 2. august regnede det vedholdende, og efter svage forsøg på at sikre sig med teltflager, måtte man til sidste lade regn være regn. Man begyndte langsomt at bide i de hårde kiks, da feltkøkkenerne for længst var trukket væk, og forplejningen bestod af »eisern portionen« - nødrationer.

Efterhånden klarede det en smule om og de fremskudte dragon-patruljer og skyttekæder kom tilbage. Alle observatører kikkede med stigende spænding gennem deres kikkerter, men i vores afsnit fulgte fjenden så tøven efter, at de ikke udgjorde reelle mål. Kun i venstre naboafsnit kunne batterier fra III. Afdeling lægge en virksom ild og rige en fjendtlig bataljon fra hinanden.

Som beordret gik om natten til 3. August de første delinger tilbage kl. 2200, den anden kl. 2400 langs for hver enkelt enhed præcist udpegede veje.

Den største vanskelighed under hele tilbagetrækningen var reguleringen af hele den omfattende trafik langs de få disponible veje. Vejene bagud gik via broer over Vesle, så over Aisne for endeligt at gå gennem de ødelagte slagmarker langs Chemin des Dames. Under tilbagetrækningen skulle ikke kun de retirerende division anvende vejene, men samtidig også de nye kampdivisioner på vej frem og begge medførte store mængder af forplejning og ammunition. Endeligt skulle samtidig omfattende materiel fra de sidste ugers kampe, bringes med tilbage. Med undtagelse af de kæmpende dele af divisionen var nu al denne trafik overstået. Det var et held, at alle vore batterier slap over Vesle-broen ved Bazoches, da fjenden i løbet af natten flere gange lagde en voldsom artilleriild over byen. En vedvarende beskydning af broen kunne have medført betydelige problemer.

Efter med held at have skiftet sider af Vesle, gik batterierne øjeblikkeligt i stilling. En sådan stillingsindtagelse i totalt mørke, kun oplyst af en eksploderende granat, er modbydelig. Vejene var så overfyldte, at man ikke rigtig kunne komme frem. Møjsommeligt hentes pjecerne op fra Vesle dalen med søvndrukne artillerister mellem køretøjerne. Kuskene forsøger at opmuntre deres hårdt pressede heste. Førerne er beviste om det grænseløse ansvar, de har for deres betroede menneskeliv, og hvem, der ikke har prøvet dette, kan ikke rigtig forstå dybden i følelsen. Skal man tage denne vej, der ligger under beskydning, eller den markvej, hvor vi ikke vil være fremme før daggry? Man ånder lette ud, når alt er godt overstået, og kun godt at prodserne endnu i rette tide kunne sendes væk.

For at dække tilbagetrækningen var en styrke blevet på den anden side Vesle under Hauptmann Caspari – 6 kompagnier og 3 feltkanoner i en linje Mont-Notre-Dame – nordkant Dôle skoven, hvor den skulle standse fjenden længst muligt og bibringe ham størst mulige tab under udnyttelse af dette skovrige område. Herunder virkede kanoen fra 2. Batteri under Vizewachtmeister Lasse særlig handlekraftig. Kanonen gik den 3. august tidligt på morgenen i stilling omkring 500 meter sydvest for St. Thibaut for herfra at støtte 12./Gren.Regt. 89, som den var underlagt. Om formiddagen var der i starten roligt foran kompagniet, men infanteriet kunne dog melde, at fjenden var under fremrykning fra sydvest i retning af Mont-Notre-Dame. Vizewachtmeister rekognoscerede øjeblikkeligt for en observationspost, udlagde telefonforbindelse til kanonen og rettede kanonen (nordpils-metode) mod kirken i Lhuyus. Hele tiden observerede han mod den fjendtlige kolonne, der kort efter blev ramt af hans granater. Kl. 1330 fik han af kommandøren for bagtroppen ordre til at falde tilbage bag Vesle, hvor den med det

samme gik i stilling på bakken lige bag floden. Indtil kl. 16 var alt roligt. Alligevel kom fjenden langsomt efter, og hvor han lod sig se i skovkanten på den anden side, blev han taget under ild til han igen forsvandt. Imens gik tætte masser af fjender fra Dôle skoven mod nordvest, indtil der hurtigt slog fuldræffere ind i dens rækker. Fjenderne løb fra hinanden og kastede sig ned. Enhver bevægelse blev lagt under ild, og først da alt ammunition var forbrugt, vendte de tapre artillerister tilbage til deres kammerater.

De fleste batterier var placeret i den bevoksede sænkning mellem Vauxcéré og Paars, 2. og 8. Batteri ved Perles, og en deling fra 9. Batteri til flankering 1 km syd for Perles. Enkelte batterier blev senere trukket tilbage til området mellem Longueval og Vauxcéré. Som forstærkning var batterier fra Feldart. Regt. 270 tildelt. Regiment stabens kommandostation var placeret i Longueval, senere i en hule ikke langt fra Pincon-Ferme. Afdelingsstabene (Undergruppe) lå i huler ved Vauxcéré. Om morgenen den 3. august måtte de disponible kræfter igen fordeles, så fjenden kunne beredes en tilbørlig velkomst over alt. Også virkningsskydninger blev i hast fordelt og indskudt, så der kunne etableres en samlet ilddekning af vores linje. I midten lå grenaderer med vores I. Afdeling, til højre Bremen-infanteriet med II. Afdeling og til venstre Füsiliererne med III. Afdeling. Generelt kan det siges, at artilleriets opstilling var meget vanskelig på grund af terrænets ugunstige form. Divisionens afsnit bestod af en bred dalsænkning og af en højplateau, der ligeledes i stor dybde var indset af fjenden. Batterierne måtte derfor enten koncentreres i dalsænkninger eller uønsket langt tilbage. Ved indrykningen var der ikke foretaget nogen forberedelse til forsvar. Alt måtte etableres af tropperne, der stod foran en kamp.

De følgende dag og uger var en lang række af hårde kampe. Hele tiden forsøgte fjenden med sine masser af friske menneskematerialer at gennembryde vore tynde linjer. Allerede den 3. august fulgte fjenden efter, og blev, hvor end han viste sig, taget under beskydning. Vore forposter blev trukket tilbage over den fastsatte bro mellem Bazoches og St. Thibaut, og så blev også denne sprængt. Allerede samme aften gjaldt det at afvise fjendens første forsøg på at sætte over Vesle med større styrker. Den 5. august fortsatte forsøgene på at tiltvinge sig overgang over floden, men alligevel kunne divisionen skrive følgende i sin befaling:

På grund af posternes opmærksomhed, handlekraftige indsats af fortærræn besætningerne og en godt ledet, fremragende virkende artilleriild, er de hidtidige fjendtlige forsøg på i divisionens afsnit at overskride Vesle mislykkedes!.

Men igen og igen måtte fjenden afvises, igen og igen måtte den jernhårde vilje til at holde ud, bringes frem, og det er desværre ikke mulig i detaljer at beskrive alle de dagligt opståede kriser og deres overvindelse, der udspillede sig under det strålende forsvar af vores front.

Herunder skal også tænkes på de folk, der dagligt blot gjorde deres pligt: Telefonfolk, der gjorde et Herkules arbejde indtil total udmattelse for at holde en telefonforbindelse åben, eller en ordonnans, som nat efter nat gik fra gruppe til gruppe og hver gang måtte igennem den hårdnakkede beskydning af vejene for at bringe eller hente signaler. En dag bragte han trofast blandt andet signalet om, at General v. Held skulle afløse General v. Gobain som vores divisionskommandør. Hvor glade var ikke ordremodtagerne hver gang de uskadte nåede frem til den store hule ved Vauxcéré, hvor Undergruppen var placeret.

I øvrigt boede der i Vauxcéré under disse kampe en ældgammel, usøigneret franskmand (han kendte i hvert fald ikke sin egen alder), som trods alle forsøg på overtalelse, ikke ville derfra. Han ernærede sig med grønsager fra de forladte haver og som vi, af dræbte heste. Det ville man tidligere ikke have troet om os, men man kunne imidlertid ikke klarer alle tidens anstrengelser udelukkede på marmelade. Den gamle franskmænd havde udholdt mangan en aften »hilsen« fra sine landsmænd indtil også hans lille hus faldt som offer, og han måtte flytte med ind i en hule, hvor lejrbalet blussede og sendte sin røg op under loftet.

Men tilbage til krigen. Den 6. august drejede det sig endnu engang om at afvise nye angreb. Kl. 17 startede en livlig ildforberedelse over de forreste områder og baglandet. Efter denne første gang egentlige ildforberedelse forsøgte modstanderen på flere steder at komme over Vesle. Sænkninger og veje lå under massiv beskydning. Egne batterier skød desuagtet virkningsskydninger. Erkendt troppesamlinger øst og vest for St. Thibaut blev taget under beskydning. Kl. 19 startede det primære angreb efter at Vesle dalen var blevet skjult af røg og støv. Meldinger bragte foruroligende nyheder: »Fjenden marcherer mod Perles«. Kl. 21 var situationen afklaret: Mens Grenadier-regimentets afsnit var intakt og Füsilier-regimentet havde afvist et angreb, var det lykkedes modstanderen kl. 1930 at trænge igennem ved venstre nabo-regiment. Venstre fløj af Füsilier-Regimentet måtte trækkes tilbage, da den truedes i ryggen, og i det videre forløb måtte fortærrænet ømmes ind til skoven nord for vejen Bazoches -Fismes. Også højre fløj af divisionen var trængt tilbage, men Inf.Regt. 75 Bremen havde igen fuld kontrol over dets fortærræn. Med hvor stor succes fjenden var blevet afvist i Grenadier-Regimentets afsnit viser udsagn fra en tilfangetaget amerikansk officer fra 4. Infantry Division, hvorefter hans regiment denne dag 15

gange forgæves havde forsøgt at trænge over Vesle. I løbet af natten afspærrede vore batterier indbrudsstedet under Füsilier-Regimentets modangreb.

Den 7. august forsøgte fjenden at øge indbruddet på venstre fløj af vores division, hvilket ikke lykkedes. »Ammunitionsforbrug i nærkampgruppen: 6-7.000 skud« beretter dagbogen tørt og præcist denne dag. Hvem skaffede ammunitionen frem? Hestekadaver til højre og venstre for vejen fra Longueval, her en ødelagt stål-hjelm, der en ødelagt vogn, var alle vidner om arbejdet, der hver nat fandt sted i dette område.

Træn, prodser og ammunitionskolonner havde det meget svært. Bortset fra transporterne nat efter nat, blev de også i deres lejre hjemsøgt af den fjendtlige ild. I begyndelsen nå lejrene langs Aisne i området ved Bourg. Lidt efter lidt blev beskydningen af Aisne-broen og de omkringliggende skovstykker med fjendtlig fladbanevåben så kraftig, at de med stor besvær af sammenskrabet materiel byggede heste og mandskabsbarakker på begge sider af vejen mellem Bourg-et-Comin – Vendresse måtte forlægges længere mod nord. Passagen af Aisne-broen kostede mange ofre.

»Den 8. august modangreb mod indbrudsstedet støttet af godt liggende spærreild fra vore batterier« hedder det i krigsdagbogen – Den 9. lå den sædvanlige strøild over infanteri- og artilleriområderne, Vauxcéré, Perles og Longueval. 8. Batteri blev planmæssigt bekæmpet af tre fjendtlige batterier. Om aftenen deltog vore batterier i en operation ved venstre nabodivision, da der blev meldt om et angreb på Füsilier-Regiment 90 og Grenadier-Regiment 89. På denne blev der overgået til virkningsskydning »langs hele fronten«, og angrebet afvist efter indlednings vise resultater.

Den 15. august besøgte Hauptmann v. Stojentin batterierne i hans afdeling for at tage afsked, da han i et skifte med Hauptmann v. Ondarza (Herbert) var forsat til IX. Reserve-Korps. Det var svært for ham, at forlade afdelingen, hvor han var højt respekteret af officerer og mandskab. Ulykkeligvis blev han på tilbagevejen sammen med sin adjutant Leutnant d.R. Derlien blev såret under et overraskende ildoverfald. Hauptmann v. Ondarza overtog nu føringen af I. Afdeling, som han kom til at dele glæder og sorger med resten af krigen. Mangen en batterifører syntes at have oplevet et mirakel, når de så deres batterier arbejdspræstationer, der synes at overgå selv de store krav, der blev stillet. Der blev bygget meget, gravet dækninger, og stillingerne gjort mere og mere fuldkomne indtil de også omfattede pigtrådshindringer og nærforsvar, skinner, så pjecer hurtigt kunne bringes frem til nærforsvar, skydetavler og alt, hvad der nu engang udgør en skydestilling. Men at en stilling blev helt færdig, har jeg dog aldrig oplevet. Mens kun en del af mandskabet gravede og hakkede, savede og skabte, stod nogle få klar ved pjecerne for at udfører de talrige artilleriopgaver. Der kan være enkelte af læserne, hvor personlige erindringer om artilleriopgaverne eksempelvis den 21. august dukker op. »Om natten forstyrrelsesild mod vejen St. Thibaut – Mont-st.Martin, vejen St. Thibaut – Chery, sænkningen ved St. Thibaut mod sydøst til Bois de Cochelet og mod de om dagen bekæmpede batterier. Ammunitionsforbrug: 500 feltkanon, 200 let felt-haubits. I løbet af dagen forstyrrelsesild mod ikke indsete fjendeområder, skydning mod alle observerede mål, artilleribekæmpelse med hjælp fra lyd/lys pejlingsenheder og bekæmpelse af batterier, observeret fra fly gennem hertil særligt tildelte overvågningsbatterier«. Desuden blev der med mellemrum gennemført hyppige skydninger med »Gelbkreuz« gasammunition mod sænkninger og skovstykker.

Den 22. deltog enkelte batterier i en operation ved venstre nabodivision. Den 27. blev Fismette generobret. Batterierne deltog gennem sammensatte skydninger mod fjendtlige beredskabspladser. Operationen var dårligt nok afsluttet da der indløb melding fra artilleri-forbindelsesofficeren: »Fjenden trængt ind i Bazoches. Anmoder øjeblikkelig afspærring«, hvorefter ilden fra Undergruppe Mitte øjeblikkeligt blev lagt mod nord og nordvest kanten af st. Thibaut og bakkerne øst for St. Thibaut, hvorved den effektiv støttede Gren.Regt. modangreb. På kort tid var vore stillinger igen etableret. Fjenden var også trængt ind ved Inf.Regt. 75, og også herfra indløb kl. 1930 melding via blinkstation: »Situation ved 75 genoprettet, gamle linje nået«, efter at alle vore batterier havde deltaget i forsvaret.

Fra vores kronprins, til hvilken hærgruppe vi hørte, kom følgende telegram, over hvilke vi glædede os meget:

H.K.H. fører for Hærgruppen har telegraferet:

Jeg udtaler til 17. Infanterie-Division for deres tapre indsats denne dag min bedste anerkendelse og glæder mig med tropperne over den opnåede succes.

Wilhelm
Kronprins

I de følgende dage blev der gennemført virkningsskydninger mod de broer over Vesle, fjenden havde slået, og skydninger med gas mod hans beredskabspladser, ligesom der dagligt fandt mindre fjendtlige fremstød sted.

På den måde blev en i soldater og i materiel betydelig overlegen fjende bekæmpet før han efter betydelige tab, opgav disse resultatløse anstrengelser.

En beretning fra regimentet til H.K.H. Storhertugen skriver om disse dage:

Til personel og materiel blev der stillet de højeste krav. I det kun lidt over de 2 km brede divisionsafsnit blev der af feltartilleriet dagligt skudt mellem 6.500 og 7.600 skud, og dette ikke kun i automatiske spærre- og ødelæggelsesskydninger som ofte før under de store forsvarsslag, men for en stor dels vedkommende gennem observeret skydning. Batterifører kunne virke fra gode observationsstader, og som kun sjældent i krigen, observerer virkningen af deres skydninger. Glæden over denne observerede virkning øgedes naturligvis med hver skydning, da der her var en levende fornemmelse af, at der var lejlighed til at rette alvorlige tab til fjenden.

Primært amerikanerne har lidt hårdt under disse angreb. På grund af deres manglende erfaringer var de ikke i stand til at rykke frem i vidt spredt orden. Den første indsatte 4. amerikanske Division, måtte derfor afløses efter at have været 14 dage ved fronten.

Fjenden syntes ikke at have planer om større angreb, og stillingerne stadig bedre udbygges.

Som sædvanligt måtte vi forlade stillingen netop vi for største parten var færdig med udbygningen. Allerede fra den 20. august blev der gjort forberedelser til en tilbagetrækning af fronten bag Aisne, nye stillinger rekognosceret, ammunition oplagt og trigonometri gennemført. Den endelige afgørelse var endnu ikke truffet, og i de udsendte befalinger blev det udtrykkeligt fastlagt, at arbejdet på stillinger nord for Aisne kun skulle opfattes som et forarbejde, og at udbygningen af Blücher-stillingen skulle gennemføres i det omfang, det disponible materiel og arbejdskraft gjorde det muligt. Samtidig blev der gennemført en forskydning af afsnitsgrænser. Venstre afsnit blev afgivet, hvorimod Fusilier-Regiment 90 med Undergruppe Venstre (III. Afdeling) rykkede over på højre fløj af Divisionen. Næppe var denne vanskelige forskydning gennemført før Operation »Flußschiffahrt«, dvs. tilbagetrækningen af fronten bag Aisne blev befaleet.

Aftenen før tilbagetrækningen gennemførte batterierne en moderat beskydning af fjendtlige trafikmål og anlæg, mens fjenden gennemførte sine ildoverfald mod Vaucré. Der var intet der tydede på, at han havde bemærket noget til tilbagetrækningen, og batterierne kunne derfor delingsvis fra kl. 2230 gennemfører skiftet til den anden side floden uden væsentlige forstyrrelser. Batteritræn, prodser og lette kolonner var allerede overbebyrdet af de gentagende frontforskydninger af Aisne fronten og de dermed forbundne frem og tilbage transporter af ammunition, og nu også af den påbegyndte forskydning. Gennemførelsen af tilbagelægningen førte til fornyet betænkelighed omkring anvendelsen af hestenes sidste kræfter.

Med endnu en ny stilling startede arbejdet og byggeriet forfra, hvilket naturligvis ikke bragte glæde nogen steder. Regimentets kommandostation blev opslået ved Cerny på Chemin des Dames, Undergruppe »Mitte« (I/60) lå på »Sargdeckel« [Montagne de Comin], Undergruppe »Højre« (II/60) på Troyon-åsen og »Venstre« (III/60) havde sin kommandostation på udløberen nord for Paissy. Undergruppernes batterier, hvortil også hørte dem fra Feldartillerie-Regiment 91, placeredes hovedsageligt i området Paissy – Moulin – Vendresse. 1. Batteri stod i en åben stilling på den sydlige skråning af »Sargdeckel« (Montagne de Comin), 2./60 ligeledes i en åben stilling på Pargnan udløberen nord for Oeully. Sidstnævnte blev efter få dage erstattet af en kanon fra 3. Batteri og i stedet placeret i nærheden af Neuville som stødreserve. Også 7./60 var skudt langt frem til Pargnan-åsen. 8./60 blev senere afløst af 9./60 på »Sargdeckel«.

På ordre fra Hauptmann v. Ondarza blev også i Undergruppe Midte trukket enkelte pjecer frem til varetagelse af de daglige opgaver. Denne forholdsregel viste sig sin værdi. Telefonforbindelserne, der med de få signalfolk var svær at etablere, var til de udmærkede observationsstader så korte, at det var muligt for Leutnant d.R. Gönningen, som observatør på Gruppe observationsstaden på den sydlige skråning af »Sargdeckel«, at lede skydningen mod mange lønnende mål. De første dage efter frontforlægningen havde i det hele taget sin herligheder med lighedspunkter fra bevægelseskrigen, og for artilleriobservatørerne med gode muligheder for at bekæmpe bevægelige mål.

Terrænets særlige karakter kræver en beskrivelse. Navnlig for observatørerne på kanten af »Sargdeckel« nord for Bourg var der en ganske enkelt vidunderlig udsigt over hele den grønne dal, hvorigennem Aisne og dens kanal bugter sig. Flod og kanal udgjorde en udmærket naturlig hindring. Fjendens område var gennemskåret af mange slugte og stærkt bevokset. »Sargdeckel« og Pargnan-ryggen var to egenartede højplateauer skilt fra hinanden af en dyb slugt med stejle, delvist bevoksede skråninger. Placeringen af batterierne krævede stor dygtighed da opstilling i dalene kunne ses, mens plateauerne betød lange afstande. Denne øgedes yderligere, da skydninger fra Sargdeckel krævede en stor sidevinkel mod vest. Netop dette forhold blev af divisionen anset af stor betydning, da højre fløj både på grund af frontens forløb (foran venstre fløj virkede artilleriet fra to sider), men også på grund af fjendens muligheder for at skjule beredskab i Bois d'Anzoy blev anset for særlig udsat. En særlig sammensat ødelæggelsesild skulle derfor kunne indsættes mod et muligt fjendtlig indbrud i retning af Verneuil.

På trods af dette blev der efter moden overvejelse fundet ret gode stillinger. 4. Batteris stillinger var usædvanlige øverst på den stejle Mont de Charmont. Det havde været meget besværlig at bringe det op ad de stejle sider, men placeret lige bag det højeste punkt stod det fuldstændig dækket. – En sti rundt om »Sargdeck« forbi Comin Ferme var særlig henrivende, hvis blot ikke den onde fjende fik dig til at sætte fart på.

Men nu til begivenhederne:

Om morgenen den 5. september blev de første kavaleripatruljer fra fjenden observeret. En postskærm og patruljer fra eget infanteri holdt stadig fortærrænet og holdt fjenden på afstand. Batterierne, navnlig 4., bekæmpede den fremrykkende fjende og skyttelinjer med godt resultat.

Den følgende dag blev egne patruljer trukket tilbage og fjenden besatte Cendrière skoven på sydsiden af kanalen med stærke kræfter for 7 gange at forsøge at sætte over. Batterierne beskød skoven med godt resultat. Dalen blev imidlertid hurtig så fyldt med røg, at observation blev umulig. Med afstanden mellem linjerne så korte, kom det til træffere i egen linje, og jeg vil ikke undlade at nævne, at dette var et kors, artilleriet måtte bære under hele krigen. Bortset fra, at infanteristen i graven er den egentligt lidende part, er tanken om, at menneskelig svigt var årsag til disse ulykker, så frygtelig, at alle, der ledede en skydning, havde en følelse af stort ansvar. Jeg tænker herunder på så mange natlige patruljeoperationer, hvor afspærringsskydningen måtte beregnes ud fra vejrmeddelinger, der var ankommet 10 minutter tidligere. Efter sådan viden og samtidig blev arbejdet udført, men alligevel medførte den tiltagende nedslidning af materiellet uundgåeligt til skydninger, der faldt for kort. Her bør også nævnes, at vores infanteri, mit hvem vi i ægte våbenfællesskab havde gennemlevet så mange en storkampdag, forstod de vanskeligheder, hvormed vi måtte kæmpe, og at det gensidige forhold forblev udmærket gennem alle kampene.

Den 7. september angreb fjenden fra skoven langs vejen Vieil Arcy – Villers i fem bølger frem mod kanalbroen ved Villers. Da der langs kanalen ikke var tilstrækkelig dækning og han blev mødt af ild fra maskingeværer, faldt han tilbage til skoven, hvor han blev ramt af en effektiv virkningsskydning fra Undergruppe Venstre. Fjenden var endnu engang gået til angreb uden artilleriforberedelse og han havde heller ikke endnu trukket sit artilleri frem.

Efter at nu i de kommende dage vores artilleri og minekastere havde holdt Cendrière-skoven under ild, rømmede fjenden skoven, hvorefter egne patruljer holdt den besat. Disse fandt talrige døde amerikanere i skoven.

Endnu engang blev stillingsbyggeriet sat i gang med alle sine finesser – alt sammen omhyggeligt fremstillet i træ, og da alt var ved at være færdig, var det naturligvis tid til at divisionen skulle trækkes ud. Afløsning fra 227. Inf.Div. artilleri fulgte i nætterne fra den 17. september – hvis det bare gik i hvilekvarter, var alle alligevel indforstået.

Men det skulle gå anderledes. Allerede samme dag, mens batterierne over Bruyères var på vej mod skovlejren ved Vorges (6 km syd for Laon) for her at blive reserve for Gruppe Petersdorff bag venstre fløj af 9. Armee, modtog artillerikommandørens forkommando befaling til fornyet indsættelse, kun et divisionsafsnit længere mod nord. De modtagne ordre for tiden i hvil, hvor igen uddannelse stod i højsædet, blev ikke til noget.

5. Infanterie-Division, der var fuldstændig nedslidt, skulle afløses af 17. Inf.Div. Især på højre fløj af divisionsafsnittet så det ikke godt ud. Målet for fjendens angreb var Chemin des Dames, og hvis denne blev nået stod vejen mod Laon åben for ham. Stillingen var yderst udsat, da den i ryggen havde Ailette og foran denne Aisne-kanalen og den stærkt sumpede floddal. De få broer var alle mål for fjendens natlige beskydning, som hele forsyningsstjenesten måtte lide under.

I retningslinjerne for kampens føring stod der:

Det skal gøres klart for enhver officer og mandskab, at det for Divisionen under denne indsats drejer sig om at bringe fjendens storangreb til standsning.

Fjenden tilstræber i øjeblikket at komme i besiddelse af det afgørende punkt på Chemin des Dames (»Donnersberg« vest for Malmaison Ferme og Fort Malmaison). Skulle det lykkes ham at trænge frem til dette område, vil ikke alene den øjeblikkelige stilling mellem Chemin des Dames og Vailly i alvorlig grad blive truet, men hele Chemin des Dames stillingen ville næppe kunne holdes. For at kunne holde stillingen vest for Jouy – Aizy der det afgørende at fastholde den del af den nord-syd løbende højderyg, der ligger nord for Ferme de Colomb (1½ km vest for Jouy).

Hver eneste meter jord, vi her fortsat taber eller frivilligt opgiver, bringer modstanderen nærmere sit mål, og vanskeliggør samtidig vores fastholdelse af dette vigtige terrænpunkt. Som resultat betyder besiddelse af terrænen en betydelig rolle i vores kamp. Generalkommandoen har på baggrund af disse overvejelser fastsat, at den til enhver tid værende forreste linje skal anses som H.W.L. (Hovedmodstandslinjen).

Om denne forreste linje skal den afgørende kamp førtes, ikke som et stift, lineært forsvar, men således at stillingen i stor dybde besættes til tilstrækkelige kræfter, som optager og gennemfører kampen så hovedmodstandslinjen ved kampens afslutning er på vore hænder.

Under de ovenfor anførte grundlæggende krav, er hovedmodstandslinjen den linje, hvori kampbataljonen ved afløsning rykker ind i med dens forreste dele. Foran den fra 5. Inf.Div. overtagne forreste linje skal poster og patruljer sendes frem. Dette er nødvendigt, da vi derigennem vinder større afstand fremad for det til føring af kampen nødvendige terræn. Når på denne måde yderligere terræn er i sikker besiddelse af tropperne, skal hovedmodstandslinjen tilsvarende lægges frem.

Succes i forsvarskamp bør ikke kun søges i rent passiv forsvar, men vi skal føre et aktivt forsvar. Enhver lejlighed skal udnyttes til gennem egne angreb, også meget små, at bedre egne stillinger, og hvor det drejer sig om mindre operationer, gennemføres på eget initiativ og efter aftaler med de berørte artilleriundergrupper. Så snart dog en større artilleriindsats og andre forberedelser er nødvendige, bliver beslutningen om udførsels af angrebet truffet af divisionen, der af brigaderne skal forelægges sådanne forslag.

Helt bortset fra de rent taktiske resultater, vil en sådan kampføring øge stemningen hos tropperne, og dermed helt overordentlig øge udsigten til et succesfuldt forsvar også mod fremtidige franske storangreb. At bidrage hertil og hele tiden gennem omhyggeligt gennemførte patruljeoperationer at indvirke på troppernes moral, er i denne vanskelige kampsituation en særlig vigtig opgave for alle fører.

Hvis et fjendtligt indbrud i vores linje lykkes, og det øjeblikkelige modstød ikke kan gennemføres eller mislykkes, kan kun et planmæssigt forberedt modangreb efter at situationen fuldstændig er afklaret, føre til målet.

Forberedelse og gennemførelse af disse modangreb påhviler divisionen, der sørger for stærkest mulig artilleriild gennem sammentrækning, og gennem tilsvarende aftaler med naboenheder, for tilstrækkelig artilleristøtte.

Fastholdelse og sikring af flanker er i det overtagne afsnit af særlig vigtighed. Først og fremmest er den højre flanke af divisionen særlig truet på grund af det vedvarende store pres på den nordligt tilstødende division. Gren.Regt. 89 er derfor tvunget til at lægge sin tyngde til højre, og i tæt kontakt med den højre tilstødende regiment på egen initiativ til enhver tid forsøge at lukke eventuelt opståede huller.

Artilleriet er for ansvarlig for fastholdelse af afsnittet på præcis samme måde som infanteriet. Ansvar for succes og fiasko skal ikke, som det oftest sker, søges hos infanteriet. Alle batteriførere skal føle sig medansvarlig for eget afsnit.

Af denne grund skal der sørges for opretholdelse af den mest muligt omfattende observation, og ethvert batteri skal være i stand til at følge kampens skift. Gennemførelse af virkningsskydning, ligesom alle i nærheden af infanteristillinger lagt ild, skal sket under personlig kontakt mellem batterifører, henholdsvis fører for Undergruppe, og fører for infanteriet. Lejlighedsvis ledelse af ilden herfra skal gennemføres under udnyttelse af blinkforbindelser.

Ved påkaldelse af artilleriild ved hjælp af lyssignaler skal alle fører ved infanteriet være klar over, at enhver unødvendig udløsning af skydning betyder et stort ammunitionsforbrug, hvilket igen betyder en midlertidig forringelse af artilleriets forsvarsmuligheder. Især må efterfølgende opsendelsen af lyssignaler i ikke truede tilstødende afsnit forhindres for mest muligt at forhindre unødigt forbrug af ammunition.

Regimentets kommandostation var placeret ved Chemin des Dames – 200 meter nordvest for Royères Ferme. Organiseringen var som følger:

Undergruppe Højre: (I/60) i støtte Gren.Regt. 89

Undergruppe Midte: (III/60) i støtte til Füs.Regt. 90

Undergruppe Venstre: (II/60) i støtte til Inf.Regt. 75 Bremen

Trænet var placeret på begge sider af vejen Nouvion – Etouvelles (omkring 10 km nordøst for Jouy).

Grupperne bestod desuden af batterier fra Art. Regt. 34. De nye stillinger blev indtaget natten til den 18. september, delvist som afløsning i stilling af Feldart. Regt. 18. Ved Chemin des Dames lå det forældede Fort Malmaison, der næsten totalt var en ruin. I nogle intakte kasematter var en deling af 3. Batteri placeret med sine heste som panserværn. Da det langvejs fra synlige fort var centrum for et stadigt bombardement af alle kalibre, var delingens tilstedeværelse ikke misundelsesværdig.

Allerede den 18. september gennemførte fjenden et større angreb, der vandt ham nogle 100 meter grav. Den fjendtlige artilleri var uhyre og alle telefonforbindelser blev fejlet i tusind stykker. Ilden over batteristillinger og slutte fortsatte hele dagen. Den følgende dag gennemførtes modangreb, hvori det uforglemmelige infanteri fra vores division blev indsat. Vore egne batteri skød en ildvalse. Modangrebet lykkedes, men måtte om eftermiddagen stillet overfor nedtrykkende overmagt, give efter. Manglen på ammunition var meget følelig, og gruppen ønskede øjeblikkelig tilførsel af 1000 skud haubits og 1000 skud feltkanon. Vore batterier ønskede ikke at tie overfor fjenden. De fjendtlige udgangsområder blev, i det omfang ammunitionen tillod, langt under en kraftig ild.

Den 20. september. »I dag er det da lidt roligere«, udbrød et vittigt hoved, som endnu ikke vidste, at sådan noget må man ikke sige. Og naturligvis måtte alle kort efter til kanonerne og til slæbning af ammunition. Luften

gik igen ud af fjendens angreb, og det var os en glæde, at infanteriet meddelte, at fjenden havde haft store tab da de kom ind i vores spærreild.

Den 21. og 22. september fortsatte kampen. Ferme de Colombe skiftede flere gange hænder. Vauxelles slottet nordvest for Vailly gik tabt.

Den 23. og 24. gav et lille pusterum. Situationens alvor fremgik imidlertid af nedenstående divisionsbefaling:

Efter den samlede fjendsituation må yderligere stærke angreb mod den hidtidige front forventes i den nærmeste fremtid. En hurtig iværksættelse af disse angreb bliver med en bedring i vejet mere sandsynlig. Mellem Ailette og Aisne står de først kort før eller frisk indsatte franske divisioner: 59, 36, 127, 41, 162 foruden dele af de længere indsatte 29, 5, 128, 25 Inf.Div.

Det fjendtlige artilleri er kraftigst koncentreret i området Neuville, Vregny, Margival (foran 17. Inf.Div. og højre nabo) med hovedskudsretning mod linjen Pion (6 km) – Vaudesson (4 km nordvest Jouy) – Malmaison – Jouy. Foruden disse fastlæggelser kan man af den samlede situation og talrige enkeltobservationer, som udsagn fra fanger slutte, at der er der træffes yderligere forberedelser til angreb. Ved et fjendtligt storangreb vil den fjendtlige tyngde formodentlig ligge på divisionens højre fløj. Her er af denne årsag en særlig flankesikring nødvendig. Den dybe dal Jouy – Aizy vil for fjendtlige kampvogne ¹⁾ med sin træbevoksning være en vanskelig gennemtrængelig hindring. Af denne grund skal det forventes at modstanderens storangreb i første linje truer divisionen i retning Vaurains Ferme – La Malmaison Ferme (vest for Fort Malmaison). Særlige forholdsregler for panserværn er derfor nødvendig på højde med Chemin des Dames øst for Fort Malmaison. Etableringen af panserhindringer og minespæringer påhviler Kommandøren for pionerne.

Den disponible tid, vi endnu har før det eventuelle fjendtlige storangreb, skal udnyttes til fulde. Foruden en fast organisation for forsvaret, drejer det sig for infanteriet primært om at hæve vore stillingers modstandsdugtighed gennem en hensigtsmæssigt udbygning. Den primært forreste stilling (H.M.L.) og standselinjen, skal forsynes med stærke hindringer. Flandernhegn skal hurtigst mulig gennemføres i stor dybde.

Artilleriet skal så hurtigst muligt supplere deres ammunitionsbeholdninger til ud over to dagsforbrug. Efter gennemførelse af ammunitionsoplægning ved batterierne skal artilleriet øjeblikkeligt påbegynde en energisk artilleribekæmpelse. Den øjeblikkelige ro må ikke foranledige os til ligeledes at holde igen med artilleriaktiviteten. Vi ved af egne erfaringer for vanskelig forberedelserne til et storangreb er, hvis modstanderen allerede har åbnet artillerislaget. Til artilleriets kampopgaver komme, foruden det fjendtlige artilleri, i første omgang den fjendtlige trafik og beredskabsrum på tale. de talrige gunstige observationssteder skal udnyttes. Hver eneste skud, der er til rådighed for observationsorganerne, skal observeres. Skydninger, hvor observation ikke er mulig, skal gennemføres som kraftige ildoverfald. Ødelæggelsesskydninger i de tidlige morgentimer skal afgives dagligt på skiftende tidspunkter så længe situationen stadig er anspændt. Målet for denne ødelæggelsesskydning skal skifte daglig, da modstanderen i modsat fald gennem den fast liggende ild, kan erkende vores skydninger, der dermed er ham mere til gavn end skade. Samtlige batterier skal snarest forsynes med hindringer og indrettes til nærforsvar, så hvert batteri alt efter skydestillingernes indbyrdes placering danner en eller flere samlede støttepunkter. Forsvarslinjen skal alt efter terrænet muligheder lægges i en afstand af skydestandpladsen, og ikke blot være bestemt af dennes placering i terræn. En optagelse af eventuelt tilbagerykkende eget infanteri i disse støttepunkter skal overvejes og forberedes af batteriførerne. Hvis artilleriet organiserer deres nærforsvar godt, har de med deres talrige maskingeværer en så stærk ildkraft, at de alene og først rigtig efter forstærkning med tilbagegående infanteri, vil være i stand til at forhindre en gennembrudt fjende i at slå sig igennem artillerizonen. Forsyningen af batterierne med S.m.K. ²⁾ ammunition skal foranlediges. Grundtanken ved alle batterier må være, at artilleriet forsvare artillerizonen med egne kræfter. Artillerikommandøren skal sørge for, at der ved batterierne trods livlig indsats, så vidt det er muligt spares kræfter og batterierne holdes mest mulig friske. Der drages omsorg for en god observation (fjern og nær).

Styrkefordelingen til det afgørende forsvar ændre ikke på pligten til at dække ryggen med sikkerhedsbesætninger. Der må til stadighed var sikkerhedsbesætninger disponible i den bagved liggende standselinje og i den nye artilleribeskyttelsesstilling, hvortil der skal rekognoscere, og i Chemin des Dames stillingen. Der skal drages omsorg for et forsvar af Ailette overgangene. Hertil bestemmes de med broarbejde pålagte Pioner-kompagnier og divisionsreservens M.G. Scharfschützen-Afdelinger.

Samtlige kommandostationer skal udbygges som støttepunkter og forsynes med hindringer. Indsættelsen af hele stabens personel i forsvar skal forberedes.

Hvis bare de forbandede flytninger ikke havde fundet sted. 10. Reserve-Division blev sat ind i linjen og divisionens ansvarsområde forkortet. Derfor blev Grenadier-Regiment 89 på højre fløj trukket ud og afsnittet over-

¹⁾ I originalteksten anvendes det engelske ord »Tanks«.

²⁾ S.m.K. – Schuß mit Kern – Patrone SmK panserbrydende projektil, som har en kerne af værktøjsstål og var designet til at blive afskudt fra almindelig gevær og maskingevær. Den blev anvendt af tysk infanteri mod de britiske kampvogne. Patronen SmK havde en 33% sandsynlighed for at gennembryde panser på 12-13 mm tykkelse på en afstand af op til 100 meter.

draget til 10. Res.Div. I stedet blev regimentet natten til den 24. september sat ind i linjen mellem de to øvrige regimenter. Undergruppe Højre (I/60) blev af samme grund forlagt til området ved Panthéon Ferme (1½ km sydøst for Fort Malmaison langs Chemin des Dames. Alle batterier ud over 2./60 måtte lave stillingsskifte. Den beredne deling fra 3. Batteri blev frigivet fra Fort Malmaison, men skulle i stedet opstille to panserværnskanoner. En pjece blev under dette skifte ramt af en fuldtæffer, hvorved flere heste, men lykkelig ingen personer kom til skade.

Efter af også den 25. september var startet rimelig fredelig, iværksatte fjenden omkring kl. 17 på ny et fremstød mod vores højre nabodivision. Batterierne støttede forsvaret gennem virkningsskydninger. Den følgende dag blev der også fra vores side gennemført en operation.

Venstre nabodivision og Infanterie-Regiment 75 Bremen havde gået ordre til at sætte sig i besiddelse af et stykke fjendtlig grav. Undergruppe Venstre (II/60) lagde i den forbindelse spærre- og ødelæggelsesskydninger over fjendens adgangsveje og reserver, og angrebet var i stand til at nå de fastsatte mål. Kl. 19 startede pludseligt en voldsom trommeild mod Vailly, der også beredte sig til adgangsvejene. Batterierne under Undergruppe Venstre koncentrerede deres ild mod en bakkeudløber og ramte her fjendens beredskabsområde, der måtte opgive angrebet.

En række af yderst voldsomme fjendtlige gennembrudsforsøg var dermed mislykkedes. En stilling, der med så megen energi er fastholdt trods en flere gange overlegen fjende, opgives ikke gerne. Denne følelse havde formentlig alle, da den øverste hærledelse den 27. september med en befaling gjorde bekendt, at fronten skulle lægges tilbage bag den sumpede Aillette dal. Først kl. 20 modtog undergrupperne ordren til gennemførelse af tilbagetrækningen. Ved midnat forlod batterierne deres stillinger. Divisionen blev trukket ud.

Kort før stillingsskiftet skulle iværksættes, omkring kl. 1800, startede et nyt fjendtligt angreb. 1. Batteris infanterikanon udmærkede sig herunder i særlig grad. I sin beretning gengiver artilleri-forbindelsesofficer Leutnant d.R. Faull, de nærmere omstændigheder:

1. Batteri F.A.R. 60 havde til forsvar mod fjendtlige Tanks sendt en kanon frem til II/I.R. 75 under kanonkommandør Gefreiter Mecklenburg og med besætning af Kanonier Voigt, Hösinghoff og Musketier Freudenberg. Kanonen var underlagt de ved K.T.K. II/75 placerede A.F.O. Leutnant d.R. Faull og Vizewachtmeister Hense.

Feltkanonen stod på kanten af en grusgrav 200 meter øst for vejen Jouy – Vailly med skudretning mod sydvest og vest. Egen linje forløb omkring 300 til 400 meter sydvest herfor og gik herfra mod nord i en bue bagud til højderyggen vest for Jouy,

Den 27.9.18 omkring kl. 18 observerede A.F.O. Leutnant d.R. Faull, hvordan der her, på den i flanken liggende højderyg uden forudgående artilleriforberedelse, pludseligt dukkede tætte stormbølger fra kraterområdet – egentlige stillinger med skyttegrave var der i disse storkampdage ikke længere – og næsten uden kamp løb venstre fløj af vores højre nabodivision over ende.

Kanonmandskabet blev øjeblikkeligt alarmeret, og kanonen med hjælp fra eget infanteri flyttet, så det frit kunne virke med direkte skydning på kun 12-1500 meters afstand på de tæt sluttede skyttelinjer.

Efter de første, meget godt liggende skud, opdagede man et fjendtligt nærstøttebatteri på to kanoner, der var opstillet i de forreste fjendtlige skyttehuller, og herfra virksomt støtte angrebet. Med nogle få skud blev dette lønnende mål sat ud af spillet, hvorefter ilden igen blev rettet mod stormkolonnerne. Da fjenden jo præcist rykkede frem i vores flanke, blev det stort antal ramt ved hver eneste skud. Skydningen varede ¾ time indtil fjenden efter forgæves angreb og forfulgt af vores ild, flugtagtig trak sig tilbage.

På trods af at betjeningsmandskabet stod fuldstændig åben for fjendtlig observation, modtog de kun ringe infanteri og M.G.-ild, og havde ingen tab.

Indsatsen blev gennem divisionsbefaling i særlig grad rost; befalingen sluttede med følgende ord:

»De har alle i væsentlig grad bidraget til det stærke fjendtlige angrebs afvisning, og er et strålende eksempel på mønstergyldig samarbejde med infanteriet, personlig initiativ, handlekraft og tapperhed.

Sign. von Held«

Desværre nåede Vizewachtmeister Henze ikke at modtage sin velfortjente udmærkelse, da han kort efter faldt under de fortsatte hårde kampe.

Efter en march natten igennem, blev om formiddagen den følgende dag de nye kvarterer nået. Med undtagelse af Ardon for II. Afdeling, var kvartererne for regimentsstab og III. Afdeling i Laon og før I. Afdeling i en skov lejr ved Athies (nordøst for Laon) alle tilfredsstillende. Først skulle mandskab og heste undes et hvil, herefter skulle uddannelsen genoptages, hvilket især for det supplerede signalpersonel var tiltrængt.

Endnu engang havde vi forregnet os. Allerede om aftenen den følgende dag blev afdelingerne tildelt deres infanteriregimenter. Beredskabsområder i Festieux området (10 km sydøst for Laon) skulle indtages, da et angreb blev forventet i skillelinjen mellem gruppe Lüttwitz og Gruppe Wichura.

I den aktuelle Divisions befaling hed det:

Divisionen er til fulde klar over, og har tilsvarende meldt til berørte generalkommando og armekommando, at troppernes kampkraft er reduceret af de foregående anstrengelser, og er reduceret af blodige tab og syge. Den generelle situation og de heraf resulterende store forbrug af kræfter, forlanger imidlertid, tidspunktets alvor taget i betragtning, at enhver enhed yder deres yderste.

Det er derfor *en selvfølge* at alle dele af 17. Infanterie-Division vil efterkomme alle de krav, der måtte blive dem stillet.

Den 30. september rykkede vi ud, men de marcherede enheder snart holdt tilbage. Divisionen havde fået en ny opgave. Den skulle indlades på banegården i Coucy-les-Eppes (11 km øst for Laon).

Nye kampe lå forude.

XVII.

I Champagne og i Argonne

oktober 1918

Leutnant d. Res. Betché

Vi var på march mod vores kvarterer. Solen smilede fra en skyfri himmel. De anstrengende kampe de sidste uger var glemt. Vi soldater lever i nuet. Hvad dagene i går eller forgårs havde bragt os, eller i morgen eller overmorgen vil bringe os, er ligegyldigt. Vi er blevet øjebliksmennesker. Tankerne om, hvad der skete i går, må ikke belaste os. Krigen havde taget manganen en kær, trofast kammerat. Sorg, dyb, dyb sorg, greb os om hjerterne, når vi så en af vore, som vi var kommet til at holde af, ligge død på jorden. Næste dag – nej, de døde var ikke glemt, de døde vil aldrig blive glemt – men nye opgaver træder an foran os, opgaver, der kræver det hele, hvor der ikke længere er plads til sorg over de faldne. Fortiden er ballast for os, som vi må kaste til side, hvis vi skal lægge hele vores kraft ind mod det store mål, der ligger for vores fædreland, hvis ikke det lader sig besejre af fjenden og ikke bliver blød.

Væk med fortiden.

Ind med tankerne om en fjern fremtid.

Hvad vil der ske efter freden? Hvordan vil vores egen skæbne udfolde sig, hvor finder vi arbejde, disse tanker må ikke belaste os. De afleder opmærksomheden fra dagens opgave. De koster kræfter! Væk med dem! Hvad morgenen bringer, om vi selv endnu er tilstede, hvorfor tænke på det. Vi lever i nuet, vi giver dagen vores fulde, ubegrænsede kraft.

Langsomt sniger den endeløse kolonne sit mål i møde ad hede, støvdækkede veje. Laon og omegn er tildelt os som hvilekvarter. Sangene, som de forreste i batteriet har sunget tostemmet, er forstummet. September solen mener det godt. Mand og hest sveder. Laon dukker op for vore blikke. Majestætisk hæver det sig 181 meter høje bjerg sig op over landskabet. På de overtrætte ansigter begynder der sig at vise sig en vis spænding. Snakken bliver muntre. Mon vi vil få gode kvarterer? Om hestene mon kommer i stald? Trods hundreder af skuffelser, er soldaten altid optimistisk. Man tror, hvad man ønsker. Artilleristerne håber på rigtig gode kvarterer, kuskene ønsker for deres heste en god stald – måske kan man endda skaffe en smule hø eller halm, eller sågar en smule havre. Køkkenmandskabet søger allerede i tankerne efter suppeurter eller grønsager, og alle håber samlet på et godt glas øl.

Kvarterkommandoet afventede os i udkanten af Laon. På grund af de ikke netop glædelige oplysninger fra disse, viste der sig en vis skuffelse i ansigterne. Vi havde i måneder stået overfor fjenden, så vi havde endeligt en gang fortjent en virkelig hvileperiode i gode kvarterer. Alle bandede. Imidlertid varede utilfredsheden ikke særlig længe. Man affinder sig hurtigt med det uundgåelige, når man nu skal. Enhederne rykkede i deres kvarterer. Regimentsstaben har fået tildelt selve Laon, I. Afdeling Athies, II. Afdeling forstaden Ardon og III. Afdeling forstaden Vaux.

I enkeltkolonne holder batterierne langs vejsiden. Kuskene spænder af. Først kommer hestene i stald. »Stald til 18 heste« melder kvarterkommandoet. Der er kun plads til 12 heste, men kuskenes protester nytter intet. »I må se, hvordan i kan klare jer«.

En lille bitte stue! »Skal vi klemme 12 mand ind her?« »Går ikke anderledes, vær tilfreds med, at I ikke skal bivakere«. Så det går videre. Mange vanskeligheder skal overvindes. Snart trækker en kusk rundt med sine to heste, som der ikke er plads til nogen steder, snart er det en lille gruppe soldater, der ikke har fundet plads. Alle håber på at finde en bedre plads til sig selv eller til sine heste. Officerer og de faste befalingsmænd prøver at hjælpe, taler med franskmændene på mere eller mindre gebrokket fransk om krigen, der er en *grande malheur*, og får så flettet ind, om der dog alligevel ikke et eller andet sted i deres hus er en smule plads. Og for det meste finder man også et eller andet brugbart – et skur, hvor der endnu kan være to heste, en stue, hvor man i samdrægtighed kan leve sammen med franskmændene.

Medgivet, det var ikke lykkedes alle batterier helt at finde kvarter. En del af hestene måtte bivakere. De berørte kuske bandede – der bliver bandet meget under krig – en smule utilfredshed her og der, men til sidst tænkte

alle, at det jo kunne have været meget værre. Kuskene hentede de jammerligt små rationer af havre, artilleristerne bar deres oppakning ind i kvartererne, en eller anden gik til udleveringen af levnedsmidler, man vaskede sig, gjorde sig det behagelig, man sidder og drikker og snakker, og har helt glemt, at man denne gang egentlig havde forventet et bedre kvarter. Det blev mørkt. Alle søgte sit leje. Det er ganske vist ikke en vidunderlig seng – de snehvide lagener ser man kun i drømme – men man har da i det mindste et blødt underlag af halm. Ro lægger sig over kvartererne og gaderne. Kun postens skridt klingede gennem nattens stilhed.

29. september. En soldats hvil har ikke meget med hvil at gøre. Der er altid en masse arbejde, der skal gøres. Nogle kogte vasketøj, andre opsøgte franske vaskekoner, igen andre stoppede strømper, bankede og børstede deres tøj, syede knapper i. Var der en, der følte at hans jakke eller bukser havde nået pensionsalderen, opsøgte han bagageføreren i håbet om at kunne liste nye klædningsstykker frem. Oftest var det uden held, vognen er tom, og Tyskland ligge langt væk. Kuskene tog sig omhyggeligt af deres heste, smeden arbejdede på højtryk og sadelmager, skrædder og skomager havde hænderne fulde med at sætte ting i stand. Så der herskede stor travlhed overalt. Efter middagsmaden er vel os alle gået en tur til byen Laon. Vi soldater er ikke på ferie, og når vi, som denne eftermiddag, igen kikker på en by, er det ikke for at se og fryde os over seværdigheder, men mere for igen at få oplevelsen af igen at være i en rigtig by. Ganske vist bliver byens tykke mure, de få snoede veje op ad bjerget og byens huse beundret; også katedralen med dens vidunderlige blanding af romantisk og gotisk stil bliver taget i øjesyn, men det er for det meste kun det sekundære. Man kikker på udstillingerne i vinduerne, man glæder sig over de små piger og ender til sidst i en tysk ølstue, for en tid at drikke og ryge.

Så pludseligt farer rygter gennem stuerne: 17. Inf.Div. er alarmeret. Det er da også det eneste der mangler. Skulle den først lige begynde, hårdt tiltrængte hvile for mand og hest, allerede igen afbrydes? Skulle 17. Inf.Div., der netop i den sidste tid havde præsteret så uendeligt meget, men var så nedslidt, som en enhed kan blive, uden erstatninger for personel og heste, igen i kamp?

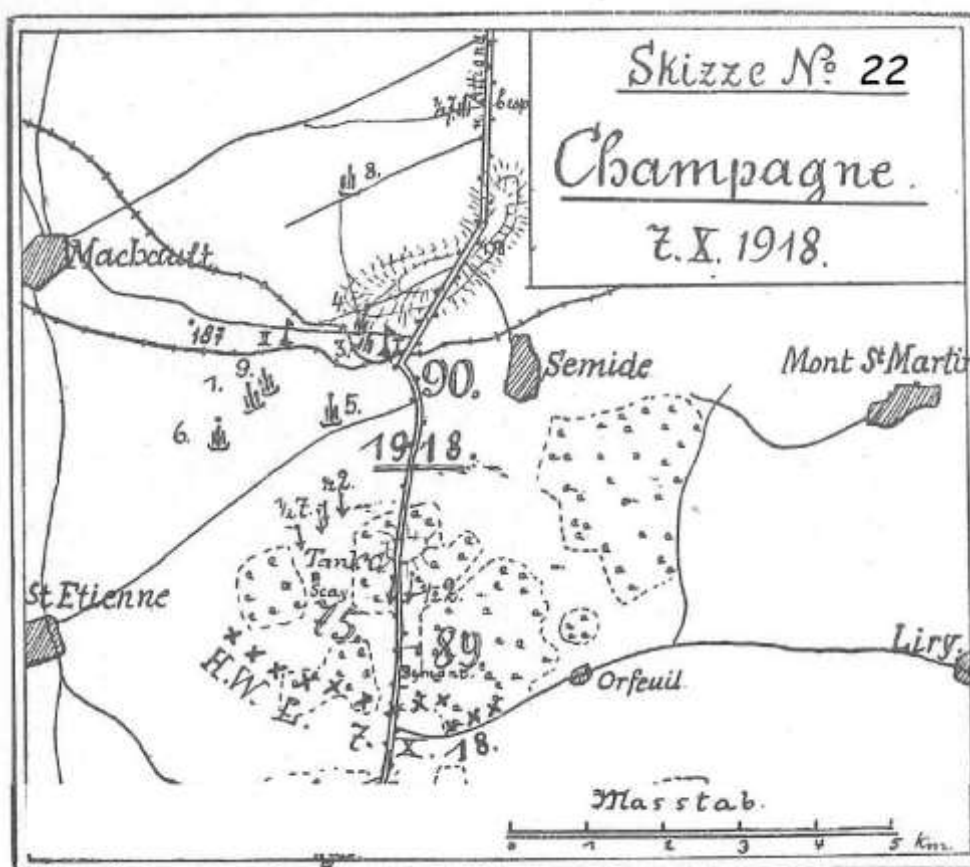
Rygterne bekræftes i kvartererne. I morgen er der afmarch. Og igen begynder det travle liv til ind i aftenen. Tøj, støvler, lædertøj afhentes hos skræddere, skomagere og sadelmagere. Oppakningen bliver igen stuvet på vogne. Endnu engang lægger man sig med den dejlige følelse, at have et tag over hovedet. Hvad skal der ske i morgen? Hvad rager det os!

30. september. 17. Inf.Div. skal indsættes som indgrebsdivision opstille blandede detachementer i området ved Festieux, hvor der forventes et kraftigt fjendtligt angreb. På vej mod samlerummene indløber kontraordre: 17. Inf.Div. skal indlades. Vi bader en smule, måske også lidt mere end en smule, for vi ved af erfaring, at sådanne pludselige forskydningsordre ikke lover godt. Vi skal indlades i Couzy-les-Eppes og i Athies. I disse blev der overnattet i bivuak.

1. oktober sker indladningen. Ingen ved, hvorhen turen går. Tidligere var håbet ved hver forskydning med tog, at rejsen endeligt går fra den øde stillingskrig i vest til den friske bevægelseskrig i øst, men denne mulighed forelå ikke mere. Rejsen gik mod sydøst. Champagne var målet. Efter en meget langsomt tur nåede vi den 2. oktober frem til Machault og Contreuve ved Vouziers.

3. oktober. Under et storangreb ved Somme-Py havde fjenden trængt vores linje tilbage til reservestillingen. Somme-Py selv var faldet. Yderligere stærke angreb forventedes. 17. Inf.Div. blev stillet i beredskab til at kunne imødegå et sådant angreb. Der formeres tre indgrebsgrupper: 1) Grenadier-Regiment 89 med I/60, 2) Füsilieregiment 90 med III/60 og 3) Infanterie-Regiment 75 med II/60. Regimentets stab blev placeret i Bayern-Lager vest for vejen Attigny-Somme-Py. Afdelingsfører med deres stabe sluttede sig til regimenterne, mens batterierne stillede sig parate i de små skovestykker i området Contreuve – Constantine Ferme – Machault. Et sådant beredskab var en ubehagelig tilstand. Alt eller intet. Enten deltog man i slaget ved fronten eller man var i hvil, og havde intet med det at gøre. Denne venten på begivenheder, der kan indtræffe hvert øjeblik, slider på nerverne. Vi havde aldrig været til halve løsninger.

Tre år tidligere havde vi på samme årstid været placeret i næsten den samme del af samme lejr. Men hvor meget havde i mellemtiden billedet af »luse-Champagne« dog forandret sig, som vi efter ¾ års stillingskrig havde lært at holde af! Somme-Py, dengang en by hvorom vores batteristillinger havde grupperet sig, var erobret af fjenden. Skovene omkring Bémont Ferme, der engang havde skjult vores vidunderlige prods-lejr for fjendens øjne, var knust under det fjendtlige artilleris vildskab. I stedet for mønstergyldig orden, var der nu et øde kaos, i stedet for planmæssig udbygning nu vanvittig ødelæggelse. Beredskabet var hurtigt afsluttet. Allerede om aftenen den 3. oktober blev Grenadier-Regiment 89 indsat i et hul i forreste linje. Med to forspændte panserværnskanoner går 2. Batterie i stilling ved Victoria-Højden på vejen mellem Semide og Somme-Py, 1 km nord for Bémont Ferme.

Den 4. oktober gik 3. og 4. Bateria ligeledes i stilling efter endnu et resultatløst fjendtligt angreb. I løbet af dagen modtog divisionen befaling til at afløse 51 Inf.Div. på begge sider af vejen mellem Attigny og Somme-Py. En uoverskuelig mængde af arbejde skal gøres. Fra regimentskommandør til yngste artillerist kender alle præcist sine pligter; alle ved, at han på den post, han er sat, må gøre sit bedste, hvis afløsningen professionelt skal kunne gennemføres på den korte tid, der er afsat. Med sin kommandogruppe ilede batteriførere frem til den stilling, han skal overtage, for at orienterer sig præcist om opstilling, hovedskuds retning, om de forskellige spærre, ødelæggelses og støtteskydninger, over telefon- og lyssignalforbindelser, ammunitionsbeholdninger, undergruppens kommandostation. Bateria Wachtmeister rykkede med batteriet til prods lejren for det batteri, der skal afløses, for her af aftale overtagelse, adgangsveje, orienterer sig om vandingsmuligheder, ammunitions- og forplejningsdepoter. På det fastsatte tidspunkt rykkede batterierne ind i stilling, pjecerne individuelt ombyttet, så der også under afløsningen på ethvert tidspunkt kan iværksættes spærreskydninger.

Vores forreste infanterilinj forløbet omkring $\frac{1}{2}$ km nord for Medeah-højderne. 2./60 og halvdelen af 7./60 er som panserværn placeret $1\frac{1}{2}$ til 2 km fra den forreste linje, omkring 1 km vest for vejen Sémidé – Somme-Py. De øvrige batterier står i en vinkel dannet af vejen St. Etienne – Sémidé og banelinjen Machault – Sémidé. Kun anden halvdel af 7./60 og 8./60 er placeret endnu længere tilbage. Det bakkede terræn, overalt bevokset med små granplantager, giver gode muligheder for skjulte stillinger for fjenden. Derimod er observationsmulighederne ringe, da de talrige bakker forhindrer længere rækkende udsyn. Fjenden forholdt sig om natten relativt rolig. Kun enkelt stød fladt over området.

5. Oktober. Den præcise indskydning af spærre- og virkningsskydninger er dagens mest påtrængende opgave. Sigtbarheden er god. Der kan hurtigt meldes om afsluttet indskydning til Undergruppen. Batteriføreren kan ånde lettet ud; han er nu klar for alle tilfælde. Fjenden kan komme. Omkring kl. 10 begynder en kraftigere beskydning af Grenadier-regimentets stillinger og en halv time senere angriber fjenden på en snæver front. Takket være årvågenhed og tapperhed hos grenadierne, takket være den godt placerede spærreild, kan fjenden ikke trænge frem og må vende om lige før vores stillinger.

Den fjendtlige artilleriaktivitet er denne og de følgende dage meget aktiv. Allerede ved vores ankomst havde fjenden udbygget hele sit stillingssystem. Uden hindringer og uden dækninger ligger vores infanteri i skyttehul-

ler i åbent terræn. Gennem en uafbrudt artilleriild, der på tidspunkter øges til trommeild, forsøger fjenden at forstærke den usikkerhed, vores infanteri føler på grund af de manglende stillinger, og som virker nervedødelæggende. Den fjendtlige beskydning af adgangsvejene er lige så voldsom. Genforsyningen med forplejning, ammunition og hindremateriel skulle forhindres, vores forreste linje isoleres og folkene i den forreste grav gøres stormmoden. Denne nerverystende artilleriindsats forstærkes yderst effektivt af fjendtlige flystyrker. De klare efterårsdage yder hele tiden flyene godt sigt. Der bliver holdt øje med himmelen. Der – en eskadrille, der hurtigt nærmer sig. Flyverskjul! Vi forsvinder i jorden. Batterierne er stivnede. Vil de opdage os? Øjnene glider endnu engang over batteriområdet. Kørsposerne fører i en stor bue uskyldigt forbi ildstillingerne. Pjecerne hæver sig kun i ringe grad over jorden og kaster ingen større skygger; men her og der er der stadig stier, der ikke i tilstrækkelig grad igen er blevet sløret med nye grønt. Vore luftværnskanoner bjæffer rasende. De befinde sig nu omtrent over infanteriets linjer – og så hører vi allerede de karakteristiske drøn. Flyene har lagt deres æg. Endnu en tid lyder bjæfferiet, så bliver der igen stille. Disse flyangreb gentages hyppigt disse dage, og tilføjede vores infanteri og de forspændte panserværns- og indgrebspjecer betydelige skader. En egentlig artilleribekæmpelse finder ikke sted fra fjendens side, men de hyppige ildoverfald mod adgangsveje, vejknudepunkter og bebyggelser var for os artillerister meget forstyrrende. Meget hyppige skydninger lå i sær over romer-skansen vest for Sémidé, over banelinjen nord og jernbanebroen vest for Sémidé – altså et område, hvor hovedparten af vore batterier var gået i stilling, og som aldrig lod os komme i ro. En af disse skydninger blev særlig skæbnesvanger. Den 6. oktober slog en fuldt træffer ned i en deling fra Regiment 75 umiddelbart ved siden af II. Afdelings kommandostation. Af denne ulykkelige granat blev halvdelen af folkene med det samme dræbt, mens resten såredes alvorligt. Herudover gik der ild i et nærliggende depot med nærkampsmidler. De hjælpeløst liggende sårede jamrede højlydt. Ammunitionen brændte, hver sekunds tøven forøgede faren for, at de sårede ville brænde op eller blive sønderrevet af eksploderende håndgranater. Fjenden var af branden blevet gjort opmærksomme og fordoblede sin ild på det udsatte punkt. Med koldblodigt vovemod greb Hauptmann von Ondarza med personel fra sin stab, ind i det farefulde redningsarbejde. Egen sikkerhed gjaldt ikke mere; hjælpe, kun hjælpe ville alle, bistå deres kammerater i nødens øjeblik. Mennesker tænker ikke længere på sig selv, tænker kun den selvfølgelige pligt. Redningsaktionen lykkedes, selvom det skete med store tab blandt redningsfolkene. To mand faldt, 10 blev såret.

Vores egen skudaktivitet er i disse dage overordentlig omfattende. Det er vores opgave at dække vores infanteri, der uden at være beskyttet af hindringer, ligger i forreste linje. Det var desuden sandsynligt, at fjenden på dette sted, hvor deres gennembrudsforsøg var mislykkedes, ville forsøge igen. Vores egen observation bekræftede dette sammen med flyene og lænkeballonerne. Det var os artilleristers opgave at forstyrre denne opmarch og forberedelse til kamp. Enhver observeret troppebevægelse blev lagt under ild, og en uregelmæssig forstyrrelsesild mod den forreste linje skulle gøre det mest muligt vanskeligt for fjenden af arbejde sig frem mod vore linjer. Bebyggelser, veje, vejknudepunkter, kolonneveje, ammunitionsdepoter blev lagt under ild. Vores ammunitionsforbrug var enormt. Vore ammunitionskolonner måtte om natten under store vanskeligheder ad hullede kolonneveje i et terræn, hjemsøgt af fjendtligt artilleri, skaffe ammunitionen frem, og præsterede herunder det utroligste. Vi kom aldrig til ro. Både nat og dag lå vi i beredskab, hele tiden kom der nye skudordre, enten fra observationen, der havde opdaget et lønnende mål, eller på anmodning fra infanteriet, fra lænkeballoner eller fly, eller fra Undergruppen, der ønskede mål beskudt længere bag de fjendtlige linjer. Til denne anstrengende indsats kom så de daglige små gøremål. Dybe ammunitions huller måtte graves, de store mængder dagligt anvendt ammunition bæres den lange vej fra disse huller frem til pjecerne, sløringen mod flyobservation måtte på intet tidspunkt negligeres og bragte uendeligt meget arbejde med sig. Artilleripjecerne er meget slidte og slides yderligere ved hvert skud. Fra alle sider lyder råbene efter batteriets våbenmekaniker. Og vi må også tænke på os selv. Vi graver små dækninger ned i jorden, hvori vi forsvinder under fjendtlig beskydning, og hvor vi om natten kan strække vore trætte ben. Vi lider meget under manglen på vand. Vidt og bredt er der ingen kilder, ingen vandløb, og vandet må transporteres hertil over lange afstande.

Meldingerne den 7. oktober går på, at fjenden vil genoptage sine angreb den følgende dag. Man forventer et storangreb. Alle forholdsregler træffes i løbet af natten. De bageste områder lægges under ild og vi skyder kraftige spærre- og forstyrrelsesild over området. Kl. 0615 starter trommeilden mod den forreste linje. Samtidig stiger de grønne lyskugler til himmels. Fjenden angriber. Skydebefalinger udsendes, alle mand står på sin post, alle arbejder med sammenbidt raseri og største kraftanstrengelse. Foresatte behøver næsten ikke at gribe ind. Alle kender sit job, batterierne arbejder mekanisk som en automat. Pjecerne brøler, skudt efter skud går gennem deres rør. I tankerne beregner batteriførerne deres ammunitionsbeholdninger. Med den ildhastighed vil ammunitionen ikke holde ret længe. Der lyder en kommando. Et roligere tempo starter og vedligeholdes. Det fjendtlige angreb støttes af kampvogne. I et stort antal rykker de frem over en bred front. De er taknemmelige mål for vore panserværnskanoner. Øjnene på mandskabet lyner. Det er jo igen som for uendeligt lang tid siden – å nej, det er jo først

fire år siden – i begyndelsen af krigen. Man står overfor – ansigt til ansigt – med fjenden. Hvem har de stærkeste våben, hvem er bedst til at anvende dem og hvem er hurtigst til at finde målene? Det er en kamp, hvor mennesket med hele sin krop er med, til forskel fra den stivnede, upersonlige stillingskrig. Kommandoer lyder. Der er disse små sorte uhyre. Man kan direkte se dem og har ikke længere behov for kikkerten, som det ellers er normalt. Besætningen arbejder med åndeløs hast. Skud brager. Målet fanges, Fuldtræffer! Hjertet bruser af glæde, hvilken lyst det er, at være soldat!

Takket være den vilde energi, hvormed infanteriregimenterne havde forsvarede deres stillinger, takket være vores godt liggende spærreskydning og takket være vores batteriers effektiv bekæmpelse af kampvogne, opnåede fjendens vilde angreb kun nogle få resultater, og vores forreste linje var kun ganske gå steder trykket ind. Resten af dagen blev fjendens forskellige beredskabsområder lagt under ild. Den fjendtlige angrebskraft var lammet. Og nu gik vores tapre infanteri til modstød. De fjendtlige reder i den forreste linje blev tilbageerobret med storm. Efter en dag med blodige kampe var hele vores forreste stilling om aftenen igen på vore hænder.

Angrebet var iværksat med enorme midler. På trods af fjendens uhyre overlegenhed i mandskab og mekaniske kampmidler, kunne han ikke opnå succes. Og de kalder sig en glørværdig nation!

Den 9. oktober gentog fjenden flere gange forsøget på at opnå resultater. Vi kunne endnu engang, som så ofte før, konstatere at den franske soldat ikke længere havde kræfterne til energisk at gennemfører de angreb, der blev befalet oppefra. Derfor bryder disse svagt fremlagte angreb sammen under ilden fra maskingeværerne og vores spærreild.

På ordre fra den øverste hærledelse blev 17. Inf.Div. og dens tilstødende nabodivision om natten til den 11. oktober trukket tilbage bag Aisne. Inf.Regt. 75 forblev med stab Ondarza, med 2., 3. og 8. Batteri underlagt, som bagtrop syd for Aisne. Fjenden var ikke uvidende om tilbagetrækningen. Han indsatte om natten sine flyeskadriller, der skulle forstyrre vores forskydning gennem nedkastning af bomber. Alligevel marcherede vore batterier mod nord, undgik vejknudepunktet ved Mazagran Ferme, over Leffincourt, Coulommes til Attigny (øst for Rethel), hvor de den 11. oktober om morgenen krydsede til nordsiden af Aisne. Ved siden af vore kolonner marcherede lange rækker af civilbefolkningen, der havde måttet forlade deres landsbyer. På små trækvogne bragte de deres få sparsomme ejendele med sig, tavse under deres store byrder. Her og der var en vogn forladt efter at kræfterne var sluppet op. Medlidende artillerister hjalp dem eller gav dem lov til at hænge sig fast til vognene. Det er et usigeligt sørgeligt syn at disse mennesker, der måtte forlade deres hjem, og gik en usikker fremtid i møde. Man kunne i deres ansigter se deres bitre nød og sorgen over at måtte flygte, men raseri, hvidglødende indædt raseri og vrede så man ikke. I de 4½ års krig havde jeg tit snakket med franskmændene, og også i disse dage havde jeg vekslet ord med mange. Had, åbenlys had, mødte jeg aldrig. Franskmændene i de besatte områder havde haft en frygtelig skæbne, men de vidste lige så godt som os, at vore forholdsregler ikke var rettet mod dem, men var dikteret af krigens ubarmhjertige nødvendighed. De opfattede os som soldater som en fjende af deres land, men som mennesker deres venner. De havde i tusind små ting igen og igen lært de godmodige tyskeres medfølelse hjerter.

Bagtropsbatterierne gik kun langsomt tilbage, og efter at de fra tre optagestillinger havde forsinket fjendens fremrykning, overskred de den 12. oktober om morgenen Aisne. Batterierne gik i stilling i området Charbogne – St.Lambert – Suzanne. En deling fra 7. Batteri gik i stilling ved banegården i Attigny til dækning af broen over Aisne. Regimentets stab opslog kommandostation i Jonval. Vores fornt fulgte Aisnes løb. Kun syd for Rilly (øst for Attigny) var fronten trukket 2 km frem for at fastholde de vigtige højder ved Rilly på vore hænder. Fjenden fulgte i hælene på os. Mange lønnende mål, indmeldt af observatørerne, måtte lades i fred på grund af mangel på ammunition, der er undgåelig under så hurtig en gennemført tilbagetrækning. Også den fjendtlige artilleriaktivitet var ringe.

Batterierne havde siden den store offensiv i marts næsten uafbrudt været i stilling. Både mennesker og heste havde stor brug for et hvil, og materiellet behøvede en grundig vedligeholdelse. I. Afdeling blev den 14. oktober trukket ud af stilling for i en to-ugers periode at lade den kunne til kræfter igen. Afdelingsstaben og 2. Batteri kom i hvilekvarter i Jonval, 3. og 4. Batterie og den lette ammunitionskolonne 940 i Baalons. Etapeenheder havde kun delvist rømmet landsbyerne, hvorfor kvartererne var ret mangelfulde, man alligevel strålede kuskene over hele ansigtet; der var havre, hør og halm i overflod i disse velsignede etapebyer. Den 16. og 17. oktober overtog nabodivisionerne 17. Inf.Div. afsnit, hvorefter den skulle være indgrebsdivision. II. Afdeling kom i kvarter i Guincourt, III. Afdeling i Bouvellemont. Også 4. Batteri blev placeret i Bouvellemont, mens 3. Batteri kom til Marquigny. Alle stederne lå nord for Attigny.

Vi kunne ikke glæde os ret længe over hvilet. Allerede den 16. oktober fik divisionen ordre til afmarch. Man forventede et storangreb i Argonne skoven. Divisionen skulle placeres sig i beredskab i området Buzancy (øst for

Vouziers, halvvejs til Meuse). Marchen gik over Louvergny, Le Chesne, Brioules, Authe, Bar il Buzancy, hvor vi den 17. og 18. oktober, beredskabspladserne blev indtaget.

2. Batteri blev underlagt Inf.Regt. 75 og placeret ved Imecourt, mens 3. Batteri blev underlagt Füs.Regt. 90 og placeret ved Thénorgues. Stab I/60 og 4. Batterie gik i bivuak i og ved den fårefarm 2½ km øst for Buzancy. Batterierne under II. Afdeling blev som artilleri af 2. bølge sat i ildstillinger mellem Thénorgues og Briquenay, mens III. Afdeling, der fik tildelt St. Pierremont til underbringelse. Sammen med enkelte tunge (Fuß-) artilleribatterier, og senere også den tilbagetrukne 2. Batteri, formerede Indsatsgruppe Putlitz, direkte underlagt regimentets stab.

Batteriernes artilleriaktivitet var meget ringe, og kun II. Afdelings batterier kom i aktion. Modsat var fjendens artilleriaktivitet omfattende. Buzancy, Bar og Harricourt blev ofte lagt under ild. Langt mere forstyrrende og ubehageligere end den fjendtlige beskydning var den regn, der begyndte den 19. oktober. Uden ophør silede det ned fra de tunge skyer. Vi lå i bivuak. Der var opslået telte, men selv de tætteste teltbaner, de bedste regnfrakker beskyttede ikke længere mod regnmasserne. Gennemblødt til skinnet, frysende, smurt ind i mudder og snavs, uden et større arbejde til at fordrive tiden, tilbragte vi dagene. Vi var derfor særdeles glade, da divisionen fik marchordre den 26. oktober. Regimentet blev indladet i Mouzon (Meuse).

Tiden med passiv venten i den gennemblødende regn var slut. Divisionen og dermed regimentet, var tildelt nye alvorlige og ansvarsfulde, men skønne opgaver, opgaver, hvor regimentet på ny kunne bevise sin altid bestående kraft.

XVIII.

Sidste kampe og tilbagetrækning. Igen hjemme.

Hauptmann v. Oudarza

Den forud sendte I. Afdeling ankom natten til den 29. oktober til Resigny og Rozoy, 30 km nordvest for Rethel. II. og III. Afdeling fulgte efter. 17. Inf.Div. var underlagt I. Armee, hvor den i starten fik til opgave at være indgrebsdivision i skillelinjen mellem Gruppe Schmettow og Gruppe Lindequist. Modstanderen, hovedsageligt franskmænd, havde støttet af overvældende artilleri og flyeskadriller, fra retning Laon og sydlig, rettet et angreb mod de tyske stillinger i linjen St. Quentin – Recouvance – Herpy – Condé. Skulle det lykkes med dette angreb at bryde igennem, ville den stærke tyske linje langs Aisne mellem Condé og Rethel var uholdbar. Tyngden i angrebet var rettet mod »Hasen« og »Wolfsrücken« stillingerne i Champagne og mod »Mühlenberg« mellem Recouvance og Herpy. Efter forbitrede kampe gik de tabt. Det lykkedes den langt overlegne fjende i at trænge frem til vejen mellem Recouvance og Herpy. Endnu holdt skulderpunktet i Herpy ud, strålende forsvaret af Garde-Kav.Schützen-Division, og endnu var »Signalberg«, en af de mest fremherskende højder, på tyske hænder. Fjenden havde erkendt disse punkters afgørende betydning for den fortsatte kamp og koncentreret derfor hele sit raseri mod disse.

Som 17. Inf.Div. ankom til området Seraincourt – Remaucourt havde franskmændene foreløbigt indstillet sine angreb. Store tab og udmattelse havde tvunget ham til at afvente friske divisioner. Dette kostede ham frugterne af den indledende succes. På vores side havde man overvundet chokket af den første massedstorm og havde spredt sig i terrænet, fast besluttet på at yde en forbitret modstand. Kræfterne var ikke store nok til at besætte en gennemgående linje. Små enheder klyngede sig i stor dybde til terrænpunkter, der gav god dækning for fly. De fjendtlige flys overlegenhed var nedtrykkende. Under dækninger, grave eller andre former for skjul var tropperne forsvarsløst prisgivet de mange bombeeskadriller. Mod regnen af kædebomber, der som haglskud faldt over skovstykker, landsbyer og andre skjul, var der ganske enkelt ingen redning. I de sidste krigsmåneder blev fjendens overlegenhed i luften stadig mere voldsom. Han kunne sende sine bombeeskadriller, sine artilleri- og rekognosceringsfly af sted med en så kraftig jagerstyrke, at de næsten fuldstændig uforstyrret kunne gennemføre deres opgaver. Følelsen af total forsvarsløshed overfor flyene stillede langt højere krav til troppernes nerver end den stærkeste artilleriild, da man i det mindste kunne udvige sidstnævnte. Frygten for fly fik soldaterne til at undlade at grave nye huller, undgik enhver påfaldende arbejde i terræn, greb kun til spaden hvis det kunne ske i fuldstændig skjul. Placeringen af de i stor dybde placerede forsvarsgrupper, helt tilpasset terrænet, havde foruden fordelene ved at være mindre synlige og kræve mindre personel, også den fordel, at den spredte den fjendtlige beskydning og gav forsvaret mulighed for flankerende ildvirkning. Modsat gjorde den kamp- og ildledelsen vanskeligere. Batterierne måtte følge samme grundide: sprede ildstillinger, arbejds- og skydepjecer, godt skjulte ildstillinger, indenfor batterierne kun underbringelse, hvor de kunne placeres i skråninger, hulveje o.lign. Ofte blev der ved batterierne helt undgået jordarbejder og pjecerne dygtigt placeret i terrænet med en sløring tilpasset omgivelserne, så deres regelmæssige former og farver ikke trådte tydeligt frem.

Blev en stilling erkendt var der ikke andre muligheder end et stillingsskifte. Hvilket arbejde et sådant skifte medførte! Oftest i totalt mørke måtte pjecerne under stor besvær trækkes ud af stilling, spændes for og i det ødelagte terræn bringes frem til den nye stilling, fulgt af de mange små depoter af tildelt ammunition. Straks efter dag gry skulle så skydeforlæggene til spærre og støtteild udarbejdes.

Tilbage til skildring af begivenhederne. 17. Inf.Div. placeredes i området sydvest for Chaumont-Porcien i tre grupper svarende til regimenterne: Gren.Regt. 89 med I. Afdeling ved og syd for Forest, Inf.Regt. 75 med II. Afdeling ved Logny og Füs.Regt. 90 med III. Afdeling ved Remaucourt. Efter udlosning red afdelingsstabene efter at batterierne var sat i march, til Chaumont for ved regimenterne af indhente ordre og for at blive orienteret om den generelle situation. Det hastede, da batteriernes endelige marchruter og stillinger måtte fastlægges. En rettidig opklaring var kun alt for nødvendigt, da den såkaldte orientering, man fik, ofte var mangelfuld og ikke altid stemte overens med den øjeblikkelige situation. Kun ved selvsyn kunne afdelingsførerne træffe deres forholdsregler. De tildelte landsbyer til underbringelse lå under så kraftig en beskydning, at afdelingerne foretrak at indrette sig i ter-

KORT 23

rænet. Vejret var klart og lunt og dette fortsatte den næste tid; desværre et rigtigt »flyvervejr«. Den 28. oktober kom ordre til afløsning af 1. Inf.Div., der var placeret mellem 50. Inf. og 50. Res.Inf.Regt i afsnittet inklusiv Signalberg. Dette Signalberg blev i de følgende dage kampenes brændpunkt. Afløsningen skulle finde sted under de sædvanlige bestemmelser nært til den 30. og 31. oktober. 29. oktober blev anvendt til opklaring. Terrænet i kampområdet var lettere kuperet. Den blev i hele sin bredde delt i to afsnit af den parallel på fronten gående St. Fergeux ådal. Den nordøstligste var helt åben og uden nogen form for bevoksning til batteristillinger. Modsat var det sydvestlige afsnit til dybt ind på fjendtligt område skovbevokset, og havde dermed en begrænset observationsmulighed fra både egne og fjendtlige stillinger. Hvis alene dette begrænsede observationsmulighederne, blev de endnu vanskeligere, da den eneste gunstige højde, Signalberg, blev genstand for kampe, der bølgede frem og tilbage. Faste observationsposter kunne ikke opretholdes her. Telefonforbindelser og andre signalmidler svigtede totalt. Den eneste observationspost, der på grund af mulighed for forbindelse bagud, havde nogen praktisk betydning, lå på bakken »Fliegerhöhe« (Højde 138) omkring 1 km længere mod øst. Den var imidlertid på ingen måde tilstrækkelig, da den højere liggende

Signalberg skjulte en stor del af fjendens stillinger. De eksisterende bebyggelser St. Fergeux, Chaudion, Seraincourt og Remaucourt lå lavt, og sammen med vejnettet igennem, konstant under kraftig beskydning. Bemærkelsesværdig led de fuldstændigt åbent liggende gårde Lucquy, Flay og la Piscine forholdsvis få skader. Batteristillingerne lå primært fuldstændig åbent øst for Fergeux åen i en dybde formation på omkring 3 km. Også her viste det sig, at de såkaldte »sænkings-stillinger« sig upraktisk, da de konstant lå under beskydning; også de natlige transportere led herunder. De veje, der løb gennem sænkningerne, eksempelvis Seraincourt-CHaudion og Remaucourt-Chaudion var særligt udsatte. Hele tiden krævede artilleriet ofre. Andre veje, som gik over højdedrag, eksempelvis over »Nadelkissen« vest for Lucquy-Ferme, blev næsten ikke beskudt. Langs denne kunne I. Afdelings batterier under kampene selv ved dagslys få tilført ammunition.

Et bittert, uerstatteligt tab traf regimentet den 28. oktober ¹⁾, hvor den af alle afholdte og meget værdsatte fører, Major Frhr. zu Putlitz fandt heldedøden på sin fødselsdag på vejen tilbage fra en rekognoscering i landsbyen Remaucourt. Sammen faldet hans oppasser, mens hans adjutant, Oberleutnant Freiherr von Hammerstein blev hårdt såret.

Major Freiherr zu Putlitz havde været regimentets kommandør siden september 1916. Kun sjældent har en fører i den grad opnået at blive elsket og tilbedt fra alle sider gennem sine strålende lederevner, sin ridderlige karakter, sin konstante omsorg for sine undergivne, sin elskværdighed og sit muntre væsen. Dette gjorde sig gældende langt ud over regimentets grænser. Selv under de hårdeste kampe, besøgte han altid sine batterier, assisterede af sin fulde kraft, og hævdede ved sit lyse sind i den sidste vanskelige tid mange gange den trykkede stemning. Klare og bestemt var hans direktiver og befalinger, og alle i regimentet havde ubetinget tillid til hans rolige og sikre føring. Tabet ramte regimentet hårdt; det blev aldrig overvundet. Så længe det meklenburgske artilleri nævnes i forbindelse med den store krig, så længe vil med dens renommé også navnet på dens kommandør være uløseligt forbundet. Fastholdelsen af hans minde vil til stadighed været en hellig pligt for meklenburgske artillerister.

Med Major zu Putlitz blev samtidig hans trofaste ledsager og adjutant, Oberleutnant von Hammerstein, hårdt såret. Hvad der er sagt om kommandøren, gælder på samme måde også von Hammerstein som adjutant. Også han er ubrydeligt knyttet til regimentets historie. Stillingen som regimentsadjutant er vanskelig, i sær under krig. Hammerstein har givet enhederne uendeligt meget gennem sit fornemme, taktfulde væsen, sine store kundskaber og sin strålende tapperhed. Altid var han på samme, konstante venlighed altid åben for alle, der havde ønsker.

Tabet af kommandør og hans adjutant rev et uerstatteligt hul i officerskorpset; i den efterfølgende tid blev dette smerteligt mærkbar.

Vedrørende bombeangrebene, blev der samme dag meldt fransk radio, at en bombeeskadrille på 129 flyvemaskiner, beskyttet af en eskadrille på 80 jagerfly havde nedkastet 60 tons sprængbomber over Ramaucourt og Seraincourt. Heraf fremgår tydeligt, i hvor stort omfang det fjendtlige luftvåben havde udviklet sig.

Den 31. oktober fandt på kirkegården i Chaumont Porcien begravelsen sted for Major zu Putlitz og hans hesteoppasser Wulff. Kommandoen over regimentet overtog fører for II. Afdeling, Major von Billerbeck, mens Lt.d.R. Wegner overtog posten som adjutant.

Da man vidste, at store bombeangreb altid var indledningen til nye store angreb, blev formiddagen den 30. oktober anvendt af alle batterier til med alle midler at udarbejde skydegrundlag for spærre-, virknings- og støtte-skydninger, til at udbedre observationsposter, trække nye telefonforbindelser, oplægge ammunition og meget andet. I. Afdelings stillinger lå halvvejs mellem St. Fergeux og Lucquy-Ferme i og langs vejen gennem sænkningen. Det var på ingen måde ideelt, da hele sænkningen dag og nat lå under ild. Der blev straks rekognosceret for nye stillinger længere mod nordvest i åbent terræn, og batterierne i de næste nætter bragt hertil. II. og III. Afdelings batterier stod i området Chaudion – la Piscine – Flay-Ferme og langs »Nadelkissen«. Underlegenheden i artilleri, navnlig hvad angår tunge batterier, var meget stor. Ikke kun antallet af batterier i forhold til vigtigheden af dette kapmiddel, var alt for ringe, men materiellet var i den grad nedslidt og beskadiget af beskydning, at gennemgående kun 2 pjecer i hvert batteri var anvendelig. Dertil kom den belastning, fører og mandskab havde gennemlevet i den sidste tid. Tabene steg hele tiden og i flere måneder var der ikke kommet erstatningspersonel fra Tyskland. Resultatet var at folkene uden afløsning måtte kæmpe dag og nat. Lige så miserabelt var ammunitionssituationen. Bortset fra de totalt utilstrækkelige tilførsler, bestod ammunitionen af et sammensurium af forskellig artede typer. Det uundgåelige resultat var den alt for brede spærreild og de gentagende klager fra infanteriet over skud, der faldt for kort. Disse sidste bebrejdelse var hyppige i den sidste tid, og blev bittert modtaget af de pligtro og pligtopfyldende batteriførere. Med uendelig stort besvær og med konstant risiko for deres liv, indrettedes observationsstader, skydeforlæg udarbejdet og afstande kontrolleret, får så igen at se at enkelte skud faldt flere hundrede meter for kort i egne linjer.

Kl. 1540 den 30. oktober startede en voldsom trommeild mod infanteristillinger og batteriområder, samtidig med at røg blev lagt over vores forreste linje. Helt særligt koncentrerede ilden sig mod toppen og østsiden af Signalberg, mod Fergeux dalen mod kendte batteristillinger og mod adgangsvejene. Samtidig gik dusinvis af flyeskadriller ind over vore linjer, og forhindrede dermed enhver indsættelse af vore opklaringsfly.

Kampene den 30. og 31. oktober og den 1. november er typiske for tilstanden hos de franske tropper. Kun elitedivisioner, i antal fire gange så mange som de tyske, blev indsat i angrebet. Hver dag blev friske kræfter sat ind for at løbe de svage tyske linjer over end og erobre Signalberg. Det hele var forgæves. Angrebene mislykkede.

¹⁾ Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge har følgende oplysninger: Freiherr Gebhard ganz Edler Herr zu Putlitz, født 29.10.1872, faldt 29.10.1918 ved Conde-les-Herby. Han ligger i dag begravet på den tyske militærkirkegård i Asfeld (Blok 5, grav 270). o.a.

des på vores rettidigt indsatte og godt liggende spærreild og på vores heltemodigt udholdende tapre infanteri. Allerede inden angrebet havde sammensatte, slagagtige ildoverfald til langt ind i det fjendtlige bagland, stærkt svækket fjenden. »Franskmændene kan ikke mere« var det generelle indtryk. Fanger fortalte, at forskellige troppeenheder havde nægtet at rykke frem, at hele divisioner ikke havde reageret på signalet til angreb. Leutnant d.R. Gröhn, der senere kom i fangenskab, fik af franskmændene at vide, at vores batteriers virkningsskydninger havde værket ødelæggende, og havde været årsag til, at angrebet var brudt sammen.

Angrebet den 30. opnåede kun ganske ringe terrængevinst, blandt andet gik et lille stykke af Signalberg tabt. Det var klart, at fjenden næste dag heftigt ville fortsætte sit angreb. Af samme grund gennemførte batterierne natten igennem uregelmæssige ildoverfald mod de sandsynlige samlerum. Indtil kl. 20 den 31. oktober forblev alt roligt. På dette tidspunkt startede igen en kraftig trommeild. Batteriførerne havde forinden haft tid nok til endnu engang at afprøve afstande med enkeltskud, retablerer ødelagte telefonforbindelser og fremskaffe ammunition. Undergrupperne afprøvede ildfordelingen indenfor eget ansvarsområde og som del af nabogruppens skydninger (ildstøtte til nabo – flankeringsild).

Da anmodningerne om spærreild dukkede op gennem røg og os, især tæt på Signalberg, startede vores forsvars ild, som havde sin virkning. Det lykkedes ganske vist alpejægere og andre franske eliteenheder at erobre Signalberg, men fik ikke lov til at glæde sig over resultatet i ret lang tid. Oberleutnant von Below (Robert), som kun i nogle få dage havde været tilknyttet Grenadier-regimentet, hvor han havde fået kommandoen over et kompagni, gav med sin person tegnet til modangreb. Med udnyttelse af det øjeblik, hvor den fjendtlige beskydning flyttede fra bakken til en spærreskydning omkring Fliegerhöhe og området nord herfor, sprang han op, rev en styrke på 30-40 mand med sig, som havde ligget nærliggende kratere, og stormede under høje hurra mod en fjende, der overhovedet ikke forventede et sådant angreb. I et vildt håndgemæng mand mod mand blev bakkens skæbne afgjort, og efter en times kamp, faldt fjenden flugtagtig tilbage. Et efterfølgende angreb med friske franske styrker blev standset af spærreskydninger over Wolfsrücken og Wolfsschlucht. Oberleutnant von Below var dagens helt. Hans dristige angreb havde reddet dagen og sikret ankerpunktet i hele vores kampafsnit. Den særlige omtale i Hærberetningen, den højeste anerkendelse fra hans kammerater og foresatte og endeligt tildelingen af *Hohenzollerschen Hausorden*, var en fortjent løn.

Endnu engang, den 1. november, forsøgte fjenden med friske kræfter at fremtvinge en afgørelse. Bølge efter bølge løb storm mod vores stillinger på og på begge sider af Signalberg. Meget voldsomt beskydning faldt over batteristillingerne og udslettede alle forbindelser. Talrige flyeskadriller virkede i de bageste områder. Modstanderens store anstrengelser fik endnu engang ingen succes, men blev under hårde tab slået tilbage. Alle tyske stillinger holdt. Angrebet blev ikke gentaget.

Da den frivillige tilbagetrækning startede den 4. november, kunne medlemmerne af 17. Inf.Div. gøre det med den stolte bevidsthed om, at de var forblevet sejrherre til sidste øjeblik, og under hvilke omstændigheder! Betingelserne for kampen var i de sidste måneder blevet stadig vanskeligere. Ustandselige kampe, ingen hvileperioder, ingen erstatning for personel, heste, vågen og udrustning, kraftig reducering gennem sårede og syge, dårlig ernæringstilstand. Hertil kom så de sjælerystende nyheder om den forværede politiske udvikling. Da divisionen af den øverste hærledelse var kendt som særlig pålidelig, blev den hele tiden indsat på de afgørende punkter og kastet ind i det ene indbrudssted efter det andet. Forløbet af en indsættelse var for det meste ens: forhastet frigørelse fra de gamle stillinger, fuldstændig uklarhed over situationen i det nye afsnit, ingen vejvisere, ingen kort, ingen eller kun mangelfulde kvarterer. Det skete, at afdelinger blev tildelt stillinger, der allerede i lang tid havde ligget i fjendtligt område. Spørgsmålet om erstatningspersonel blev hele tiden vanskeligere. Nyt personel ankom overhovedet ikke mere; af mangel på artillerister måtte man i stigende grad indsætte uuddannede kuske ved kanonerne. Alligevel svandt antallet ind og lagde naturligvis overordentlig store krav på de resterende. Et batteri under march var ikke noget behageligt syn. Udmarvede heste i sammenflikket, ufuldstændig seletøj, rustne, af sprængstykker beskadigede våben, blegt mandskab i sønderlidte uniformer. Overbelæssede vogne med alle mulige sager, en efterløber med et mobilt hønsehus og endda en indfanget, bortløbet ko! Alt dette ville måske have været til at holde ud, var humøret ikke kommet under pres af den politiske situation. Man fornemmede de kommende skammelige våbenstilsandsbetingelser; de vildeste rygter var i omløb. Man vidste, at utilregnelige divisioner havde gjort det for let for fjenden at trænge frem. Fædrelandsfjendske elementers slagord: »hvorfor lade sig slå ihjel, når der hvert øjeblik kan blive indgået en våbenstilstand«, fandt grobund i mange viljesvage enheder.

Trods alle disse vanskeligheder opfyldte 17. Inf.Div. alle sine stillede opgaver til det sidste, og retfærdiggjorde dermed den tillid, den øverste hærledelse havde vist dem. Med pletfri ære og urokkelig mod begyndte batterierne tilbagetrækningen, der skulle bringe dem ud af Frankrig, hvor de i fire år havde kæmpet, blødt og sejret.

Den udmattede fjende havde givet ro den 2. og 3. november. Den 4. begyndte forberedelserne til en tilbagetrækning bag Meuse. Bag en stærk bagtrop, hvori også indgik en stærk artilleristyrke, gik divisionen om natten til den 5. november tilbage ad vejen Logny – Chaumont-Porcien. Bagtroppen bestod i første omgang af Füs.Regt. 90 og batterierne fra I. og III. Afdeling. Mens kamppatruljer forsøgte at holde føling med fjenden, støttet af enkelte pjecer ved Lucquy og Flay-Ferme, var batterierne allerede inden daggry samlet på vejen Remaucourt – Chevières Ferme. Tøvende fulgte modstanderen efter tydeligt med frygt i knoglerne. Kun de efterladte pjecer kom til skydning, men med det resultat, at fjenden indtil aften kun langsomt fulgte efter. Den 5. slog vejret om i regn, der skulle fortsætte uafbrudt de næste dage.

Hen under aften gennemførte batterierne stillingsskifte og kun enkelte pjecer blev tilbage til støtte for bagtroppen. Målet var St. Jean. Om formiddagen den 6. gik en deling fra 9. Batteri under Lt. von Ketteler (G.) og Lt.d.R. Gröhn tabt. 9. Batteri var opdelt i delinger og enkelt pjecer blandt bagtroppen. Lt. v. Ketteler stod med to pjecer på vejen lige nord for Chaumont-Porcien for at forhindre fjenden i at trænge frem fra retning af Logny. Tilsyneladende var forbindelsen til eget infanteri gået tabt, og naboen til højre havde trukket sig hurtigere tilbage end forudset. Uventet så sig Lt. v. Ketteler sig angrebet af en større fransk kavaleriafdeling. Der kunne ikke blive tale om et forsvar da angrebet kom overraskende og fra en uventet side; kanonen og den bagved stående prods blev fjendens bytte. Større held havde en pjece fra samme batteri under kommando af Vizewachtmeister Krieg. Under et stillingsskifte på vejen mellem Chaumont og St. Jean kom den pludseligt omkring på højde med la Hardoye unde ild fra en gård. Krieg indså, at kun resolut og øjeblikkelig handling kunne redde situationen. Han gik straks i stilling 150 meter foran gården og sendte den skjulte fjende 4 af de resterende 6 granater, han rådede over. Succesen var opnået: i vild flugt forlod resten af fjenderne stedet uden tanke om yderligere kamp. Vejen var fri og uhindret kunne Krieg igen få forbindelse til infanteriet. De to kanoner fra 9. Batteri var de eneste som under krigen gik tabt til fjenden. Om end dette tab for os var smertelig, så lå skylden dog ikke på artilleristerne, men på eget infanteri, der uden at underrette, trak sig tilbage i front på højre flanke. I de kommende dage kom også andre batterier i lignende situationer, men lykkeligvis uden at have tab. I det uoverskuelige terræn var det ualmindelig svært at holde forbindelsen mellem disse ofte selvstændigt kæmpende bagtroppenheder, da der fuldstændigt manglede ordonnansryttere og -cyklister.

Frem til Meuse var der for hver omkring 15 km planlagt for en optagestilling, der skulle indtages på den måde, at en stilling skulle fastholdes indtil den bagvedliggende var blevet bemandet. Kun på vestsiden af Meuse skulle stillingen holdes gennem tre dage, da overgangen over floden var vanskelig, og overgangen måtte holdes åben for den store mængde af kolonner langs de forskellige marchakser.

I det store hele blev tilbagetrækningen gennemført planmæssigt. Om en energisk fremrykning af fjenden var der intet steds tale. Hvor han lejlighedsvis forsøgte at løbe vores bagtrop over ende, fik han en blodig tud. Vore batterier, for det meste fra stillinger umiddelbart langs marchakserne, opretholdt dag og nat en heftig ild mod de fjendtlige fremrykkeveje. Virkningen af denne skydning må have være god, for på intet tidspunkt de sidste dage lykkedes det de fjendtlige batterier at komme ind på effektiv skudafstand. Han manglede totalt den kolde, beslutsomme handlekraft og den nødvendige mobilitet. Vore batterier ydede en kraftpræstation i denne situation! Det var ikke kun her, men også i andre afsnit, at der ikke var meget at spore af en energisk eftersættelse. En lykkelig omstændighed kom os til hjælp under tilbagetrækningen: regnvejret og det usigtbare vejr. Da modstanderens fly ikke kunne gå i luften, led kolonnerne ikke eller kun i ringe grad under bombardementer.

Natmarchen til den 6. november var særlig vanskelig og anstrengende. Regnen silede. Mørket var så uigennemtrængelig, at man ikke kunne se en hånd for sig. Alligevel marcherede op til tre kolonner ved siden af hinanden på vejene. Hver eneste standset lastbil udgjorde en voldsom hindring. Det blev bandet en hel del af disse tingester under tilbagemarchen. Uvanen med at laste mest muligt på lastbilerne resulterede i, at de blev overbelastede. Brød en sammen, tog man det mest værdifulde og lastede det på andre køretøjer. Dag for dag blev hestenes kræfter mindre og mindre på baggrund af den ringe fodermængde og de store anstrengelser. Alt unødvendigt røg i vejgrøfterne eller blev liggende i kvarterer. Der udviklede sig et typisk billede langs vejene: døde heste, sammenbrudte lastbiler, vogne, bjerge af udrustning og alle mulige former for brugsgenstande og møbelindretninger. Naturligvis blev mulighederne udnyttet af lokalbefolkningen, der organiserede bander med vogne, der fulgte tropperne for at »samle«.

Regimentets marchretning fik over St. Jean – Liart – Cernion – Laval Morency – Bourg Fidele – Les Mazures – Revin (på Meuse halvvejs mellem Givet og Charleville). Hele forskydningen frem til Meuse foregik planmæssigt, og i 17. Inf.Div. i fuld ro og orden. Selvom engang imellem fjenden rykkede nærmere ind på livet, kom det aldrig til nervøsitet eller panik. Stemningen var god, og man håbede på, bag Meuse i en lang periode at kunne yde fjenden modstand. Om begivenhederne i Tyskland var intet endnu sluppet igennem til tropperne. Den 9. november begyndte igen godt vejr, og i strålende solskin marcherede batterierne fra Les Mazures gennem det

herlige bjerg- og skovlandskab til Meuse-dalen. Naturlig var man bekymret om overgangen kunne ske uden problemer fra de fjendtlige fly. Allerede 1 km fra broen var der af træstammer lavet sluser, der skulle forhindre ophobning i brohovedet og muliggøre en jævn overgang af de enkelte enheder. Vejen op fra Revin på den anden side floden var helt særlig svær. En serpentinevej med 8 sving klatrede de 500 meter op på bjerget. Det var et ejendommelig syn at se de talrige kolonner af enhver art arbejde sig op ad den sejle vej. Batterierne nåede toppen uden de større stop undervejs, og kunne her for første gang puste ud i et par timer, før det gik videre. I mellemtiden havde afdelings- og batteriførere rekognosceret for de udpegede stillinger. Maas-linjen var i dette afsnit ikke udbygget, men alene ud fra kort fastlagt på taktisk vigtige punkter som gruppe-forsvars områder. Større forsvarsanlæg var unødvendige, da Meuse med dens betydeligt højere østlige bred i sig selv udgjorde en uovervindelig hindring, hvis blot forsvaret betød af en håndfuld beslutsomme mænd. Placeringen af batterierne var ikke lige til, da det sammenhængende skovområder lukkede for ethvert overblik. En del måtte derfor placeres i skovens vestlige udkant, umiddelbart på skråningen ned til floden, for effektivt, også flankerende, at kunne beskyde flodens vestbred. De øvrige batterier stod samlet i grupper på begge sider af Mont Malgré Tout i skoven, oftest midt i underskov uden foreløbigt at være i sand til at deltage i en organiseret beskydning. Der lå et omfattende arbejde forude med stillingsbyggeri og etablering af forbindelser.

Det kom ikke mere til kamp med den tøvende fremrykkende fjende. Vores fædrelands skæbne var faldet den 9. november. Den bestående orden var af en hoben matroser, desertører og storbyernes ros kastet til side uden at møde nogen som helst modstand fra den af de lange krigs- og hunger år svækkede befolkning. Det mangeårige muldvarme arbejde fra æreløse og fædrelandsforrædere agitatorer havde nået deres mål, havde stjålet folkets vilje til sejr, havde slået våbenet ud af det hænder og udleveret det til nåde og unåde fra en hæventørstig, nådesløs fjende. Den 11. november blev der indgået en våbenstilstand, der aldrig tidligere på mere skændigt vis var pålagt et i felten ubesejret folk. Skammeligt blev hæren ladet i stikken og svigtet. Aldrig ville den have accepteret det jammerlige tilbagetog bag Rhinen, havde den fulde betydning været kendt langs fronten. Stemningen ved de fleste divisioner var ikke dårlig. Man stod i en stærk stilling, havde stadig tilstrækkelig materiel og forplejning, og kunne endnu i flere måneder have trodset fjenden. Men intet var med sikkerhed kendt. Det ene rygte jagtede det andet. Nyhederne om omfanget af revolutionen nåede løsrevet og stærkt overdrevet frem til tropperne og frembragte en usikker stemning, da der oppefra ikke kom nogen forklaring og derved lod porten åben for de vildeste rygter. En kendsgerning stod fast: våbenstilstand under skammelige betingelser! Alt var slut! Det var afslutning på en fire års sejrrig strid mod en verden af fjender. Vil ikke på noget tidligere tidspunkt i dens lange historie, var det tyske folk blevet bedraget sine forhåbninger. Den lod sig begrave i skoven ved Compiègne. Først lange måneder senere ville den frygtelige konsekvens af sammenbruddet blive kendt. Nu ved man, hvor tæt også vore modstandere stod overfor sammenbruddet i kræfter. Han ville ikke have været i stand til at gennemføre endnu en vinterkampagne. Lloyd Georges ord »den der holder ud et kvarter mere, har vundet krigen«, var blevet til kendsgerning. Vi havde i den sidste time kastet vores sværd og skjold væk.

Som sagt var der ved tropperne intet korrekt overblik over situationen ved starten på våbenstilstanden, og det kunne der heller ikke være. Det er nu engang menneskeligt, at mange i første omgang kun havde tanke på sig selv – krigen var slut, nu gik det tilbage til hjemmet, uden at opstille regnskab over, med hvilke ofre, dette var købt. – Stadig var optimismen i højsæde – å pyt, så slemt bliver det nok heller ikke. Nu bare først over Rhinen. Opvågningen fra denne drøm kom først senere, men desto mere var det en frygtelig oplevelse.

Tilbagegangen startede. Den skulle efter Ententens hensigt føre til fuldstændig katastrofe. Man havde givet den undertvungne modstanderen en så kort frist til at overskride Rhinen, at det syntes umuligt at nå at bringe en million hær og de enorme materielmængder tilbage over floden. Desuden regnede man stærkt med, at tropperne som resultat af revolutionen ville blive udisciplinerede, efterlade alt og storme som horder mod hjemmet. Gud ske lov klarede hæren sig en sidste gang. Tilbagegangen blev den sidste hædersindsats. Ganske vist kom det til episoder, og til utilbørligheder ved enkelte troppedele, især fra etappen, og en masse materiel blev efterladt, men som helhed satte hæren sig i gang som en maskine under fuld kontrol. Efter præcist udarbejdede planer fordelte de enkelte troppeafdelinger sig over de tildelte akser og marcherede i endeløse rækker mod øst. End ikke i de første dage af felttoget havde set så mange mennesker og materiel i bevægelse på én gang. Denne gevaldige forskydning gennemførtes så storslået, at det også påkaldte sig fjendens agtelse. På underretningen om våbenstilstanden blev batterierne trukket ud af stillingerne og den 12. november samlet i Gedinne og Louette-St.Pierre på den anden side grænsen til Belgien. Den følgende dag skulle marchen begynde. Meget skulle nå at ordnes inden. På grund af mangel på heste kunne kun det mest nødvendige medbringes, men på den anden side var det en ærespligt at redde så meget af hærens materiel som muligt og bringe det med hjem. Hele området og især de nævnte byer var overfyldt med tropper og køretøjer. Det var et hjælpeløst virvar, da alle selv forsøgte at blive indkvarteret. Også hos befolkningen var der en mærkbar forandring og fra alle huse vejede det belgiske flag.

Befolkningens underdanige væsen var ændret, og man kunne hos alle se den slet skjulte glæde. Hvem kunne fortænke disse mennesker deri, efter under 4 års besættelse med værdighed havde båret alle byrder. Under hele tilbage-marchen oplevede vi ingen chikane fra befolkningens side.

I mellemtiden havde den nyudnævnte regimentskommandør, Major v. Liebenau, overtaget kommandoen over regimentet. Den 12. oktober samledes officererne til fremstilling. Det var første gang gennem lang tid, at alle var samlet. Efter de udsendte detaljerede befalinger blev marchgrupper opstillet, der efter en stram tidsplan rykkede ind på de fastlagte marchveje. Regimentet blev samlet. Det så rimeligt ud med forplejning, bedre end det kunne forventes efter situationen. Takket være forudseenhed fra Oberzahlmeister Schepler havde batterierne endnu noget levende kvæg.

Den 14. november satte regimentet sig i bevægelse som Undergruppe C i Marchgruppe I under Gruppe Lindequist. Inddelingen i de forskellige kolonner fra de overfyldte kvarterer skete i stor ro og orden. Det skal allere-de nævnes, at den utroligt vanskelige opgave med ledelse af marchen, underbringelse og forplejning, på strålen-de vis blev udført af føringen. Ganske vist måtte der foretages store omveje og dårlige biveje anvendes for at undgå at marchakser krydsede og længere ophold blev undgået. Kvarterer var små og foder til hestene sparsom, men alligevel blev de holdt i en brugbar stand. Marchen gik over Ardennerne, Eifel og Westerwald, det hessiske bjergland ved Hersfeld, altså hele tiden gennem stærkt kuperet terræn. Anstrengelserne var hele tiden betydelige og foder stod på ingen måde i forhold til, hvad hestene måtte præsterer. Det drejede sig om op og ned ad bakkerne at holde vognene kørende. Hvad der brød sammen, brød sammen og kransede vejen. Denne lidelsens vej for hestene burde egentlig have et særligt kapitel. Til de fysiske anstrengelser for soldaterne kom så stadig kraftige-re, den sjælelige udmattelse. Som et åg lagde nyhederne fra Tyskland sig over stemningen og hele tiden lød spørgsmålet, hvad vil der komme til at ske? Alle havde fornemmelsen af at have lagt våbnene fra sig ubesejret, og nu kom så afslutningen! Det havde man kæmpet for i 4½ år, hele tiden havde budt en verden af fjender sejrrig trods. Tyske var det, som havde givet hæren og dermed Tyskland dødsstødet; det gamle ordsprog, at kun en tysker kan besejre en tysker var endnu engang blevet bitter sandhed.

Under dette pres blev der marcheret og marcheret; det var i det mindste en velsignelse at de daglige anstren-gelser og sorger ikke gav plads til helt at lade de sorte udsigter komme frem.

Mellem den 14. og 18. november gik ruten over Gembes, St.Hubert, Ortheville-Mabompré til den luxem-bourgske grænse ved Allerborn. Vejene var gode og området, særligt øst for St.Hubert og Ourthe meget kønt og afvekslende. Vejret var gunstigt. Selvom man fra den belgiske befolknings side ikke var udsat for fjendtligheder, blev det dog fundet behageligt, at man ved grænsen til Luxembourg kom ind i den tysktalende del af landet. Et ændrede sig fra denne dag, rekvireringer. Hidtil havde man opholdt sig i fjendeland, hvor man hos indbyggerne havde rekvireret, hvad der var nødvendigt til forplejning og underbringelse af personel og heste. Luxembourg var derimod neutralt land, hvor krigens sædvane måtte ophøre på samme måde som senere i Tyskland. Frem for alt måtte førerne påse, at kuske og hestepassere ikke vilkårligt sørgede for foderstoffer til deres heste. Marchen den 19. og 20. november gik gennem et temmelig uattraktivt område i det nordlige Luxembourg, hvor befolk-ningen, næsten alle kun tysktalende, forholdt sig imødekommende. den 21. blev den dybt nedskårne og landska-beligt meget smukke Our dal passeret, og dermed grænsen til Tyskland. Dahnen og Reipeldingen var de første tyske landsbyer, hvor regimentet fandt indkvartering. Formen for modtagelse var ikke særlig venlig. Delvist lå dette formodentlig i områdets armod, hvor folkene dårligt havde, hvad der var nødvendigt til livets ophold; men så havde også de overgivet sig til tropperne. Både her og i de efterfølgende kvarterer hørt man ofte klager over udisciplinerede enheder, i sær fra etapeenheder, der mere eller mere i opløst tilstand, var passeret gennem områ-det. Det var ikke så sært, at befolkningen var mistroiske, da man så ofte havde taget, hvad der var tilbage i køk-ken og kælder. 17. Inf.Div. var den sidste, der vendte tilbage, og fandt derfor ikke meget tilbage i landsbyerne langs marchruten.

I disse dage begyndte alle endnu fædrelandstænkende enheder også synligt at give udtryk for deres holdning ved at smykke deres pjecer og vogne med rigs- og landeflag, til forskel fra enkelte fædrelandsløse hoben, der havde gjort den røde fane til deres idol. Det var betegnende, at der blandt disse sidstnævnte ikke var frontenhe-der. Særlig omfattende var flagsudmykningen blandt enhederne fra 17. Inf.Div.; senere i julemåneden kom jule-træer desuden til. De lange, farvesmykkede batterikolonner gjorde et ejendommeligt billede. Mærkværdig ringe blev deltagelsen fra befolkningen i Eifel. Netop af denne grænsebefolkning, som uløseligt var forpligtiget til at takke hæren for at være sparet for krigens rædsler, kunne man have forventet mere af. Befolkningen udviste en ligegyldighed og intet steds var der flag at se. Landskabeligt tilbød marchen gennem Schnee-Eifel og Eifel meget kønt. Den særprægede natur i dette område var de fleste ubekendt. Nydelsen blev dog ødelagt af de dårlige veje og det dårlige vejr. Anstrengelserne under turen tilbage var her de største, hvilket også gav sig udtryk i antal døde heste.

På grund af alle mulige rygter og urigtige avisartikler, havde den opfattelse bredt sig, at alle enheder, der ikke havde nået at krydse Rhinen inden den 24. november ville blive afvæbnet af Ententen og fastholdt i lejre som krigsfanger. Resultatet var en betydelig uro blandt folkene, og det kostede store anstrengelser at overbevise alle om, at disse rygter var urigtige og utroværdige. På trods af dette kom det i regimentet til afvandring af enkelte ængstelige gemytter, og foranlediget af en tale af Unterarzt d.R. F., som med ordene: »Jeg er ikke en standhaftig tinsoldat, jeg vil hjem!«, trak en hest ud af stalden og red væk. Få timer senere fulgte ham et dusin folk. Disse kom ikke tilbage, mens derimod efter tre dage, Hr. Underlæge returnerede, og i en noget nedkørt tilstand.

Marchvejen gik fra Dahnen over Daleiden – Waxweiler – Lauperaht – Ellwerath – Müllenborn – Dorn – Betteldorf – Zermühlen – Welcherath – Adenau – Siebenbach – Ober Zissen – Lützingen – Brohl – Neuwied. Marchen var hele tiden anstrengende, men særligt den 22. november og den 1. december. Man startede altid i mørke om morgenen og sluttede i mørke om aftenen. Da desuden kvartererne altid var stærkt overbelagte, gik indkvarteringen sjældent uden gnidninger. Det blev bedre efterhånden som batterierne nærmede sig Rhinen; her var deltagelsen fra befolkningen større, hvilket synligt gav sig udtryk i flagudsmykningen. Batterierne nåede Rhinen den 4. december ved middagstid. Synet af den herlige tyske strøm udløste mange modstridende følelser! Tidligere havde man tænkt en anden form for tilbagekomst. I løbet af de lange krigsår var millioner af tyske krigere med brystet sejrsvest passeret hen over dens vand. Og nu! Hundredtusinder lå i fremmed jord. Vi overlevende nåede floden, måtte over, forfulgt af en hånende fjende.

9. Pioniere havde ved Neuwied slået en pontonbro. Ad denne gik dele af divisionen den 4. om eftermiddagen over uden problemer. Bag dem blev broen fjernet igen. Man kastede fulde af vemod et sidste blik bagud, så gik det videre med en følelse af grin hævntrøst. Den dag vil komme! Så vil Rhinens vand igen flyde frit.

Befolkningen på højre side af floden modtog os udmærket. Mange folk fik her for første gang igen en seng. den videre march gennem Westerwald var uden særlige begivenheder og krævede ikke længere de store anstrengelser. Vejen gik over Rotzenbahn – Frankenbach – Dreihäusen – Maulbach – Trotzserode – Hühnstadt i området syd for Hersfeld. Den 9. december blev I. Afdelings lette ammunitionskolonne i Roth ramt af en tragisk ulykke. I en ubevogtet overgang blev den i tæt tåge påkørt af et tog. To døde og to blev hårdt kvæstet.

I disse dage med mest fredelig march, bredte der sig specielt blandt de ældre, gifte folk, en stadig mere mærkbar længsel efter ved juletid at være hjemme. Af tekniske årsager var en transport med jernbane udelukket. Det syntes temmelig sikkert, at området ved Hersfeld ville blive marchens slutpunkt, og at man skulle blive her i en temmelig lang periode – i hvert fald jule over – altså ingen behagelig udsigt. Det tvingende resultat heraf var, at de ældre årgange måtte hjemsendes. Herved blev der skabt en betydelig mangel på personel, der særlig omkring pasningen af hestene gjorde sig mærkbar. Af denne grund blev de resterende lette kolonner opløst og fordelt på batterierne, da man nåede de endelige kvarterer. Disse blev nået den 19. december: Regimentsstab i Wehrda, Stab I/60 i Holzheim, 2./60 i Stärklos, 3./60 i Eiterfeld, 4./60 i Holzheim, Stab II/60 i Wehrda, 1./60 i Wetzlos, 5./60 i Wehrda, 7./60 i Langenschwarz, Stab III/60 i Neukirchen, 6./60 i Kruspis, 8./60 i Leihals og 9./60 i Schletzenrod.

Batterierne ankom her i en ret trøstesløs tilstand, hvor de skulle vente på en bort transport, men der lå også en betydelig anstrengelse bag de tapre tropper! Siden juli havde batterierne været i næsten uafbrudt indsats, var blevet kastet rundt fra det ene afsnit til det næste, fra den ene ubehagelige situation til den anden. De havde haft store tab, hvilket igen havde stillet større krav til det stadig mindre antal officerer og mandskab. Især var I. Afdelings batterier (2., 3., 4.) hårdt medtaget. Modsat de andre afdelinger havde de aldrig, end ikke i en kort periode, haft en hvil bag fronten. Der kom overhovedet intet nyt personel til fronten, vedligeholdelse af materiel, beklædning og udrustning svigtede totalt. En omstændighed, der gjorde indsatsen meget vanskelig i de sidste krigsmåned, var den fuldstændige mangel på bare nogenlunde udbyggede stillinger. Mandskabet krøb sammen i granatkratere eller små åbne grave, priggivet fjendtlig artilleri og fly, og dertil kom vejrets indflydelse. Forkølelses-sygdomme, navnlig influenza, var dagens orden. Omfanget af luseplagen overgik enhver beskrivelse. Alligevel indtrådte aldrig en modløshed, og batterierne fortsatte deres sikre, rettidige assistance til infanteriets hårde kamp. Når der senere under tilbagetrækningen opstod en dårligere stemningen skyldtes det ene og alene indflydelsen fra revolutionen.

Den ro, der fulgte indrykningen den 19. december, gjorde enhederne godt med hensyn til den beskrevne nød. Ganske vist kun i små mængder ankom beklædning og fremfor alt undertøj. Der blev gennemført aflusning. Våben, køretøjer og udrustning blev så godt, det lod sig gøre, sat i stand. Det stærkt reducerede antal heste (hvert batteri omkring 40) blev suppleret fra de forskellige i omegnen liggende depoter. I disse depoter herskede uhørte tilstande. For hver 100 heste var der gennemsnitlig kun 2-3 russere, der end ikke var tilstrækkelig til at vande dyrene, for slet ikke at tale om fodring og øvrig pleje. Af samme grund døde mere heste dagligt.

Regimentet havde i disse dage et sørgeligt tab; Leutnant d.R. Schmidt døde. Leutnant Schmidt, hjemmefødt i Schwerin, var en særlig godt anlagt og tapper officer, der var afholdt af alle. I august og september havde han haft kommandoen over 3. Batteri og havde præsteret fremragende. På tilbagevejen blev han ramt af influenza og døde efter kort tid af denne uhyggelige officer. Hans navn vil være ubrydeligt forbundet med regimentets historie.

Et mørkt kapitel danner tilfældene af faneflugt. Det var hurtigt blevet kendt, at de berygtede Soldaterråd derhjemme uden nogen kontrol hjemsendte folk eller – i andre tilfælde forfremmede til næste grad. Resultatet blev, at netop omkring juletid, enkelte ikke moralsk upåklagelige personer, forlod enhederne og rejste hjem. Yderligere reducering af styrken skete på baggrund af den øverste hærledelses bestemmelse om hjemsendelse af civilansatte [beamte], minearbejdere og andre tekniske arbejdere.

Julefesten blev så godt det lod sig gøre fejret med gudstjeneste og batterifester. Den rigtige stemning nåedes ikke; man var i Tyskland, men alligevel ikke hjemme; fremtidsudsigterne var mørke, håbløse. Også de yderst ømtålelige nyheder om revolten i Berlin lagde en dæmper på festen. Der kom telegrafisk forespørgsel om, hvilke og hvor store styrker, der øjeblikkeligt kunne stilles til disposition for regeringen til indenrigs bevogtning og til beskyttelse af grænsen i øst, hvor nye trusler var rettet mod fædrelandet. Vores regiment var det første, der øjeblikkeligt stillede sig parat, fulgt af de tilbageblevne dele af regimenterne 75, 89 og 90. Dermed blev 17. Infanterie-Division en frivillige division, og en indsættelse i Berlin sandsynlig. De næste dage gik i evig afventning af transport. Der var forskellige alarmeringer, men intet skete. Indtrængende anmodninger til Ersatz-Afdelingen om frivilligt personel på grund af den ringe styrke, forblev uden resultat. I Schwerin herskede Soldaterrådene uindskrænket og lod ikke tage afsted.

Formeringen af frivillige-enhederne bragte fordele med sig; de fædrelandskærlige blev samlet sig som en fast kerne og lagde grunden til en fornyelse af hæren. Først på et senere tidspunkt vil den store betydning og værdi af disse frivillige-formationer til fulde blive forstået. Uden dem var Tyskland faldet som offer for bolsjevismen. Stemningen blandt tropper steg betydeligt, og generelt var der et håb om en hurtig transport til Berlin for her at vise Spartakist-horderne, at der stadig fandtes tyske mænd. Endeligt den 1. januar kom der ordre til, at der i Niederaula skulle indlades den 2., 5., 6. og 7. januar. Alt gik planmæssigt. Efter en transport på omkring 30 timer blev der udlosset i Treuenbrietzen syd for Berlin, og regimentet indkvarteret her og i de omkringliggende byer. Fra 9. til 11. januar var ro. Dagene blev primært anvendt til en grundig gennemgang af pjecer, ammunition og håndvåben. Den 12. januar blev der forlagt til Körzin, hvor batterierne blev krigsmæssigt formeret til indrykning i Berlin, det vil sige at hvert batteri formerede et kampelement på to pjecer, en ammunitionsvogn, 1 pakvogn og et feltkøkken. Alt andet blev efterladt ved trænet. Den 14. blev der trukket endnu nærmere Berlin og i kvarterer fundet i Großziehen. Tidligt næste morgen formerede divisionen, efter tavs alarmering, to kolonner: højre med Gren.Regt. 89 og I/60 rykkede frem gennem forstæderne til rådhuset i Mariendorf-Neuköln, mens venstre kolonne med Füs.Regt. 90 med II. og III./60 rykkede frem over Mariendorf-Tempelhof-Hafenheide til sygehuset Am Urban. På samme måde rykkede samtidig andre sammensatte kolonner koncentrisk ind i alle betydende bydele. Marchen foregik i fuld kampberedskab med pjecerne fordelt mellem infanterienhederne, artilleristerne afsiddet og bevæbnet med karabiner og endda batteriføreren til fods. Kun i få tilfælde blev rideheste medbragt. I stedet for ordonnansryttere brugte man cyklister. Under indrykningen viste det sig klart, hvor kuponagtig storbyspøblen er, der kun vover at optræde voldeligt, når de i tusinder kan falde over enkelte. Her optrådte imidlertid en fast, om end ringe, fast besluttet styrke, som ingen turde binde an med. Indtrykket af byen var fuldstændig rolig, alt gik sin sædvanlige gang, og fornuftigt afholdt ledelsen af Spartakisterne sig fra enhver handling. Ankommet til de angivne mål, blev rådhus, og am Urban et bryggeri, besat. Ved den højre kolonne stod det dårligt til med underbringelsen af heste, pjecer og køretøjer. Der var overhovedet ikke stalde til rådighed. En adskillelse af pjecer og køretøjer måtte for enhver pris undgås. Der var ikke andre muligheder end at beslaglægge den nærliggende borgerskole. Hestene blev ført op ad trappen og placeret i den lange korridor. Pjecerne stod skudklare i skolegården. Næste morgen rev skoledirektøren sig i håret, da han så resultatet af hans nye »elever«. Men der var intet at gøre, der var krig, og i sidste ende ville eleverne drage fordele heraf.

Det kom ikke til kamp under opholdet i Berlin. Også valgdagen den 19. januar, hvor soldater for første gang aktivt kunne deltage, forløb under episoder. Dagene forløb med stadige husundersøgelser, en ikke behagelig opgave for soldaterne, som de med glæde overlod til politiet. Da nyhederne fra Schwerin var ret dystre, havde alle ønsket om hurtigst muligt at vende hjem, for her at få indgå ordnede forhold. I mellemtiden havde man også erfaret, på hvilken skammelig behandling, Storhertugen, vores højt værdsatte chef, og medlemmerne af hans familie havde været udsat for. En fyrste, hvis forældre siden det 12. århundrede i gode og onde tider havde været landets hersker, som kun ville det bedste for sit folk, og med hele sin sjæl havde stillet sig til rådighed for fædre-

landet, blev behandlet som en forbryder og udvist. Denne skændsel vil for altid sætte en plet på medlemmerne af den første regering.

Da også alt forblev roligt efter valget, lod regeringen efter gentagende indtrængende anmodninger, 17. Inf.Div. frigøre til garnison. Forinden blev den for dens trofaste indsats tildelt det gyldne egeløv. den 22. januar blev regimentet indladet. For at undgå samme behandling, som Regiment 75 havde mødt under deres ankomst til Bremen fra den herværende pøbel, blev tropperne ikke udlosset i Schwerin men i Zachun og placeret i de omkringliggende landsbyer. den 24. gik med forberedelser til indmarch, der skulle finde sted den 25. kl. 12 fra den store øvelsesplads for en samlet division. Kl. 11 ankom batterierne til den gamle velkendte plads og sad af ved Forsthuset. Det første vemodige gensyn denne dag, som ikke skulle blive den sidste.

Det var en egenartig, man kan sige rørende skønt billede, som afdelingerne kl. 12 i kolonner fra hver sin retning med deres mange vejende faner nåede stedet for feltgudstjenesten. En dyb alvor og ingen gladelige forventninger lå på alles sind. I en kort tale mindes feltpræsten om divisionens præstationer og dens døde. Mod de tilstedeværende rettede han formaning om at beholde troskabet, og fortsat med liv og sjæl stå til rådighed for fædrelandet. Så formeredes marchkolonnerne: grenaderer, artillerister, füsiliere. Uvilkårligt rettedes blikkene mod den tid, hvor man var rykket i felten – hvilken forskel! Hvor få vendte tilbage, hvor mange hviler i fremmed jord! En del vandsmægtedes stadig i fangenskab.

Hvad der af officerer, og trofast forblevne underofficerer og mandskab var forblevet i Schwerin, havde samlet sig ved Alte Garten til modtagelse. Hvem ville tidligere have troet det muligt, at man til en vis grad kampklar måtte rykke ind i sin garnison. Generelt skuffende, men befolkningen deltog dog i modtagelsen og deres opførsel var lydefri. Der blev opmarcheret på Alten Garten, forskellige velkomsttaler afholdt, men da også repræsentanten for ville tage ordet, vendte divisionskommandøren sin hest med ryggen til og kommanderede antrædning. Marchen fortsatte gennem byen og på torvet blev tropperne aftrådt. Med blandede følelser drog batterierne til deres gamle kaserner. Forholdene, de fandt her, trodser enhver beskrivelse. Væmmelse greb en ved synet at de grå pak, der drev omkring. Ville soldatens æresdragt nogensinde igen komme til ære? Det var det ængstelige spørgsmål, alle der elskede sit fædreland, måtte stille. Gud ske lov var resterne af Mecklenburgs artilleri, der betrødte deres hjemstavn, mænd af stærke sind, der standhaftig i de talrige slag under felttoget havde gjort deres pligt, og som også nu gik deres målbevidste vej, selvom de viste at den ville være vanskelig og fulde af afsavn.

Forskellen mellem demobiliseringen i 1871 og 1919 var enorm! Dengang efter vundne sejre, ugelange fester, hvil og fred; i dag krig efter krigen, ingen udsigt til fred. De revolutionære tanker havde bredt sig i folkets masser, det nationale sindelag forsvandt, moralens regler latterliggjort, undergravelsen af statslig autoritet førte til lovløse tilstande. På alle hvilede åget fra våbenstilsandsbetingelserne, der i deres gennemførelse betød dødsdommen over det tyske folk. For alle soldater var opløsningen af den gamle hær det sværeste at bære.

Et lyspunkt i denne tid var frivillig-enhederne. Endnu fandtes der mænd med hjerte på rette sted, som fulgte soldatens æreskodeks, som stillede sig til rådighed for det fra alle sider trængte fædreland, på trods af fjendtligt sindede fædrelandsløse folk. I regimentet opstilledes der 1. februar 1919 en frivilligenhed under Hauptmann v. Ondarza, der 1. marts blev overtaget af Major v. Vieregge. Med oprettelsen af Reichwehr den 1. maj blev Mecklenburgs artilleri overført til 1. (mecklenburgische) Batterie, Reichswehr-Artillerie-Regiment 9 under Hauptmann v. Ondarza og i Leichte Munitions-Kolonne under Hauptmann v. Kuhlmann. Major v. Vieregge, Hauptmann v. Uslar, Lt. Frhr. v. Maltzahn dannede staben ved I. Afdeling.

Da der den 24. juni brød store uroligheder ud i Hamburg, var Schweriner enheder – grenadier-bataljon og artilleri – blandt de første, der rykkede ind i byen. Takke være deres upåklagelig holdning og jernhårde disciplin kom det ikke til unødvendig blodsudgydelser. Den blotte tilstedeværelse af de feltgrå enheder, der ikke lod sig drive fra pligtens vej af radikal indflydelse, havde være tilstrækkelig til at kvæle uroen. Efter at være returneret fra Hamburg blev batterier og kolonne lagt sammen under betegnelsen: Infanterie-Geschütz-Batterie des Reichswehr-Infanterie-Regiment 17. Batteriet forblev i infanteriets række indtil den 1. marts 1920, hvor det som 7. Batteri blev overført til Reichswehr-Artillerie-Regiment 9.

Som resultat af Versailles traktatens tvungne reducere af Reichswehr til 150.000, senere 100.000 mand, overgik batteriet som Ergänzungsbatterie, Reichswehr-Feldartillerie-Regiment 2. I batteriet, der officielt skulle overtage traditioner fra det gamle Meklenburgske artilleri, var der på dette tidspunkt kun 1 officer og 8 underofficerer tilbage fra det gamle regiment.

Måtte af denne undseelige spire i senere tid et nyt kraftigt liv vokse og genskabe det gamle ærværdige regiment.

XIX.

Ved Ersatz-Abteilung

Major d.L. Cordes

Afdelingskommandør

Den 4. august 1914 (3. mobiliseringsdag) blev den allerede i fredstid som mobiliseringsenhed under kommando af Hauptmann d. L. Cordes-Schwerin forudsete erstatningsafdeling Großherzoglich Mecklenburgischen Feld-Artillerie-Regiment 60 mobiliseret.

Under kommando af Hauptmann von Hermann (F.A.R. 24), rykkede den 16. august 1914 (senere som I. Afdeling, Feldart. Regt. 91) i felten. Adjutant var Leutnant von Below, og bestod af et let haubitsbatteri (Hauptmann d.R. a.D. Brunnengräber) og et kanonbatteri (Rittmeister von Misslass) samt en let ammunitions-kolonne (Leutnant d.L. Wall). Det var udset, at der i artillerikasernen skulle oprettes et »fælles rekrutdepot« som samtidig var rekrutdepot for Feld-Artillerie-Regimenter 9, 24 og 45, underlagt »Inspektion der Ersatzabteilung IX A.K.« i Altona (Inspektør Oberst z.D. Stubenrauch-Neubrandenburg). Kommandoen over depotet blev overdraget Hauptmann d. L. Cordes, assisteret af Rittmeister d. L. Schagen (Statsadvokatrat Dr.jur. i Kassel) og Veterinær Daufel. Med den højeste begejstring strømmede der straks i de første mobiliseringsdage ind med krigsfrivillige og indkaldte rekrutter. De 4 eksisterende rekrutdepoter á 90 mand slog på ingen måde til, og det blev på sigt nødvendigt med oprettelsen af 8 depoter på hver 150 mand under kommando af tidligere aktive Wachtmeister eller Offizierstellvertreter. Rittmeister Schagen havde ansvaret for bestanden af heste, opstaldning og ridetjenesten, den 16. august indtrådte Leutnant d.R. Diederichsen for uddannelsen af kuske og den 3. september tilgæde Hauptmann d. L. Kirchhoff for våben og felttjeneste.

Det viste sig hurtigt, at det disponible uddannelsespersonel overhovedet ikke var tilstrækkelig til det store mandskab, men i første omgang stod kun hjemsendte underofficerer til rådighed, der for nogles vedkommende ikke havde være i tjeneste i flere år. Desuden var der stor mangel på heste, så rideundervisning for mandskabet kun kunne gennemføres to til tre gang om ugen. De første to uger kunne der kun undervises i Kanon C 73/91, så først kunne der leveres en feltkanone 96 n/A og en let felthaubits 98/09. Heller ikke indkvarteringsrum til mandskabet rækkede til, på trods af at alle disponible pudserum og våbenkamre var inddraget. Det måtte derfor tillades krigsfrivillige på egen regning at bo i byen. Selvom denne tilladelse blev anvendt af mange, måtte i stor del af mandskabet i begyndelsen lægges i borgerkvarter. Som resultat af den ekstra, ikke planlagte opstilling af enheder til felten, var der ikke seletøj nok til hestene, så der måtte tages hul på den opsparede beholdning ved de aktive batterier. På grund af den store mangel, især af rideudstyr, var der i længere tid kun et sæt til rådighed for flere heste. Efter at heste i begyndelsen blev anskaffet ved tvangs afgivelser, blev de fra den 22. oktober 1914 indkøbt individuelt, dels af Generalkommandoet, der herefter overgav dem til depotet, men for største dels vedkommende direkte ved forhandlerne af depotets egen indkøbskommission, der bestod af en fører, en officer og en veterinær. Fra foråret 1918 blev der igen skredet til tvangsaflevering af heste.

Den 1. november 1914 blev der af rekrutdepotet opstillet II. Ersatzabteilung, F.A.R. 60 under Hauptmann d. L. Cordes og som adjutant Leutnant d.L. Koop (handelsskoledirektør, Bremen), fører for 3. Ersartz-Batterie Oberleutnant Diederichsen, for 4. Ersatz-Batterie Oberleutnant Kirchhoff, for Kanonierbatterie Oberleutnant Körner og for Fahrerbatterie Rittmeister Schagen. Senere blev det nødvendigt at opstille et *Genesenen* (rekonvalescent) batteri for sårede og et garnisonsbatteri (drift). Under hele krigen var afdelingens intendatur underlagt Oberzahlmeister Oerter, intendant ved Regiment 60. Som afdelingslæge var flere kun ansat i kortere tid, mens Sanitätsrat, Oberstabsarzt dr. Steyerethal (Bad Kleinen) fra den 17. maj 1916 til den 30. november 1918 udfyldte funktionen, hjulpet af en assistentlæge. Også i veterinærtjenesten var forskellige herrer kun en overgang ved enheden, mens Slagtehusdirektør, Stabsveterinär Wilbrandt (Schwerin) fra 28. 6. 15 – 31. 1. 19 forestod den veterinære tjeneste ved afdelingen, mest med hjælp fra en assistent. Senere på krigen blev det nødvendigt at oprette en forsyningsenhed, der til sidst havde en betydelig størrelse, og endeligt i det sidste krigsår, en demobiliseringsafdeling. I efteråret 1914 blev Obermusikmeister Roesecke (F.A.R.60) efter at være blevet syg i felten, overført til afdelingen. I begyndelsen af 1915 grundlagde han efter en forsigtig start, et trompeterkorps med 28 erobrede russiske instrumenter, tildelt afdelingen fra felten.

Den første inspektion af afdelingen af inspektøren, Oberst z.D. Stubenrauch, fandt sted den 14. november 1914.

Med hensyn til uddannelsen af erstatningspersonel skal i særlig grad fremhæves: det blev tilstræbt, at alle gennemgik en skarpskydning forinden forsættelse til felten. Den første skarpskydning ved afdelingen fandt sted den 5. februar 1915 ved Neumühl-Wittenförden, endnu en samme sted den 31. marts 1916, mens alle øvrige fandt sted i Lockstedter Lager. Tjenesten omfattede foruden uddannelse på Feldartillerikanon (F.K. 73/91, F.K. 96 n/A, l.F.H. 98/09, en overgang 4 russiske våben, teodolit, panoramakikkert) også eksercits og skarpskydning med håndvåben, brug af nærkampmidler (håndgranatkast, gasbeskyttelse), signaltjeneste, konstruktionsarbejde, bygning af nødrammer, og særlig for de etårige, teoretisk undervisning med praktiske øvelser. Regelmæssige blev hold af underofficerer og mandskab sendt til uddannelse på skolen for nærkampmidler i Lockstedter Lager og til uddannelse i signaltjeneste og i brug af blinklampe til Signal-Erstatningsafdelingen i Neustrelitz. Fra tid til anden blev der ved batterierne afholdt fædrelandsundervisning med filmforevisning. Hvert kvarter blev der gennemførte inspektøren inspektion, der flere gange blev overværet af den stedfortrædende kommanderende general. Kommandørerne af de fire erstatningsafdelinger blev i forårene 1916-17-18 sendt på et 10-dages informationskursus ved fronten i Frankrig. Major Cordes i 1916 og 1918 til Regiment 60.

Besøgene ved fronten var meget stimulerende for afdelingskommandørerne, der her lærte hele organisationen ved fronten at kende. Hvad de her hørte og så var af stor nytte for deres afdelinger, uanset om det blev anvendt som foredrag for officerer, underofficerer og mandskab, eller som tjenestelige direktiver.

Sundhedstilstanden ved mandskabet var gennemsnitlig normal, bortset fra en influenzaepidemi, der krævede enkelte dødsfald, og meningitis, der i intet tilfælde kostede liv.

Disciplinen i afdelingen var god, og kun i sjældne tilfælde var afstraffelse nødvendig. Gennem den daglige transport af ammunition fra fabrikken ved Zippendorf til godsbanegården i Schwerin (7 km), der indtil sommeren 1917 skulle ske to gange daglig, skete en nedslidning af hestene, ikke mindst da der kun var begrænset havre, og derfor næsten kun mindreværdig foder til rådighed. Som resultat af de store anstrengelser kombineret med manglen på foder, måtte mange heste som ubrugbare sælges til landbruget. Ved året igennem at fodre med grønne og tørrede tagrør, der fra maj 1916 høstes af afdelingerne selv, kunne hestene holdes i anvendelig stand. Den på ordre indkøbte løvhø forårsagede ofte kolik på grund af skimmeldannelse, og blev også kun nødt til spist af hestene. Det blev derfor ikke længere anvendt. Udvinningen af tørv til strøelse kunne ikke ske maskinelt. Tørvemassen fra højmosen ved Driespeth måtte først tørres, og da det kun skete i den udvendige skal, måtte brugen opgives. I stedet blev mos og sand anvendt med godt resultat. I august 1915 opstod der blandt hestene et betydeligt antal halssygdomme op, der samtidig var meget smitsom. De ramte heste blev øjeblikkelig isoleret. Også andre hestesygdomme dukkede op, der dels kostede at heste måtte slås ned, dels kunne holdes nede gennem den rette behandling.

I løber af krigen afgav afdelingen personelerstatninger til Feld-Artillerie-Regiment 60, til andre feltformationer, til opstilling af nye formationer og til forstærkning af andre erstatningsafdelinger. I alt drejer det sig om:

	Officerer	Underofficerer og mænd	Heste
1914	18 ¹⁾	910	1.861
1915	20	2.278	499
1916	85	3.810	1.631
1917	46	2.261	217
1918	5	3.118	518
	174	12.377	4.726

Afdelingen opstillede 29 forskellige nye formationer:

1915	
2 regimentsstabe	F.A.R. 107, Landwehr F.A.R. 9
2 afdelingsstabe	I/F.A.R. 108, III/F.A.R 17
1 batteri	7./Res. F.A.F. 18
1 ammunitionskolonne	Infanterie-Munitions-Kolonne 107

¹⁾ Heri ikke medtalt enkelte officerer, forsat til deres feltenheder

1916	
1 afdelingsstab	III/F.A.R. 21
9 batterier	Feldart. Batteri 844, 4./257, 5./269, 6./403, 6./405 med russiske pjecer, 3./277, 9./229, 7./62, 8./280
4 ammunitionskolonner	I.M.K. 252, Feldhaubitz-Mun.Kol. 447, I.M.K. 263, I.M.K. II/403
1917	
2 afdelingsstabe	III/F.A.R. 277, III/F.A.R. 257
1 brigadestab	Artillerie-Kommandeur 217
2 batterier	8./277, 7./257
2 flakbatterier	Schwere Kanonen-Flakbatterie 118 og 161
1918	
1 flakbatteri	Schwere Kanonen-Flakbatterie 144

Afdeling var erstatningsansvarlig for følgende feltformationer:

Artillerie-Kommandeur	17 og 217
Feld-Artillerie-Regimente	60, 91 (II. og III. Afdeling), 504
Landswehr Feld-Artillerie-Regiment	9
Feld-Artillerie-Batterie	844
Ammunitions-kolonne	903, 928, 11139 (F), 1270, 1329, 775, 1311 (F), 37, 257, 293, 287, 310, 325, 940, 1381, 1375 (F), 1395, 219, 738, 759, 1342, 1336, 1126

På ordre fra den stedfortrædende Generalkommando IX. A.K., blev der den 31. marts 1916 gennemført en prøvealarmring af de enheder af afdelingen, der var udset til kystforsvaret. Disse enheder blev senere (oktober 1916) anvendt i Rusland som 6./F.A.R. 403, 6./F.A.R. 406 og leichte Munitionskolonne II./403. I sommeren 1917 gennemførte en anden øremærket brigadestab en rekognoscering af dens planlagte indsatsområde langs kysten i Schleswig.

En social fond til de efterladte efter faldne krigere fra F.A.F. 60 blev oprettet i september 1915.

Her skal også med ærbødighed omtales divisionsprædikant Floercke, der allerede i 1870 havde deltaget og i 1873 udnævnt til divisionsprædikant. Floercke havde kort før krigens start taget sin afsked, havde så imidlertid trods sin høje alder fortsat tjenesten frem til september 1918 indtil divisionens feltpræst Gallen vendte tilbage fra felten og afløste ham.

I marts 1919 blev afdelingen opløst efter at kommandoen den 6.11.1918, dagen for revolutionen, var overtaget af Hauptmann d.R. Helbing.

Fra slutningen af januar var afdelingen trådt unde kommando af det fra felten returnerede regiment.

Kriegs-Rangliste

des

Großherzoglich Mecklenburgischen Feldartillerie-Regiments Nr. 60.

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versehr., Abgang usw.)

I. Offiziere.

A. Regimentskommandeure und aggregierte Stabsoffiziere.

Oberst	v. Sumetti	2/8 14—15/9 16	3. Kdr. 17. A. Br. ern. 31. 5. 18 gestorben
Major	Fhr. Hans Edler Herr zu Putzig	15/9 18—29/10 16	b. Remaucourt gefallen
Major	v. Liebenau	30/10 18—14/1 19	3. S.A.R. 10 zurück vers.
Oberst	v. Peschke	15/1 19—Auflös.	
aggregiert:			
Major	v. Peschke	2/8 14—25/9 14	3. Kdr. Ref.-Feldart.- Regt. Nr. 17 ernannt

B. Abteilungsführer.

I. Abteilung.

Major	v. Grävenitz	2/8 14—18/4 16	3. Kdr. S.A.R. 53 ern.
Hauptmann	v. Bonin (Berth.)	27/4 16—21/8 16	3. II. Erj. S.A.R. 60
Hauptmann	v. Stojentin	22/8 16—16/8 16	3. Gen.Kdo. 9. Ref.K.
Hauptmann	v. Ondarza	27/8 18—Demob.	

II. Abteilung.

Major	v. Aigner	2/8 14—6/11 15	3. Kdr. S.A.R. 27 ern.
Hauptmann	Haupt	7/11 15—20/6 16	3. II. Erj. S.A.R. 60
Hauptmann	v. Kuhlmann	21/6 16—20/7 18	3. Gen.Kdo. 39. Ref.K.
Major	v. Billerbeck	27/7 18—Demob.	3. 2. G.S.A.R. zurückv.

III. Abteilung.

Hauptmann	Crusius	3/12 16—20/5 18	Abtl. S. 3. S.A.R. 107
Hauptmann	Berlin	21/5 18—15/1 19	entlassen
Hauptmann	v. Kuhlmann	16/1 19—Demob.	

C. Batterie-Führer.

1. Batterie.

Hauptmann	v. Ludwiger	2/8 14—31/10 14	3. 9. Armee
Oberleutnant	v. Wigendorff	1/11 14—2/12 14	
Hauptmann	v. Bülow (Bodo)	3/12 14—7/3 15	Battr. S. 3. S.A.R. 108
Oberleutnant	v. Wigendorff	8/3 15—31/3 15	Battr. S. 3. S.A.R. 233
Oberltnt. d. R.	Christiansen	1/4 15—12/4 15	
Hauptmann	v. Uslar	13/4 15—24/4 15	3. 23. Ref.K.
Oberltnt. d. R.	Hartmann	25/4 15—10/11 15	b. Navarine-See gefallen
Oberleutnant	Fricke	11/11 15—1/5 17	3. II. Erj. S.A.R. 60
Oberleutnant	v. Rosenberg		
	Gruszczyński	2/5 17—25/8 17	
Oberleutnant	v. Below (Günth.)	25/8 17—1/6 18	3. Stb. 214 J. D.
Leutnant d. R.	Wendt	14/6 18—Demob.	

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versetzg., Abgang usw.)
2. Batterie.			
Hauptmann	v. Stojentin	2/8 14—10/6 15	Adj. 3. 17. S.A.Br.
Oberltnt. d. R.	v. Göß	20/6 15— 8/1 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberltnt. d. R.	Lindstädt	9/1 16—16/6 16	Führ. 3. L. M. Kol. I.
Oberleutnant	v. Müller	17/6 16—19/7 16	b. Brie gefallen
Oberltnt. d. R.	Lindstädt	19/7 16— 4/2 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberltnt. d. R.	Carstens	5/2 17—Demob.	
3. Batterie.			
Hauptmann	v. Bonin (Berth.)	2/8 14—16/8 15	Abtl. S. 3. S.A.R. 45
Hauptm. d. L. I.	Haberland	28/8 15— 3/9 15	3. Stb. 17. J. D.
Hauptm. d. R.	Beckmann	10/9 15—18/4 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant	v. Kettler (Cord)	19/4 18—29/10 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberleutnant	v. Below (Robert)	20/11 18—Demob.	
4. Batterie.			
Hauptmann	Haupt	2/8 14— 6/11 15	Abtl. S. 3. II. S.A.R. 60
Hauptm. d. R.	Viereck	7/11 15—16/12 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberleutnant	v. Rosenberg- Gruszczyński	18/12 17—21/4 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Betche	22/4 18—31/7 18	
Oberleutnant	v. Below (Robert)	1/8 18—17/10 18	3. Gr.R. 89 kdt. (f. 3/60)
Leutnant d. R.	Betche	18/10 18—Demob.	
5. Batterie.			
Hauptmann	v. Kuhlmann	2/8 14—20/6 16	Abtl. S. 3. II. S.A.R. 60
Oberleutnant	v. Bülow (Detl.)	21/6 16—23/8 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberltnt. d. R.	v. Bar	26/8 16—29/10 18	3. 9./60
Oberleutnant	v. Stamford	27/10 18—15/12 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Helmrich	15/12 18— 1/1 19	3. 7/60
Hauptmann	v. Rodbertus	1/1 19—Demob.	
6. Batterie.			
Hauptmann	Dommes	2/8 14—11/5 16	Abtl. S. 3. II. S.A.R. 45
Oberltnt. d. R.	Hendke	12/5 16—29/12 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Clausius	29/12 17—Demob.	
7. Batterie.			
Oberltnt. d. R.	Besgen	3/12 16—13/9 18	3. S.A.R. 406
Ltnt. d. L. I.	Krüß	14/9 18—25/11 18	entlassen
Leutnant d. R.	v. Beckedorff	25/11 18—28/12 18	entlassen
Leutnant d. R.	Helmrich	1/1 19—Demob.	
8. Batterie.			
Leutnant d. R.	Romann	3/12 16—26/1 17	3. Insp. d. E. S.A. Gd.R.
Oberleutnant	v. Prißbuer	27/1 17— 5/6 17	
Oberltnt. d. R.	Lindstädt	6/6 17— 4/10 17	b. Waterdamhoek gefall.
Oberleutnant	v. Rosenberg- Gruszczyński	6/10 17—17/12 17	Battr. S. 3. 4/60
Leutnant d. R.	Schütte	18/12 17—14/9 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Chmcke	15/9 18—Demob.	

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versehr., Abgang usw.)
9. Batterie.			
Oberleutnant	Sach	3/12 16— 3/3 17	3. Insp. E.S.A.d.Gd.K.
Unt. d. E. I.	Mehnert	20/3 17—19/7 17	b. Sonnebeke gefallen
Oberleutnant	v. Prigbuer	5/8 17— 1/9 17	
Hauptmann	v. Wißendorf	2/9 17—25/3 18	schwer verw. i. Laz.
Leutnant d. R.	Möhring	27/3 18—27/10 18	erkrankt 3. II. E.S.A. 60
Oberstnt. d. R.	v. Bar	27/10 18—10/11 18	kdt. 3. Stb. 17. J. D.
Leutnant d. R.	Mäckel	10/11 18—Demob.	

D. Führer der I. Mun.-Kolonnen.

I. Abteilung.

Oberleutnant	v. Uslar (Rafael)	2/8 14—21/10 14	3. 23. Ref. K.
Hauptm. d. E. I.	Leron	22/10 14—10/3 16	3. II. Ers. S.A.R. 9
Oberstnt. d. R.	Carstens	15/3 16—15/6 16	
Oberstnt. d. R.	Lindstädt	16/6 16—15/7 16	Battr. S. 3. 2/60
Oberstnt. d. R.	Carstens	15/7 16— 1/6 17	Battr. S. 3. 2/60
Unt. d. E. I.	Gripp	1/2 17	(Abgabe d. Kol. a. Staffelftab 157)

E. Mun.-Kolonne 940

Unt. d. E. I.	Peters	15/12 17—19/4 18	3. II. Ers. G. Tr.
Leutnant d. R.	Besser	19/4 18—30/12 18	entlassen

II. Abteilung.

Hauptmann	v. Arnim	2/8 14—30/11 14	Führ. e. 9 cm Battr.
Oberstnt. d. R.	Dierck	1/12 14— 5/6 15	3. Regtsadj. ern.
Oberstnt. d. R.	Führ. v. Ahlefeld Dehn	5/6 15—14/10 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberleutnant	v. Rosenberg- Gruszczyński	15/10 16—31/1 17	
Leutnant d. R.	Schmidt (Helmuth)	1/2 17	(Abgabe d. Kol. a. Staffelftab 157)

E. Mun.-Kolonne 1270.

Oberstnt. d. R.	Melling	15/12 17— 2/12 18	entlassen
Oberleutnant	Kiehl	2/12 18—19/12 18	entlassen
Feldw.-Unt.	Weidemann	20/12 18—Demob.	

III. Abteilung.

Leutnant d. R.	Schütte	3/12 16— 1/2 17	Battr. S. 3. Battr. 211
Leutnant d. R.	Lüer	1/2 17	(Abgabe d. Kol. a. Staffelftab 157)

E. Mun.-Kolonne 1329.

Leutnant d. R.	Strube	15/12 17—13/12 18	krank i. Laz.
Leutnant d. R.	Steinbecker	19/12 18—Demob.	

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versetzg., Abgang usw.)

E. Adjutanten.

1. des Regiments.

Hauptmann	v. Bülow (Bodo)	2/8 14—2/12 14	Battr. 5. 3. 1/60
Oberleutnant	v. Müller	3/12 14—5/6 15	3. türk. Armee
Oberltnt. d. R.	Dierck	6/6 15—6/11 15	Battr. 5. 3. 4/60
Oberleutnant	v. Stamford	7/11 15—20/7 16	schw. verw. i. Laz. 10
Oberltnt. d. R.	Frhr. v. Hammerstein-Lortzen	20/7 16—30/8 16	
Oberleutnant	v. Glasenapp	31/8 16—18/5 17	Adj. 3. Art. Ddr. 228
Oberltnt. d. R.	Frhr. v. Hammerstein-Lortzen	18/5 17—29/10 17	schw. verw. 3. San.K 22
Leutnant d. R.	Wegner	30/10 18—Demob.	

2. der I. Abteilung

Oberleutnant	v. Müller	2/8 14—2/12 14	3. Regts. Adj. ern.
Oberleutnant	v. Wigendorff	3/12 14—7/3 15	Battr. 5. 3. 1/60
Leutnant	v. Prißbuer	7/3 15—23/8 16	
Leutnant d. R.	Clausius	24/8 16—28/12 17	Battr. 5. 3. 6/60
Leutnant d. R.	Derlin	29/12 17—16/9 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant	Frhr. v. Maltzahn	17/9 18—Demob.	

3. der II. Abteilung.

Oberleutnant	v. Bülow (Detleo)	2/8 14—3/11 14	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant	v. Stamford	3/11 14—6/11 15	3. Regts. Adj. ern.
Leutnant d. R.	v. Diebahn	6/11 15—7/12 15	b. Somme-Pn gefall.
Leutnant d. R.	Frhr. v. Hammerstein-Lortzen	7/12 15—20/7 16	3. Regts. Adj. ern.
Leutnant d. R.	Wegner	20/7 16—14/6 18	Adj. 3. III./60
Leutnant d. R.	Eiffe	14/6 18—Demob.	

4. der III. Abteilung.

Leutnant d. R.	Duesterberg	3/12 16—24/6 17	3. Art. Kdr. 17
Leutnant	v. Kettler (Cord)	25/6 17—28/2 18	
Leutnant d. R.	Wendt	1/3 18—13/6 18	Battr. 5. 3. 1/60
Leutnant d. R.	Wegner	14/6 18—30/10 18	3. Regts. Adj. ern.
Leutnant d. R.	auf'm Kampe	30/10 18—4/12 18	entlassen
Leutnant d. R.	Gönningen	5/12 18—Demob.	

F. Offiziere, die im Verlauf des Krieges als Batterie- (Kolonnen) Offiziere und bei Stäben als Ordonnanz- usw. Offiziere Verwendung fanden.

Oberleutnant	Frhr. v. Ahlefeldt-Dehn	2/8 14—14/10 16	j. D. II. Abtlg.
Leutnant d. R.	Algenstaedt	16/10 15—10/7 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Amjick	27/9 18—20/12 18	entlassen
Leutnant d. R.	Andresen	30/7 18—14/8 18	krank i. Laz.
Oberleutnant	v. Aßter	31/1 18—21/3 18	verw. i. Laz.

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versetzg., Abgang usw.)
Leutnant	v. Aster	29/10 16—10/1 17	verw. i. Laz.
		6/3 17— 1/1 19	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Badmann	11/12 16—16/7 18	S.A.S.S. Jüterbog, gef.
Leutnant d. R.	Bahn	22/2 17—24/8 17	3. S.A.R. 81 († 11. 10. 17)
Feldw.-Stnt.	Bahn	9/12 16— 1/2 17	m.Kol.III.3.Stffstb. 157
Oberltnt. d. R.	v. Bar	2/8 14—10/11 18	f. C. 5. u. 9. Battr.
Leutnant d. R.	Barth	27/1 15—26/11 16	3. Neufm. n. Osnabrück
Leutnant d. R.	Bätke	11/12 16—14/1 17	3. Insp. E.S.A. Graudenz
Leutnant d. R.	v. Beckedorff	11/12 16—28/12 18	f. C. 7. Battr.
Hauptm. d. R.	Beckmann	4/8 14—30/10 14	3. Stb. 17. J. D.
		10/9 15—19/4 18	f. C. 3. Battr.
Leutnant d. R.	Beckmann	11/12 16—19/9 18	3. Gen.Kdo. 13 A.K.
Leutnant d. R.	Beierling	14/4 18— 3/12 18	entlassen
Oberleutnant	v. Below (G.)	25/8 17— 1/6 18	f. C. 1. Battr.
Oberleutnant	v. Below (R.)	4/7 18—Demob.	f. C. 4. u. 3. Battr.
Leutnant d. R.	Benede	4/5 17— 3/10 17	verw. 3. San.Kp. 11
Leutnant d. R.	Beffer	15/12 17—30/12 18	f. D. I. Abtlg.
Leutnant d. R.	Betche	13/12 15—Demob.	f. C. 4. Batt.
Leutnant d. R.	Bepp	16/10 15—17/11 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberltnt. a. D.	v. Bismarck	17/5 17—12/7 17	3. S.A.Abtlg. 701
		31/10 17—24/11 17	3. S.A.R. 16
Leutnant d. R.	Bogerts	14/4 18—Demob.	
Stnt. d. L. I.	Böhme	24/12 14— 4/3 15	3. Inf.
Stnt. d. L. I.	Böse	20/8 16—26/8 17	3. S.A.R. 81
Stnt. d. L. I.	Bosselmann	24/12 14—15/3 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Bühning	18/4 16—16/9 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberltnt. d. R.	Carstens	2/8 14—Demob.	f. D. I. Abtlg. u. 2. Battr.
Oberltnt. d. R.	Christiansen	4/3 15—23/4 15	3. S.A.R. 31 f. C. 1. Battr.
Leutnant d. R.	Clausius	27/1 15—Demob.	f. C. I. Abtlg. u. C. 6. Battr.
Leutnant d. R.	Commenß	29/1 15—14/2 15	3. Inf.
Leutnant d. R.	Dankwerts	22/7 17—11/9 17	3. S.A.R. 505 († 27.9.17)
Leutnant d. R.	Derlin	10/12 15—16/9 18	f. D. I. Abtlg.
Leutnant d. R.	Detmering	4/5 17—23/3 18	b. Vaulz gefallen
Feldw.-Stnt.	Dodeck	15/12 17— 9/7 18	3. S.A.R. 264
Leutnant d. R.	v. Döhren	21/1 17— 3/3 17	3. Insp. E.S.A.d. Gen.K.
Leutnant d. R.	Dressel	5/3 18—21/3 18	verw. i. Laz.
		19/5 18— 9/7 18	3. S.A.R. 264
Leutnant d. R.	Ehmcke	18/11 15— 5/2 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
		9/7 17—Demob.	
Leutnant d. R.	Eiffe	30/9 16—Demob.	f. C. II. Abtlg.
Leutnant d. R.	Erdmann	7/7 17—24/7 17	3. S.A.R. 81
Leutnant d. R.	Evers	27/1 15—10/11 15	verw. i. Laz.
Leutnant d. R.	Faull	22/7 17—19/5 18	verw. i. Laz.
		11/9 18—Demob.	
Leutnant	v. le Fort	22/6 17—15/12 17	3. St. A. Cottbus
Stnt. d. L. I.	Freudag	3/4 17—15/9 17	3. S.A.R. 505

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versehr., Abgang usw.)
Oberltnt. d. R.	Fricke	4/8 14—1/5 17	3. C. 1. Battr.
Ltnt. d. R. II.	Fuhrmann	5/3 18—26/6 18	3. S.A.R. 73
Leutnant d. R.	Garbrecht	11/12 16—16/4 18	3. Feldzeugmeisterei Charlottenburg.
Leutnant d. R.	Geitmann	20/10 14—30/1 15	3. Ref. J.R. 9 († 15.2.15.)
Oberleutnant	v. Glasenapp	4/8 14—9/9 14	schwer verw. i. Laz.
		16/4 15—25/5 15	3. Gen.Kdo. 9. A.K.
		30/8 16—18/5 17	3. C.Regt.
Ltnt. d. R. II.	Goerz	3/12 16—13/2 17	3. II. Ers. S.A.R. 19
Leutnant d. R.	Goerz	27/1 15—21/11 15	3. Luftsch. Truppe
Leutnant d. R.	Goldschmidt	9/3 17—1/7 17	3. Nk.Battr. 202
Leutnant d. R.	Gönningsen	24/12 16—Demob.	3. C. III. Abtlg.
Leutnant d. R.	Gothé	31/12 15—31/1 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Oberltnt. d. R.	v. Götz	22/4 15—8/1 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Grimm	27/1 15—24/4 15	3. 21. A.K.
Ltnt. d. R. II.	Gripp	19/8 15—1/2 17	3. D. I. Abtlg. († 7.7.18)
Leutnant d. R.	Gröhn	5/3 18—6/11 18	i. Gefangensch. geraten
Leutnant	v. Gundlach	30/9 16—23/2 17	bei Pns gefallen
Ltnt. d. R. I.	Haase	24/12 17—9/10 18	3. Tr.C. Abtlg. 4
Ltnt. d. R. I.	Hahn	18/8 15—29/11 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Frhr. v. Hammerstein-Lortzen	2/8 14—30/10 14	schwer verw. i. Laz.
		15/4 15—29/10 18	3. C. II. Abtlg. u. Regt.
Leutnant d. R.	Hanßing	27/1 15—12/2 15	3. Inf.
Ltnt. d. R. I.	Harling	14/1 15—7/7 15	3. Luftsch. Abtlg. 16
Oberltnt. d. R.	Hartmann	4/8 14—10/11 15	3. C. 1. Battr.
Ltnt. d. R. II.	Haubold	22/5 15—18/9 16	3. stellv. Gen.K. 9. A.K.
Leutnant d. R.	Havemann	19/2 18—27/2 18	krank i. Laz.
		19/4 18—4/10 18	verw. i. Laz.
Leutnant d. R.	Heber	4/5 17—31/10 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
		31/1 18—14/9 18	3. St. Abtl. Altenburg
Feldw.-Ltnt.	Heimann	3/12 16—4 1 17	3. II. C., 2. G.S.A.R.
Leutnant d. R.	Heithöcker	8/8 17—13/9 17	3. S.A.R. 505
Leutnant d. R.	Helmrich	8/8 17—24/6 18	krank i. Laz.
		12/9 18—Demob.	3. C. 7. Battr.
Oberltnt. d. R.	Hendke	4/2 14—29/12 17	3. C. 6. Battr.
Leutnant d. R.	Heß	2/8 14—30/1 15	3. Ref. S.A. 63 († 11.8.17)
Leutnant d. R.	Hildebrandt	20/10 14—30/1 15	3. Inf. L.J.R. vermißt
Ltnt. d. R. II.	Hinß	6/12 13—20/2 16	3. Baukdo. 8. R.K.
Leutnant d. R.	Himme	27/1 18—Demob.	
Leutnant d. R.	Hoffmann (Erich)	4/10 14—30/1 15	3. 3. Ref. J.D.
		25/3 16—20/7 16	schwer verw. i. Laz.
Leutnant d. R.	Hoffmann (Georg)	8/8 17—23/9 17	3. S.A.R. 260
Leutnant d. R.	Höldt	30/12 15 (25. 12. 15)	als Dize-W krank i. Laz.)
Leutnant d. R.	Hübener	9/3 17—14/11 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Hunzinger	16/10 15—2/1 17	3. II. Ers., 4. G.S.A.R.
Leutnant d. R.	Hühnsch	7/7 17—17/7 17	verw. i. Laz.
		19/2 18—26/5 18	schwer verw. i. Laz.

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Verletzg., Abgang usw.)
Leutnant d. R.	Jesse (Kurt)	4/10 14—17/12 14	3. Neuformation
Leutnant d. R.	Jesse (Heinrich)	4/10 14—14/2 15	3. Inf.
Leutnant d. R.	v. Jgel	8/8 17—15/2 18	3. Arko. 17
Leutnant d. R.	auf'm Kampe	18/4 16—22/7 16	verw. i. Laz.
		16/11 16—4/12 18	entlassen
Leutnant d. R.	Kellinghusen	27/1 15—17/2 17	schwer verw. i. Laz.
Leutnant	v. Kettler (C.)	22/3 15—27/10 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant	v. Kettler (G.)	22/3 15—6/11 18	i. Gefangensch. geraten
Stnt. d. L. II.	Kiehling	30/7 18—19/12 18	j. D. II. Abtlg.
Leutnant d. R.	Kippenberg	20/10 14—14/2 15	3. J.R. 31
		24/4 15—9/6 16	3. Stb. 17 S.A.Br.
Leutnant d. R.	Kleist	8/4 16—20/11 16	3. Flakz. 169
Leutnant d. R.	Klemb	19/4 18—9/7 18	3. S.A.R. 259 († 29.8.18)
Leutnant d. R.	Koch	20/10 14—25/12 14	3. Neuformation
Leutnant d. R.	Köhlmoos	19/4 18—9/7 18	3. S.A.R. 264
Feldw.-Stnt.	Krause	15/12 17—30/3 18	bei Sapigny gefallen
Stnt. d. L. I.	Krüll	15/3 17—30/11 18	j. C. 7. Battr.
Leutnant	Kruse	22/3 15—22/11 16	3. II. Ers. S.A.R. 60 (28. 12. 17 gestorben)
Leutnant d. R.	Kulenkampff	30/8 16—20/3 18	bei Quéant gefallen
Leutnant d. R.	Kulenkampff Pauli	4/10 14—Demob.	
Leutnant d. R.	Kurz	10/12 15—15/11 16	3. II. Ers. S.A.R. 60 (22. 9. 17 gefallen)
Leutnant d. R.	v. Laffert	4/10 14—25/12 14	3. S.A.R. 9
Leutnant d. R.	Lambrecht	30/9 16—20/11 16	3. II. Ers., 1. G. S.A.R.
Leutnant	Führ. v. Langermann u. Erlencamp	16/1 17—10/7 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
		8/1 18—21/3 18	bei Noreuil gefallen
Feldw.-Stnt.	Lehmann	3/12 16—26/6 18	3. S.A.R. 73
Leutnant d. R.	Leppert	18/5 18 (5. 4. 18	als Dize-W. verw. i. Laz.)
Leutnant d. R.	Lind	4/8 14—15/9 14	bei Nampcel gefallen
Leutnant d. R.	Lindner	19/4 18	23. 3. 18 verw. i. Laz.
Oberstnt. d. R.	Lindstädt	4/8 14—4/10 17	j. D. I. Abt. u. C. 2. u. 8. B.
Leutnant d. R.	Ludewig	27/1 15—12/2 15	3. 8. R.K.
Leutnant d. R.	Lüer	3/12 16—1/2 17	j. D. III. Abtlg.
Leutnant d. R.	Lund	20/1 16—8/11 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Mäckel	6/4 18—Demob.	j. C. 9. Battr.
Leutnant	Führ. v. Maltzahn	22/6 17—26/9 17	verw. i. Laz.
		18/11 17—Demob.	j. C. 1. Abtlg.
Leutnant d. R.	Manecke	9/3 17—23/9 17	3. S.A.R. 260
Leutnant d. R.	Maybaum	21/1 17—9/7 18	3. S.A.R. 259
Leutnant d. R.	Maydorfer	30/7 18—31/10 18	am Signalberg gefallen
Leutnant d. R.	Führ. v. Meerheimb	30/10 17—Demob.	
Stnt. d. L. I.	Mehnert	24/12 14—26/8 15	3. Stb. d. 17. S.A.B.
		20/9 16—19/7 17	j. C. 9. Battr. († 19.7.17)
Oberstnt. d. R.	Mendke	8/11 14—17/4 15	3. S.A.R. 22 († 15.3.16)
Feldw.-Stnt.	Meyer	8/5 15—1/9 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Möbius	24/12 16—4/1 17	j. II. Ers., 4. G. S.A.R.

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versetzg., Abgang usw.)
Leutnant d. R.	Moeschke	6/4 18— 9/7 18	3. S.A.R. 259
Oberltnt. d. R.	v. Monroy	2/8 14— 6/2 15	b. Trach le Val gefall.
Leutnant d. R.	Möring	27/1 15—12/2 15	3. Inf.
		5/2 18—30/9 18	j. C. 9. Battr.
Leutnant d. R.	Müller (Alfred)	4/8 14— 7/3 15	3. S.A.R. 108
Leutnant d. R.	Müller (Joh.)	19/12 17—26/6 18	3. S.A.R. 73
Leutnant	v. Müller	1/10 18—	Demob.
Leutnant d. R.	Mulsow	20/8 16	20. 7. 16 verw. u. 3. II. C. S.A.R. 60 († 28. 5. 17)
Leutnant d. R.	Mund	6/4 18—24/7 18	3. II. Ers. S.A.R. 40
Leutnant d. R.	Neumärker	4/5 16—26/1 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Neureuther	19/12 17—28/2 18	schwer verw. i. Laz.
Leutnant d. R.	Noltenius	24/12 13—30/1 15	3. Inf. († 26. 5. 15)
Leutnant d. R.	Noske	5/3 18— 9/7 18	3. S.A.R. 259
Leutnant d. R.	Oetling	16/10 15— 7/6 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Paersch	22/9 16—10/11 16	b. Flakz. 13
Leutnant d. R.	Pahl	16/12 14— 1/5 15	krank i. Laz. u. Heimat
Leutnant d. R.	Papsdorf	30/7 18—	Demob.
Leutnant d. R.	Paschen	20/8 16—26/9 17	schwer verw. i. Laz.
Ltnt. d. R. I.	Peters	15/12 17—19/4 18	j. D. I. Abtlg.
Leutnant d. R.	Petersen	20/8 16—	Demob.
Leutnant d. R.	Pfaff	9/3 17— 3/7 17	3. Ballonzug 48.
Leutnant d. R.	Prahl	8/8 17—	Demob.
Leutnant	v. Pressentin	2/8 14—13/9 14	schwer verw. i. Laz.
Oberleutnant	v. Prißbuer	6/8 14—21/6 17	3. II. Ers. S.A.R. 60
		3/8 17—28/9 17	j. C. I. Abt. u. C. 8. u. 9. B.
Leutnant d. R.	Proft	17/9 18—	Demob.
Leutnant d. R.	Pultke	21/1 17 (15. 1. 17 als Vize-W. 3. II. C. S.A.R. 19)	
Ltnt. d. R. I.	Quinke	19/8 15—13/10 16	3. II. Ers. S. A. R. 60
Leutnant d. R.	Rasch	7/7 17—24/8 17	3. S. A. R. 81
Leutnant d. R.	Reuter	4/8 14—22/8 16	3. Stb. 17. J. D.
Ltnt. d. R. II.	Riebe	8/3 17—28/2 18	3. G. Arko. 7
Oberleutnant	v. Rosenberg- Gruszczyński	2/8 14—21/4 18	j. D. II. Abt. u. C. 1. 4. 8. B.
Leutnant d. R.	Rugenstein	30/10 17—21/3 18	b. Sagnicourt gefallen
Leutnant d. R.	Ruhe	3/10 15—17/9 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Rühs	16/10 15— 3/1 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Sack	3/12 16— 5/12 16	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Samson	9/3 17—27/5 17	3. Nahk. Battr. 214
Leutnant d. R.	Schäfer	19/4 17—14/9 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Schlüter	14/4 18— 9/7 18	3. S.A.R. 259
Leutnant d. R.	Schmidt (Helm.)	3/12 16— 1/2 17	j. D. II. Abtlg.
Leutnant d. R.	Schmidt (K. O.)	30/10 17— 3/12 18	† i. Laz. Gießen (Grippe)
Leutnant d. R.	Schön	9/3 17—22/3 18	b. Draucourt gefallen
Leutnant d. R.	Schütte	4/10 14— 1/1 15	3. J.R. 76
		3/12 16— 1/2 17	j. D. III. Abtlg.
Leutnant	Graf v. Schwerin	5/8 14— 2/3 15	3. Sturmbatl. 5

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen (Versetzg., Abgang usw.)
Leutnant d. R.	Schwieger	24/12 16— 9/1 17	3. II. Ers. S.A.R. 19
Leutnant d. R.	Siegler	22/3 15—10/3 16	3. II. Ers. S.A.R. 60 († 18. 11. 17)
Oberltnt. d. R.	Siebeking	4/8 14—30/8 14	schwer verw. i. Laz.
Ltnt. d. S. II.	Sievert	11/3 15—Demob.	
Oberltnt. d. R.	Skott	11/12 16— 4/1 17	3. II. E. 2. G.S.A.R.
Oberltnt. d. R.	Stachow	24/12 16—Demob.	
Oberleutnant	v. Stamford	2/8 14—20/7 16	schwer verw. i. Laz.
		27/10 18—15/12 18	f. E. II. Abt. u. Regt. u. C. 5. Battr.
Leutnant d. R.	Stamm	20/8 16— 2/12 16	3. Armeeflugp. 6 († 25. 3. 18)
Leutnant d. R.	Steinbecher	9/3 18—11/1 19	f. D. III. Abtlg.
Leutnant	v. Stockhausen	22 3 15—21/3 18	verw. i. Laz.
		23/5 18—28/10 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Sträter (Wilh.)	27/1 15—12/2 15	3. Inf.
Leutnant d. R.	Sträter (Karl)	27/1 15— 8/11 16	3. S.A.R. 405
Leutnant d. R.	Ströhlein	5/3 18—21/10 18	krank i. Laz.
Leutnant d. R.	Tarnow	2/2 17—23/4 17	i. Gefangensch. geraten
Ltnt. d. S. I.	Thomae	24/12 14— 8/2 15	3. Kdr. Mun. u. Tr. 9. A.K.
Leutnant d. R.	Thormann	10/12 15—15/7 16	verw. i. Laz.
		28/9 16—22/11 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
Leutnant d. R.	Tillmanns	2/4 18— 6/7 18	3. Ref. S.A.R. 28.
Leutnant d. R.	Titius	27/1 15—14/2 15	3. Inf. G. Süß.R. († 9. 4. 15)
Ltnt. d. S. I.	Töbelmann	24/12 14—12/2 15	3. 7. Ref. K. († 23. 8. 15)
Leutnant d. R.	Uthhoff	15/7 18— 5/10 18	krank i. Laz.
Leutnant d. R.	Vagt	24/11 16— 4/1 17	3. II. E. 2. G.S.A.R.
Leutnant d. R.	v. Diebahn	27/1 15— 7/12 15	f. E. II. Abtlg.
Hauptm. d. R.	Viereck	2/8 14—16/12 17	f. D. II. Abt. E. Regt. u. C. 4. Battr.
Feldw.-Ltnt.	Doegt	6/12 14— 7/3 15	3. S.A.R. 108
Leutnant d. R.	Doß	22/3 15—18/8 15	schwer verw. i. Laz.
Leutnant d. R.	Wegner	16/10 15—Demob.	f. E. II., III. Abt. u. Regt.
Feldw.-Ltnt.	Weidemann	28/7 18—Demob.	f. D. II. Abtlg.
Leutnant d. R.	Wendt	22/3 15—Demob.	f. E. III. Abt. u. C. 1. B.
Leutnant d. R.	Westphal	18/4 16—14/9 16	3. S.A.R. 183
Leutnant d. R.	Winter	4/5 17—26/3 18	b. Draucourt gefallen
Hauptmann	v. Witzendorff	4/8 14— 1/4 15	3. S.A.R. 233
		1/9 17—25/3 18	f. E. I. Abt. u. C. 1., 9. B.
Leutnant d. R.	Wurlitz	19/4 18—26/4 18	3. II. Ers. S.A.R. 60
		28/6 18—Demob.	
Leutnant	v. Wussow	27/1 18—Demob.	
Leutnant d. R.	Zabel	3/6 18— 7/6 18	krank i. Laz. u. Heimat
Leutnant d. R.	v. Zastrow	30/10 17— 8/11 18	schw. verw. i. Laz.
Oberltnt. d. S. I.	Zeimer	26/4 17—11/9 17	3. S.A.R. 505 († 16. 7. 18)

Dienstgrad	Name	von — bis	Bemerkungen
II. Sanitätsoffiziere.			
Vertragsarzt	Dr. Beeße	3/12 16—16/12 16	III. Abteilung
Stabsarzt	Dr. Bilß	2/8 14—27/6 15	II. Abteilung
		30/3 16—30/7 18	Regiment
Stabsarzt	Dr. Busch	5/11 14— 2/6 15	Regiment
Oberarzt d. R.	Dieckert	1/3 15—11/3 15	II. Abteilung
Feldhilfsarzt	Fischer	19/5 17—25/11 18	I. Abteilung
Ass.-Arzt	Dr. Flügger	4/8 14— 8/10 16	I. Abteilung
Oberarzt	Dr. Guthke	23/8 17— 5/2 18	I. Abteilung
Stabsarzt d. R.	Dr. Heesch	29/10 14— 4/11 14	Regiment
Stabsarzt d. R.	Dr. Herrmann	4/10 15—19/1 16	II. Abteilg. (abk.)
Oberarzt d. R.	Jhnen	16/2 18—15/2 19	II. Abteilung
Stabsarzt	Klein	6/10 16—14/1 17	I. Abtlg.-Regt.
Kr.-Ass.-Arzt	Dr. Loffen	19/4 18—23/5 18	III. Abteilung
Feldhilfsarzt	Mau	21/12 18—15/2 19	III. Abteilung
Stabsarzt d. R.	Dr. Mendke	4/8 14— 4/9 14	Regiment
Oberarzt d. R.	Dr. Poll	28/12 16— 9/7 17	III. Abteilung
		10/7 17—23/8 17	II. Abteilung
Oberarzt	Saalmann	23/1 17—17/2 17	II. Abteilung
Stabsarzt d. R.	Dr. Siebert	14/12 14— 1/3 15	II. Abteilung
		2/6 15—11/3 16	Regiment
Vertragsarzt	Dr. Wenß	15/2 17— 9/7 17	II. Abteilung
		10/7 17—20/4 18	III. Abteilung

III. Veterinäroffiziere.

Det. d. R.	Dr. Behrens	4/8 14—20/2 15	I. Abteilung
Feldhilfsvet.	Detleffen	16/3 16— 3/3 17	II. Abteilung
Det. d. R.	Egge	2/10 14— 3/9 15	II. Abteilung
Stabsvet.	Kirsch	2/8 14— 8/4 17	II. Abtlg.-Regt.
Stabsvet. d. R.	Dr. Kupfer	2/10 18— 7/1 19	I. Abtlg. Regt.
Det. d. R.	Dr. Lasch	25/8 17—28/3 18	III. Abteilung
Obervet.	Dr. Lenze	8/4 14—30/9 14	II. Abteilung
		1/10 14—15/3 18	I. Abteilung
Feldhilfsvet.	Pippert	18/4 17—20/6 18	II. Abteilung
Veterinär	Säcker	22/2 15—16/3 16	I. Abteilung
Obervet. d. R.	Dr. Schmidt	7/6 17—20/9 17	III. Abteilung
		5/3 18— 1/1 19	
Feldhilfsvet.	Wenß	20/6 18— 6/12 18	II. Abteilung
Det. d. R.	Dr. Wolff	12/5 18—25/9 18	I. Abtlg. Regt.

IV. Zahlmeister.

U.-Zahlmeister	Kaiser	3/12 16—12/3 17	III. Abteilung
U.-Zahlmeister	Lamprecht	2/8 14—Demob.	II. Abteilung
Zahlmeister	Schepler	4/8 14—Demob.	I. Abteilg.-Regt.
Hilfszahlm.	Schrick	12/3 17—Demob.	III. Abteilung

Auszeichnungen

mit dem E. K. 1, M. M. V. 1 und sonstigen hohen Orden.
(Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften, die dem Regiment im Felde angehört haben)

Dienstgrad (im Regt.)	Name	E. K. 1	M. M. V. 1	Ritterkreuz des Kgl. Hauso. v. Hohenzoll. m. Schw.	Sonstige
Oberst	v. Sumetti	1	1	—	Kron. O. 2 m. Schw.
"	v. Peschke	1	—	—	—
Major	v. Aigner	1	1	1	—
"	v. Billerbeck	1	—	1	—
"	v. Graevenitz	1	1	1	—
"	v. Liebenau	1	—	1	—
"	Schr. Gans Edler Herr zu Putlig	1	1	1	—
Ob.-Stabsarzt	Dr. Wiedemann	1	—	—	B. 3. 3a m. Schw.
Hauptmann	v. Arnim	1	1	—	Oldbg. 5. A. Kr. 1
"	Bedemann	1	1	—	—
"	Berlin	1	—	—	—
Stabsarzt	Dr. Bisk	1	—	—	—
Hauptmann	v. Bonin (Berthold)	1	1	—	—
"	v. Bülow (Bodo)	1	1	1	—
"	Crusius	1	1	1	—
"	Dommes	1	1	1	—
"	Haupt	1	1	—	—
Stabsvet.	Kirsch	1	1	—	—
Hauptmann	v. Kuhlmann	1	1	1	—
"	v. Ludwiger	1	1	—	—
"	v. Ondarza	1	1	1	—
"	v. Stojentin	1	1	1	—
"	v. Uslar	1	1	1	—
"	Dierck	1	1	1	—
"	v. Witzendorff	1	1	1	—
Oberleutnant	Schr. v. Ahlefeld-Dehn	1	—	—	—
"	v. Aßter	1	1	—	—
"	v. Bar	1	1	—	—
"	v. Below (Günter)	1	1	—	—
"	v. Below (Robert)	1	1	1	—
"	Besgen	1	1	—	—
"	v. Bülow (Detlev)	1	1	—	—
"	Carstens	1	1	1	—
"	Christiansen	1	1	—	—
"	Fricke	1	—	—	—
"	v. Glasenapp	1	1	—	—
Oberarzt	Dr. Guthke	—	1	—	—
Oberleutnant	Hencke	1	1	—	—
"	Lindstädt	1	—	—	—

Dienstgrad (im Regt.)	Name	E. K. I.	M. M. D. I.	Ritterkreuz des Kgl. Hauso. v. Hohenzoll. m. Schw.	Sonstige
Oberleutnant	Melling	1	—	—	—
"	v. Müller	1	—	—	—
Oberarzt	Dr. Poll	1	—	—	—
Oberleutnant	v. Prißbuer	1	1	—	—
"	v. Stamford	1	1	—	—
Leutnant	Algenstaedt	1	1	—	—
"	v. Aßter	—	1	—	—
"	Bachmann	1	1	—	—
"	Barth	1	1	—	—
"	v. Beckedorff	—	1	—	—
"	Beckmann	1	—	—	—
"	Betcke	1	1	—	—
"	Benß	—	1	—	—
"	Böse	1	—	—	—
"	Clausius	1	1	—	—
"	Derlin	1	—	—	—
"	Ehmcke	1	1	—	—
"	Eiffe	1	—	—	—
"	Evers	—	1	—	—
"	Faull	1	—	—	—
Aff.-Arzt	Dr. Flügger	1	—	—	—
Leutnant	Garbrecht	1	—	—	—
"	Goerz	1	1	—	—
"	Gönningen	1	—	—	—
"	Frhr. v. Hammerstein-Lortzen	1	1	—	—
"	Heithöcker	—	—	—	Lipp. Kr. Ehr. Kr. f.
"	Hing	1	1	—	[h. T.]
"	Hoffmann (Erich)	—	1	—	—
"	Hübener	—	1	—	—
"	Hunzinger	1	1	—	—
"	v. Jgel (Wolf)	1	—	—	—
"	Jesse (Heinz)	1	1	—	—
"	Kellinghusen	—	1	—	—
"	v. Kettler (Cord Wilm)	1	1	—	—
"	Kippenberg	1	—	—	—
"	Krüll	—	1	—	—
"	Kulenkampff-Pauli	1	1	—	—
"	v. Laffert	—	1	—	—
"	Lambrecht	1	—	—	—
"	Manecke	1	—	—	—
"	Frhr. v. Meerheimb	—	1	—	—
"	Mehnert	—	1	—	—
Feldw.-Unt.	Mejer	1	1	—	—
Leutnant	Möring	1	—	—	—

Dienstgrad (im Regt.)	Name	E. K. 1	N. M. D. 1	Ritterkreuz des Kgl. Hauso. v. Hohenzoll. m. Schw.	
Leutnant	Müller (Alfred)	1	1	1	—
"	v. Müller	—	1	—	—
"	Paschen	—	1	—	—
"	Pfaff	1	1	—	—
"	v. Pressentin	1	1	—	—
"	Pultke	1	—	—	—
"	v. Rosenberg-Gruszczyński	1	1	—	—
"	Rüß	1	1	—	—
"	Samson	1	—	—	—
Zahlmeister	Scheppler	—	1	—	—
Leutnant	Schütte	1	1	—	—
"	Grf. v. Schwerin	1	1	—	—
"	Schwieger	1	—	—	—
"	Siebert	—	1	—	—
"	Skott	1	1	—	—
"	Stachow	1	—	—	—
"	v. Stockhausen	—	1	—	—
"	Sträter (Karl)	1	1	—	—
"	Tarnow	1	1	—	—
"	Thormann	—	1	—	—
"	Vagt	1	1	—	—
"	Doegt	1	1	—	—
Feldw.-Unt.	Wagenknecht	—	1	—	—
Leutnant	Wegner	1	1	—	—
Feldw.-Unt.	Weidemann	1	1	—	—
Leutnant	Wendt	1	1	—	—
"	Winter	—	1	—	—
Offz.-Stellv.	Blohm (Alfred)	Regtsfth.	—	1	—
"	Both (Adolf)	8/60	—	1	—
"	Gehl (Johannes)	4/60	1	1	—
"	Gerds (Paul)	6/60	—	1	—
"	Gosfeldt (Fritz)	8/60	1	1	—
"	Grimm (Paul)	9/60	1	—	—
"	Grotkaß (Paul)	1/60	—	1	—
"	Gustke (Erich)	4/60	1	—	—
"	Jenz (Hermann)	9/60	—	1	—
"	Klennloff (Herbert)	5/60	—	1	—
"	Kollmorgen (Paul)	6/60	1	1	—
"	König (Alfred) I. M. K.	1270	—	1	—
"	Kruse (Alexander)	9/60	—	1	—
"	Malchow (Wilhelm)	1/60	—	1	—
"	Peters (Paul)	2/60	1	1	—
"	Piel (Rudolf)	5/60	1	—	—
"	Rickert (Adolf)	1/60	1	—	—

Dienstgrad (im Regt.)	Name		E. K. 1	M. M. D. 1		
Offz.-Stellv.	Schröder (Otto)	3/60	1	1	—	—
"	Wanzenberg (Otto)	2/60	—	1	—	—
"	Warnke (Karl)	6/60	1	1	—	—
"	Weiberlen (Paul)	6/60	1	1	—	—
"	Wilde (Ernst)	4/60	—	1	—	—
"	Winter (Friedrich)	7/60	—	1	—	—
"	Wollburg	1/60	—	1	—	—
Wachtmeister	Höwt (Emil)	6/60	1	—	—	—
"	Reibe (Ernst)	9/60	1	—	—	—
"	Schuldt (Gustav)	2/60	—	1	—	—
"	Teich (Felix)	2/60	—	1	—	—
Dize-Wachtm.	Baustian (Ewald)	2/60	—	1	—	—
"	Binge (Paul)	1/60	1	—	—	—
"	Brasch (Richard)	6/60	—	1	—	—
"	Danz (Friedrich)	9/60	1	—	—	—
"	Deutschmann	3/60	—	1	—	—
"	Duwe (Otto)	4/60	—	1	—	—
"	Fischer (Friedrich)	4/60	—	1	—	—
"	Fleischhut	7/60	1	—	—	—
"	Grönwald (Heinrich)	5/60	—	1	—	—
"	Groth (Robert)	4/60	1	—	—	—
"	Haase (Ernst)	2/60	—	1	—	—
"	Hagemann (Wilhelm)	3/60	—	1	—	—
"	Ilker (Paul)	2/60	—	1	—	—
"	Kort (Ernst)	Regtsltb.	—	1	—	—
"	Lübbe (Ernst)	6/60	1	—	—	—
"	Niemann (Emil)	6/60	1	—	—	—
"	Priegnitz (Friedrich)	1/60	—	1	—	—
"	Rath (Hans)	2/60	—	1	—	—
"	Reibe (Friedrich)	6/60	1	—	—	—
"	Rickert	I. M. K. 1270	1	—	—	—
"	Ritter (Hans)	2/60	—	1	—	—
"	Seestadt (Friedrich)	2/60	—	1	—	—
"	Thiel (Paul)	9/60	—	1	—	—
"	Wendorf (Hans)	1/60	1	—	—	—
"	Wulf (Hermann)	2/60	1	—	—	—
"	Zimmermann (Herman)	1/60	—	1	—	—
"	Zimmermann (Johann)	2/60	—	1	—	—
"	Zimmermann (Karl)	5/60	—	1	—	—
Sergeant	Arndt (Hermann)	1/60	—	1	—	—
"	Blohm (Karl)	6/60	—	1	—	—
"	Dahl (Rudolf)	2/60	1	—	—	—
"	Drinkgiern (Johannes)	1/60	—	1	—	—
"	Franke (Otto)	7/60	—	1	—	—

Dienstgrad (im Regt.)	Name		E. K. I	mm. d. I		
Sergeant	Gagzow (Otto)	5/60	—	1	—	—
"	Groth (Johannes)	2/60	1	—	—	—
"	Hinz (Richard)	6/60	—	1	—	—
"	Hupn (Otto) I. M. K. 940		1	—	—	—
"	Ketelhohn (Paul)	5/60	—	1	—	—
"	Kröpflin (Karl) I. M. K. 1270		—	1	—	—
"	Langpap (Friedrich)	1/60	1	—	—	—
"	Lieberum (Karl)	8/60	1	—	—	—
"	Lübbe (Hermann)	1/60	—	1	—	—
"	Lünz (Serdinand)	II/60	—	1	—	—
"	Martens (Heinrich)	2/60	—	1	—	—
"	Mecklenburg (Hans)	1/60	1	—	—	—
"	Meyer (Otto)	1/60	—	1	—	—
"	Müller (Franz)	1/60	—	1	—	—
"	Neik (Johannes)	8/60	1	—	—	—
"	Scharmweber (Friedrich)	1/60	1	—	—	—
"	Schmidt (Hans)	6/60	—	1	—	—
"	Schumann I. M. K. 1329		1	—	—	—
"	Sühr (Hermann)	3/60	—	1	—	—
"	Doth (Friedrich)	3/60	1	—	—	—
"	Wasmuth (Ludwig)	1/60	1	—	—	—
"	Wendt (Martin)	4/60	1	—	—	—
"	Wilhardt (Otto)	3/60	1	—	—	—
"	Will	7/60	1	—	—	—
"	Willms (Klaus)	4/60	—	1	—	—
Unteroffizier	Blume (Eduard)	8/60	—	1	—	—
"	Christiansen (Wilhelm)	7/60	1	—	—	—
"	Dießelhorst (Arnold)	9/60	—	1	—	—
"	Dobbertin (Johann)	5/60	1	—	—	—
"	Fegmann (Heinrich)	3/60	1	—	—	—
"	Fründt (Otto)	3/60	1	—	—	—
"	Götting (Willi)	5/60	—	1	—	—
"	Großpiß (Rudolf)	4/60	—	1	—	—
"	Günther (Reinhold)	8/60	1	—	—	—
"	Haase (Wilhelm)	5/60	—	1	—	—
"	Haefke (Karl)	3/60	—	1	—	—
"	Hinrichs (Wilhelm)	1/60	—	1	—	—
"	Kapfa (Johannes)	1/60	1	—	—	—
"	Kempke	7/60	—	1	—	—
"	Köhler (Karl)	6/60	—	1	—	—
"	Körner (Gustav)	2/60	—	1	—	—
"	Lebbin (Karl)	5/60	1	—	—	—
"	Meining (Willi)	2/60	1	—	—	—
"	Sauer (Paul)	9/60	—	1	—	—

Dienstgrad (im Regt.)	Name		E. K. 1	M. M. D. 1		
Unteroffizier	Schmidt (August)	5/60	—	1	—	—
"	Schneider (Karl)	Regtsjtb.	1	—	—	—
"	Schröder (Wilhelm)	2/60	—	1	—	—
"	Sporns (Erich)	6/60	—	1	—	—
"	Stahl (Hermann)	2/60	1	—	—	—
"	Stamer (Karl)	7/60	1	—	—	—
"	Tamms	1/60	1	—	—	—
"	Vick (Bernhard)	6/60	—	1	—	—
"	Wahl	2/60	1	—	—	—
"	Weiberlen	1/60	1	—	—	—
"	Zander	4/60	—	1	—	—
Gefreiter	Augustin (Ernst)	5/60	1	—	—	—
"	Fleischhut (Georg)	7/60	—	1	—	—
"	Fretan (Johann)	2/60	1	—	—	—
"	Harloff (Heinrich)	4/60	1	—	—	—
"	Kaliebe (Hugo)	5/60	1	—	—	—
"	Köhler (Hans)	1/60	—	1	—	—
"	Lerow (Wilhelm)	4/60	1	—	—	—
"	Otto (Wilhelm)	3/60	—	1	—	—
"	Puls (Otto)	4/60	—	1	—	—
"	Reibe (Wilhelm)	6/60	—	1	—	—
"	Roloff (Paul)	4/60	—	1	—	—
"	Tretau	2/60	1	—	—	—
"	Wille (Ignaz)	7/60	1	—	—	—
Kanonier	Behrens (Theodor)	3/60	1	—	—	—
"	Kiehling (August)	7/60	—	1	—	—
"	Klinzing (Valentin)	7/60	—	1	—	—
"	Riemer (Ernst)	1/60	—	1	—	—
"	Steege (Konrad)	7/60	—	1	—	—
"	Stein (Franz)	3/60	1	—	—	—
Gefreiter	Teßmann	3/60	1	—	—	—

Ehren-Tafel

des

Großherzoglich Mecklenburgischen
Feldartillerie-Regiments Nr. 60

a) Offiziere.

Dienstgrad	Name	Dienststellung	Codestag
Leutnant d. R.	Lind (Charles) (Dr. phil. Chemiker)	Bttr.-Offz. 1/60	15/9 15
Oberltnt. d. R.	v. Monron (Alexander) E. K. 2, M. M. V. 2 (Assessor)	Bttr.-Offz. 5/60	6/2 15
Leutnant d. R.	Geitmann (Hans) E. K. 2 (Referendar)	Bttr.-Offz. Ref. S. A. 9	15/2 15
"	Titius (Richard) E. K. 2 (Landwirt)	Komp.-Offz. 3/60. Süs. R.	9/4 15
"	Noltenius (Johannes) E. K. 2 (Referendar)	Komp.-Führ. b. Lehr.-J. R.	26/5 15
Ltnt. d. L. I.	Töbelmann (Ludwig) (Kaufmann)	Bttr.-Offz. R. S. A. R. 16	23/9 15
Oberltnt. d. R.	Hartmann (Kurt) E. K. 2, M. M. V. 2 (Gutspächter)	Battr.-Führ. 1/60	12/11 15
Leutnant d. R.	v. Diebahn (Georg) E. K. 2, M. M. V. 2 (Gutsbesitzer)	Adj. II/60	7/12 15
Oberltnt. d. R.	Mendke (Otto) E. K. 2, M. M. V. 2 (Regierungsrat)	Bttr.-Führ. R. S. A. R. 22	15/3 16
Oberleutnant	v. Müller (Max) E. K. 1 u. 2, M. M. V. 2 H. H. K., türk. Halbmond	Bttr.-Führ. 2/60	19/7 16
Hauptmann	v. Uslar (Werner) E. K. 1 u. 2, M. M. V. 2	Bttr.-Führ. 5/R. S. A. 18	12/8 16
Leutnant	v. Schlichting (Hans- Jürgen) E. K. 1. u. 2, M. M. V. 2, türk. Jmt. M. m. Schw., silb. Siakat M. m. Schw. türk. Halbmond	S. einer Fl. Stffl. d. 5. osm. Armee	1/10 16
"	v. Gundlach (Johst) E. K. 2	A. D. O. b. S. R. 90 Bttr.-Offz. 3/60	23/2 17
Fähnrich	v. Dassel (Hans-Dietrich)	Zugf. 2/60	19/4 17
Oberltnt. d. R.	Ulex (Heinrich)	Ord.-Offz. J. R. 61	21/4 17
Leutnant d. R.	Mulsow (Hans) E. K. 2, M. M. V. 2 (Referendar)	Bttr.-Offz. 6/S. A. 283	28/5 17
Ltnt. d. L. I.	Mehnert (Hermann) E. K. 2, M. M. V. 1 u. 2 (Kunstmaler)	Bttr.-Führ. 9/60	19/7 17

Ort der tödl. Verwundung, Schlacht- usw. Bezeichnung.	Letzte Ruhestätte
Nampcel (Kämpfe an der Aisne)	Hamburg.
Tracy le Val (Kämpfe an der Aisne)	Nonon.
Ražki (Kämpfe bei Suwalki)	Parčim
Dolžki (Kämpfe in den Karpathen)	
b. Holobutow (Kämpfe in Galizien)	
Ripont (Stellungskpf. in der Champagne)	Douziers
b. Navarine-Se. (Stellungskpf. i. d. Champagne)	Orfeuil
b. Somme-Py (Stellungskpf. i. d. Champagne)	Engers
b. Verdun (Schlacht bei Verdun)	
b. Barleux (Schlacht an der Somme)	Lichterfelde-Wst
Martenpuidch (Schlacht an der Somme)	Schwerin i. M.
b. Breslau (abgestürzt)	Westend= Charlottenburg
b. Pys (Stellungskpf. an der Somme)	Leizen b. Warin i. M.
Neuvireuil (Frühjahrschlacht b. Arras 1917)	Hamburg
östlich Arras (Frühjahrschlacht b. Arras 1917)	Hamburg
b. Morenvillers (Stellungskpf. i. d. Champagne)	Auſence b. Juneville
b. Zonnebeke (Sommerchl. 17 in Flandern)	Stuttgart

Dienstgrad	Name	Dienststellung	Todestag
Oberltnt. d. R.	Heß (Alfred) E. K. 2 (Kaufmann)	Bttr.-Führ. R. S. A. 63	11/8 17
Leutnant d. R.	Kurz (Friedrich) E. K. 2, M. M. D. 2 (Dr. phil. Kand. d. h. Lehramts)	Flieger-Offz. A. S. I. P. 3	22/9 17
"	Dankwerts (Rudolf) E. K. 2 (stud. ing.)	Bttr.-Offz. S. A. 505	26/9 17
Oberltnt. d. R.	Lindstädt (Franz) E. K. 1 u. 2, M. M. D. 2 (Bergassessor)	Bttr.-Führ. 8/60	4/10 17
Leutnant d. R.	Bahn (Julius) E. K. 2, M. M. D. 1 u. 2 (stud. jur.)	Bttr.-Offz. 2/S. A. 81	11/10 17
"	Siegler (Charles) E. K. 2, M. M. D. 2 h. h. K., (Kaufmann)	Bttr.-Führ. Edw. S. A. 12	18/11 17
"	Kulenkampff (Wilh.) E. K. 2, M. M. D. 2 Br. h. K. (Abiturient)	Bttr.-Offz. 5/60	20/3 18
Leutnant	Führ. v. Langermann u. Erlencamp (Karl) E. K. 2, M. M. D. 2	Bttr.-Offz. 2/60	21/3 18
Leutnant d. R.	Rugenstein (Rudolf) E. K. 2, M. M. D. 2 (Bankbeamter)	Bttr.-Offz. 2/60 A. D. O. b. J. R. 75	21/3 18
"	Schön (Heinrich) E. K. 2, M. M. D. 2 (Kaufmann)	A. D. O. b. Gr. 89 Bttr.-Offz. 4/60	22/3 18
"	Detmering (Hans)	Bttr.-Offz. 1/60	23/3 18
S.-Junker	v. Plessen (Joachim)	Ges.-Führ. 9/60	23/3 18
Leutnant d. R.	Stamm (Theodor) E. K. 1 u. 2, M. M. D. 2 he. T. M., he. Kr. E. (stud. med.)	Beob.-Offz. S. I. A. 227	25/3 18
"	Winter (Friedrich) E. K. 2, M. M. D. 1 u. 2 (Lehrer)	Bttr.-Offz. 7/60	26/3 18
Feldw.-Ltnt.	Krause (Walter) E. K. 2	Kol.-Offz. I. M. K. 1329	30/3 18
Hauptm. d. R.	Knuth (Gustav) E. K. 1 u. 2, M. M. D. 2 (Regierungsrat)	Kdr. Fußg.-Btl. Nr. 40	15/6 18
Leutnant d. R.	Klemd (Rudolf) E. K. 2, M. M. D. 2 (Schüler)	Bttr.-Offz. S. A. 259	29/8 18

Ort der tödl. Verwundung, Schlacht- usw. Bezeichnung.	Letzte Ruhestätte
b. Poelkapelle (Sommer Schl. 17 in Flandern)	Hamburg
Gegend Tahure-Ripont i. Luftkpf. (Stellungskpf. i. d. Champagne)	Mars sous Bourcq
Houthulster-Wald (Herbst Schl. 17 in Flandern)	St. Joseph
b. Waterdamhoek (Herbst Schl. 17 in Flandern)	Moorslede
Moorslede (Herbst Schl. 17 in Flandern)	St. Peter
b. Kowel (Stellungskpf. in Galizien)	b. Kowel
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Cambrai
b. Noreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	Dambedu
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Lagnicourt
b. Draucourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	Baralle
b. Daulx (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Daulx
b. Daulx (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Daulx
b. Combles (Gr. Schlacht in Frankreich)	Cambrai
b. Draucourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	Arleux
b. Sapignu (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Sapignu
b. Auberchicourt	Auberchicourt
	Boutavent Se. b. Beines

Dienstgrad	Name	Dienststellung	Todestag
Major	Führ. Hans Edler Herr zu Putzig (Gebhard) E. K. 1 u. 2, H. H. O., R. m. S., M. M. D. 1 u. 2, H. H. K., Br. H. K.	Kdr. S. A. 60	29/10 18
Leutnant d. R.	Mandorfer (Rudolf) E. K. 2, M. M. D. 2 (Lehrer)	Bttr.-Offiz. 8/60	31/10 18
Hauptm. d. R.	Lindstädt (Otto) E. K. 1 u. 2	Bttr.-Führ. 7/Ldw. S. A. 15	15/3 19
Es ist verwundet und wird vermisst:			
Leutnant d. R.	Hillebrandt (Eberhard) E. K. 2 (Referendar)	Komp.-Offiz. Lehr-J. R.	Juli oder Aug. 17
Außerdem starben im Kriege durch Krankheit, Unfall usw.:			
Ob.-Stbs.-Det.	Dietrich (Alfred) E. K. 1 u. 2	b. Ob. Kdo. Armee-Abt. D.	1/9 17
Hauptmann	Edler v. d. Planig (Adolf) E. K. 1 u. 2	Adj. Arko. 18	3/9 17
Leutnant	Kruse (Heino) E. K. 2, M. M. D. 2	S. d. Flakb. 9	28/12 17
Oberst	v. Sumetti (Otto) Kr. O. 2. m. S., E. K. 1 u. 2, M. M. D. 1 u. 2 Br. H. 3a, H. H. K.	Art.-Kdr. 17	31/5 18
Leutnant d. R.	Bachmann (Johannes) E. K. 1 u. 2, M. M. D. 1 u. 2 (Dr. phil.)	Bttr.-Offiz. 8/60	16/7 18
"	Schmidt (Karl Otto) E. K. 2, M. M. D. 2 (Schüler)	Bttr.-Offiz. 3/60	3/12 18

b) Unteroffiziere und Mannschaften.

Dienstgrad	Name	Formation	Todestag
Kanonier	Ahrendt (Otto)	1/60	15/9 14
Unteroffizier	Arppe (Joaachim)	7/60	8/5 17
Kanonier	Arnold (Oskar)	9/60	19/5 17
Unteroffizier	Albers (Franz)	Stb. III/60	7/1 18
Sergeant	Arndt (Hermann)	1/60	21/3 18
Unteroffizier	Andresen (Kurt)	1/60	18/12 18
Kanonier	Arndt (Hermann)	II/E. 60	17/1 19
"	Behrens (Bernhard)	E. M. K. II/60	23/8 14
"	Burmeister (Fritz)	1/60	2/12 14
"	Beuermann (Walter)	1/60	7/12 14
"	Berlin (Otto)	1/60	21/2 15
Dize-Wachtm.	Blohm (Heino)	5/60	23/7 16

Ort der tödl. Verwundung, Schlacht- usw. Bezeichnung.	Letzte Ruhestätte
Remaucourt (Abwehrschlacht i. d. Hundings-Stellung)	Chaumont
Signalberg (Kämpfe um dem Signalberg)	Givron
Wotopoi (Kämpfe gegen die Bolschewisten)	Wotopei
In der Somme-Schlacht	(wahrscheinlich gefallen)
Hamburg	Ohlsdorf
Hamburg	Ohlsdorf
St. Etienne	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Wolfenbüttel
Tr. u. Pl. Jüterbog	Schwerin i. M.
Gießen	Schwerin i. M.

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
Nampcel (Kämpfe an der Aisne)	Douai
La3. Douai	Bourlon
b. Moeuvres (Kämpfe vor d. Siegfried-Front)	Auby
La3. Auby (Stellungskpf. im Artois)	b. Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Breslau
Gießen	Galenbeck
Neu-Strelitz	
b. Villers St. Ghislain	
Nonon	
La3. Senceny	
Baillu (Kämpfe an der Aisne)	
Barleuz (Schlacht an der Somme)	Dermand

Dienstgrad	Name	Formation	Todestag
Gefreiter	Billenkamp (Herm.)	5/60	2/9 16
"	Both (Walter)	6/60	3/9 16
Kanonier	Bull (Hermann)	6/60	4/9 16
"	Burmeister (Herm.)	£. M. K. 1/60	8/9 16
"	Behnk (Hermann)	4/60	23/9 16
Wachtmeister	Brumm (Paul)	II/£. 60	19/1 17
Kanonier	Bandholdt (Emil)	II/£. 60	28/1 17
"	Bohek (Otto)	1/60	19/4 17
"	Bichel (Heinrich)	3/60	23/3 17
"	Behnke (Fritz)	3/60	25/4 17
Unteroffizier	Bull (Hermann)	5/60	30/6 17
Kanonier	Born (Markus)	8/60	24/9 17
"	Boldt (Gustav)	6/60	27/9 17
"	Bobzin (Ernst)	5/60	4/10 17
Gefreiter	Bannick (Emil)	3/60	5/11 17
Unteroffizier	Barden (Ernst)	5/60	31/1 18
Kanonier	Boe (Johannes)	5/60	28/2 18
"	Baack (Emil)	1/60	21/3 18
"	Busch (Kurt)	2/60	23/3 18
"	Bejer (Karl)	8/60	23/3 18
"	Brüggemann (Adolf)	1/60	25/3 18
Gefreiter	Borchers (Friedrich)	£. M. K. 1270	7/4 18
"	Braun (Martin)	2/60	27/5 18
"	Baumhammel (Albert)	8/60	15/6 18
Kanonier	Behm (Albert)	£. M. K. 940	6/8 18
"	Baksmeyer (Heinr.)	1/60	7/9 18
"	Bielenstein (Helmuth)	II/£. 60	2/10 18
"	Bartels (Gerhard)	II/£. 60	4/10 18
"	Bull (Erich)	II/£. 60	11/10 18
Gefreiter	Bücker (Adolf)	4/60	18/10 18
Kanonier	Bollmeier (Friedr.)	II/£. 60	28/10 18
"	Czajzinski (Franz)	9/60	19/7 17
"	Clasen (Helmuth)	£. M. K. 1270	7/4 18
Gefreiter	Conon (Kurt)	8/60	10/10 18
Kanonier	Detlefs (Johann)	2/60	15/7 16
Gefreiter	Dreß (Bruno)	2/60	20/7 16
Unteroffizier	Dünfründ (Karl)	8/60	12/7 17
Kanonier	Dahl (Wilhelm)	2/60	18/7 17
"	Delius (Albert)	4/60	4/10 17
"	Diedemann (Rudolf)	3/60	21/3 18
Gefreiter	Dreesen (Claus)	6/60	21/3 18
Dize-Wachtm.	Deutschmann (Herm.)	3/60	22/3 18
Kanonier	Damerow (Otto)	£. M. K. 940	1/9 18
Gefreiter	Dahnke (Wilhelm)	II/£. 60	9/10 18
"	Egge (Gustav)	2/60	19/7 16
Unteroffizier	Engel (Fritz)	4/60	23/9 16

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
Briost (Schlacht an der Somme)	
Briost (Schlacht an der Somme)	Mérancourt
Briost (Schlacht an der Somme)	Montecourt
Barleux (Schlacht an der Somme)	Mérancourt
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Lübeck	Lübeck
Neuvireuil (Frühjahrschl. bei Arras 17)	Petit Quincy
Neuvireuil (Frühjahrschl. bei Arras 17)	Petit Quincy
Neuvireuil (Frühjahrschl. bei Arras 17)	Petit Quincy
Zonnebeke (Sommer Schl. 17 in Flandern)	Moorslede
b. Graincourt (Kämpfe in der Siegfriedfront)	Cambrai
b. Dadizeele (Herbst Schl. 17 in Flandern)	Moorslede
b. Dadizeele (Herbst Schl. 17 in Flandern)	Ledeghem
Rouvron (Stellungskpf. im Artois)	Courcelles
	les Lens
b. Dourges (Stellungskpf. im Artois)	Evin Malmaison
Ostercourt (Stellungskpf. im Artois)	Raimbeaucourt
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Draucourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	Draucourt
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Lagnicourt
b. Favreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	Favreuil
Béhagnies (Gr. Schlacht in Frankreich)	Béhagnies
b. Courcelles (Kämpfe zwisch. Arras und Albert)	Quéant
Gomicourt (Kämpfe zwisch. Arras und Albert)	Quéant
Feldlaz. 250 (Abwehr Schl. zw. Marne u. Vesle)	Veslud sö. Laon
b. Bourg et Comin (Kpf. v. d. Siegfr.-St. 1918)	Festieur
Berlin	Pernau i. Livland
Lockst.-Lager	Dessau
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Buzany (Abwehr Schl. in d. Champagne)	Sommanthe
Schwerin i. M.	Lübeck
Zonnebeke (Sommer Schl. 17 in Flandern)	Moorslede
Béhagnies (Gr. Schlacht in Frankreich)	Béhagnies
bayr. Kr.-Laz. 63 (Kämpfe v. d. Hundingsfront)	
Brie (Schlacht an der Somme)	Brie
b. Barleux (Schlacht an der Somme)	b. Barleux
Laz. Isegghem (Vorbkpf. f. d. Sommer Schl. 17 in Flandern)	Isegghem
Zonnebeke (Sommer Schl. 17 in Flandern)	Moorslede
Becelaere (Herbst Schl. 17 in Flandern)	Ledeghem
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Lagnicourt
b. Longueval (Kämpfe an der Vesle)	Vendresse
Schwerin i. M.	Jabel
Éterpigny (Schlacht an der Somme)	Montecourt
Briost (Schlacht an der Somme)	Devise

Dienstgrad	Name	Formation	Eodestag
Kanonier	Eichler (Kurt)	1/60	17/2 17
Unteroffizier	Eggers (Karl)	3/60	19/7 17
Gefreiter	Euler (Heinrich)	8/60	21/3 18
"	Eggers (Wilhelm)	1/60	20/6 18
Kanonier	Esser (Matthias)	9/60	21/11 18
"	Franke (Otto)	2/60	23/9 14
"	Freese (Heinrich)	II/£. 60	4/4 16
"	Förster (Martin)	4/60	2/9 16
"	Fricke (Karl)	£. M. K. II/60	8/9 16
"	Fischer (Max)	2/60	20/10 16
"	Frerks (Dietrich)	3/60	5/10 17
"	Fischer (Matthias)	7/60	17/3 18
Gefreiter	Filster (Gustav)	1/60	22/3 18
Kanonier	Fuhrmann (Andreas)	6/60	31/5 18
Unteroffizier	Frohm (Karl)	3/60	31/5 18
Gefreiter	Frick (Wilhelm)	4/60	18/10 18
Kanonier	Frederich (Karl)	II/£. 60	3/11 18
"	Greßmann (Franz)	1/60	16/7 16
"	Gaede (Wilhelm)	£. M. K. II/60	2/9 16
"	Gröning (Harrn)	3/60	3/9 16
"	Graßhof (Wilh.)	£. M. K. II/60	3/7 17
"	Guhr (Hermann)	4/60	31/7 17
"	Gauger (Otto)	1/60	22/9 17
Gefreiter	Grugel (Wilhelm)	2/60	28/11 17
Sergeant	Gagzow (Otto)	5/60	28/2 18
Unteroffizier	Grupe (Albert)	6/60	9/4 18
Sergeant	Groth (Emil)	5/60	27/6 18
Kanonier	Sehlhaber (Rudolf)	II/£. 60	3/10 18
"	Genkel (Hermann)	II/£. 60	4/10 18
"	Hinrichs (Heinrich)	5/60	6/11 14
"	Heins (Otto)	£. M. K. I/60	6/9 14
"	Helms (Johann)	£. M. K. I/60	verwund. 13/9 14
Unteroffizier	Herberger (Eduard)	2/60	9 10 14
Kanonier	Harloff (Gustav)	5/60	7/6 15
Dize-Wachtm.	Hauffe (Alfred)	4/60	15/7 16
Kanonier	Holm (Hans)	6/60	20/7 16
"	Hartmann (Paul)	9/60	17/2 17
Unteroffizier	Hinck (Walter)	6/60	22/7 17
Gefreiter	Harder (Heinrich)	1/60	26/9 17
Unteroffizier	Hamann (Martin)	4/60	26/1 18
Kanonier	Herchenröder (Ludwig)	5/60	28/2 18
"	Hinrich (Ernst)	1/60	21/3 18
Gefreiter	Hahn (Rudolf)	1/60	25/3 18
"	Huntermann (Wilh.)	1/60	25/3 18

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
Dys (Stellungskpfe. an der Somme)	Draucourt
Sonnebeke (Vorberkpfe. f. d. Sommerschl. 17 in Flandern)	Moorslede
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Quéant
b. Mory (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Savreuil
Düren	Dreve
b. Nampcel (Kämpfe an der Aisne)	
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Clérpigny (Schlacht an der Somme)	Montecourt
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Monchy Lagache
Wancourt (Stellungskpfe. im Artois)	Vis en Artois
b. Bécelaere (Herbstschl. in Flandern)	Meenen
Aubendheul (Aufmarsch zur gr. Schlacht i. Fr.)	Aubendheul
Feldlaz. 265 (Gr. Schlacht in Frankreich)	Téchain
Beugny (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Beugny
Ecourt St. Quentin (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Ecourt
	St. Quentin
b. Buzany (Abwehrschl. in d. Champagne)	Sommanthe
Parçhim	
Feldlaz. 10 (Schlacht an der Somme)	Vermand
Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
Brie (Schlacht an der Somme)	Montecourt
Molenaarelschoek (Sommerschl. 17 i. Fl.)	Molenaarelschoek
b. Indy (Kämpfe i. d. Siegf.-Front)	Bourlon-Wald
Rouvroy (Herbstschl. 17 in Flandern)	Courcelles
	les Lens
Oftricourt (Stellungskpfe. im Artois)	Raimbeaucourt
Adiet le Petit (Gr. Schlacht in Frankreich)	Adiet le Petit
Feldlaz. 50 (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Beugny
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Plau
b. Carlepont (Kämpfe an der Aisne)	Chauny
In frz. Gefangenschaft	
Audignicourt (Kämpfe an der Aisne)	
b. Baillu (Kämpfe an der Aisne)	
b. Carlepont (Kämpfe an der Aisne)	Ennemain
b. Horgny (Schlacht an der Somme)	Ennemain
Briost (Schlacht an der Somme)	Hem Lenglet
Laz. Hem Lenglet (Stellungskpfe. im Artois)	Moorslede
Sonnebeke (Sommerschl. 17 in Flandern)	Dadizele
b. Bécelaere (Herbstschl. 17 in Flandern)	Evin Malmaison
b. Rouvroy (Stellungskpfe. im Artois)	Raimbeaucourt
Oftricourt (Stellungskpfe. im Artois)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Savreuil
b. Savreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	Savreuil
b. Savreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	Savreuil

Dienstgrad	Name	Formation	Todesstag
Offz.-Stellv.	Hagen (Wilh.)	7/60	25/3 18
Kanonier	Hildebrandt (Ernst)	7/60	27/4 18
"	Häcker (Wilh.)	8/60	6/8 18
"	Hellwig (Georg)	8/60	10/8 18
"	Häcker (Gustav)	£. M. K. 1329	18/9 18.
Gefreiter	Hamann (Christian)	II/£. 60	13/9 18
Kanonier	Holschuh (August)	8/60	17/9 18
"	Halbkath (Karl)	II/£. 60	30/9 18
"	Hahn (Adolf)	4/60	3/10 18
Dize-Wachtm.	Henje (Franz)	1/60	5/10 18
Kanonier	Hamann (August)	3/60	7/10 18
"	Hamann (Albert)	4/60	18/10 18
Gefreiter	Heiden (Max)	II/£. 60	4/11 18
Offz.-Stellv.	Höwt (Emil)	6/60	7/1 19
Gefreiter	Jens (Willi)	£. M. K. II/60	1/11 14
"	Jacob (Friedrich)	3/60	25/7 16
Unteroffizier	Jehns (Richard)	1/60	3/11 16
Sergeant	Joost (Ernst)	4/60	2/12 16
Kanonier	Ignazak (Sigismund)	3/60	23/4 17
Gefreiter	Jahnke (Otto)	3/60	19/7 17
"	Jong (Egon)	Stab 60	20/2 18
Kanonier	Jens (Ernst)	1/60	20/6 18
"	Jaeger (Hans)	4/60	10/8 18
Dize-Wachtm.	Kröplin (Hans)	3/60	6/9 14
Unteroffizier	Kittler (Franz)	1/60	10/9 14
Gefreiter	Kloth (Wilhelm)	I/£. 60	27/9 14
Kanonier	Kopmann (Wilh.)	3/60	11/3 15
San.-Unteroffz.	Klaudat (August)	I/£. 60	24/4 15
Dize-Wachtm.	Krüger (Rudolf)	3/60	15/7 16
"	König (Friedrich)	1/60	20/7 16
Kanonier	Klinkert (Wilhelm)	1/60	5/9 15
Gefreiter	Kramer (Walter)	5/60	2/11 16
Unteroffizier	Klempin (Wilh.)	1/60	8/1 17
Kanonier	Kahl (Wilhelm)	5/60	19/4 17
Unteroffizier	Koch (Wilhelm)	3/60	23/4 17
Kanonier	Kuck (Karl, Sr. Wilh.)	3/60	25/5 17
Gefreiter	Konrad (Otto)	9/60	20/7 17
Kanonier	Köstermann (Herm.)	4/60	23/7 17
"	Koop (Wilhelm)	5/60	23/7 17
"	Kube (Erich)	2/60	20/11 17
Dize-Wachtm.	Könicke (Otto)	5/60	28/2 18
Kanonier	Köpcke (Heinrich)	1/60	21/3 18
"	Koch (Karl)	4/60	22/3 18
Offz.-Stellv.	Kramp (Karl)	1/60	25/3 18
Gefreiter	Koopmann (Johann)	1/60	25/3 18

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
b. Draucourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
La3. Denin (Gr. Schlacht in Frankreich)	Denin
Feldblaz. 250 (Stellungskpfe. an der Vesle)	Veslud f. ö. Laon
b. Roze (Stellungskpfe. an der Vesle)	Biarre
Potsdam	Potsdam
Schwerin i. M.	Sukow
Monampteuil (Kämpfe vor der Siegfriedst. 18)	Presles et Chierry
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
b. Sémide (Abwehrschl. in der Champagne 18)	Bourcq
b. Sémide (Abwehrschl. in der Champagne 18)	Leffincourt
b. Sémide (Abwehrschl. in der Champagne 18)	Chardeny
b. Buzany (Abwehrschl. in der Champagne 18)	Sommanthe
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Hersfeld	Schwerin i. M.
Angulame (in franz. Gefsch.)	Angulame
b. Barleux (Schlacht an der Somme)	b. Barleux
Frankfurt a. M.	Bartelsbogen
Köln	Schwerin i. M.
Neuvireuil (Frühjahrsschl. bei Arras 17)	Petit Quincy
b. Zonnebeke (Vorb.-Kpfe. f. d. Sommerschl. 17 in Flandern)	Moorslede
Gießen	
b. Mory (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Savreuil
Hennstadt i. H.	Hennstadt
b. Esternay	b. Esternay
b. Orrouy (Nachhutgefecht bei Crepy en Valois)	
Graevenbosch (Belag. von Antwerpen)	Graevenbosch
La3. Noyon	Noyon
b. Woumen (St.-Kämpfe 15 in Flandern)	
Feldblaz. 10 (Schlacht an der Somme)	Dermand
b. Barleux (Schlacht an der Somme)	b. Barleux
Brie (Schlacht an der Somme)	Montecourt
b. St. Laurent (Stellungskpfe. im Artois)	Vitry
Wandsbek	Kröpelin
La3. Douai (Frühjsschl. bei Arras 17)	Douai
b. Neuvireuil (Frühjahrsschl. bei Arras 17)	Petit Quincy
b. Moeuvres (Kämpfe vor d. Siegfriedst.)	Bourlon
b. Zonnebeke (Vorbkpf. f. d. Sommerschl. 17 in Flandern)	Jeghem
b. Molenaarselsthoek (Sommerschl. 17 i. Fl.)	Moorslede
b. Molenaarselsthoek (Sommerschl. 17 i. Fl.)	Roulers
b. Rouvroy (Stellungskpfe. im Artois)	Courcelles
	les Lens
b. Ostreicourt (Stellungskpfe. im Artois)	Raimbeaucourt
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
La3. Sauchy-Cauchy (Gr. Schlacht in Frankreich)	Sauchy-Cauchy
b. Savreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Savreuil
b. Savreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Savreuil

Dienstgrad	Name	Formation	Todestag
Kanonier	Klasen (Helmuth)	£. M. K. 1270	7/4 18
"	Kluge (Robert)	3/60	10/4 18
Unteroffizier	Körting (Alfred)	2/60	26/5 18
Gefreiter	Kongehl (Bernhard)	5/60	10/6 18
Kanonier	Krause (Hermann)	£. M. K. 1329	18/6 18
"	Kötter (Johann)	3/60	7/8 18
Unteroffizier	Knaak (Adolf)	5/60	8/8 17
Gefreiter	Klein (Wilhelm)	5/60	8/8 18
Kanonier	Kobow (Franz)	II/£. 60	6/10 18
"	Kraft (Reinhold)	II/£. 60	11/10 18
"	Kolbow (Paul)	II/£. 60	12/10 18
"	Kleen (Otto)	II/£. 60	12/10 18
"	Knaak (Fritz)	II/£. 60	19/10 18
"	Kohsmann (Richard)	£. M. K. 1270	24/10 18
"	Kliesoth (Hans)	II/£. 60	4/11 18
"	Knoche (Karl)	1/60	4/11 18
"	Kaulinglöbbers (Gerhard)	1/60	7/12 18
"	Lente (Wilhelm)	II/60	18/9 14
Unteroffizier	Lüth (Walter)	4/60	24/10 15
Gefreiter	Longuet (Bruno)	£. M. K. II/60	17/4 16
Unteroffizier	Linow (Karl)	£. M. K. I/60	7/7 16
Kanonier	Levinson (Hermann)	3/60	12/7 16
Unteroffizier	Ladewig (Walter)	5/60	2/9 16
Kanonier	Linser (Hermann)	9/60	12/5 17
"	Lausten (Matthias)	5/60	31/8 17
Gefreiter	Lembke (Wilhelm)	4/60	4/10 17
Kanonier	Lichtward (Herm.)	II/£. 60	17/2 18
"	Löwe (Kurt)	1/60	21/3 18
"	Lange (Karl-Aug.)	8/60	21/3 18
Gefreiter	Leutbecher (Otto)	8/60	23/3 18
San.-Sergeant	Lüth (Friedrich)	2/60	27/5 18
Unteroffizier	Leesch (Hermann)	2/60	27/5 18
"	Lahsmann (Alfred)	4/60	2/6 18*
Gefreiter	Lerow (Wilhelm)	4/60	5/8 18
Unteroffizier	Lamprecht (Ewald)	5/60	18/9 18
Kanonier	Lüth (Heinrich)	II/£. 60	13/10 18
Gefreiter	Mues (Wilhelm)	£. M. K. I/60	6/9 14
Sergeant	Mahler (Hans)	1/60	6/9 14
Unteroffizier	Mittler (Franz)	1/60	10/9 14
Kanonier	Mantow (Anton)	£. M. K. I/66	13/9 14
Gefreiter	Müller (Richard)	1/60	21/4 14
Kanonier	Menning (Richard)	4/60	12/11 14
"	Maß (August)	I/£. 60	15/11 14
Unteroffizier	Mählk (Johannes)	4/60	15/1 15
Kanonier	Moldt (August)	3/60	14/7 16
Gefreiter	Meyer (Heinrich)	1/60	16/7 17
"	Meineke (Walter)	1/60	18/7 16

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Legte Ruhestätte
Béhagnies (Gr. Schlacht in Frankreich)	Béhagnies
b. Courcelles (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	b. Courcelles
b. Ervillers (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Quéant
b. Courcelles (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Quéant
b. Daucéré (Stellungskpfe. an der Vesle)	Bourg et Comin
b. Bourg et Comin (Stellungskpfe. an der Vesle)	Moulins
b. Bourg et Comin (Stellungskpfe. an der Vesle)	Moulins
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Neu-Strelitz
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Gnevsdorf
Dervier	
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Koblenz	Koblenz
Frankfurt a. M.	Frankfurt a. M.
Dassens (Kämpfe a. d. Aisne)	
b. Somme-Py (Herbstschl. in der Champagne)	Madhault
Laz. Sedan (Stellungskpfe. i. d. Champagne)	Sedan
Mt. St. Quentin (Schlacht an der Somme)	Mt. St. Quentin
Brie (Schlacht an der Somme)	Brie
Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
b. Moeuvres (Kämpfe vor der Siegfriedfr.)	Bourlon-Wald
Feldlaz. 293 (Kämpfe in der Siegfriedfront)	Prémont
b. Becelaere (Herbstschl. 17 in Flandern)	Westhoek
Lankow	Schwerin i. M.
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Lagnicourt
Feldlaz. 50 (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Beugny
b. Courcelles (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Quéant
Gomicourt (Kämpfe zwisch. Arras und Albert)	Quéant
b. Daucéré (Stellungskpfe. an der Vesle)	Bourg et Comin
b. Hamerel-Fe. (Kämpfe vor der Siegfriedfr. 18)	Presles et Thierly
Schwerin i. M.	Ditense
b. Eternay	b. Eternay
b. Eternay	b. Eternay
b. Orrouy (Nachhutgefecht b. Crépy en Valois)	
b. Audignicourt (Kämpfe an der Aisne)	
b. Nampcel (Kämpfe an der Aisne)	
Laz. Noyon (Kämpfe an der Aisne)	Chauny
Bigchoote (Schlacht a. d. Nser)	
Laz. Chauny (Schlacht bei Soissons)	Noyon
Laz. St. Quentin (Schlacht an der Somme)	St. Quentin
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Ennemain
b. Brie (Schlacht an der Somme)	St. Gren

Dienstgrad	Name	Formation	Todestag
Kanonier	Mochmann (Erwin)	1/60	7/9 16
"	Meier (Walter)	II/£. 60	29/12 16
"	Meier (Johannes)	5/60	29/7 17
"	Meibom (Martin)	8/60	24/9 17
"	Menssch (Georg)	7/60	8/11 17
"	Mewes	£. M. K. 1270	19/1 18
"	May (Rudolf)	5/60	5/2 18
"	Megke (Paul)	1/60	21/3 18
"	Mieghner (Karl)	1/60	21/3 18
"	Mühlberg (Otto)	£. M. K. 940	24/3 18
Gefreiter	Meyer (Hans)	1/60	25/3 18
Kanonier	Müttel (Franz)	7/60	18/6 18
"	Maiwald (Kurt)	II/£. 60	3/10 18
San.-Sergeant	Monkopf (Rudolf)	II/£. 60	6/10 18
Kanonier	Niemann (Paul)	£. M. K. 1/60	
Gefreiter	Noodt (Julius)	5/60	17/9 16
Kanonier	Neigel (Hans)	5/60	28/2 18
Gefreiter	Nölting (Christian)	4/60	21/3 18
Kanonier	Nielsen (Christian)	3/60	7/8 18
"	Neilmann (Paul)	II/£. 60	2/10 18
"	Otto (Heinrich)	I/£. 60	15/11 14
Gefreiter	Ohrt (Paul)	1/60	24/4 15
Kanonier	Oberländer (Gotthardt)	3/60	4/5 16
"	Otten (Wilhelm)	1/60	17/7 16
"	Oestreich (Willi)	2/60	9/9 16
Unteroffizier	Obruzkiewicz (Leo)	9/60	19/5 17
Kanonier	Otte (Johann)	3/60	25/5 17
Gefreiter	Ohde (Wilhelm)	1/60	9/6 18
Kanonier	Posschl (Friedrich)	3/60	21/12 14
"	Pikarski (Franz)	II/£. 60	1/10 15
"	Piper (Karl)	II/60	7/12 15
"	Pincus (Kurt)	4/60	15/7 16
"	Prill (Karl)	1/60	16/7 16
"	Pennekamp (Herm.)	4/60	22/9 16
"	Pegelau (Otto)	3/60	23/5 17
Gefreiter	Puls (Otto)	4/60	26/9 17
Kanonier	Plöger (Wilhelm)	II/£. 60	14/1 18
"	Petersen (Karsten)	II/£. 60	13/2 18
Unteroffizier	Peters (Emil)	5/60	28/2 18
Kanonier	Peter (Friedrich)	5/60	28/2 18
"	Petrofschka (Otto)	5/60	20/3 18
Gefreiter	Prüter (Willi)	7/60	9/4 18
"	Pieplow (Heinrich)	6/60	9/8 18
Vize-Wachtm.	Plust (Richard)	II/£. 60	11/10 18
Gefreiter	Päzold (Arthur)	1/60	2/11 18
"	Preß (Karl)	II/£. 60	29/11 18

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Déville
Braunschweig	Adim
b. Molenaarelschoek (Sommerchl. 17 i. Sl.)	Moorslede
b. Cambrai (Kämpfe in der Siegfriedfront)	Cambrai
b. Rouvray (Stellungskpfe. im Artois)	Raimbeaucourt
Aubry (Feldlaz. 84)	Aubry
b. Méricourt (Stellungskpfe. im Artois)	Evin Malmaison
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Draucourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Draucourt
b. Savreuil (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Savreuil
b. Ervillers (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Quéant
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Waren
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Montecourt
b. Ostricourt (Stellungskpfe. im Artois)	Raimbeaucourt
Laz. Sauchy-Cauchy (Gr. Schlacht in Frankreich)	Sauchy-Cauchy
b. Daurcéré (Stellungskpfe an der Vesle)	Bourg et Comin
Schwerin i. M.	Hamburg
Birschoote (Schlacht a. d. Nser)	
b. Baillly (Kämpfe an der Aisne)	Leffincourt
b. Somme-Py (Stellungskpfe. i. d. Champagne)	Vermand
b. Brie (Schlacht an der Somme)	St. Quentin
Laz. St. Quentin (Schlacht an der Somme)	Bourlon-Wald
b. Moeuvres (Kämpfe vor der Siegfriedfront)	Bourlon-Wald
b. Moeuvres (Kämpfe vor der Siegfriedfront)	
Hamborn	
b. Baillly (Kämpfe an der Aisne)	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Orfeuil
b. Somme-Py (Stellungskpfe. i. d. Champagne)	Brie
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Ennemain
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Déville
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Bourlon-Wald
b. Moeuvres (Kämpfe vor der Siegfriedfront)	Ledeghem
b. Becelaere (Herbstchl. 17 in Flandern)	Wandsbek
Wandsbek	Kobrow
Schwerin i. M.	Raimbeaucourt
b. Ostricourt (Stellungskpfe. im Artois)	Raimbeaucourt
b. Ostricourt (Stellungskpfe. im Artois)	Quéant
b. Quéant (Aufmarsch zur gr. Schl. i. Fr.)	Le Cateau
Kriegslaz. 10 (Gr. Schlacht in Frankreich)	Friedh. 17. J. D.
b. Daurcéré (Stellungskpfe an der Vesle)	a. St. Bourg et
	Comin-Vendresse
	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	
b. La Fergeur	

Dienstgrad	Name	Formation	Todestag
Offz.-Stellv.	Peters (Paul)	2/60	14/12 18
Kanonier	Quader (Eduard)	8/60	8/10 18
"	Rönneberg (Herm.)	£. M. K. 1/60	6/9 14
Unteroffizier	Rieckhoff (Konrad)	II/60	5/10 14
Kanonier	Rönnfeld (Erich)	4/60	20/12 14
Gefreiter	Rieck (Heinrich)	2/60	15/7 16
Kanonier	Rohde (Paul)	II/£. 60	6/8 16
Unteroffizier	Raettig (Wilhelm)	II/£. 60	8/6 17
Kanonier	Rolfs (Wilhelm)	9/60	20/7 17
Gefreiter	Richter (Ernst)	4/60	6/10 17
"	Rieckhoff (Rudolf)	3/60	21/3 18
Kanonier	Rolfs (Gustav)	8/60	21/4 18
"	Ratan (Konrad)	7/60	13/6 18
"	Rütters (Johannes)	2/60	27/9 18
"	Röndk (Heinrich)	II/£. 60	2/10 18
"	Rackow (Fritz)	II/£. 60	2/10 18
"	Rehsfeld (Julius)	3/60	7/10 18
"	Rohr (Wilhelm)	II/£. 60	22/10 18
Gefreiter	Rühl (Gottlieb)	7/60	25/10 18
Kanonier	Richy (Karl)	II/£. 60	22/1 19
Sergeant	Schuh (Willi)	6/60	17/9 14
Kanonier	Sufemühl (Wilh.)	£. M. K. 1/60	6/9 14
Sergeant	Schernickau (Wilh.)	1/60 (Regtsstab)	10/9 14
Kanonier	Schröder (Wilh.)	£. M. K. 1/60	13/9 14
Unteroffizier	Schliemann (Wilh.)	1/60	21/9 14
Kanonier	Sommerfeld (Ernst)	3/60	7/10 14
"	Schröder (Robert)	2/60	12/10 14
"	Schröder (Paul)	1/60	25/11 14
"	Schumacher (Herm.)	1/60	20/9 15
"	Sembach (Wilh.)	1/60	16/7 16
Gefreiter	Schröder (Paul)	2/60	10/8 16
Unteroffizier	Stolte (Fritz)	5/60	2/9 16
Gefreiter	Schwarz (Hans)	5/60	2/9 16
Kanonier	Sturm (Mag)	£. M. K. II/60	2/9 16
Gefreiter	Schulz (Paul)	4/60	4/9 16
Kanonier	Schönrock (Paul)	1/60	7/9 16
Gefreiter	Stern (Rudolf)	5/60	17/9 16
Kanonier	Simon (Wilhelm)	1/60	26/12 16
"	Senff (Robert)	II/£. 60	6/3 17
Dize-Wachtm.	Steinfeld (Walter)	2/60	19/4 17
Kanonier	Stahl (Willi)	3/60	22/4 17
"	Schröder (Otto)	9/60	11/8 17
"	Schüler (Wilhelm)	7/60	23/9 17
Gefreiter	Scharnweber (Karl)	6/60	26/9 17
Kanonier	Schneider (Joseph)	1/60	27/9 17
Offz.-Stellv.	Schaale (Hermann)	5/60	28/2 18
Kanonier	Stuht (Johann)	5/60	28/2 18

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
Frankfurt a. M.	Rostock
St. Lambert (Abwehrschl. an d. Maas 18)	St. Lambert
b. Esternay	b. Esternay
b. Carlepont (Kämpfe an der Aisne)	Carlepont
Beeliß	Beeliß
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Brie
Altona	Ohlsdorf
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
b. Zonnebeke (Vorbkpf. f. d. Sommerschl. 17 in Flandern)	Weghem
b. Dadizeele (Herbstschl. 17 in Flandern)	Ledeghem
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Ervillers (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Quéant
Laz.-Zg. 21 (Kämpfe in der Siegfriedstellung. 18)	Charleville
Lodst. Lager	Kellinghusen
Schwerin i. M.	Seldberg
b. Sémide (Abwehrschl. in der Champagne 18)	Chardonnay
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
b. Briquenay (Abwehrschl. an der Maas)	Germont
Oeynhausen	Oeynhausen
b. Esternay (schw. verw.)	Mont de Marfan
b. Esternay	b. Esternay
b. Bétancourt (Nachhutgefecht b. Neuilly-St. Front)	b. Bétancourt
b. Audignicourt (Kämpfe an der Aisne)	b. Audignicourt
b. Nampcel (Kämpfe an der Aisne)	b. Nampcel
Röhlisdorf (verw. 15. 9. 14 Kämpfe an d. Aisne)	
b. Baillly (Kämpfe an der Aisne)	Nonon
Nonon (Kämpfe an der Aisne)	
b. Baillly (Kämpfe an der Aisne)	Ennemain
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Maigny
b. Ablaincourt (Schlacht an der Somme)	Briost
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Déville
b. Brie (Schlacht an der Somme)	Montecourt
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Montecourt
Bois notre Dame (Stellungskpf. i. Artois)	Bois notre Dame
Magdeburg	Magdeburg
b. Neuvireuil (Frühjahrschl. b. Arras 17)	Petit Quincy
b. Neuvireuil (Frühjahrschl. b. Arras 17)	Petit Quincy
Kriegslaz. 62 (Kämpfe in der Siegfriedst.)	Valenciennes
Rostock	Kassel
b. Becelaere (Herbstschl. 17 in Flandern)	Ledeghem
Seldlaz. 252 (Kämpfe in der Siegfriedst.)	Cambray
b. Ostercourt (Stellungskpf. im Artois)	Raimbeaucourt
b. Ostercourt (Stellungskpf. im Artois)	Raimbeaucourt

Dienstgrad	Name	Formation	Codestag
Kanonier	Schneiders (Ludwig)	5/60	28/2 18
"	Strandt (Walter)	II/£. 60	2/3 18
Gefreiter	Schlegel (Max)	£. M. K. 940	21/3 18
Kanonier	Stolzenberg (Max)	1/60	21/3 18
"	Schwarz (Ernst)	8/60	31/3 18
Dize-Wachtm.	Schreiber (Fried.)	2/60	21/3 18
Kanonier	Schwenzfeier (Joseph)	7/60	23/3 18
"	Schwaneberg (Wilh.)	6/60	23/3 18
Unteroffizier	Stahl (Heinrich)	1/60	25/3 18
Kanonier	Schaaße (Wilh.)	7/60	30/3 18
Gefreiter	Schumacher (Herm.)	5/60	3/4 18
"	Seedorf (Rudolf)	4/60	4/5 18
Kanonier	Schwarz (Wilh.)	2/60	26/5 18
"	Sanders (Anton)	8/60	16/6 18
"	Schwebke (Kurt)	II/£. 60	13/7 18
"	Sülter (Hermann)	3/60	7/8 18
"	Stein (Otto)	9/60	9/8 18
Sergeant	Schröder (Georg)	6/60	12/8 18
Kanonier	Schäfer (Peter)	1/60	7/9 18
"	Schulz (Friedrich)	£. M. K. 1329	29/9 18
"	Schulze (Otto)	2/60	4/10 18
"	Schwarting (Fried.)	2/60	4/10 18
"	Schaeffer (Rudolf)	9/60	7/10 18
"	Schuldt (Richard)	II/£. 60	13/10 18
"	Siggelkow (Willi)	4/60	18/10 18
"	Stüwe (Otto)	II/£. 60	22/10 18
"	Schulz (Walter)	II/£. 60	27/10 18
"	Stier (Fritz)	2/60	27/10 18
"	Schulze (Wilh.)	7/60	10/11 18
"	Soltwedel (Karl)	II/£. 60	10/12 18
Gefreiter	Schellhorn (Rudolf)		17/12 18
Kanonier	Timm (Hans)	I/£. 60	27/10 14
Unteroffizier	Turnow (Otto)	6/60	20/7 16
Kanonier	Tieten (Ernst)	II/60	7/11 16
"	Tiedemann (Adolf)	1/60	19/4 17
"	Tngor (Willi)	9/60	6/10 17
"	Tiel (Robert)	1/60	21/3 18
"	Thiel (Paul)	II/£. 60	29/9 18
"	Ulrich (Karl)	II/£. 60	11/8 16
"	Ulrich (Karl)	II/£. 60	28/1 18
"	Unzelmann (Heinr.)	1/60	20/6 18
"	Upmeier	2/60	30/10 18
Unteroffizier	Dölker (Wilh.)	II/60	7/12 15
Kanonier	Dolmer (Karl)	5/60	2/9 16
"	Doß (Walter)	2/60	21/3 18

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
b. Ostricourt (Stellungskpfe. im Artois) Schwerin i. M.	Raimbeaucourt Neubrandenburg
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Lagnicourt
b. Daulx (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Daulx
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	Draucourt
Feldlaz. 84 (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
b. Sancourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	Abancourt
Aachen	Aachen
Nürnberg	Kirchgrubenhagen
b. Courcelles (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Quéant
Bayr. Feldlaz. 46 (Kämpfe zw. Arras u. Albert)	Beugny
Schwerin i. M.	Warnemünde
b. Daurcécé (Stellungskpfe. an der Vesle)	Bourg et Comin
b. Perles (Kämpfe vor der Siegfriedstlg. 18)	Friedh. 17. J. D. a. Str. Bourg et Comin-Vendresse
Laz. Laon (Kämpfe vor der Siegfriedstlg. 18)	Laon
b. Bourg et Comin (Kämpfe vor der Siegfriedstlg.)	Festieux
Laz. Pierrepont (Stellungskpfe. nördl. der Aillette)	Pierrepont
b. Bémont-Se. (Abwehrschl. in d. Champagne 18)	Chardenn
b. Bémont-Se. (Abwehrschl. in d. Champagne 18)	Chardenn
b. Semide (Abwehrschl. in d. Champagne 18)	Liffincourt
Schwerin i. M.	Güstrow
b. Buzann (Abwehrschl. an der Maas)	Sommanthe
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Teterow
Rienne (Rückzugskpfe. v. d. Antwerp.-Maasstlg.)	Rienne
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Frankfurt a. M.	Parchim
Graevenbosch (Belag. v. Antwerpen)	Humbek
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Ennemain
Naumburg a. S.	
b. Neuvireuil (Frühjahrschl. b. Arras 17)	Petit Quincy
Terhand (Herbstschl. 17 in Flandern)	Ledeghem
b. Quéant (Gr. Schlacht in Frankreich)	Quéant
Lockst. Lager	Rostock
Schwerin i. M.	Schwerin i. M.
Schwerin i. M.	Welfersheim-Södel
b. Morv (Kämpfe zw. Arras und Albert)	Savreuil
(Abw.-Schl. in Hundingst.)	
b. Somme-Pv (Stellungskpfe. i. d. Champagne)	Orfeuil
b. Briost (Schlacht an der Somme)	Briost
b. Lagnicourt (Gr. Schlacht in Frankreich)	b. Lagnicourt

Dienstgrad	Name	Formation	Todesstag
Gefreiter	Dogt (Otto)	5/60	20/9 18
Kanonier	Doß (Adolf)	II/£. 60	10/10 18
"	Wilken (Paul)	1/60	21/9 14
Dize-Wachtm.	Wolter (Rudolf)	I/£. 60	27/9 14
Kanonier	Wilk (Johannes)	II/60	5/10 14
Gefreiter	Witt (Fritz)	1/60	16/10 14
Kanonier	Warnke (Hermann)	1/60	3/12 14
"	Walter (Hans)	I/£. 60	21/3 15
"	Werner (Otto)	1/60	6/7 16
"	Wunderlich (Hinz.)	5/60	12/7 16
"	Wichern (Alfred)	1/60	20/7 16
"	Warstadt (Otto)	2/60	27/7 16
"	Wibring (Ernst)	4/60	29/7 16
"	Werner (Arno)	5/60	10/8 16
Dize-Wachtm.	Walter (Friedrich)	5/60	2/9 16
Gefreiter	Wegener (Adolf)	£. M. K. II/60	2/9 16
Kanonier	Witt (Hermann)	4/60	4/9 16
"	Wolff (Johannes)	3/60	22/4 17
Gefreiter	Wolf (Adolf)	6/60	6/7 17
Kanonier	Wanzenberg (Robert)	5/60	4/8 17
Unteroffizier	Wangelin (Walter)	II/60	28/2 18
Kanonier	Waschhausen (August)	2/60	23/3 18
Dize-Wachtm.	Wendorf (Hans)	1/60	25/3 18
Kanonier	Wanzenberg (Wilh.)	4/60	26/3 18
"	Willmer (Heinrich)	II/£. 60	17/6 18
"	Wilsmann (Otto)	1/60	8/8 18
"	Worm (Karl)	II/£. 60	6/10 18
"	Wilken (Gustav)	2/60	18/10 18
"	Wieczorek (Eduard)	4/60	18/10 18
Dize-Wachtm.	Wiese (Otto)	2/60	29/10 18
Gefreiter	Wulff (Hermann)	Stab 60	29/10 18
Unteroffizier	Zimmermann (Willi)	1/60	18/7 16
Kanonier	Zintl (Georg)	3/60	25/5 17
"	Zimmermann (Kurt)	7/60	1/4 18
Gefreiter	Ziegler (Otto)	8/60	4/8 18
Kanonier	Zielinski (Johann)	4/60	16/8 18
"	Zipfel (Albert)	II/£. 60	10/10 18
"	Zimmt (Albert)	II/£. 60	15/1 19

Ort des erfolgten Todes bezw. der tödl. Verwundg.	Letzte Ruhestätte
b. Hamerel-Fe. (Kämpfe in der Siegfriedslg. 18) Schwerin i. M.	Presles et Thierney Treuholz
b. Nampcel (Kämpfe an der Aisne) Graevenbosch (Belag. v. Antwerpen) Carlepont (Kämpfe an der Aisne) Noyon (Kämpfe an der Aisne) Noyon (Kämpfe an der Aisne)	b. Nampcel Graevenbosch Carlepont Noyon Noyon
b. Woumen (St.-Kämpfe 15 in Flandern) Seuillaucourt (Schlacht an der Somme) b. Le Mesnil (Schlacht an der Somme) Feldla3. 10 (Schlacht an der Somme) Feldla3. 8 (Schlacht an der Somme) Feldla3. 10 (Schlacht an der Somme)	Zarren Bussy Chatigny Dermant Monchy Lagache Dermant
b. Ablaincourt (Schlacht an der Somme) b. Briost (Schlacht an der Somme) b. Briost (Schlacht an der Somme) b. Briost (Schlacht an der Somme) b. Neuvireuil (Frühjahrsschl. b. Arras 17) b. Zonnebeke (Vorbkpf. f. d. Sommerschl. 17 in Flandern)	Matigny Briost Briost Dévise Petit Cuincy Moorslede
La3. Roulers (Sommerschl. 17 in Flandern) b. Ostricourt (Stellungskpf. im Artois) b. Draucourt (Gr. Schlacht in Frankreich) b. Savreuil (Gr. Schlacht in Frankreich) La3. Sauchy-Cauchy (Gr. Schlacht in Frankreich) Niederachswerfen	Roulers Raimbeaucourt Draucourt Savreuil Sauchy-Cauchy
b. Daurcére (Stellungskpf. an der Vesle) Schwerin i. M.	Moulins Schwerin i. M.
b. Sivy (Abwehrschl. an der Maas) b. Buzany (Abwehrschl. an der Maas) Zweibrücken	Daur en Dieulet Sommanthe Schwerin i. M.
b. Rémaucourt (Abwehrschl. i. d. Hundingslfg.) b. Brie (Schlacht an der Somme) b. Moeuvres (Kämpfe vor der Siegfriedslg.) b. Crépigny (Gr. Schlacht in Frankreich) b. Perles (Stellungskpf. an der Vesle) Mühlhausen i. Th. Schwerin Rostock	Chaumont St. Tren Bourlon-Wald Crépigny Bourg et Comin Mühlhausen i. Th. Schwerin i. M.

Kampkalender

Slag og træfninger, hvori Feldart. Regt 60 deltog

1914	
04.08 – 14.08	Kampe ved Liège
18.08 – 19.08	Slaget på Gette
23.08 – 24.08	Slaget ved Mons
26.08	Slaget ved Genly
30.08	Slaget ved St. Quentin
04.09	Træfning ved Viels-Maison – Montmirail
05.09	Træfning ved Leuze
06. 09 – 07.09	Træfning ved Montcrau – Estgernay
05.09 – 09.09	Slaget på Ourcq
10.09	Bagtropstræfning ved Neuville-St.Front og Crépy-en-Dalois
12.09 – 12.10	Kampe langs Aisne
21. – 23. – 25.12	Kampe i Bois-St.Mard
1915	
08.01 – 14.01	Slaget ved Soissons – kun 4. og 6. Batteri
17.01 – 19.09	Stillingskamp vest for Roye – Noyon
16.10 – 03.11	Efterårsslaget i Champagne
04.11 – 15.06.1916	Stillingskamp i Champagne
07.12	Erobring af Arbres Højde 193 vest for Tahure
1916	
27.02	Erobring af Navarin stillingen
27.05	Patrulje operation vest for Navarin Ferme
05.07 – 30. 09	Slaget på Somme
01.10 – 24.12	Stillingskamp i Artois
1917	
09.01 – 15.03	Stillingskamp på Somme
16.03 – 18.03	Kampe foran Siegfried-stillingen
07.04 – 25.04	Forårsslag ved Arras 1917
29.04 – 08.06	Kampe foran Siegfried-stillingen
09.06 – 21.07	Forberedelseskampe til sommerslaget 1917 i Flandern
21.07 – 01.08	Sommerslag 1917 i Flandern
02.08 – 23.09	Kampe i Siegfried-stillingen
24.09 – 12.10	Efterårsslaget 1917 i Flandern
26.09, 04.10, 09.10	Storkampdage
15.10 – 07.03.1918	Stillingskampe i Artois
1918	
08.03 – 20.03	Opmarch til store slag i Frankrig
21.03 – 06.04:	Store slag i Frankrig
21.03 – 23.03	Gennembrudsslag Monchy – Cambrai
24.03 – 25.03	Slaget ved Bapaume
25.03	Træfning ved Sapignies
05.04	Træfning ved Bucquoy
07.04 – 12.04	Kampe mellem Arras og Albert
24.05 – 22.06	Kampe mellem Arras og Alberg
29.07 – 03.08	Bevægelig forsvarsslag mellem Marne og Vesle
04.08 – 03.09	Stillingskamp langs Vesle
04.09 – 18.09	Kampe foran Siegfried-stillingen 1918
19.09 – 27.09	Kampe i Siegfried-stillingen 1918
28.09 – 29.09	Stillingskampe nord for Ailette

30.09 – 09.10:	Forsvarsslag i Champagne og langs Meuse 1918
08.09	Kampe ved Bemont Ferme
10.10 – 12.10	Kampe foran Aisne- og Aire fronten
13.10 – 16.10	Kampe langs Aisne og Aire
17.10 – 25.10	Forsvarskampe mellem Argonne og Meuse
26.10. – 01.11	Forsvarsslag i Hunding-stilling
30.10 – 04.11	Kampe om Signalberg
05.11 – 11.11	Tilbagetogs kampe foran Antwerpen – Meuse stillingen
12.11 –	Rømning af de besatte områder

S. K. H. Großherzog Friedrich Franz IV. von Mecklenburg-Schwerin

Oberst
v. Fumetti

Major
Frhr. zu Putlig

Major v. Nigier

Major Domines

Major v. Bonin
Major v. Graevenitz

Major v. Stojentin

Gräber

„La
Quénotterie“

Untffz. Herberger

Euts

Friedhof
im „Sachsenlager“
(Champagne)

Oberltm.
Hartmann
(Orfenil)

Oberlin. v. Müller
(Vermand) Somme

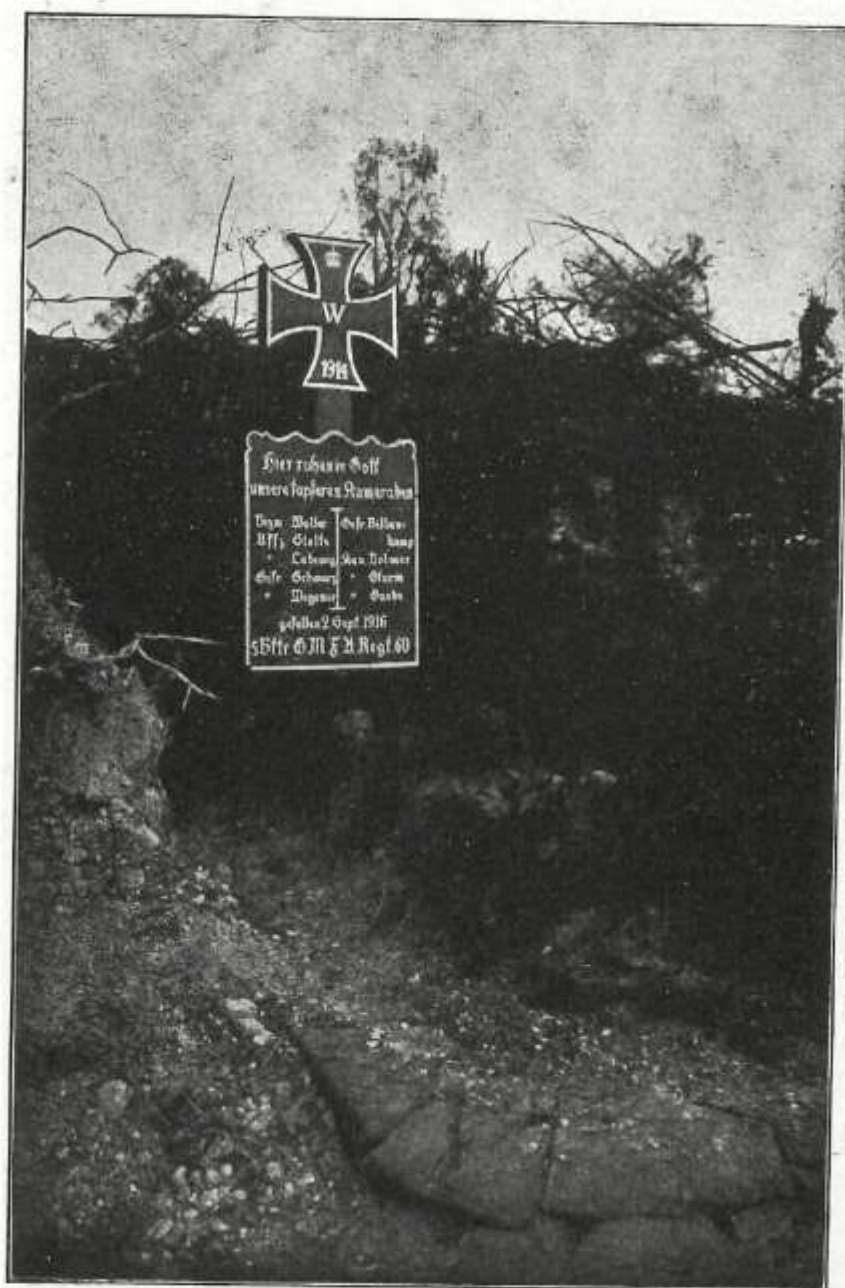
Stn. v. Diebahn
Untffz. Dölfer
Kan. Pieper
(Champagne)

Dzw. Krüger
(Vermand)

Dzw. Blohm
(Vermand)

Grab der durch Vollstreffer Gefallenen der 5. Batterie
an der Somme

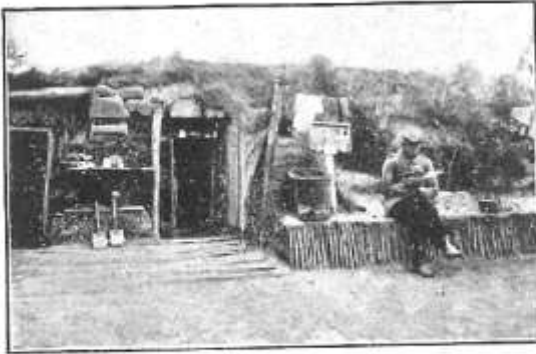
Dzw. Hauſſe (Somme)

Oberltn.
Lindſtaedt
(Moorſeele)
Flandern

Friedhof bei Muby

Baillly, Okt. 1914 - Okt. 1915; I./S. A. 60

Beim Nahkampfschütz 1/60

In Quénotterie, Beob. 3/60

Der Taubenschlag in Baillly
(Beobachtg. v. Wigendorff 1/60)

Beobachtungsstellen
der I. Abteilung

Hammerstein-Eiche, Beob. 1/60

Am Maßferrohr

Feuerstellung der 1. Batterie
im Walde von Ourscamp
im Bau und vollendet

Feierstellung der 1. Batterie
im Walde von Ourscamp
im Bau und vollendet

„Neu-Clausdorf“
Progenlager der 2. Batterie
im Forêt d'Ourscamp

„Neu-Clausdorf“
Progenlager der 2. Batterie
im Forêt d'Ourscamp

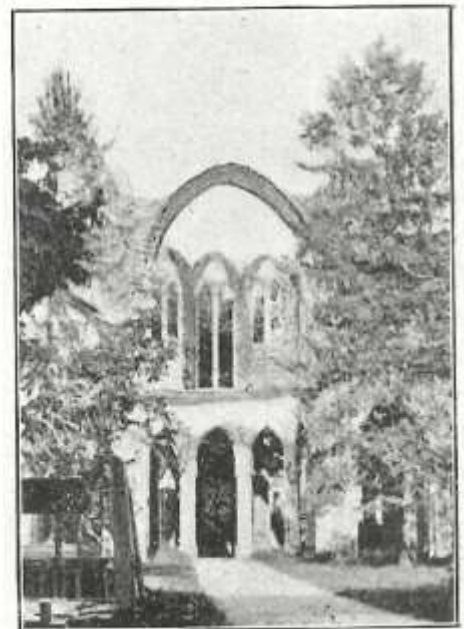
Brücke über die Oise bei Ourscamp

Das zerstörte Haus
mit dem unversehrten Kreuzifix

Paviller-ferme (Progenquartier 3/60)

Klosterruine in Ourscamp

Progenquartier 5/60

Blick von der Beobachtungsstelle Chiry

Vor Trach le Val, II./S. A. 60

Öft. 1914 — Öft. 1915

Weg zur Beobachtungsstelle

Der vordere Graben

Vor Tracq le Val, II./S. A. 60
Okt. 1914 — Okt. 1915

Beob. Haupt-Stelle — feld

Graben-Beobachtung

In Carlepont

Schloß Carlepont

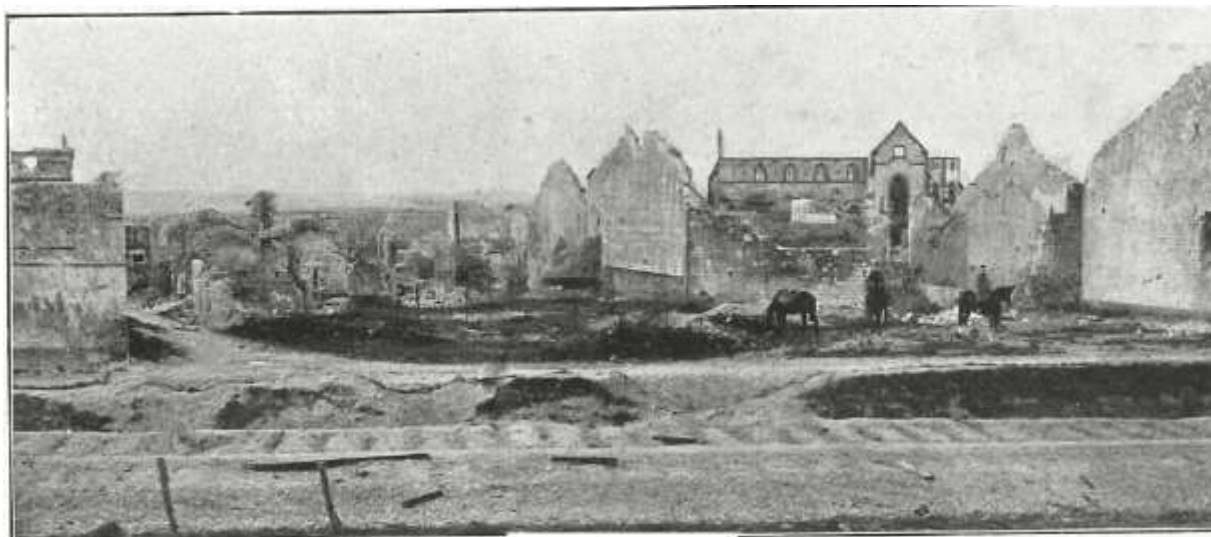

In der Champagne · Okt. 1915 – Juni 1916 · Somme Pn

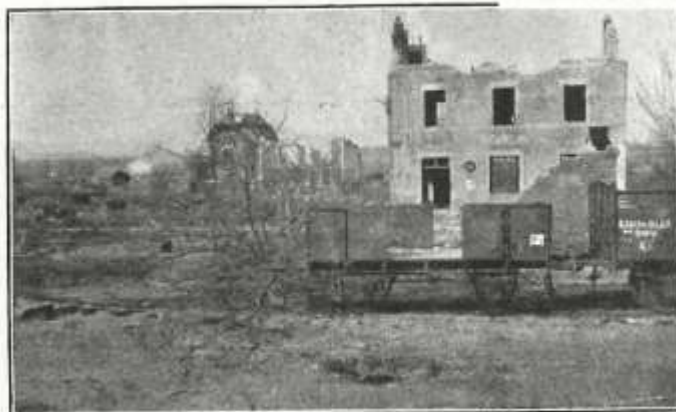

Bismarck-Haus 5/60

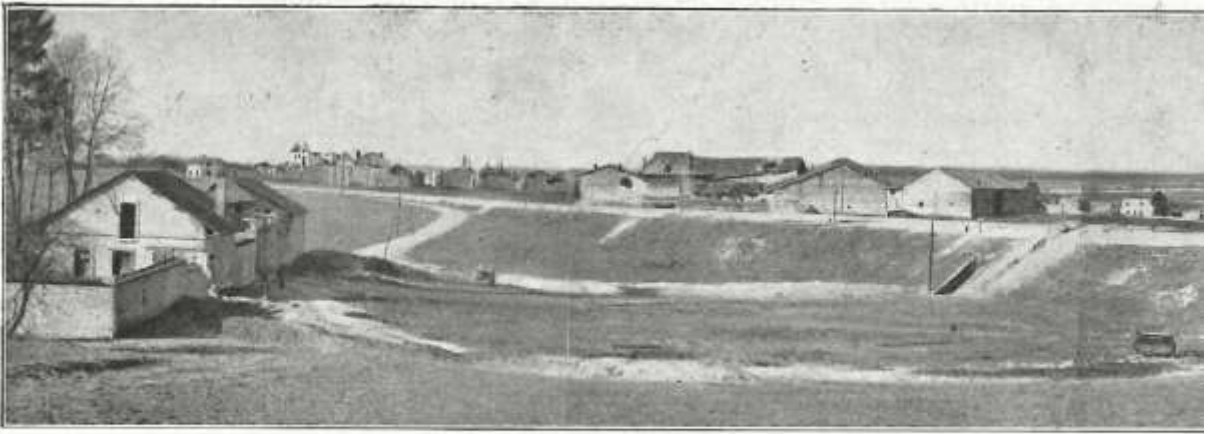

Am Bahndamm
von Somme-Py

Im Schloßpark Somme-Py

15 cm Kanone

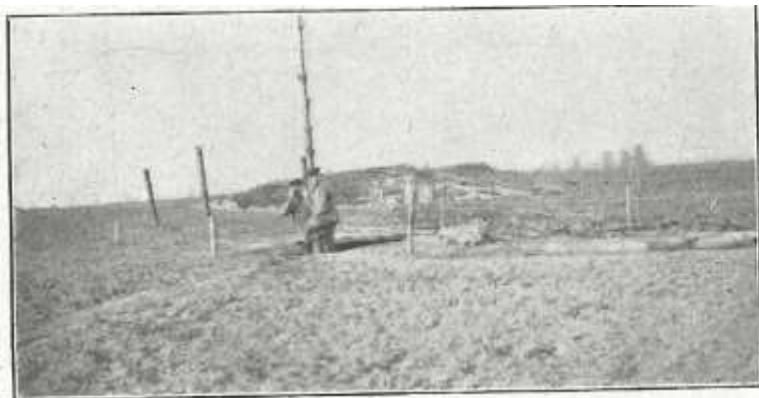

Geschützstand der 6./60

Py-Quelle

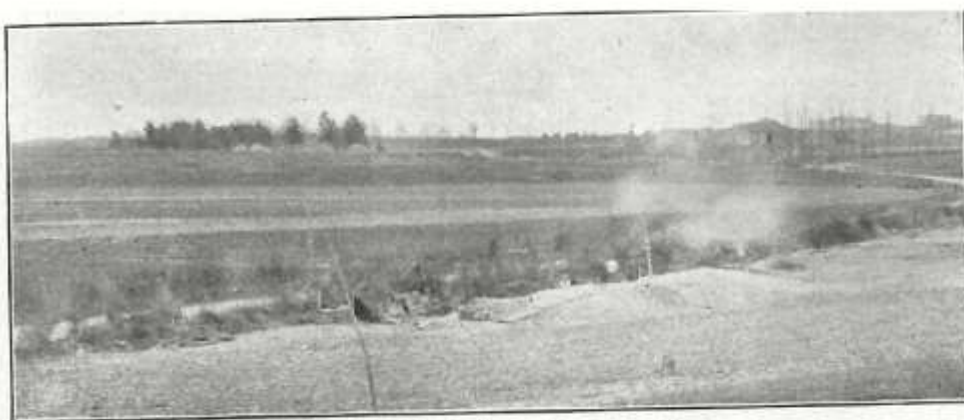

3./60 Postenstand und Batteriestellung

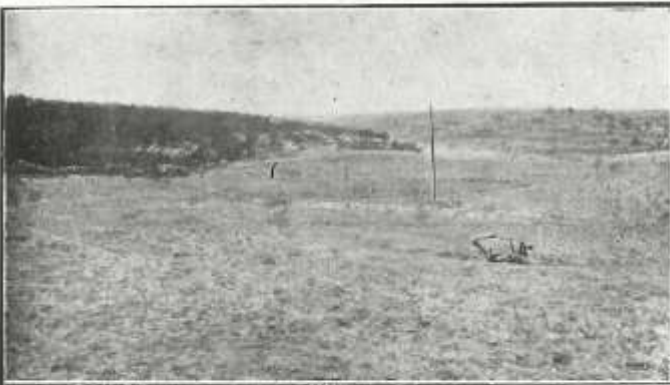
5./60 beim Stellungsbau

feuernde Batterie bei Somme Py

Im Kluck-Lager

Erstürmung der
Navarin-Stellung
am 27. Febr. 1916

Kaiserparade in Semide

Lager „Kaisertreu“

Regimentsstabsquartier

Lager „Kaisertreu“

Eine Ka-Flak
am Bahndamm südl.
Somme-Py

Vor dem Abschuss

Im Feuern

Eine Ka-Flak
am Bahndamm südl.
Somme-Pn

An die Somme
1916

Stabsbagage

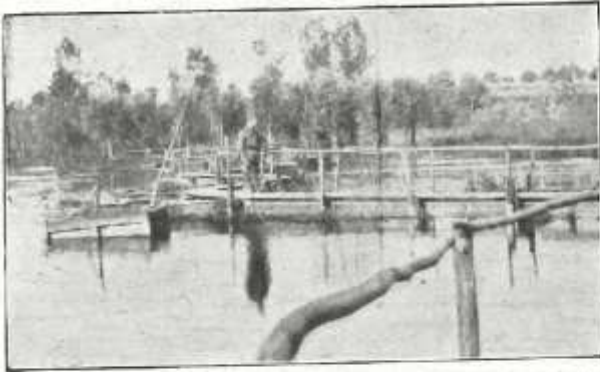
Verladene Batterie

Chateau Hayplin court

An der Somme
5. Juli—30. September 1916

Brückensteg bei
Briost

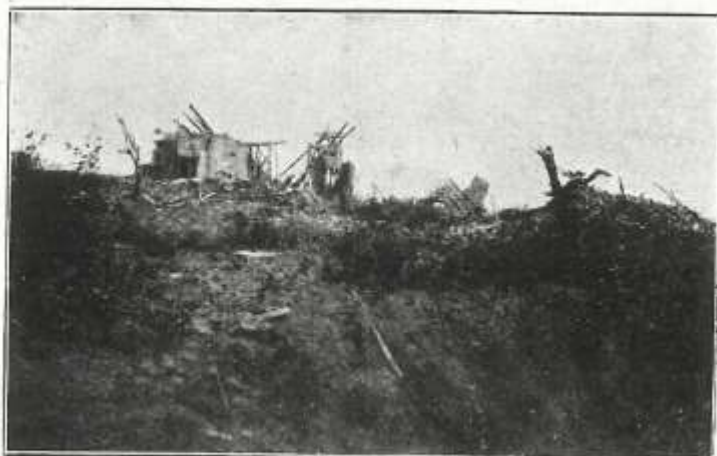

St. Christ

Abendstimmung an der Somme

I./S. A. 60

Vor Barleug

Feuerstellung
der 1. Batterie
südl. Brie

I./S. A. 60 bei der
Division Franke,
südl. Estrées

Abteilungsstab in Brioft

II./S. A. 60 und ihre zerschossenen Feuerstellungen

Ein Geschütz der 6/60

Feuerstellung der
4. Batterie

Feuerstellung der 5. Batterie

Feuerstellung der 5. Batterie

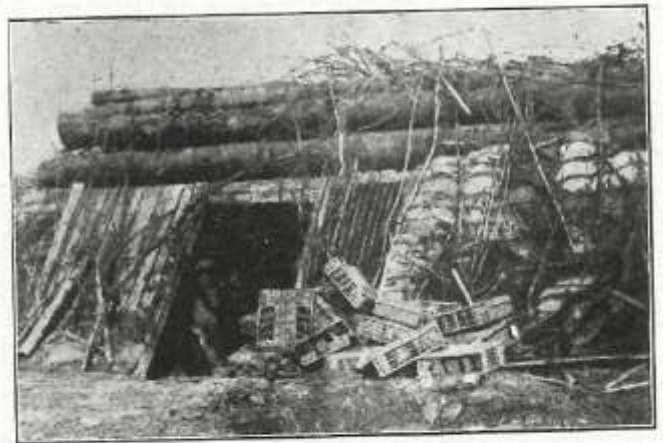

Feuerstellung der 6. Batterie

Ein Gefechtsstand der 6./60

Im Bau

Der fertige Stand

Nach einem Volltreffer

Zwischen 5. und 6. 60

Leuchtfugelpostenstand 6./60

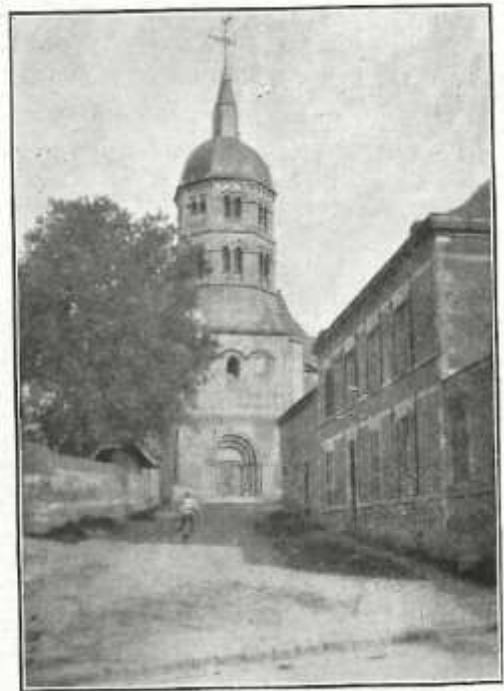
In der Stellung der 6./60

Pferdezelt der 5./60

Die friedlichen Prozenquartiere

Monchy la Gache

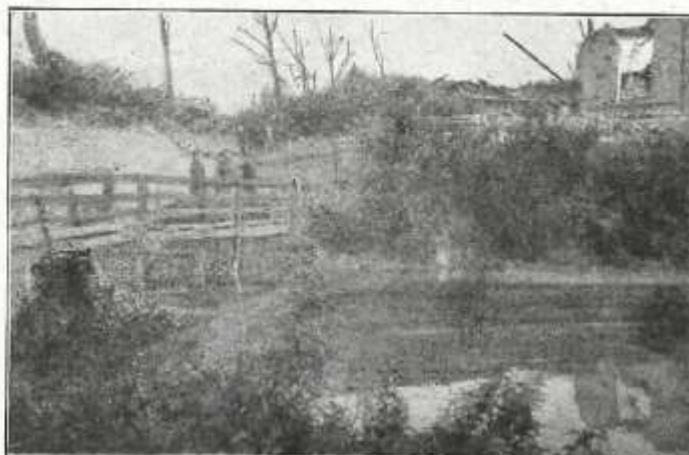
Am l'Omignon-Bach

Scarpebrücke bei Roeux

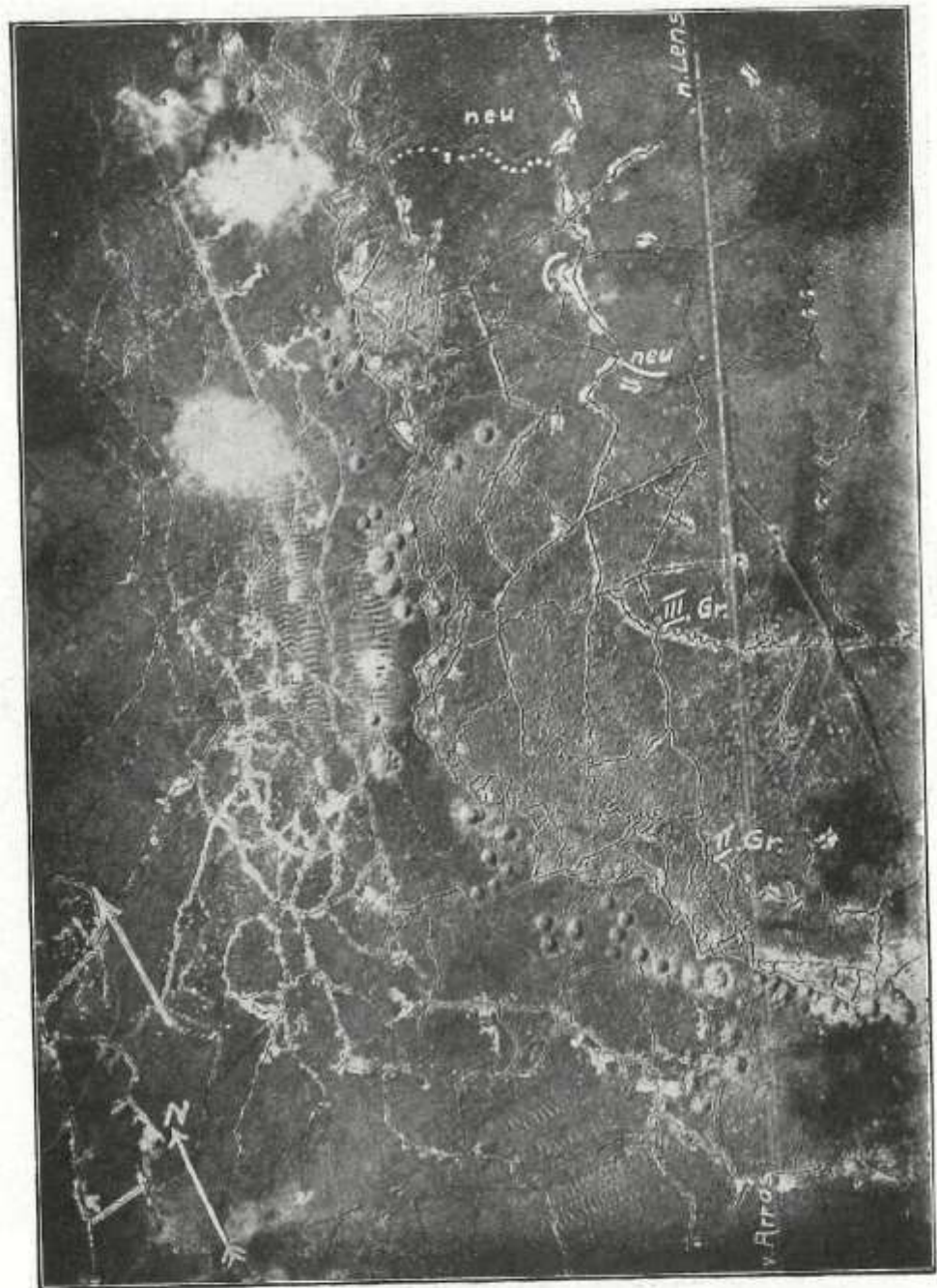
An der Scarpe
Stellungskämpfe im Artois
1. Oktober — 24. Dezember 1916

Die „Kopfschußbrücke“ über die Scarpe
in der vordersten Stellung

Gasmasken-Prüfung

Fliegerbild des eigenen und feindlichen Trichtergeländes nördlich Arras
(Minenkämpfe)

Der große engl. Gasangriff am 8. 10. 16
(Der schwarze Pfeil gibt die Richtung des abgeblasenen Gases an)

St. Laurent, die deutsche Vorstadt von Arras

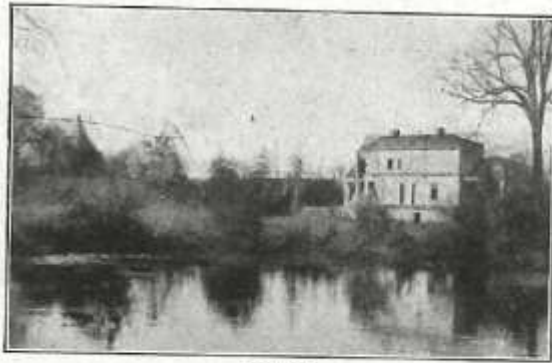

Kirche

Dorf

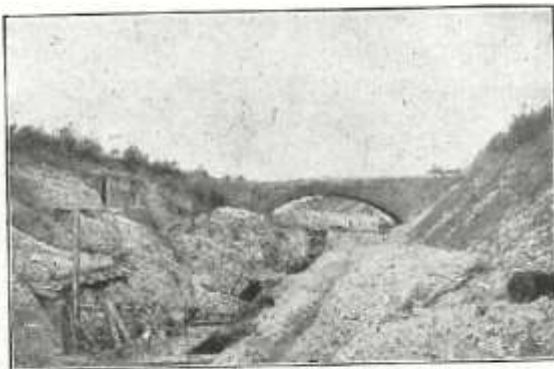
Schloß

4/60 Brauerei Athies

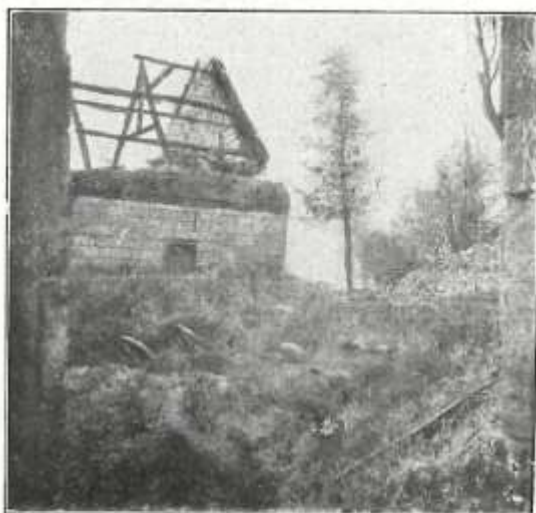

In der vordersten Linie

Gefechtsstand II./60

Beobachtungsstelle Point du Jour

5./60

Behelfsm. Flak-Zug 2./60

Schein-Stellung

Rohrzerfpringer

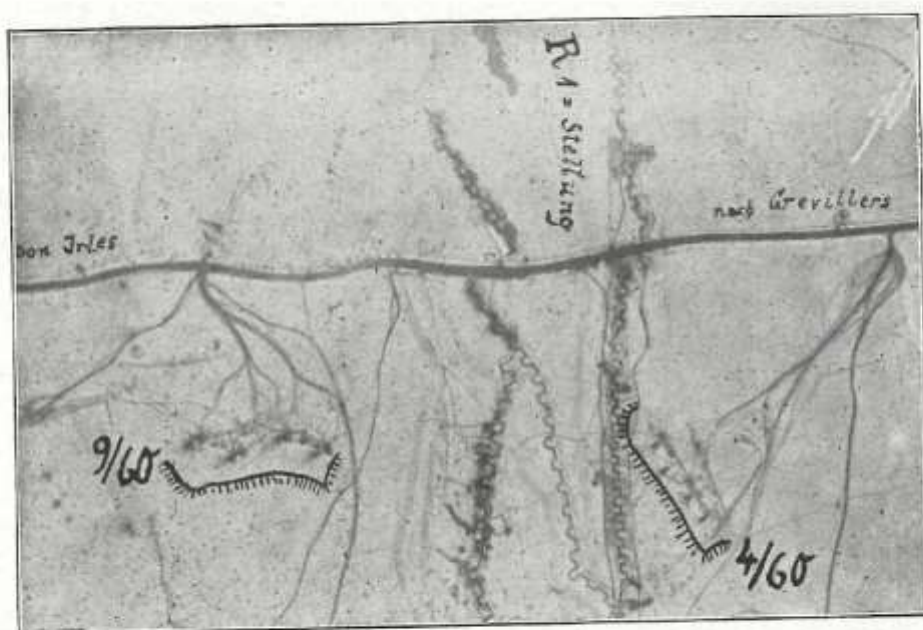
Bihucourt

Gefechtsstand der f. A. K.

An der Ancre und Rückzug in die Siegfriedstellung

9. Januar bis 15. März 1917

Feuerstellung im Schnee (Fliegerbild)

Irles mit Kirche

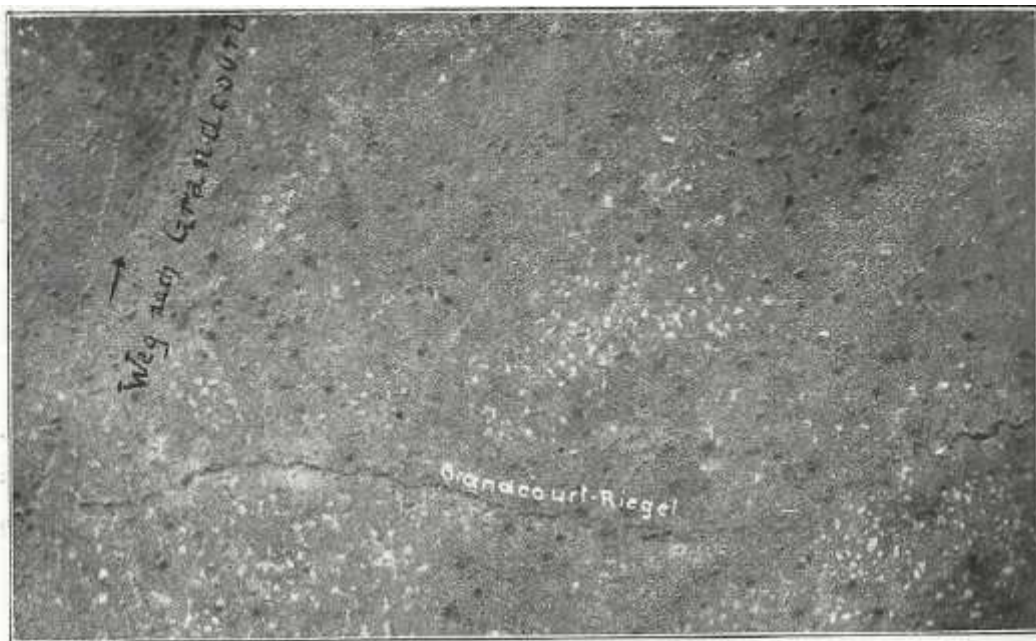

Die Ancre südl. Miraumont

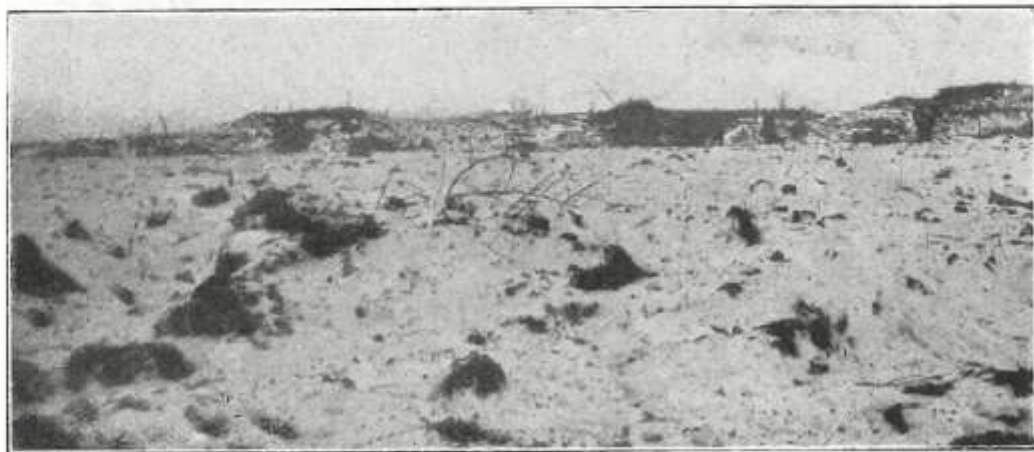

3./60 nach der Beschießung

Vorderste Stellung der 89er

2./60

Pys

I. Etappe Alberich

Achiet le Grand

8./60

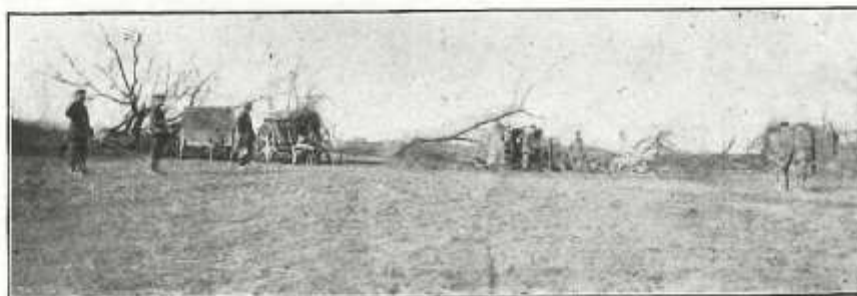

Puffig-Baum

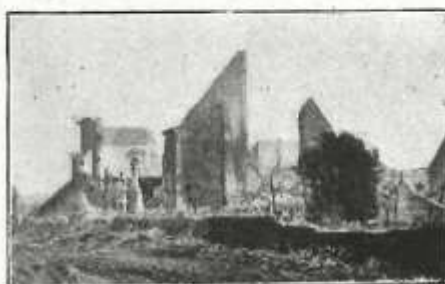

Sprengungen am Marktplatz

Rückzug in die Siegfriedstellung

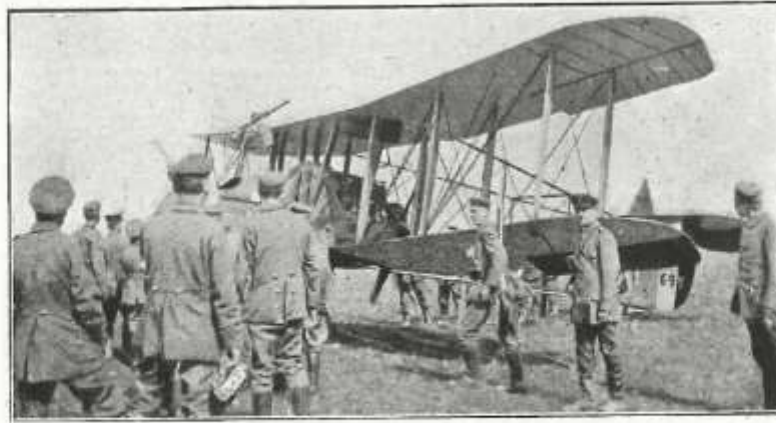

Nachhutstellung 4./60

Sprengungen in Vaug-Drauourt

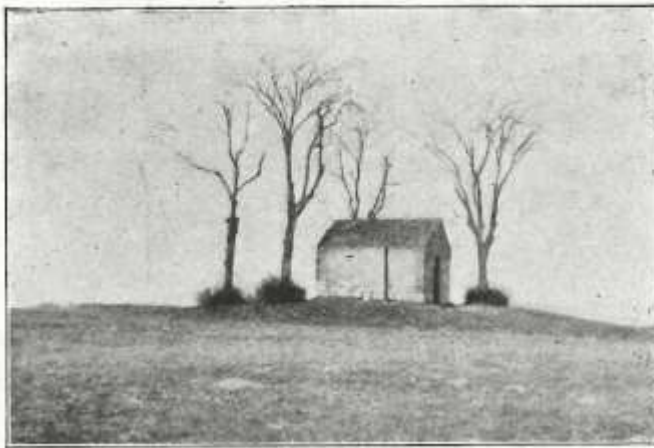

Bei 8/60 notgelandeter englischer Flieger

Frühjahrschlacht bei Arras

5.—25. April 1917

Kapelle bei Gavrelle

Bayern-Löwe in Arleux

Auf der Beobachtungsstelle im Graben

Treffer im Munitionslager

In der Feuerstellung (Fresnoy le Grand)

S. K. H.
der Großherzog
in der Feuerstellung
der 4. Batterie

Zurückgezogene Batterie (Ruhe)

9./60 nach der Beschießung

Cambrai 1917

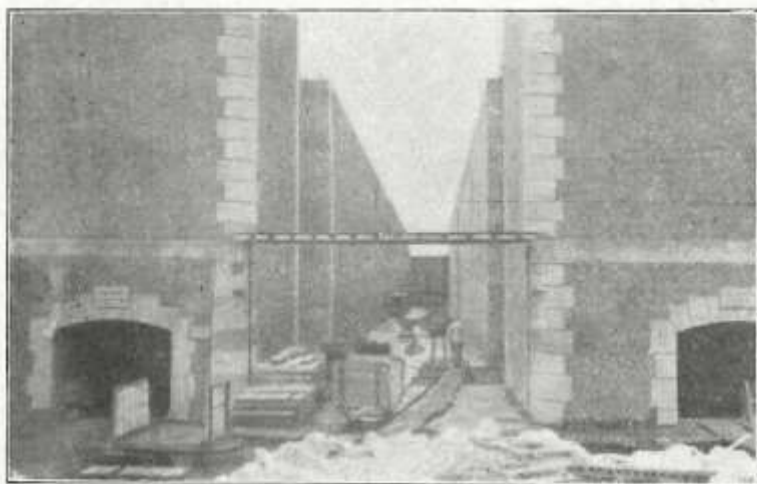

Beim Gefechtsstand 1./60

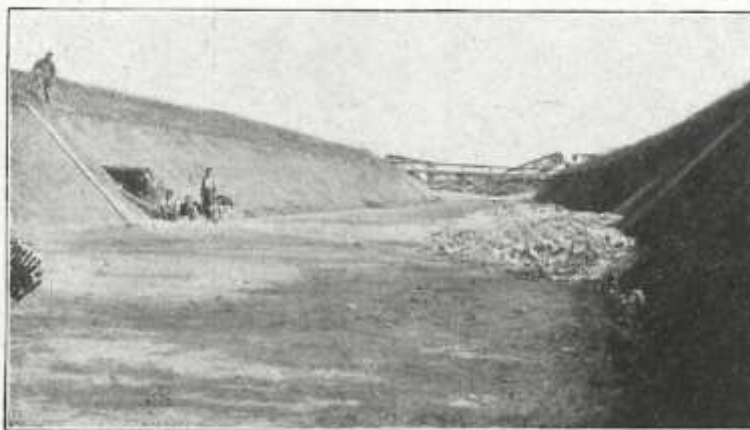

Stabsquartier 34. J. D. und Stab f. A. 60

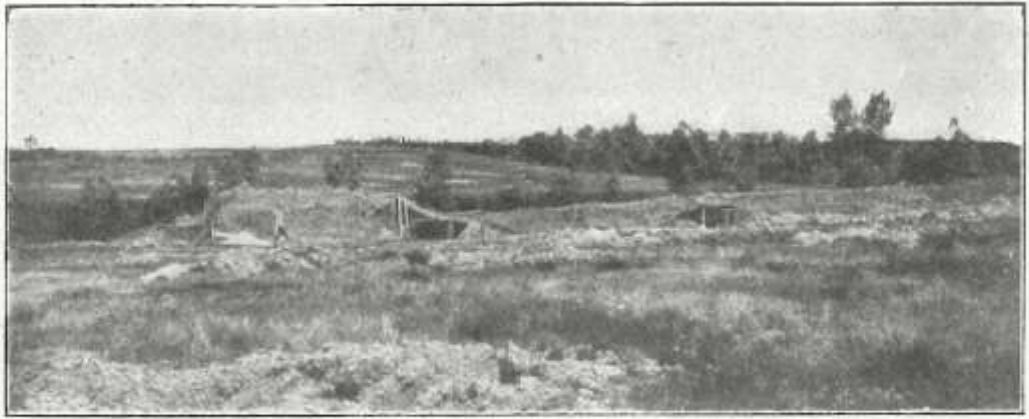

Kanalshleuse

Kanalbett mit
Unterständen
bei Moeuvres

Flußbatterie im Kanalbett

Feuerstellung bei Zonebefe

Flandern 1917

Proßen 4./60

Schloß
Zonebefe

Beobacht.
am
Polygon-
Wald

Flandern 1917

Die vorderen Stellungen
im Trichtergelände
Bellewaarde-Verlorenhoef

Große Schlacht in Frankreich

Marfchstraße
am 21. 3. 18

Quéant
der Ausgangs-
punkt der
17. J. D.

Englisches
feldgeschütz
bei Eagnicourt

Engl. Feuerstellung
in Draucourt

Englischer Tank

S. K. H. der Großherzog
beim Regiment in Vaulx-Draucourt

Rückzugskämpfe vor Laon 1918

Kampfgelände an der Vesle
mit St. Tibaut und Bazoches
aus 200 m Höhe

